

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

Предраг В. Раосављевић

ПРАВО ДРЖАВЕ НА САМООДБРАНУ
У СВЈЕТЛУ МЕЂУНАРОДНЕ ПРАКСЕ

докторска дисертација

Београд, 2012

**UNIVERSITY OF BELGRADE
LAW SCHOOL**

Predrag V. Raosavljevic

**RIGHT OF STATE TO SELF-DEFENSE
IN LIGHT OF INTERNATIONAL
PRACTICE**

PhD thesis

Belgrade, 2012

Ментор:

проф. др Миленко Крећа

Чланови комисије:

проф. др Миленко Крећа

доц. др Бојан Милисављевић

доц. др Милан Палевић

ОСНОВНИ ПОДАЦИ О ДИСЕРТАЦИЈИ

НАСЛОВ ДИСЕРТАЦИЈЕ:

ПРАВО ДРЖАВЕ НА САМООДБРАНУ У СВЈЕТЛУ МЕЂУНАРОДНЕ ПРАКСЕ

РЕЗИМЕ:

Питање права држава на самоодбрану је једно од фундаменталних питања међународног јавног права. Ово начело који постоји колико и само међународно право, формулисано је на универзалан начин средином прошлог вијека, и постоје многи писани радови о његовој изради и тумачењу. Позивање на самоодбрану кроз цијелу историју је кориштено као оправдање за употребу силе од стране држава ван својих територија.

Право држава на самоодбрану вуче своје коријене из међународног обичајног права. У античко и средњевјековно доба, принцип самоодбране везао се за теорију праведног рата која је у различитим периодима објашњавана различитим критеријима. У пеиоду између два свјетска рата и даље није постојала апсолутна забрана употребе силе у међународним односима па је принцип самоодбране био везан за право на самопомоћ кроз употребу различитих принудних мјера: реторзија, репресалија, поморске блокаде, интервенције и демонстрације поморске силе.

За разлику од периода Друштва народа, оснивањем Уједињених нација централизован је механизам примјене међународног права јер је предвиђено да постоји јединствена инстанца – Савјет безбједности – који би имао овлаштење да утврди када је допуштена употреба силе у међународном праву. Чланом 51. Повеље Уједињених нација прописано је право држава на индивидуалну и колективну самоодбрану у случају оружаног напада на државу чланицу УН-а. Ово право се сматра законитим све док Савјет безбједности не предузме потребне мјере да би се одржао међународни мир и безбједност. Од свога оснивања до данас, Савјет безбједности је много пута био суочен са употребом силе од стране држава са позивом на члан 51. Повеље УН-а. Издвојени су примјери током 60-годишње

праксе који најбоље илилиструју ставове држава као и одлуке или реакције Савјета безбједности по питању права на самоодбрану.

За разлику од Савјета безбједности, учешће Међународног суда правде у расправи о питању права на самоодбрани је било релативно ограничено. У овом поглављу анализиране су судске одлуке у свим случајевима гдје је правно на самоодбрану и примјена члана 51. Повеље УН-а предмет спора између држава. Иако су, у принципу, одлуке Суда обавезујуће само за појединачни случај и стране у датом спору, њихов значај и утицај на праксу држава, као и на друге судске и арбитражне одлуке је добро познат, тако да свака одлука суда може представљати оријентир у постојећој дебати о праву на самоодбрану.

На основу горе описаних анализа примјетно је да се право на самоодбрану у међународним односима смије примјењивати само уз одређена ограничења. Та ограничења везана су за питање тежине напада, нужност дјеловања у самоодбрани, сразмјеру између напада и самоодбране, временску повезаност напада и самоодбране, као и ограничења у погледу примјене колективне самоодбране.

Суочена са пријетњама од стране субјеката без елемената државности, међународна заједница није формално измјенила правила из Повеље, али их је преобликовала кроз процес тумачења. Иако је Суд заузео рестриктивно становиште у погледу елемената који оправдавају употребу силе у самоодбрани, описани су примјери гдје је Савјет безбједности тумачио члан 51. на флексибилнији начин у погледу захтјева да оружани напад мора потицати од друге државе. У случајевима када државе дјелују једнострано и одлучују се на употребу силе против терористичких организација или других субјеката без елемената државности, такво поступање наилази на осуду међународне заједнице и не прераста у норму међународног права.

Иако је свака држава слободна да ускрати слање оружја другој држави, постоји теза да обавезујући ембарго на увоз оружја, који намеће Савјет безбједности, угрожава

право државе на самоодбрану. Кроз анализу различитих случајева утврђују се критерији којима се Савјет безбједности руководи када одлучи да примјени неку од мјера из чланова 40. и 41. Повеље УН-а ради одржања међународног мира и безбједности.

У данашњем свијету, употреба силе постала је комплекснија и реализује се на мноштво неконвенционалних начина који се тешко уклапају у норме међународног права. Слијепо држање система држава чини се неадекватним да одговори на сва питања која се могу појавити приликом примјене овог начела. Традиционална доктрина не пружа адекватне одговоре на реалности конфликта које данас између осталог карактеришу: урушене државе, субјекти који немају елементе државности, превазилажење или напуштање вестфалијског концепта о суверености држава (бар према неким ауторима). Дакле, питање права на самоодбрану држава је један од класичних института међународног јавног права али и институт који је динамичан по својој природи јер прати судбину развоја међународног права у цјелини.

КЉУЧНЕ РИЈЕЧИ:

члан 51

право на самоодбрану

оружани сукоб

употреба силе

Савјет безбједности

Међународни суд правде

НАУЧНА ОБЛАСТ:

Право

УЖА НАУЧНА ОБЛАСТ:

Међународно јавно право

УДК БРОЈ: **341.213:340.12(100)(043.3)**

BASIC INFORMATION ABOUT PHD THESIS

TITLE:

RIGHT OF STATE TO SELF-DEFENSE IN LIGHT OF INTERNATIONAL PRACTICE

SUMMARY:

Question of right of states to self-defense is one of the fundamental questions of public international law. This principle, which exists just as long as public international law does, was formulated in universal manner by the mid 20th century and there are many written works on its formulation and interpretation. Invoking self-defense during the course of history was used as a pretext for the use of force by the states outside of its territories.

Right of states to self-defense originates from customary international law. During antic and medieval times, principle of self-defense was linked to the theory of *just war* which was differently interpreted in different times. In the period between two world wars, still there was no absolute prohibition of the use of force in international relations so the principle of self-defense was linked to the right of self-help through use of different forcible measures: retorsions, reprisals, naval blockade, intervention and demonstration of naval power.

Contrary to the period of League of Nations, mechanism of implementation of international law was centralized by the foundation of the United Nations because a single body – Security Council – was entrusted with the authority to determine when the use of force is allowed in international law. Article 51 of the United Nations Charter defines that the states have a right to individual or collective self-defense in case of armed attack on the UN member state.

This right is considered legitimate until the Security Council has taken measures necessary to maintain international peace and security. Since its foundation to this date,

Security Council was faced many times with cases of use of force by the states invoking Article 51 of the UN Charter. Those examples that best illustrate positions of the states and the decisions or reactions of the Security Council during 60 years practice have been described.

Contrary to the Security Council, participation of the International Court of Justice in the debate about right to self-defense has been rather limited. This Chapter offers the analysis of the court decisions in all cases where right to self-defense and implementation of the Article 51 of the UN Charter have been the questions in the dispute between the states.

Although, Court decisions, in principle, are binding only for individual case and for the parties in the concrete dispute, their significance and influence on the practice of the states, as well as on the other court or arbitration decisions is well known, so that every Court decision can serve as a guidance in the existing debate related to the right to self-defense.

Based on the above-mentioned analysis, it is evident that right to self-defense in international relations can be exercised only with certain restrictions. These restrictions relate to the question of the gravity of the attack, necessity to act in self-defense, proportionality between the attack and the self-defense, temporal connection between the attack and the self-defense and restrictions regarding exercise of collective self-defense. Faced with the threats from non-state actors, international community did not formally amend the rules from the Charter, but it did reshape them through process of interpretation. Although Court took restrictive position with regard to elements that justify the use of force in self-defense, examples have been described where Security Council interpreted Article 51 in a more flexible manner with respect to requirement that armed attack must originate from another state. In cases where states act unilaterally and decide to use the force against terrorist organizations or other non-state actors, such actions cause condemnation by the international community and do not evolve into norms of international law.

Although every state is at liberty to withhold the supply of arms to another state, there is a proposition that the mandatory arms embargo, imposed by the Security Council, jeopardizes right of state to self-defense. Through analysis of different cases, criteria are

established that serve as a guidance to the Security Council when it decides to apply some of the measures foreseen in Articles 40 and 41 of the UN Charter, in order to maintain international peace and security.

At the present time, use of force has become more complex and is realized in many unconventional ways which hardly fit norms of international law. Strict adherence to the system of states seems inadequate to respond to all questions that may arise while implementing this principle. Traditional doctrine does not provide adequate answers to the realities of conflicts which are, among else, today characterized by: failed states, non-state actors, surpassing or abandoning Westphalian concept of sovereignty of states (at least according to some authors). Therefore, question of right of states to self-defense is one of the classical concepts of public international law but concept which is dynamic by its nature because it follows the fate of the development of international law in general.

KEY WORDS:

Article 51

right to self-defense

armed conflict

use of force

Security Council

International Court of Justice

FIELD OF STUDY:

Law

SPECIFIC FIELD OF STUDY:

Public International Law

UDC No. 341.213:340.12(100)(043.3)

„Ако се одрекнемо права, све постаје неизвјесно“

- Grotius, *De iure belli ac pacis*

„Гдје закон престаје, тиранија почиње“

- натпис на згради Министарства правде САД-а,

Pennsylvania Avenue, Washington DC

САДРЖАЈ

УВОД (<i>предмет и циљ дисертације</i>).....	1
Глава I	
ПОРИЈЕКЛО ПРАВА НА САМООДБРАНУ	
(<i>Теорија „праведног рата“ и оправдање за самоодбрану</i>)	
<i>Античко доба</i>	4
<i>Хришћанска фаза</i>	7
<i>Доба суверених држава</i>	10
<i>Рат и друге принудне мјере као средство самопомоћи</i>	14
<i>Пакт Друштва народа</i>	20
<i>Право на самоодбрану и традиционални концепт суверенитета</i>	24
Глава II	
ПРАВО НА САМООДБРАНУ У ПОВЕЉИ УЈЕДИЊЕНИХ НАЦИЈА	
<i>Забрана употребе силе</i>	27
<i>Израда члана 2(4)</i>	27
<i>Значење члана 2(4)</i>	28
<i>Поријекло члана 51</i>	31
<i>Значење члана 51</i>	33
<i>Улога Савјета безбједности</i>	39
<i>Мјере на располагању Савјету безбједности</i>	40
<i>Мјере које не укључују употребу силе</i>	40
<i>Мјере које повлаче употребу силе</i>	42
<i>Репертоар праксе Савјета безбједности</i>	46
<i>Поједини случајеви од генералне важности</i>	47
<i>Однос између права на самоодбрану и колективне безбједности</i>	67
Глава III	
ПРАВО НА САМООДБРАНУ У МЕЂУНАРОДНОМ СУДУ ПРАВДЕ	
<i>Увод</i>	75
<i>Поједини случајеви од генералне важности</i>	78
<i>Ограничења права на самоодбрану</i>	94

Глава IV

ПРАВО НА САМООДБРАНУ И СУБЈЕКТИ БЕЗ ЕЛЕМЕНАТА ДРЖАВНОСТИ

<i>Проблем стављања питања у оквире међународног права.....</i>	<i>156</i>
<i>Рестриктивно читање услова оружаног напада.....</i>	<i>156</i>
<i>Доктрина ефективне контроле у анализи одговорности.....</i>	<i>158</i>
<i>Рестриктивна анализа под притиском.....</i>	<i>161</i>
<i>Завршна разматрања.....</i>	<i>163</i>

Глава V

ПРАВО НА САМООДБРАНУ И ЕМБАРГО НА УВОЗ ОРУЖЈА

<i>Увод.....</i>	<i>165</i>
<i>Поједини случајеви од генералне важности.....</i>	<i>167</i>
<i>Законитост обавезујућег ембарга на увоз оружја у односу на право на самоодбрану.....</i>	<i>179</i>
<i>Посљедице наметања неоправданог ембарга на увоз оружја.....</i>	<i>181</i>
<i>Однос између ембарга на увоз оружја и права на самоодбрану.....</i>	<i>183</i>

ЗАКЉУЧАК.....	184
----------------------	------------

ИЗВОРИ

<i>Међународне конвенције</i>	
<i>Резолуције Савјета безбједности Уједињених нација</i>	
<i>Резолуције Генералне скупштине Уједињених нација</i>	
<i>Одлуке Међународног суда правде</i>	
<i>Одлуке Сталног суда међународне правде</i>	
<i>Литература</i>	

УВОД

(предмет и циљ дисертације)

Право на самоодбрану произилази из чињенице да природа свакоме повјерава одбрану самога себе.¹ Како су основни субјекти међународног права државе, такав нормативни поредак мора бити заснован на претпоставци да сваки тај субјекат има право на постојање, а тиме и право на самоодбрану.² Питање права држава на самоодбрану је, стога, једно од фундаменталних питања међународног јавног права. Ово начело, које постоји колико и само међународно право, формулисано је на универзалан начин средином прошлог вијека, чланом 51. Повеље Уједињених нација. У пракси, право на самоодбрану и члан Повеље који га прописује постали су најчешће цитирани прописи јер представљају једини легалан начин употребе силе у међународном праву.

Евидентне су двије интерпретацијске тенденције, супротстављене једна другој. С једне стране, група држава предвођена Сједињеним Државама залаже се за шире тумачење члана 51. тврдећи да тај члан дозвољава самоодбрану у низу случајева гдје оружани напад нити се десио, нити непосредно предстоји. С друге стране, Међународни суд правде је заузео рестриктивније становиште у погледу тумачења члана 51. и релевантних норми међународног обичајног права, налажући да самоодбрана није дозвољена против напада који немају одговарајућу тежину или извор из којег ти напади потичу није идентификован увјерљивим доказима. Прва интерпретацијска тенденција ставља нагласак на ризик од напада држава спонзора тероризма; друга тенденција наглашава ризик од прекомјерне употребе силе од стране моћнијих држава у одсуству јасних правних забрана.

¹ Око концепта самоодбране у праву генерално, види Блекстонов трактат посвећен “Декларацији о правима“ гдје, између осталог, објашњава да декларација штити „природно право на отпор и самоодржање“ а које се остварује „правом на посједовање и употребу оружја с циљем одржања и одбране.“ William Blackstone, *Commentaries of the Laws of England 1765-1769*, University of Chicago Press, 1979, стр. 139-140.

² Право на самоодбрану садржи атрибуте *ius cogens*, јер један од фундаменталних принципа налаже да међународно право мора поштовати право држава да постоје. Kelsen, H., *The Law of the United Nations*, стр. 802-3. Цитирано у Halberstam, M., “The Right of Self-Defense Once the Security Council Takes Action” 17, Vol 2, *Michigan Journal of International Law*, 1996, стр. 244.

Циљ ове дисертације је да покаже да избор избор између ове двије тенденције мора узети у обзир и шири контекст Повеље Уједињених нација. Члан 51. није самостална одредба и не може бити изолован од других одредби и цјелокупне структуре Повеље. Надаље, члан 51. је изведен из ширег контекста одржавања мира кроз систем колективне безбједности који је отјелотворен у Повељи. Према је изворно значење члана 51. било и остало предметом академске дебате, могуће га је посматрати као одредбу која налаже прилично оштре рестрикције права на самоодбрану, које се развило у међународном обичајном праву а вуче своје корјене из природног права. Државе које су прихватиле ова и друга ограничења у погледу вођења рата приликом потписивања Повеље, дјеловале су у убјеђењу да ће им систем колективне безбједности из Повеље понудити најмање онолико заштите њихових националних интереса колико су пристали да их се одрекну. У пракси међутим, то се вјеровање није показало оправданим јер систем колективне заштите предвиђен Повељом, скоро да никад није у потпуности функционисао.

Са друге стране, нарочито је забрињавајуће схватање према којем чланице Уједињених нација не морају поштовати ограничења која је наметнуо Међународни суд правде у погледу примјене члана 51. код разматрања легалности предузетих мјера самоодбране због тога што се оне (државе чланице) не могу ослонити на систем колективне безбједности из Повеље да их заштити од напада. Према истом схватању, државе могу да поврате своје изворно право на самоодбрану (какво је постојало прије кодификације путем Повеље УН-а), и у свјетлу измјењених околности, настоје да развију флексибилније обичајне норме.

Посебна пажња у дисертацији посвећена је питању примјене права на самоодбрану против субјеката без елемената државности. Данашњи конфликти карактеришу се појавом фундаментално другачијих 'не-државних' субјеката него што су то биле хладноратовске оружане групе као што је то 'Контрас Никарагва.' Док су ове групе биле генерално идеолошки повезане са државом или су биле посредно контролисане од стране државе, у данашњем свијету свјedoци смо пораста утицаја субјеката без елемената државности, који дјелују у складу са државним интересима

или у супротности са њима, у зависности од сопствених интереса. Међународно право о употреби силе и праву на самоодбрану није обликовано да одговори на ова питања што потврђује и пресуда Међународног суда правде у случају 'Конго против Уганде.' Нејасноће које постоје код овог питања превазилазе се анализом ширих нормативних проблема код примјене међународног права на самоодбрану против субјеката без елемената државности, а нарочито анализом тежине и врсте напада, концепта суверености те ефективне контроле над територијом и наоружаним групацијама које дјелују са територије једне државе.

Дио дисертације посвећен је и питању да ли обавезујући ембарго на увоз оружја крши право државе на самоодбрану. Међународни суд правде се још није огласио по овом питању. С друге стране, Савјет безбједности је, разматрајући различите аргументе, одговорио изузимањем од примјене ембарга оружја које је намјењено владама, као на примјер приликом конфликта у Руанди и Сијера Леонеу. У другим случајевима, од којих је карактеристичан случај Босне и Херцеговине, Савјет безбједности је одбацио такав аргумент и одбио да укине или прилагоди ембарго на увоз оружја.

Дакле, питање права на самоодбрану је један од класичних института међународног јавног права али и институт који је динамичан по својој природи јер прати судбину развоја међународног права у цјелини.

У данашњем свијету, употреба силе је постала комплекснија и реализује се на мноштво неконвенционалних начина који се тешко уклапају у норме међународног права. Слијепо држање традиционалног система држава се чини неадекватним да одговори на сва питања која се јављају у пракси.

У поступку еволуције норми међународног јавног права у свјетлу нових реалности, неопходно је дебату о праву држава на самоодбрану, као једином изузетку од забране употребе силе у међународним односима, из области политике и интереса свести у оквиру међународног права.

ПОРИЈЕКЛО ПРАВА НА САМООДБРАНУ

Теорија „праведног рата“ и оправдање за самоодбрану

Античко доба

Од античких времена, државе су се позивале на право на самоодбрану у случају пријетњи које су долазиле извана.

У вавилонском Талмуду, прави се разлика између добровољних и обавезних ратова. Добровољни ратови су вођени ради проширења територије; стога становништво није било обавезно да учествује у њима. У том случају, њихов владар их није могао натјерати у рат. Обавезни ратови су били одбрамбени ратови против спољних освајача а учешће у њима је било обавезно.³

У Кини, у периоду између 722. и 481. године прије нове ере, рат се сматрао правним односом у који су могли ступити само одређени субјекти. Наиме, само независне земље су имале право да воде ратове. Сукоб између једне независне државе и њене колоније или доминиона се није сматрао ратом. У сваком случају ратови против држава у пријатељским односима са Кином или против варвара су били забрањени.⁴

Територијална експанзија није могла представљати легитиман повод за рат у Индији, а индијски владари су ријетко започињали освајачке ратове према сусједним земљама.

На територији Европе, право на самоодбрану (условно названо тако) се подводило под појам или теорију праведног рата (*Bellum iustum*). Теорија праведног рата бави се моралношћу рата по два основа. Прво питање које поставља односи се на услове под којима је морално оправдано ступити у рат (*jus ad bellum*). Друго питање којим се бави ова теорија односи се на изучавање поступака који су дозвољени или недозвољени током ратних сукоба (*jus in bello*). По првом основу теорија праведног рата поставља неколико неопходних услова од којих се најбитнији односи на

³ Jan Brownlie, *International Law and the Use of Force by States*, Oxford University Press, 1963, стр 3.

⁴ Tsai Chen, *The Equality of States in Ancient China*, 35 *American Journal of International Law*, 1941, 641, стр. 648-649.

чињеницу да разлог због којег држава креће у рат мора бити праведан. У наше доба, под тим се обично подразумејева да рат мора бити одбрамбени, односно усмјерен против спољне агресије.

Јасна дистинкција између праведног и неправедног рата постојала је и у античкој Грчкој и у античком Риму. Иако су грчки полиси често били у рату, један против другог или заједно против треће стране, грчки писци и филозофи осуђивали су рат. У пракси, рат се могао започети само ако је свака страна пронашла валидан разлог за рат, чак и у „херојско доба.“⁵ Овај разлог често се сводио на накнаду причињене штете или испуњавање других захтјева. Приликом описивања појединих ратова, грчки историчар Полибије анализира разлоге из којих су започети. Он је нарочиту пажњу посвећивао питању која страна је одговорна за започињање непријатељстава. Ово је било логично питање јер је општа пракса налагала да се суди вођама стране, која је према мишљењу побједника била одговорна за рат.⁶ Рани допринос овом питању налазимо и код Аристотела, који у свом дјелу *Politica* тврди да „[р]ат мора (...) бити посматран само као средство за долажење до мира.“⁷ Овај аргумент је, ипак, моралне природе.⁸

Грчка идеја да се рату могло прибјећи само из оправданих разлога развила се у римску теорију праведног и побожног рата (*bellum justum piumque*). Овај концепт имао је одлучујући утицај на читав период све до XVI вијека а његови трагови могу се наћи и у модерно доба. Рат је био *justum* ако је започет у складу са позитивним правом и са одобрењем колегија фецијала.⁹ Због премоћи државе над религијом, фецијали никад нису испитивали разлоге за рат, односно да ли је праведан разлог

⁵ Херојско доба, према грчкој митологији, обухвата период између доласка Грка у Тесалију и повратка Грка из похода на Троју. Период обухвата приближно шест генерација, а херојима из овог доба, који су прослављени у дјелима Хомера се придају надљудске али не и божанске карактеристике. Connor Thirlwall, *A history of Greece*, Longman, Brown, Green and Longmans, 1845, стр. 139, преузето са интернет странице http://en.wikipedia.org/wiki/Heroic_Age, посјећено 25.03.2010. године.

⁶ Brownlie, *International Law and the Use of Force by States.*, стр 3-4.

⁷ Aristotle, *Politics*, (превод на енглески: E. Baker), Oxford, Clarendon Press, 1961, стр 317.

⁸ *Ibid.* Такође види Frederick H. Russell., *The Just War in the Middle Ages*, Cambridge University Press, 1975, стр. 12.

⁹ Фецијали (fetiales) су били група свештеника којој је повјерен одређени број дужности, од којих су се неке односиле на започињање рата. Они, ипак, нису испитивали природу спора због којег се водио рат, него само да ли су испоштоване све формалности прије почетка непријатељстава (објава рата бацањем копља преко границе Римског Царства и рецитал древне правне формуле). Ово су биле претпоставке предвиђене позитивним правом. Види више у Yoram Dinstein, *War, Aggression and Self-Defense*, Cambridge: Cambridge University Press, 2001, стр. 61

за рат на страни Рима. Све док је ритуал бивао поштован, претпостављало се да је Рим увијек водио праведне ратове.

Дакле, формални концепт имао је превагу над моралном садржином праведног рата,¹⁰ а оправдање за рат се обично односило на један од неколико елемената: повреду права државе-жртве или повреду обавеза према њој; наносење штете или повреда; одбијање да се испуне захтјеви.¹¹ Пошто су широко формулисани, обим ових елемената несумњиво је обухватао напад, инвазију или другу повреду територије.¹²

Током даље анализе постаће уочљиво колико су ови концепти блиски елементима модерног концепта самоодбране.

Хришћанска фаза

Све док је хришћанство било у опозицији у односу на државну власт, подржавало је пацифистички став сматрајући рат неморалним чином. До 170. године нове ере црква је забрањивала хришћанима учешће у рату.¹³

Нако што је, међутим, хришћанство постало званична религија Царства, црква је модификовала своје становиште о рату: од тог тренутка па за убудуће, од хришћана се очекивало да пролијевају крв за Царство.¹⁴ Црквени оци морали су да пронађу теолошко оправдање за такву радикалну промјену основног става. Св. Августин формулисао је идеју праведног рата (*bellum justum*) према којој није гријех да хришћанин учествује у рату под условом да се ради о праведном рату. Осуђујући

¹⁰ Цицерон је, на примјер, тврдио да „[н]иједан рат се не може сматрати законитим осим ако није званично најављен, ако није објављен, и ако није упућен формални захтјев за одштету.“ Marcus Tullius Cicero, *On the Commonwealth*, Prentice Hall 1976, стр.217 (превод на енглески GH Sabine, SB Smith).

¹¹ Coleman Phillipson, *The International Law and Customs of Ancient Greece and Rome*, London 1911, стр. 179.

¹² Види Цицеро, *supra* 10 стр. 217, који је тврдио да постоје два праведна разлога за рат: „надокнада штете“ и „протјеривање освајача“; Aristotle, *Politics* E. Baker 1971, стр. 319 који је сматрао да је праведан циљ рата био у томе „да се спријечи поробљавање људи.“ Као што примјећују Arend и Beck „[у] савременом контексту, ово би представљало самоодбрану.“ Anthony Clark Arend, Robert J. Beck, *International Law and the Use of Force: Beyond the UN Chapter Paradigm*, Routledge, 1993, стр 12. Види такође Hersch Lauterpacht, *Oppenheim, International Law: A Treatise (Vol. I, 8th ed.)* 1963. стр 77.

¹³ J. Von Elbe, The Evolution of the Concept of the Just War in International Law, 33 *American Journal of International Law*, 1911, стр. 901-920.

¹⁴ *Ibid.*, *id.*

освајачке ратове, тврдио је да је праведан рат онај који се води ради накнаде штете или као одмазда за претрпљено зло. Теолози и канонисти, слѣдбеници Св. Аугустина, проширили су анализу теорије праведног рата. Према Св. Томи Аквинском (1225-1274), да би рат био праведан било је неопходно испунити три услова:

- 1) рат није смио бити вођен приватно него само под ауторитетом принца (*auctoritas principis*)
- 2) морао је постојати праведан разлог за рат (*causa justa*), и
- 3) није било довољно имати праведан разлог са објективне тачке гледишта, него је било неопходно имати исправну намјеру (*intentio recta*) да се промовише добро а избјегава зло.¹⁵

Један од утемељитеља међународног јавног права, шпански теолог и филозоф Виторија, тврдио је да *fundamentum justii belli est iniustitia*.¹⁶

Из наведеног се види да теорија праведног рата чини основу схоластичког и канонског учења о рату, што се може објаснити доминантним положајем који је црква уживала у феудално доба. Као једина организована друштвена институција која дјелује против феудалне подијељености и као једина међународна организација у то вријеме, црква је држала монопол над интелектуалним и научним развојем средњег вијека. Поред тога, обзиром да је била највећи феудални посједник, црква је настојала да очува своју имовину и заштити своје интересе ограничавајући право на вођење рата.

Могуће је истаћи бројне приговоре хришћанском концепту праведног рата.

Нису постојали објективни критерији за разликовање праведног од неправедног рата као ни међународно тијело које би дало свој суд о томе. Стога, таква учења у пракси нису давала готово никакве резултате. Умјесто тога, у многим случајевима, обе стране су се позивале на вођење праведног рата. Најочигледнији примјер представља вођење крсташких похода које је католичка црква правдала чињеницом да су „безбожници оскрnavили Христов горб.“ На основу историјске анализе, може

¹⁵ St. Thomas Aquinas, *Summa Theologiae*, , Secunda Secundae Quaestio 40, 1 (35 Blackfriars ed.), 1972, стр. 80-3.

¹⁶ Bruno de Solages, *La Théologie de la Guerre Juste*, Paris, Desclée De Brouwer, 1946, стр 58., цитирано у Hans Wehberg, *L'Interdiction du Recours à la Force*, Recueil des Cours, Volume 78, 1951, I, стр. 12. Превод гласи: „основ за праведан рат је неправда.“

се тврдити да хришћанска учења нису ограничила прибјегавање рату већ су имала утицаја на његово избијање. Црквени консензус служио је као извор оправдања и давања побожног карактера рату. Црквено одобравање уништавања невјерника није било засновано на било каквим моралним претпоставкама и глорификовало је убијање под плаштом вјере. Са друге стране, разликовање између праведних и неправедних ратова, без обзира колико апстрактно, представљало је ограничавање рата у поређењу са временима када су ратови вођени само уз формалне претпоставке без суштинског образложења. Без обзира на злоупотребе и практичну недјелотворност, хришћанска доктрина праведног рата означава симболичан зачетак борбе за ограничавање права на употребу силе. Поврх тога, црква је успјела у наметању временских ограничења: кориштење силе је било забрањено одређеним данима или за вријеме вјерских празника. Оваква наредба је заиста и поштована у пракси.

Иако је изворна формулација доктрине праведног рата Св. Августина и Томе Аквинског наглашавала значај праведног разлога, а исти формулисала у смислу изградње мира и помагања невиним, развој мисли о праведном рату након средњег вијека занемаривао је теорије схоластичара о праведном разлогу за рат у корсит поштовања суверене власти државе.¹⁷

Доба суверених држава

Основна разлика између права на самоодбрану између периода средњег вијека и периода држава-нација састоји се у томе да се право на вођење рата у самоодбрани у овом новијем периоду не оправдава нормативним критеријима него се све више ослања на објективне, позитивистичке критерије. Према томе, прибјегавање сили морало је бити засновано на захтјевима превентивног а не ретрибутивног карактера.¹⁸ Ова промјена у схватању *ius ad bellum* изазвана је појавом доктрине суверенитета држава.

¹⁷ J. Kelsay, JT Johnson, *Just War and Jihad*, Greenwood Press, 1991, стр. 2.

¹⁸ Delivanis, J, *La Légitime Défense en Droit International Public Moderne*, 1969, Université de Caen, стр. 1.

Сам концепт државне суверености кодификован је, у суштини, након мира у Вестфалији 1648. године.¹⁹ Основни елементи овог концепта су:

- 1) не постоји врховна власт која је виша од државне власти
- 2) све државе су једнаке; и
- 3) свака држава је слободна да брани своју територију од пријетњи споља

Као последица овог новог концепта, појам *bellum iustum* уступа мјесто појму права на самоодржање.²⁰ Од тог доба, било је прихваћено да сувереност држава подразумијева право на позивање на праведан рат.²¹ Из тог разлога, једна од последица Вестфалског мира састојала се у томе да су приватни ратови од тада били дефинитивно забрањени.²² Међу првима који су присвојили такве доктрине били су Гентили²³ и Жан Боден.²⁴ Овај последњи је сматрао да, према наводима Вехберга, само

“la conduite [de la guerre], et non son origine, était soumise à des restrictions.”²⁵

Стога, једини услов којем је подређено кориштење права на самоодбрану представљала је 'необходност'²⁶ да се заштите 'витални интереси.' У овако формулисаном концепту очигледно доминира примат безбједности државе.

Разлика између двије епохе вјерно је илустрована у Гроцијусовом *magnum opus*-у, *De Iure Belli ac Pacis*. Дјелујући на прагу ере позитивног права, он

¹⁹ Мир у Вестфалији означава серију мировних уговора закључених између маја и октобра у Онасбруку и Минстеру, на територији данашње Њемачке. Овим уговорима окончан је тридесетогодишњи рат (1618-1648) између различитих дијелова Светог Римског Царства, као и осамдесетогодишњи рат (1568-1648) вођен између Шпаније и Холандске Републике. Konrad Repgen, 'Negotiating the Peace of Westphalia: A Survey with an Examination of the Major Problems', In: *1648: War and Peace in Europe*: 3 vols.

²⁰ Ипак, ни ово схватање не води комплетној 'секуларизацији' права на самоодржање. Према Бронлају то је још увијек било право „са примјесом природног права.“ J. Brownlie, *International Law and the Use of Force by States*. стр. 41.

²¹ Bryde, B.O., *Self-Defence*, in Bernhardt, R., (ed.), *Encyclopedia of Public International Law*, стр. 361; види такође Alexandrov, S.A., *Self-Defense against the Use of Force in International Law*, Kluwer Law International, 1996, стр. 5.

²² Zourek, J, *La Notion de la Légitime Défense*, 56 *Ann.IDI*, 1975, стр. 14, 17; види Wehberg, E, *L'Interdiction du Recours à la Force*, *Rec.d.C.*, 1951, стр. 48-49 око дискусије која се односи на постепену забрану приватних ратова у њемачким крајевима.

²³ Види његово дјело *De Jure Belli Libri Tres* Gentili, поглавља XVI and XXV (Carnegie ed., J. C Rolfe trans. 1933).

²⁴ Види његово дјело *Six Livres de la République*, Fayard, Paris, 1986.

²⁵ Wehberg, H., *op.cit.*, стр. 22: „предмет ограничења је поступање у рату, а не његов узорк“

²⁶ Brownlie, J., *International Law and the Use of Force by States.*, стр. 42.

примјећује да је право народа (*the law of nations*)²⁷, које треба разликовати од природног права, засновано на консензусу између народа,²⁸ односно на чињеници да су народи усагласили скуп правила која признају међусобно право на самоодрживост. Овакво становиште означава одступање од ‘неопходног природног права’ у корист ‘споразумног права народа.’²⁹ Право на самоодржање у овом систему схвата се као практично неограничено. Тако на примјер државе могу располагати правом да предузму превентивне мјере приликом којих је “дозвољено спријечити опасности које се називају у даљини а које још увијек нису акутне и не дјелују на директан начин, и казнити посредно она недјела која су у зачетку а која нису у потпуности материјализована.”³⁰ Сличног мишљења био је Вател који је тврдио да:

“Када дјела једне државе наговјештавају неправду, грамзивост, понос, амбицију, или диктаторску жеђ за влашћу, она постаје сумњив сусјед којег се треба чувати: а на прекретници, када дође у ситуацију пријетећег пораста моћи, од ње се може тражити обезбјеђење, а ако прави било какве потешкоће у давању истог, њени планови могу бити спријечени оружаном путем.”³¹

²⁷ Више о поријеклу термина 'право народа' види у Genc Trnavci, 'The Meaning and the Scope of the Law of Nations in the Context of the Alien Torts Claims Act and International Law', *University of Pennsylvania Journal of International Economic Law*, 193 (2005). Трнавци овде објашњава везу између римског *ius gentium*, средњовјековног *права народа* и модерног концепта *међународног права*. Иако према изворном значењу *ius gentium* није представљало право којим се регулишу односи између независних држава него интерни односи између становника Римског царства, његови основни принципи су у средњем вијеку инспирисали велике ренесансне мислиоце као што су Хуго Гроцијус и Емерих де Вател да уобличи концепт права народа који је након француске револуције и усвајања америчког устава прерастао у модерни концепт међународног права. *Ibid.* стр. 262-263.

²⁸ Grotius, H., *De Iure Belli ac Pacis*, 1625, Prol., para. 17; доступно на интернет страници : <http://www.lonang.com/exlibris/grotius/gro-100.htm>, посјећено 17.03.2009. године; види такође Wehberg, *op.cit.*, стр. 24.

²⁹ Види Alexandrov, S., *op.cit.*, стр. 9. Иако је Гроцијус био гласник концепта ‘споразумног права народа’ тај концепт није добио адекватно испуњење или реализацију док га није обрадио Вател, на коге се Александров позива.

³⁰ Grotius, *op.cit.*, књига II, глава I, para XVI.

³¹ Vattel, *The Law of Nations*, књига III, глава III, para. 42-44, доступно и на интернет страници http://www.constitution.org/vattel/vattel_03.htm, посјећено 18.03.2010. године, а цитирано у Westlake, J., *Chapters on the Principles of International Law*, Cambridge, UK, 1894, стр. 120. Такође цитирано у Walzer, M., *Just and Unjust Wars*, 1977, New York, стр. 78. Види такође Brownlie, I, *International Law and the Use of Force by States*, стр. 41.

У овом поглављу, Вател се индиректно позива на оно што ће касније бити познато као ‘равнотежа моћи’ тврдећи да државе имају интерес да одрже стабилан баланс, а изводи право на интервенцију из тог ‘(међу)народног’ интереса за самоодржањем. Слично размишљање формулисао је Френцис Бејкон, који је савјетовао у једном од својих есеја да је неопходно да “принчеви заиста имају дежурног граничара, како нити једна од сусједних држава не би ојачала толико (...) да буде у стању да их угрози више него до сада.”³² Са аспекта међународног права, Вателово становиште представљало је одступање у поређењу са Гроцијусом, који је инсистирао на томе да је “(...) потпуно неodrживо становиште које неки сматрају исправним према праву народа, да се прибјегава употреби оружја против моћи у успону са циљем савладавања исте, због страха да та нарастајућа моћ може постати озбиљна пријетња у будућности.”³³

Не може се, ипак, закључити да је право на самоодржање било неограничено. Иако је чак и Вател признавао да се право може користити како против напада тако и против саме пријетње, ипак је било је ограничено на само ове двије инстанце.³⁴ Право да се крене у рат из разлога самоодржања је истински сматрано као ‘крајње средство.’ То је такође у складу са погледом који преовладава у међународним односима према којем се државе сматрају једнаким, а ниједној држави не би смјело бити допуштено да започне рат на климавим основама и на тај начин поремети деликатну равнотежу снага која постоји у сваком моменту. Срећемо се са сличном идејом када расправљамо о Аристотелу, а ради се о принципу који је током цијеле историје имао одређени значај.³⁵

Да су тако свеобухватне доктрине самоодржања и самопомоћи сматране обавезујућим и неопходним, посљедица је чињенице да је религијски концепт праведног рата отворио пут секуларној доктрини праведног рата а нити једна друга

³² Bacon, Fr., *Of Empire*, in *Essays*, 1890, Clarendon Press, стр. 53.

³³ Grotius, *op.cit.*, књига II, глава I, пара. XVII.

³⁴ Alexandrov, S., *op.cit.*, стр. 7.

³⁵ Higgins, R., *The Legal Limits to the Use of Force by Sovereign States: UN Practice*, British Yearbook of International Law, 1961, стр. 304. Од Аристотела потиче идеја да природни или инстинктивни импулси могу одредити и оправдати поједина понашања а разум одређује шта је морално прихватљиво процјењујући таква природна и урођена стремљења. Wolfgang von Leyden, *Aristotle on Equality and Justice: His Political Argument* 89-90, New York, 1985. Вател, који је вјероватно читао Аристотела, установио је да „природа даје људима право да користе силу кад је то неопходно ради одбране и заштите њихових права.“ Vattel, *The Law of Nations*, Book I, Chapter II, para 16.

препрека за кориштење права на рат није била прихватљива јер је самоодржање представљало *sumtum bonum* које се морало штитити.³⁶ Читајући Гроцијуса, Бовет закључује да се свака нација морала бринути о својој заштити.³⁷ У погледу наведеног, Монтеѕкје је писао да:

La vie des états est comme celle des hommes. Ceux-ci ont le droit de tuer dans le cas de la défense naturelle; ceux-la ont le droit de faire la guerre pour leur propre conservation.³⁸

Чињеница да није постојао спољни арбитар који би одлучивао о тврдњама вођења праведног рата је доприносила одржању тавких доктрина. Као резултат успона позитивизма у међународном праву, тешко је било повући разлику између праведних и неправедних ратова.³⁹

Постепено је постало очигледно да је такво неограничено право на самоодбрану било контрапродуктивно и беспотребно, а да се кориштење права на самоодбрану у свакој прилици претворило у свој антипод јер није имало граница.⁴⁰ Према Динштајну, “разматрање питања самоодбране била је углавном метафизичка дисциплина у 19. и почетком 20. вијека”⁴¹ а Валдок је примјетио да се “[право на самоодржање] олако претвара у доктрину о неопходности [која] представља негацију права.”⁴² Ипак, чињеница да је право народа било засновано на принципу консензуса између држава омогућила је државама да, када су оцјениле да постоји заједнички интерес у ограничавању права на рат, постепено пристају на одређене,

³⁶ Бовет чак тврди да многи аутори 18. вијека заступају становиште да државе чак имају обавезу да штите своје грађане и цјеловитост државе. Bowett, *Self-Defence in International Law*. Manchester: Manchester University Press (1958), стр. 5.

³⁷ Bowett, D., *Self-Defence in International Law.*, стр. 4.

³⁸ „Живот државе је као живот људи. Као што они имају право да убију у случају нужне одбране, тако и она има право на рат ради свог опстанка.“ Montesquieu, C.L. de, *De L'esprit des Lois*, Књига X, глава II. Цитирано у Delivanis, J., *La Légitime Défense en Droit International Public Moderne*. Paris: L.G.D.J., 1971., стр. 3; Zourek, J., *op.cit.*, стр. 15.

³⁹ Waldock, C.H.M., *The Regulation of the Use of Force by Individual States in International Law*, *Rec.d.C.*, 1952, II, стр. 457.

⁴⁰ Bowett, D., *Self-Defence in International Law.*,стр. 119.

⁴¹ Dinstein, Y., *War Aggression and Self-Defense*, Cambridge: Cambridge University Press, 2001, стр. 160.

⁴² Waldock, H., *op.cit.*, стр. 461-2. Овдје примјећујемо позив Фихтеове идеје да је право на самоодбрану у суштини “hors de la sphère de droit (изван правне сфере).” Види његово дјело *Grundlage des Naturrechts*, II, стр. 250. цитирано од Giraud, E., “La Théorie de la Légitime Défense”, 49, *Rec.d.C.* (1934 III),стр. 707.

кумулятивно постављене, услове које је неопходно испунити када год једна од њих жели да ступи у законит одбрамбени рат.

Прије него што су склопљени први међународни споразуми о ограничавању употребе оружане силе почетком 20. вијека, одређени помаци направљени су на подручју обичајног права. Право на самоодржање постало је временом дискредитовано, а уобличава се посебно право на самопомоћ, приближно модерном појму самоодбране.

Рат и друге принудне мјере као средство самопомоћи

Неопходно је направити разлику између права на самоодбрану и “рата и других принудних мјера као средстава самопомоћи.”⁴³ Заступајући становиште о неприхватљивости доктрине самоодржања у међународном праву судија Међународног суда правде, Роберт Џенингс је навео:

“it would serve to cloak with an appearance of legality almost any unwarranted act of violence on the part of the state.”⁴⁴

Самопомоћ, као и самоодбрана заснована је на претходном, незаконитом, акту државе против које је усмјерена.⁴⁵ Генерално, самопомоћ се схвата као шири концепт чији један дио представља право на самоодбрану. У суштини, право на самоодбрану усмјерено је на заштиту основних права од ненадокнадиве штете у околностима када други видови заштите нису доступни; његова функција је да сачува или поново успостави правни *status quo*,⁴⁶ а не да поприми ретрибутивни или репресивни карактер са циљем принудног провођења права. Ово последње је функција самопомоћи. Током 19. вијека самопомоћ се уопште дефинисала као грана права, односно средство против кршења права у одсуству међународног органа задуженог за провођење права.

Приликом анализе права на самопомоћ уочљиве су три тендеције:

- 1) рат се схватао као крајње средство којем се прибјегава након што употреба доступних мјера за мирно рјешавање спора није дала резултате⁴⁷
- 2) обзиром на чињеницу да је право на рат било практично неограничено, постојала је наглашена потреба да се размотри садржина права на самоодбрану у погледу присилних мјера које не представљају рат

⁴³ Waldock, H., *op.cit.*, стр. 457; Alexandrov, S., *op.cit.*, стр. 15.

⁴⁴ “[право на самоодржање]...би служило да се готово сваки неоправдан акт насиља од стране државе огрне плаштом привидне легалности.” Jennings, R., *The Caroline and McLeod Cases*, 32, *American Journal of International Law*, 1938. Цитирано од Alexandrov, S., *op.cit.*, стр. 23-24. Валдок је изразио сличан став о томе. Види Waldock, *op.cit.*, стр. 496.

⁴⁵ Bowett D., *Self-Defence in International Law*. стр.11.

⁴⁶ Schwarzenberger G., *The Fundamental Principles of International Law*, Academy of International Law, 1955, стр. 343.

⁴⁷ Brownlie I, *International Law and Use of Force by States*, Oxford, New York, 1963, стр. 21.

3) разлика између самоодбране и ширих концепта самоодржања и самопомоћи постала је очигледнија.⁴⁸

Овај поглед на рат као крајње средство, ојачан је праксом наглашавања мирног начина рјешавања спорова у периоду прије Првог свјетског рата.⁴⁹ У овом периоду спорови су успјешно рјешавани путем арбитраже. Машинерија Сталног арбитражног суда покренута је 1899. године.⁵⁰ Централно-амерички суд правде, први међународни суд, основан је 1907. године.⁵¹ У истом периоду закључене су бројне билатералне конвенције.⁵² У другој половини 19. вијека, трендови мирног рјешавања спорова нису имали превелики утицај на промјену међународног обичајног права али заслужују пажњу као припрема за Пакт Друштва народа и као почетак процеса ерозије 'права на рат'.⁵³ Ови трендови ипак нису ишли довољно далеко јер нису имали за посљедицу стварање адекватног и свеобухватног међународног система за мирно рјешавање међународних спорова. На Другој мировној конференцији из 1907. године, предлози за обавезну арбитражу нису били прихватљиви за већину делегација, иако је конференција закључена прихваћањем принципа арбитраже у свом Завршном акту.⁵⁴ На конференцији је усвојена 'Конвенција о поштовању ограничења употребе силе ради наплате дуга из уговора' према којој су се стране потписнице обавезале да „не прибјегавају оружаном сили ради наплате дуга из уговора који је доспио за наплату, коју тражи влада једне стране од владе друге стране,⁵⁵ али обавеза да се не прибјегава рату била је условљена прихватањем арбитраже и испуњавањем њених одлука од стране државе дужника.

⁴⁸ Alexandrov S., *op.cit.*, стр. 12.

⁴⁹ Brownlie I, *International Law and the Use of Force by States*, стр. 22, а за ране, 'веома рестриктивне' примјере наведеног види: Паришки споразум из 1856 и Берлински споразум из 1878. године.

⁵⁰ Lauterpacht H., *supra* 12, стр. 37-41.

⁵¹ Manley O. Hudson, *The Central American Court of Justice*, 26 *American Journal of International Law*, 1932, стр. 759.

⁵² Ради прегледа арбитражних одлука које се односе на рјешавање спорова о питањима тумачења и примјене међународних споразума с краја 19. и почетка 20. вијека види Louis Sohn, *Settlement of Disputes Relating to Interpretation and Application of Treaties*, 150 *Hague Recueil* 195, 1976, II Ed., стр. 228-34.

⁵³ Brownlie I, *International Law and the Use of Force by States*, стр. 19.

⁵⁴ *Final Act of the Second Peace Conference*, in James B. Scott, ed., *The Hague Conventions and Declarations of 1899 and 1907*, New York, 1915.

⁵⁵ *The Proceedings of the Hague Peace Conferences, The Conference of 1907, Vol I, N.Y. 1921*, стр. 550-551.

Без обзира на наведено, Хашке конвенције из 1899. и 1907. године, као и покрет за мирно рјешавање међународних спорова, означили су почетак напора да се ограничи право на рат као један правни инструмент и као признато средство за мијењање права.⁵⁶ Ово су били први кораци осмишљени с циљем да се донекле редукује слобода ратовања у међународном јавном праву кроз склапање мултилатералних споразума. Хашка конвенција о мирном рјешавању међународних спорова ограничила је, на опрезан начин, слободу ратовања, остављајући на слободну процјену странама да одлуче да ли је неопходна употреба силе или је могуће тражити пријатељски метод рјешавања спора. Ограничења на слободу ратовања уведена су и неким билатералним споразумима. Један од примјера су Брајанови уговори, закључени између Сједињених Држава и десетина других земаља, пред избијање Првог свјетског рата, којима је створен механизам превенције рата између страна потписница. У овим уговорима, стране потписнице се обавезују да предају на рјешавање Међународној комисији све међусобне спорове, а Комисија је имала обавезу да донесе одлуку у року од године дана. Чекајући на окончање истраге и доношење одлуке, стране се се обавезале да не „воде рат нити да започињу ратна дејства.“⁵⁷ Брајанови уговори нису негирали право било којој држави да у одређеним околностима започне и води рат. Оно што се настојало постићи овим уговорима било је период 'замрзавања непријатељстава' како би се страсти смириле у периоду од годину дана.⁵⁸ Основна претпоставка лежала је у нади да ће одгађање довести до позитивних резултата јер се може очекивати да ће стране временом почети слиједити разум.

Поменути уговори најбоље илуструју тврдњу да су државе узимале слободу ратовања као опште правило а постојала је слобода да се појединачно уговоре обавезе избјегавања рата у њиховим међусобним односима. С друге стране, закључивање поменутих уговора који садрже обавезу, иако ограничену, да се не прибјегава рату, демонстрирају да је у то доба, мишљење јавности постало снага са којом се морало суочити и да је постојала изражена аверзија јавног мњења према

⁵⁶ Lauterpacht, *Oppenheim, supra* 12, стр. 179.

⁵⁷ Editorial Comment, 'The Bryan Peace Treaties', 7 *American Journal of International Law*, 1913, 823, стр. 824-25.

⁵⁸ Alfred Zimmern, *The League of Nations and the Rule of Law 1918-1935*, Macmillan, London, 1939, стр. 129.

рату: напредак у технологији ратовања односио је све више жртава међу становништвом и економским ресурсима једне земље, а јефтина дневна штампа са масовним тиражом омогућила је размјену идеја и политичких становишта.⁵⁹ Као резултат тога, владе држава су посвећивале све више пажње налажењу оправдања за прибјегавање рату.

Због чињенице да је постојала “све већа одбојност према рату“ нагласак је стављен и на правну разлику између рата и других принудних мјера као средства самопомоћи.⁶⁰ Као средство самопомоћи су све више кориштене различите мјере принуде, које нису представљале рат а то су: реторзије, репресалије, поморска блокада, интервенције, демонстрација поморске силе и слично. Да би се на прави начин одредила садржина концепта самопомоћи, неопходно је изучити разлику између ових принудних мјера самопомоћи и употребе силе код права на самоодбрану.

Под реторзијом у међународном праву подразумјева се средство самопомоћи које је, иако непријатељско, спадало под правно дозвољене механизме који су били на располагању држави која их користи. Она је била неопходно правно средство чак и кад подразумјева употребу силе. Типичан примјер реторзије је предузимање мјера једнаког интензитета према грађанима непријатељске државе на сопственој територији.

Репресалије су мјере ограниченог и намјерног кршења међународног права предузете с циљем одмазде према непријатељској држави, њеној имовини или њеним држављанима. Као примјери репресалија у историји наводе се:

- забрана кретања бродова непријатељске државе који се нађу у лукама или територијалним водама земље-жртве
- конфискација бродова или имовине непријатељске државе на отвореном мору
- конфискација имовине или притварање држављана непријатељске државе
- војна окупација дијела територије

⁵⁹ Brownlie, *International Law and the Use of Force by States.*, стр. 26.

⁶⁰ Waldock, *op.cit.*, стр. 457. Ради анализе праксе држава у периоду 1798-1920 када се сматрало да ратно стање није правна категорија, и око концепта 'ратног стања' види Brownlie, *International Law and the Use of Force by States*, стр. 26-40, Око других принудних мјера види Н.В. Briggs *The Law of Nations*, Appleton-Century-Crofts Inc., New York, 1952, стр 947-64.

Да би репресалије биле дозвољене према тадашњем међународном праву оне су морале бити:

-употребљене искључиво као одговор на кршење међународног права

-предузете само од стране званичних, државних органа

-пропорционалне учињеном злу и предузете у оном обиму који је довољан да издејствује надокнаду

-употребљене само ако су преговори вођени с циљем добијања надокнаде окончани неуспјехом.

Ови услови потврђени су у случају 'Наулила' пред арбитражним судом из 1928. године, који се уопште сматра најмјеродавнијим извором међународног права репресалија.⁶¹

Поморска блокада је појам уведен у литературу међународног јавног права од стране француског аутора Хотфојла.⁶² Она представља праксу кориштења блокаде, најчешће употребом ратне морнарице, од стране великих сила ради стварања притиска на слабију земљу у којем случају не долази до рата. Поморска блокада границе представљала је насилан акт и због тога се могла користити као средство принуде само од стране далеко моћнијих поморских сила када држава која је предмет блокаде није могла да јој се одупре. Циљ и оправдање поморске блокаде је било избјегавање рата, непријатељстава или угрожавања саобраћаја поморским путевима. Међутим, у случају да се користила против државе која је довољно снажна да пружи отпор, поморска блокада је представљала повод за рат и означавала почетак непријатељстава.⁶³

Појам 'интервенције' кориштен је на уопштен начин да се опише мијешање једне државе у унутрашња питања друге државе. Бригс је овај појам елаборисао на слиједећи начин: „Термин, оптерећен политичким примјесима, користи се произвољно да се опишу различита мијешања у унутрашње или спољне активности

⁶¹ Случај XXVIIа: *Responsabilité de l'Allemagne à raison de dommages causés dans les colonies Portugaises du Sud de l'Afrique* (31. јули, 1928) 2, Reports of International Arbitration Awards 1012. Цитирано од Alexandrov S., *op.cit.*, стр. 16.

⁶² Lauren-Basile Hautefeuille, *Questions des droit maritime international*, Saint-Denis, 1868.

⁶³ Примјера ради, Француска, Русија и Велика Британија су, у намјери да помогну грчким побуњеницима против турске власти, 1827. године извршиле блокаду обале под контролом турске војске што је довело до сукоба и битке за Наварино. Oppenheim, L. & Roxburgh, Ronald. 2005. "International Law: A Treatise", стр. 53.

државе, као што су дипломатски притисак, финансијска контрола, војне операције, чак и колективне акције од стране међународних институција, и стога је од мале вриједности за терминологију међународног права.⁶⁴

У суштини, интервенција се сматрала противном међународном праву јер је представљала повреду независности друге државе. Стога, да би интервенција била легитимна морала је бити оправдана као акт репресалија, као акт заштите држављана у иностранству или као акт самоодбране.⁶⁵

Све описане мјере самопомоћи су се оправдавале позивањем на легитимне репресалије предузете као одговор на међународне деликте или позивањем на допуштене мјере предузете с циљем приморавања друге стране на поштовање права или су оправдавале позивањем на самозаштиту или самоодбрану.⁶⁶

Поред разлика, постоје одређене сличности између права на самопомоћ и права на самоодбрану јер је и право на самопомоћ зависило од одређених критерија од којих су најбитнији неопходност⁶⁷ и пропорционалност. Најпознатији примјер гдје су елаборисани ови критерији је случај Каролин.⁶⁸

Може се, ипак, примјетити да већина наведених критерија код права на самопомоћ није новијег датума, јер су се већ појављивали у дјелима правника прије модерног доба.

С тачке позитивног права, раздвајање појмова рата у самоодбрани и принудних мјера као средства самопомоћи остварено је на конференцијама у Хагу 1899. и 1907. С друге стране, неопходно је подвући да на наведеним конференцијама није било споразума о *ius ad bellum*, па су се потписане конвенције односиле на *ius in bello*. Државе нису могле бити натјеране да прихвате ограничења на скоро апсолутно право на рат све до суочавања са страхотама Првог свјетског рата.

⁶⁴ Briggs, *The Law of Nations*, стр. 960.

⁶⁵ John Westlake, *International Law*, Cambridge, 1910, стр. 317-21.

⁶⁶ Brownlie., *International Law and the Use of Force by States.*, стр 47.

⁶⁷ Као што Бронлај примјећује у 19. вијеку, “државници (...) су користили самоодржање, самоодбрану, нужду и нужну одбрану као мање-више једнозначне термине.” Brownlie., *International Law and the Use of Force by States.*, стр. 43.

⁶⁸ RY Jennings, ‘The *Caroline* and *McLeod* Cases’ 1938, 32 *American Journal of International Law*, 82, стр. 84.

Пакт Друштва народа

Након Првог свјетског рата, први крупнији допринос обуздавању права држава на употребу оружане силе учињен је Версајским уговором. Након болних искустава освајачких ратова, према тексту споразума се подразумијевало да ће се такви ратови убудуће сматрати незаконитим у свим околностима.⁶⁹ То је представљало последњи ударац било каквој тврдњи о праву на *bellum iustum*, јер су, начелно, само одбрамбени ратови били допуштени.

Још један значајан корак у том правцу означавао је Пакт Друштва народа. Наведени Пакт је представљао први покушај у историји да се постигне мир у међународним односима кроз систем колективне безбједности. Циљ успостављеног механизма огледао се у томе да се спријечи избијање конфликта кроз обавезно обраћање Савјету Лиге ради рјешавања спорова.⁷⁰ Круна механизма рјешавања спорова према Пакту огледа се у члану 12. који предвиђа да:

У случају да између њих избије било какав спор који може довести до прекида односа, чланови Лиге су сагласни да ће тражити арбитражно или судско рјешавање истог, или да ће питање које је предмет спора предати у надлежност Савјета и слажу се да ни у једном случају неће прибјећи рату у року од три мјесеца након арбитражне или судске одлуке, или од извјештаја Савјета. У сваком случају, према овом члану, арбитражна или судска одлука мора бити донешена у разумном року, а извјештај Савјета мора бити достављен у року од 6 мјесеци након подношења захтјева.⁷¹

⁶⁹ Члан 231 Версајског уговора предвиђа да “савезничке и придружене владе потврђују а Њемачка прихвата одговорност Њемачке и њених савезника за проузроковање свих губитака и штете које су претрпјели савезничке и придружене владе и њихови држављани, као резултат рата који им је наметнут агресијом Њемачке и њених савеника.” *The Avalon Project*, Yale Law School, преузето са интернет странице http://avalon.law.yale.edu/20th_century/leagcov.asp; посјећено 12.04.2009. године. Види такође Bowett, D., *op.cit.*, стр. 123.

⁷⁰ Delivanis, J., *op.cit.*, стр. 18.

⁷¹ *The Avalon Project*, Yale Law School, преузето са интернет странице http://avalon.law.yale.edu/20th_century/leagcov.asp; посјећено 12.04.2009. године.

Оваква одредба оставља могућност да државе започну рат након што су исцрпљене могућности рјешавања спорова од стране Друштва народа.⁷² Према тексту Пакта уочљиво је да се правила разлика између 'допуштених' и 'недопуштених' ратова.⁷³ У суштини, Пакт није могао успоставити универзалну забрану прибјегавања рату него је само увео инструменте за посредовање.⁷⁴ Док су неки сматрали да државе требају да се одрекну права на самоодбрану и да затраже заштиту од Савјета,⁷⁵ за пропаст система Друштва народа нису криви искључиво недостаци механизма за рјешавање спорова. Оно што се издваја као битно је чињеница да су се упркос Првом свјетском рату, државе и даље држале својих суверених привилегија и атрибута власти, јер још нису биле спремне да пренесу надлежност за одлучивање о рату и миру на неко међународно тијело. Келсен примјећује да због чињенице да “[п]актом није успостављен централизован монопол силе за цијелу заједницу, принцип самопомоћи је у великој мјери задржан.”⁷⁶ Као последица тога, Савјет Друштва народа још увијек није могао дјеловати као непристрасан судија по питањима права на самоодбрану, што је кључни елемент код успостављања и ефективног система колективне безбједности и права на самоодбрану које има стварно значење и садржину.

Без обзира на наведено, постојала је тенденција да се недостаци у Пакту отклоне. Године 1924. и 1925., потписана су два споразума којима би се ојачала забрана рата према Пакту Друштва народа. Женевски протокол из 1924. године сачињен је с циљем да се ограничи број основа који оправдавају рат на само два:

- 1) код одбране против агресије, и
- 2) са одобрењем Савјета Друштва народа.

⁷² Види такође Brownlie, I., *International Law and the Use of Force by States revisited*, преузето са интернет странице *Europaem* <http://www.europaem.org/europaem/?q=node/510>, посјећено 12.04.2009. године.

⁷³ Bowett, D., *op.cit.*, стр. 123.

⁷⁴ Kelsen, H., 'Collective Security and Collective Self-Defense under the Charter of the United Nations,' 42 *American Journal of International Law*, 1948, стр. 787.

⁷⁵ Bowett, оvdје парафразира Wehberg-a. Bowett, D., *op.cit.*, стр. 127.

⁷⁶ Kelsen, H., 'Collective Security and Collective Self-Defense under the Charter of the United Nations,' стр. 787. Келсен такође додаје да “у овој децентрализацији такође лежи разлог зашто у Пакту (...) нису садржане било какве одредбе о праву на самоодбрану.” *Ibid.*, стр. 791.

Истина, Протокол никад није ратификован од стране довољног броја држава да би ступио на снагу.⁷⁷ Локарно пакт из 1925. године је сачињен са циљем да се ограничи право на употребу оружане силе само на случајеве чињења “флагрантних престапа” члана 2. или чланова 42. и 43. Пакта Друштва народа, према којем је било које право на коришћење силе зависило од препоруке Савјета.⁷⁸

Вјероватно најзначајнији документ који је сачињен као резултат одбацивања концепта ‘агресивних ратова’ од велике већине држава, био је Пакт Келог-Бриан или Паришки пакт.⁷⁹ Према истом:

- 1) Високе стране уговорнице, у име својих грађана, свечано објављују да осуђују прибјегавање рату ради рјешавања међународних несугласица, и одричу се рата као инструмента државне политике у односима са другим земљама.
- 2) Високе стране уговорнице сагласне су да рјешавају мирним путем све спорове или сукобе, какве год они природе били а које се могу појавити између њих.⁸⁰

Лако се уочава да Пакт није предвиђао ‘сигуросни вентил’ односно, другачије речено, не постоји прецизна одредба која одобрава употребу силе из разлога самоодбране. Није било сумње да је право на самоодбрану наставило да постоји, барем према кореспонденцији америчке владе из тог периода, гдје се наводи:

Every nation is free at all times and regardless of treaty provisions to defend its territory from attack or invasion and it alone is competent to decide whether circumstances require recourse to war in self-defense.⁸¹

⁷⁷ Arend, A., и Beck, R., *op.cit.*, стр. 22; Bowett, D., *op.cit.*, стр. 125-6.

⁷⁸ Bowett, D., *op.cit.*, стр. 128-9.

⁷⁹ Шездесет три државе су потписале Декларацију. Види Brownlie, I., *International Law and the Use of Force by States revisited*; о томе више у Cassese, A., *Article 51*, in Cot, J.P, and Pellet, A., *La Charte des Nations Unies*, Economica, Paris, 1991, стр. 770. У пракси, Паришки пакт није испунио свој примарни циљ заустављања рата јер није спријечио јапанску инвазију на Манџурију (1931), италијанску инвазију на Абисинију (1935), као ни њемачку и совјетску инвазију на Пољску (1939). Без обзира на наведено, пакт представља један од правних основа за норму међународног права према којој су пријетња силом, употреба силе и територијална проширења остварена на тај начин, незаконити.

⁸⁰ The Avalon Project, доступно на интернет страници:

http://avalon.law.yale.edu/subject_menus/kbmenu.asp посјећено 28.04.2009. године.

⁸¹ „Свака нација има право да, у свако доба и независно од одредби уговора, брани своју територију од напада или инвазије, и само она је компетентна да одлучи да ли околности оправдавају прибјегавање рату ради самоодбране“ Цитирано од Bowett, D., *op.cit.*, стр. 133. Извор: *Further Correspondence with Government of the United States respecting the United States Proposal for the*

Посљедица оваквог става је у томе да је “држава остала једини судија легалности прибјегавања рату ради самоодбране,”⁸² која се изводи из урођене природе права на самоодбрану.⁸³ Ипак, једна од слабости Пакта огледала се у томе што је употреба силе, када се не ради о рату, била дозвољена⁸⁴, иако многи тврде да је управо та одредба омогућила да Пакт буде прихватљив државама које су га потписале. Као друга примједба може се истаћи да није било успостављено независно тијело којем би се повјерио задатак да објективно испитује наводе о самоодбрани. Без могућности да се изврши објективна процјена, право на самоодбрану остало би бесмислено. Због тога је професор Бронлај тврдио да “[д]ржава не може бити коначни арбитар код примјене правних категорија (...).”⁸⁵ Америчка влада није била спремна на ревизију уговора осим једне модификације свог става који се огледа у тврдњи да “[а]ко [држава] има добар основ [да тврди да дјелује у самоодбрани], свијет ће поздравити а не осудити њено дјеловање.”⁸⁶ Један од очљивијих недостатака Пакта састојао се и у томе да нису постојала никаква стварна ограничења на употребу права на самоодбрану. Право на самоодбрану је било условљено неопходношћу и пропорционалношћу по основи обичајног права, а Келог је сматрао да је „одбрана корелатив агресије“⁸⁷, иако није био спреман да образложи шта тачно обухвата самоодбрана.⁸⁸

Renunciation of War, between Mr. Atherton and Sir A. Chamberlain, no. 1. June 23rd, 1928. Преузето са интернет странице: http://avalon.law.yale.edu/subject_menus/kbmenu.asp, посјећено 28.04.2009. године.

⁸² Bowett, D., *Self-Defence in international law*, стр. 135.

⁸³ Урођени карактер права на самоодбрану наглашаван је од стране Хигинсове која је тврдила да барем “[п]ривремено (...), држава мора бити судија када се ради о њеној судбини.” (Наводници додани). Higgins, R., *Legal Limits to the Use of Force*, *British Yearbook of International Law*, 1961, стр. 304.

⁸⁴ Wehberg, E., *op.cit.*, стр. 49.

⁸⁵ Brownlie, I., *International Law and the Use of Force by States.*, стр. 238-9.

⁸⁶ Види *Further Correspondence*, no. 1. June 23rd, 1928. Преузето са интернет странице: http://avalon.law.yale.edu/subject_menus/kbmenu.asp, посјећено 28.04.2009. године.

⁸⁷ Цитирано од Brownlie, I., *International Law and the Use of Force by States*, стр. 240. Конвенција о агресији која је усаглашена под покровитељством Друштва народа 1933. године такође није могла пружити довољно јасне упуте о томе. Види такође Zourek, J., *op.cit.*, стр. 43.

⁸⁸ Види *Further Correspondence*, no. 1. June 23rd, 1928. Преузето са интернет странице: http://avalon.law.yale.edu/subject_menus/kbmenu.asp, посјећено 28.04.2009. године.

Право на самоодбрану и традиционални концепт суверенитета

Током суђења у Нирнбергу постало је очигледно да је право на самоодбрану подложно злоупотребама. Настојања америчке стране да прихвати концепт права на самоодбрану без ограничења од стране међународног ауторитета, као што је било предвиђено пактом Келог-Бриан, омогућила су Њемцима да покушају оправдати окупацију Норвешке, иако је било јасно да се њихово дјеловање никако није могло подвести под право на самоодбрану.⁸⁹

Очигледно је да није могуће постићи напредак у правцу ограничења права на употребу силе док државе не пристану на међународну супервизију свог права на самоодбрану. Како то примјећује Валдок, још један проблем који се овдје јавља је у томе што “[п]равни систем који само забрањује употребу силе а не регулише на адекватан начин питање мирног рјешавања спорова, осуђен је на пропаст.”⁹⁰ Истинитост ове тврдње најбоље је доказана у периоду између два свјетска рата.

Упркос неуспјесима колективног очувања мира у периоду Друштва народа, државе су изразиле спремност да ограниче право на самоодбрану након Другог свјетског рата. Један од основних разлога лежао је у томе што, у савременом систему међународног права “[моћне државе] не могу (...) прихватити самосуд о праву на самоодбрану а да у исто вријеме не овласте друге државе да прибјегавају сили кад год оцјене да је то потребно.”⁹¹ Све док велике силе виде корист у одржавању међународног поретка заснованог на једнакости држава, и *a fortiori* једнакости права, једноставно због тога што саме не би могле да врше улогу свјетског полицајца, оне ће наставити да се придржавају правила међународног права и да утичу на његово поштивање и обавезну примјену.

Један од извора из којег међународно право црпи своју снагу је принцип реципроцитета. Државе имају заједнички интерес да се придржавају правила међународног права а у пракси, према рјечима професора Хенкина, “државе

⁸⁹ Schachter, O., ‘Self-Defense and the Rule of Law,’ 83 *American Journal of International Law*, 1989, стр. 262; Види такође Alexandrov, S., *op.cit.*, стр. 63; McDougal, M.S., и Feliciano, F.P., *Law and Minimum World Public Order: The Legal Regulation of International Coercion*, New Haven, USA, Yale Univ. Press, 1961, стр. 232.

⁹⁰ Waldock, H., *op.cit.*, стр. 456.

⁹¹ Schachter, O., “Self-Defense and the Rule of Law”, стр. 266.

поштују скоро све принципе међународног права и испуњавају скоро све обавезе у већини случајева.”⁹² Оно што слиједи из наведеног и из концепта суверене једнакости је да, према рјечима Хигинсове, “посебна врста санкције која је уграђена у међународно право је једноставно санкција реципроцитета.”⁹³ Потврђујући Хенкиново становиште она додаје да је “[ч]есто у интересу државе у питању да се позове на основ предвиђен правом (...)”⁹⁴ У наставку ове дисертације биће, са једне стране, показано да санкција ‘реципроцитета’ која је омогућена у међународном праву није довољно ефикасна да спријечи употребу силе у одсуству међународноправних норми или кршењем истих. Са друге стране, посебан осврт биће учињен према питању дисфункционалности последњег система⁹⁵ у пракси и разлозима те дисфункционалности. Ефикасност оба система ће се мјерити могућношћу успостављања реда у међународним односима као и фреквенцијом употребе оружане силе с циљем успјешног очувања безбједности држава у питању.

Полазна основа за разматрање овог питања везана је за чињеницу да суверене државе бирају она средства или методе који најбоље могу да им обезбједе сигурност. Овако постављена теза потиче из једне од познатих и широко расправљаних теза а која се своди на то да међународно право није нормативни систем у пуном смилсу те рјечи него рефлексивна природа система који обликују модерне државе од 1648. године, а који се заснива на ‘споразумном праву народа’. У уској вези са наведеним, Аренд тврди да “због тога што су државе суверене, (оне) не могу бити везане вишим правним нормама без њиховог пристанка.”⁹⁶ Он такође цитира одлуку Сталног суда међународне правде, која у случају Лотус гласи: “[п]равила међународног права која обавезују државе потичу од њихове слободне воље [и стога] [о]граничења независности држава не могу (...) се

⁹² Henkin, L., *How Nations Behave: Law and Foreign Policy*. New York, Columbia Univ. Press, 1979, стр. 47.

⁹³ Higgins, R., *The Development of International Law Through the Political Organs of the United Nations*, Oxford University Press: Oxford, 1963, стр. 8.

⁹⁴ *Ibid.*

⁹⁵ Дакле, оног система међународних односа према којем је употреба силе дозвољена у одсуству јасних ограничења и санкција.

⁹⁶ Arend, A.J., *International Law and the Preemptive Use of Military Force*, *The Washington Quarterly*, Vol 26, no 2 (2003), стр. 93.

подразумјевати.”⁹⁷ Из оваквог становишта слиједи закључак да, ако државе осјете да савремена правила међународног права, укључујући право на самоодбрану, не служе њиховим интересима на ефикасан или потпун начин, оне имају легитимно право на употребу других средстава која им стоје на располагању. Легитимно право у овом контексту ипак не треба тумачити на начин да је право (или средство) засновано на нормама међународног права.⁹⁸

Сличност полазног са модерним концептом права на самоодбрану састоји се у томе да су државе у сваком случају имале право да саме процјене своје интересе у првој инстанци. Једина санкција против које нису биле имуне била је санкција реципроцитета. Временом је постало јасно да су само моћне државе имале могућност да дјелују изван арене међународног права, тако да је за већину држава било незамисливо да разматрају кршење (у контексту ове дисертације) правила колективне безбједности заснованих на међународном уговору или повељи. Проучавање система самоодбране према Повељи Уједињених нација, помаже у расвјетљавању предности које исти пружа као и у означавању изазова са којима се наведени систем суочава у модерно доба.

⁹⁷ *The case of the S.S. Lotus*, PCIJ, Ser.A, no.10 (27. септембар, 1927), стр. 18.Цитирано од Arend, A.J., *International Law and the Preemptive Use of Military Force*, стр. 93.

⁹⁸ Иако је нпр. и Јелинек, као један од представника позитивистичке школе права тврдио да је једино објективно правило међународног права- право држава да се одрже. Он је ову идеју формулисао на сљедећи начин: „Кад год се утврди да је поштовање међународног права у конфликту са постојањем државе, владавина права се повлачи у други план, јер држава стоји више у односу на било какву владавину права.“ *Allgemeine Staatslehre* (3rd ed., 1914) стр. 377. (as translated by Sir Hersch Lauterpacht, *Private Law Sources and Analogies of International Law* (1927) стр. 47.

ПРАВО НА САМООДБРАНУ У ПОВЕЉИ УЈЕДИЊЕНИХ НАЦИЈА

Забрана употребе силе

Израда члана 2(4)

Најбитнији догађај који је измјенио поглед на рат, и *a fortiori*, на теорије о оправдању за рат је био Први свјетски рат. Према рјечима Жироа: “La Grande Guerre a bouleversé la conception que le monde se faisait antérieurement de la guerre.”⁹⁹ У доба ‘тоталног рата’, ратним дејствима биле су обухваћене не само оружане снаге него и цјелокупно становништво, а ратна зона проширила се са бојног поља на подручја села и градова. Стога је било неопходно да се усгаласе ограничења на *ius ad bellum* и *ius in bello*.

Ово је позадина усвајања различитих протокола и декларација у периоду Interbellum¹⁰⁰-а, који су послужили као основа члана 2. (4) Повеље Уједињених нација. Намјера потписника Повеље УН-а била је прецизније одређена у Атлантској повељи из 1941. године, којом је било предвиђено “одрицање од употребе силе.”¹⁰¹ Од тог времена, не говоримо више о забрани рата, него уопштеније о забрани употребе силе.¹⁰² Преамбулом Повеље УН-а такође је предвиђено да “се оружана сила неће употребљавати сем у општем интересу.”¹⁰³ Из наведеног се може уочити да је напуштена разлика која је у Пакту Друштва народа прављена између забрањених и допуштених ратова.

Надаље, по први пут у историји, централизован је механизам примјене међународног права.¹⁰⁴ Држим ријечима, предвиђено је да постоји јединствена инстанца – Савјет безбједности Уједињених нација - који би имао овлаштење да

⁹⁹ “Велики рат је из корјена промјенио концепцију коју је свјет у прошлости имао о рату.” Giraud, E., *La Théorie de la Légitime Défense*, Rec.d.C., 1934, III, стр. 693.

¹⁰⁰ Период између два свјетска рата

¹⁰¹ Доступно на интернет страници Авалон пројекта:

<http://www.yale.edu/lawweb/avalon/wwii/atlantic.htm>, посјеђено 28.04.2009. године.

¹⁰² Wehberg, H., *L’Interdiction du Recours à la Force*, Rec.d.C., 1951, I, стр. 59; Waldock, C.H.M., *The Regulation of the Use of Force of Individual States in International Law*, Rec.d.C., 1952, I, стр. 487; Bowett, *Self-Defence in International Law*, стр. 146.

¹⁰³ Waldock, H., *op.cit.*, стр. 492.

¹⁰⁴ Bowett, D., *Self-Defence in International Law*, стр. 7.

утврди да ли је, и, када, допуштена употреба силе. Изворна идеја преговарача била је не само да Савјет безбједности доноси одлуку о употреби војске од стране држава чланица, него и да централизује употребу силе у смислу да Уједињене нације имају сопствену армију на располагању. Стварање такве армије ипак никада није у потпуности материјализовано.

Значење члана 2(4)

Члан 2 (4) гласи:

Сви чланови, у својим међународним односима, уздржаваће се од пријетње силом или од употребе силе која би била уперена против територијалног интегритета или политичке независности ма које државе или која би на ма који други начин била у супротности са циљевима Уједињених нација.

Као што је претходно наведено, члан 2 (4) говори о ‘употреби силе’ а не рату, што је представљало напредак у односу на Паришки пакт, који је дозвољавао употребу силе која не прераста у рат. Према Повељи, мјере самопомоћи које су ретрибутивног или агресивног карактера, као што су репресалије, биле су од тог момента такође забрањене¹⁰⁵, чак и ако нису достигале степен ‘оружаног напада’ како је то предвиђено чланом 51. Повеље. Разматрајући исто питање, Келсен је заузео становиште да “[с]амоодбрана није исто што и самопомоћ; она је посебна врста самопомоћи.”¹⁰⁶ Према важећим нормама међународног права, право на самоодбрану и право на самопомоћ се међусобно искључују јер “само против пријетњи које представљају повреду члана 2 (4) [смије се користити сила.]”¹⁰⁷ То не значи да се члан 2 (4) може тумачити на начин да свака употреба силе

¹⁰⁵ Види О’Connell, *The Myth of Preemptive Self-Defense*, American Society of International Law Presidential Task Force on Terrorism, доступно на интернет страници www.asil.org, посјећено 02.05.2009. године. Она се, *inter alia*, позива на *Friendly Relations Declaration*, којом је предвиђено да “[д]ржаве имају обавезу да се уздрже од предузимања репресалија које подразумевају употребу силе” Види Рез. ГС. 2625 (XXV), UN Doc. A/8028.; Dinstein, Y., *War, Aggression and Self-Defence*, стр. 201; Bowett, D., *Reprisals Involving the Use of Force*, 66 American Journal of International Law, 1972, стр. 1,3.

¹⁰⁶ Kelsen, H., *Collective Security and Collective Self-Defense under the Charter of the United Nations.*, стр. 784.

¹⁰⁷ Bowett, D., *Self-Defence in International Law*, стр. 149

представља “*ipso facto rupture de la paix*”, у складу са чланом 39. Повеље.¹⁰⁸ Према члану 39, Савјет безбједности има дискреционо право да предузме мјере ‘да се одржи или успостави међународни мир и безбједност’ тако што установи да постоји, *inter alia*, ‘повреда мира.’¹⁰⁹

Пошто члан 2 (4) спомиње искључиво државе, може се тврдити да не пружа адекватну заштиту против субјеката без елемената државности, о чему ће бити говора у посебном поглављу. Чињеница да се забрана употребе силе према Повељи односи само на државе произилази из природе међународног права, које је до тог времена, признавало само државе као субјекте међународног права. У том смислу, Повеља УН-а још увјек се карактерише принципима међународног права који су регулисали односе између држава од 1648. године. Из наведеног слиједи да се елементима који нису субјекти међународног права, или који нису једна од високих страна потписница Повеље УН-а не може наметнути нити једна забрана.

Чини се да још један проблем са чланом 2 (4) може бити везан за чињеницу да се забрана односи само на “пријетњу силом или употребу силе која би била уперена против територијалног интегритета или политичке независности ма које државе”, умјесто *ма* коју пријетњу или употребу силе. Оваква формулација може “угрозити прије него ојачати заповјест нечињења која се састоји у уздржавању од агресије а која се односи на све државе чланице како је то предвиђено чланом 2 (4).”¹¹⁰ С друге стране, *travaux préparatoires*¹¹¹ на члану 2 (4), и мишљења формулисана након 1945. године, допринијели су јасној формулацији става да “уводни дио овог члана (...) није скројен са циљем да се ограниче обавезе предвиђене тим чланом.”¹¹² Члан 2 (4) се не може тумачити као ограничење права на самоодбрану, у смислу да самоодбрана – јер није агресивна по природи – не може, *ipso facto*, бити усмјерена против територијалног интегритета или политичке

¹⁰⁸ Virally, M., “Article 2 (4)”, in Cot, J.P, and Pellet, A., *La Charte des Nations Unies*, стр. 116. « rupture de la paix » значи : повреду мира.

¹⁰⁹ Kelsen, H., *Collective Security and Collective Self-Defense under the Charter of the United Nations*, Am.JIL, 1948, стр. 788.

¹¹⁰ Waldock, H., *op.cit.*, стр. 493; Bowett, D., *Self-Defence in International Law*, стр. 150-51.

¹¹¹ Припремни радови

¹¹² Bowett, D., *Self-Defence in International Law*, стр. 151 и 12; Kunz, J., “Individual and Collective Self-Defense in Article 51 of the UN Charter”, 41 *American Journal of International Law*, 1947, стр. 878; Gray, C., *International Law and the Use of Force*, Oxford: Oxford Univ. Press, 2000, стр. 24; Brownlie, I., *International Law and the Use of Force by States*, стр. 267.

независности ма које државе.¹¹³ Према Келсену, чланови 2 (4) и 51 могу се читати као систематски савршено усклађени јер

једна држава, приликом предузимања принудних мјера против друге државе, према дефинисаним условима међународног права, дјелује са одобрењем општег међународног права, јер може се сматрати да дјелује као орган међународне заједнице установљене на овом праву, тако да се њено дјеловање може тумачити као реакција међународне заједнице на кршење права.¹¹⁴

На овом мјесту, било би корисно посветити више пажње позицији члана 2 (4) у систему колективне безбједности дефинисаном у Повељи, а нарочито његовом односу са чланом 39. Овај последњи гласи:

Савјет безбједности утврђује постојање ма какве пријетње миру, повреде мира или дјела напада и чини препоруке или одлучује какве мјере треба предузети саобразно члановима 41. и 42. да се одржи или успостави међународни мир и безбједност.

Анализом члана 39. постаје уочљиво да је обим питања, које у теорији могу да буду предмет одлучивања Савјета безбједности, шири него обим забрана дефинисаних чланом 2 (4). Као прво, треба примјетити да је Савјет безбједности овлаштен да предузме мјере у случајевима када је мир угрожен и од субјеката без елемената државности. Надаље, његов обим дјеловања је проширен да обухвата 'дјела напада' што су случајеви који се не морају подударати са међудржавним конфликтима, а за које Савјет безбједности може оцјенити да представљају пријетњу међународном миру и безбједности.

Обзиром на чињеницу да Повеља садржи одредбе и о рјешавању спорова (под овлаштењима Савјета безбједности или Међународног суда правде) и, као *ultimum remedium*, одредбе о мјерама присиле, Савјет безбједности, према одредбама члана 39. има капацитет да разматра било које питање које може потенцијално нарушити мир у свијету и на тај начин успоставља комплексан механизам колективне безбједности. Комплексна природа члана 39., заједно са

¹¹³ Bowett, D., *Self-Defence in International Law*, стр. 152.

¹¹⁴ Kelsen, H., "Collective Security and Collective Self-Defense under the Charter of the United Nations", 42 *Am.JIL*, 1948, стр. 783.

универзалном и широком¹¹⁵ забраном дефинисаној у члану 2 (4) а који данас имају статус *ius cogens*¹¹⁶, помаже да се објасни зашто је право на самоодбрану у члану 51. замишљено тако рестриктивно.

Поријекло члана 51

На почетку Конференција у Думбартон Оксу и Сан Франциску, није постојао наглашен интерес да се у Повељу угради изричита одредба о самоодбрани. Преовладавао је аргумент, сличан оном из поступка израде Пакта Келог-Бриан, да није неопходно да се уграђује посебна одредба којом се гарантује право на самоодбрану јер је се ово право 'подразумјевало'¹¹⁷, већ је постојало као норма међународног права¹¹⁸ и да би изричито дефинисање параметара овог права водило његовој злоупотреби.

Покрет усмјерен ка уврштавању експлицитне одредбе о праву на самоодбрану у Повељу Уједињених нација вуче коријене из Јужне Америке. Државе са овог континента, чланице Уговора из Чапултепека, хтјеле су гаранцију да ће легалност њиховог колективног система самоодбране бити обухваћена Повељом УН-а.¹¹⁹ Као институционализација Монро доктрине¹²⁰ новијег датума,

¹¹⁵ Историја израде члана 2(4) иде у прилог закључка да га треба широко схватити.. Види Mrazek, J. *Prohibition of the Threat and Use of Force*, 27, *Canadian Yearbook of International Law*, 1989, стр. 86; Види такође Gray, C., *International Law and the Use of Force*, стр. 25, 87.

¹¹⁶ Види *Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Merits) Nicaragua vs. USA*, *ICJ. Rep.* 1986, стр. 100.; Рез. С.б. 502, потврђује обавезност члана 2 (4). UN Doc. S/Res/502 (1982). Сматрајући да је забрана употребе силе свеобухватна, Комисија Уједињених нација за међународно право (International Law Commission) у почетку је одбијала да приступи кодификацији одредаба које би се односиле на *ius in bello*, јер је то сматрала сувишним и противним статусу наведене забране.

¹¹⁷ Alexandrov, S., *Self-Defense against the Use of Force in International Law*, стр. 85.

¹¹⁸ Bowett, D., *Self-Defence in International Law*, стр. 184.

¹¹⁹ Види нпр. McDougal, M.S., and Feliciano, F.P., *Law and Minimum World Public Order: The Legal Regulation of International Coercion*, стр. 235; Dinstein, Y., *op.cit.*, стр. 161; Greig, D.W., "Self-Defence and the Security Council; What does Article 51 Require?" 40, *International and Comparative Law Quarterly*, 1991, стр. 370.

¹²⁰ Bowett, D., *Self-Defence in International Law*, стр. 209-10. Монрова доктрина представља први значајнији покушај борбе против интервенције страних земаља у унутрашње ствари једне државе. Председник САД Џејмс Монро се 1823. год. побунио против интервенције европских држава у послове Америке. Монро је том приликом упутио посланицу Конгресу у којој је истакао неопходност поштовања три начела: 1) забрана даље колонизације Америке од стране европских држава, 2) забрана мијешања европских држава у унутрашње ствари америчких држава, 3) изјава да САД неће интервенисати у послове Европе. Ову доктрину су амерички политичари слиједили све до

Уговор из Чапултепека је предвиђао да “сваки напад државе против цјеловитости или неповредивости територије, или против суверенитета или политичке независности било које (Јужно) Америчке државе, (...), сматра се актом агресије и против било које друге државе (...).”¹²¹ Било је разумљиво да би пренос монопола принуде на Савјет безбједности учинио сувишним овакву одредбу.

У почетку, Сједињене Државе фаворизовале су уврштавање члана 51. у VIII Поглавље Повеље, али због разумјевања за евентуални отпор према новооснованом систему колективне безбједности, постигнут је компромис да се члан 51. уврсти на крај VII Поглавља.

Додатни разлог за уврштавање права на самоодбрану у Повељу састојао се у евентуалној немогућности Савјета безбједности да рјеша спор који укључује употребу силе¹²², па је било неприхватљиво да се допусти државама употреба права на самоодбрану без икаквих ограничења, само на основу постојећег обичајног права које је обиловало нејасноћама. У том случају, неуврштавање права на самоодбрану би представљало пораз из перспективе циљева и основних принципа Уједињених нација.

Имајући у виду одредбе о забрани употребе силе, може се закључити да је Повељом даље ограничено право на самоодбрану у односу на садржај и обим истог према међународном обичајном праву које је важило у то вријеме.¹²³ Стога је, како тврди Деливан, право на самоодбрану институционализовано у Повељи “*parce qu’ils [Les États-Membres] voulaient systématiser cette notion et limiter son exercice; toute autre interpretation de l’article 51, quand à sa portée, semble devoir aboutir à la consecration d’une véritable fissure de la prohibition de tout recours à la force.*”¹²⁴

1940. год. Ова доктрина не представља прави почетак у сузбијању интервенције, јер овом посланицом није била искључена интервенција америчких држава међусобно. Зато је прва доктрина која уводи начело неинтервенције у међународни поредак уствари Драгова доктрина. Миленко Крећа: *Међународно јавно право*, Београд 2007 стр. 176.

¹²¹ Види *Inter-American Reciprocal Assistance and Solidarity (Act of Chapultepec)*; 6. март, 1945, Глава I, пара.3. Преузето са интернет странице *Avalon Project at Yale Law School*: http://avalon.law.yale.edu/subject_menus/interame.asp, посјећено 12.05.2009. године.

¹²² Delivanis, J., *op.cit.*, стр. 4.

¹²³ Kenny, K., “Self-Defense”, in Wolfrum, R., (ed.), *United Nations: Law, Policies and Practice*, Vol II, Dordrecht: M. Nijhoff Press, 1995, стр. 1163.

¹²⁴ “јер су оне [државе чланице Уједињених нација] хтјеле систематизовати овај појам и ограничити његову употребу; свако друго тумачење члана 51., по питању његовог домашаја, чини се да мора

Значење члана 51

Члан 51 гласи:

Ова Повеља не вријеђа ни у ком погледу природно право на индивидуалну и колективну самоодбрану у случају оружаног напада против ма кога члана Организације Уједињених нација, све док Савјет безбједности не предузме потребне мјере да би се одржао међународни мир и безбједност. Мјере предузете од чланова Организације у вршењу права самоодбране биће одмах саопштене Савјету безбједности и неће ни на који начин доводити у питање овлашћења и одговорност Савјета безбједности по овој Повељи да предузме у свако доба акцију коју би сматрао потребном ради одржања или успостављања међународног мира и безбједности.

Први проблем који се јавља приликом тумачења члана 51. је схватање израза 'природно право.' У енглеском језику употребљена је синтагма 'inherent right' што би се дословно превело као 'урођено право' док је српски превод ближи француској верзији гдје се говори о 'droit naturel.'¹²⁵ *Prima facie*, концепт права на самоодбрану као природног права везан је за међународно обичајно право 19. вијека или чак и за старије доктрине природног права, како је то описано у уводним поглављима ове дисертације.¹²⁶ Данас је међутим општеприхваћено да се овај израз тумачи према кодификованом обичајном праву које се односи на право на самоодбрану како је важило 1945. године.¹²⁷

досегнути до суптилне границе коју поставља забрана употребе силе" Delivanis, J., *op.cit.*, стр. 50; Kenny, K., *op.cit.*, стр. 1164.

¹²⁵ Као корелатив природног или урођеног права на самоодбрану јавља се и „Стимсонова доктрина“ према којој се не признају територијалне промјене настале као резултат употребе силе.“ Ова доктрина је названа по америчком министру вањских послова Хенрију Стимсону а формулисана је након једностране јапанске окупације Манџурије, на сјевероистоку Кине у септембру 1931. године. Више о томе у Bin Cheng, Georg (FRW) Schwarzenberger, *General principles of law as applied by international courts and tribunals*. Cambridge University Press, 2006.

¹²⁶ Види још Cassese, A., “Article 51”, in Cot, J.P, and Pellet, A. (eds.), *La Charte des Nations Unies*, стр. 785-6, гдје се дискутује о тези постављеној од стране СССР-а; Bowett, D., *Self-Defence in International Law*, стр. 185.

¹²⁷ Bryde, V.O., “Self-Defence”, in Bernhardt, R., (ed.), *Encyclopedia of Public International Law*, стр. 363; Brownlie, I., “International Law and the Use of Force by States revisited,” Dinstein, Y., *op.cit.*, стр. 163.

Међународни суд правде у случају Никарагва утврдио је да “тешко је разумјети да [‘природно’ или ‘урођено’ право на самоодбрану] може имати други неголи обичајни карактер.”¹²⁸ Оваквим тумачењем се право на самоодбрану поставља на чвршће основе, што је корисно у смислу да “[п]равно овлаштење (...) мора бити потврђено у оквиру постојећег правног система.”¹²⁹

На основу изнесеног може се закључити да је Гудхарт био у праву када је тврдио да “[д]ржаве чланице Уједињених нација, када се служе својим природним правима, то не чине јер су им она поклоњена него због тога што та права већ постоје. Повеља ограничава суверена права држава; она не представља извор тих права.”¹³⁰ Иако обичајно право код питања самоодбране још увјек може да еволуира, члан 51. има одлучујући утицај на свој садржај, чак и ако прецизно не ограничава појам права на самоодбрану. Овакав закључак подржао је и Међународни суд правде, који истиче да “[н]е може се (...) сматрати да члан 51. представља одредбу која ‘ће обухватити и надживјети’ међународно обичајно право. Њиме се управо демонстрира да (...) обичајно право наставља да постоји упоредо са уговорним правом.”¹³¹

Анализа природе и обима примјене права на самоодбрану, унутар система колективне безбједности успостављеног Повељом, мора поћи од израза ‘оружани напад,’ који лежи у срцу члана 51. Стране потписнице Повеље су сматрале да је израз ‘оружани напад’ довољно јасан па није потребно даље елаборисање.¹³² Да би право на самоодбрану могло бити примјењено, подразумијевало се да се морало радити о нападу при којем долази до употребе оружане силе. Поједини аутори тврдили су да ‘обични’ погранични инциденти већ могу представљати оружани напад.¹³³ Даља компликација овог питања произилази из чињенице да израз ‘оружани напад’ на француском гласи ‘*agression armée*’,¹³⁴ што упућује на то да се

¹²⁸ Nicaragua case, Merits (Nicaragua vs. United States) *ICJ Reports* (1986), 94.

¹²⁹ Dinstein, Y., *War, Aggression and Self-Defense.*, стр. 163.

¹³⁰ Goodhart, A., “The North Atlantic Treaty of 1949”, *Rec.d.C.* (1951, II), стр. 187. Цитирано у Bowett, D. *Self-Defence in International Law*, стр. 185. Ипак, Халберстам сматра да се чланом 51. даје афирмативни карактер праву на самоодбрану а не успоставља ограничење. Види Halberstam, *op.cit.*, стр. 239.

¹³¹ *Nicaragua case*, 94, 95

¹³² Alexandrov, S., *op.cit.*, стр. 96.

¹³³ Види кратку расправу о томе, *ibid.*, стр. 97-99.

¹³⁴ “оружана агресија” Bryde, B.O., *op.cit.*, стр. 362.

оружани напад некако изједначава са 'дјелима напада' која се спомињу у члану 39. У погледу наведеног, Мајкл Реизман је тврдио да се у Извјештају Уједињених нација о питању дефинисања напада (*UN Report on the Question of Defining Aggression*) подразумјева, "мада то (...) није изричито наведено, да оружани напад представља „дјело напада“ и да оправдава употребу права на самоодбрану у складу са чланом 51."¹³⁵

Изједначавање 'оружаног напада' из члана 51. са 'дјелом напада' из члана 39. довело би до проширења обима примјене члана 51. ван граница унутар којих је изворно замишљен. То не би било у складу са систематском структуром Повеље Уједињених нација пројектованом с циљем одржања и успостављања мира.¹³⁶ Александров је такође примјетио да "[е]лаборисање дефиниције напада је важније у погледу члана 39. Повеље, него ради расвјетљивања обима права на самоодбрану у члану 51."¹³⁷ Поред тога, примјећује се¹³⁸ да 'дефиниција агресије' (*Definition of Aggression*) прецизирана Резолуцијом 3314 од стране Генералне скупштине, садржи клаузулу по којој "[н]ишта у овој дефиницији се неће схватити као да на ма који начин проширује или сужава обим примјене Повеље, укључујући и одредбе о случајевима када је допуштена употреба силе."¹³⁹ У исто вријеме, у резолуцији је форумлисана жеља држава чланица УН-а да „Савјет безбједности (...) би требало

¹³⁵ Reisman, W.M., "Allocating Competences to Use Coercion in the Post-Cold War World: Practices, Conditions and Prospects", in Damrosch, L.F., and Scheffer, D.(eds.), *Law and Force in the New International Order*, Boulder, Colorado, Westview Press, 1991, стр. 36.

¹³⁶ Види нпр. Higgins, R., "The Legal Limits to the Use of Force by Sovereign States: UN Practice", *BYIL* 1961, стр. 277; Dinstein, Y., *op.cit.*, стр. 166.

¹³⁷ Alexandrov, S., *op.cit.*, стр. 113.

¹³⁸ Combacau, J., "The Exception of Self-Defence in UN Practice" in Cassese, A., (ed.), *The Current Regulation of the Use of Force*, Martinus Nijhoff Publishers, Dordrecht, 1986, стр. 13.

¹³⁹ GA res. 3314 (XX), UN Doc. A/9631, чл. 6. Резолуција је усвојена 14. децембра 1974. године, а често се цитира у контексту противљења војним акцијама, иако сама дефиниција нема обавезујућу правну снагу за Савјет безбједности. Према дефиницији, прави се разлика између агресије (која повлачи међународну одговорност) и агресивног рата (злочин против међународног мира). Агресија се дефинише као инвазија или оружани напад, бомбардовање, блокада, повреда територије оружаним путем, допуштање другим државама да користе територију своје државе да би починиле чин агресије као и употреба наоружаних паравојних формација или плаћеника да изврше чин агресије. Агресивни рат се дефинише као серија наведених аката учињена с директном намјером. Терминологија која се користи у дефиницији критикована је од стране многих аутора због чињенице да су одредбе које се односе на дјеловање паравојних формација нејасне, да није јасно који ниво умјешаности државе повлачи њену одговорност, да се дефиниција агресије не односи на дјеловање међународних организација (НАТО, Варшавски пакт у то вријеме) те да дефиниција не обухвата одговорност појединаца за чин агресије. Види нпр. Ingrid Detter Delupis, *The Law of War*, Cambridge University Press, 2000, стр. 69-70.

да, (...) води рачуна о 'дефиницији' као упутству приликом одлучивања о постојању 'агресије' у складу са Повељом."¹⁴⁰ Имајући на уму широку дискрецију додијељену Савјету безбједности код одлучивања, мале су шансе да Савјет изричито прати упутства из 'дефиниције'.¹⁴¹ С друге стране, Међународни суд правде користио је Резолуцију Генералне скупштине 3314 код тумачења члана 51.¹⁴²

По питању обима примјене, сматра се да члан 51. треба читати као изузетак од члана 2 (4).¹⁴³ Овакав став је у супротности са оним који тврди да се та два члана међусобно искључују. На примјер, нити пријетња миру може послужити као изговор за примјену права на самоодбрану,¹⁴⁴ нити то може "било која повреда међународног права блажа од оружаног напада."¹⁴⁵ Намјера страна уговорница није била да свеобухватно право на самоодбрану буде изведено из широког концепта забране који предвиђа члан 2 (4). Генерална скупштина Уједињених нација такође је прихватила рестриктивно читање члана 51, што је мотивисао жељом да се не допусти ескалација употребе силе, у складу са основним принципима Повеље.¹⁴⁶ Тако, једини циљ самоодбране може бити "да се одбије нападач."¹⁴⁷ Да је рестриктивно читање једино исправно такође произилази из чињенице да је право обухваћено чланом 51. осмишљено као привремена мјера,¹⁴⁸ дајући овлаштење

¹⁴⁰ GA res. 3314 (XX), UN Doc. A/9631

¹⁴¹ Александров ипак примјећује да је дефинисање 'агресије' у резолуцији 3314 веома слично појму 'оружаног напада' који се спомиње у члану 51. Види *op.cit.*, стр. 114.

¹⁴² *Nicaragua case*, 103.

¹⁴³ Cassese, A., "Article 51", in Cot, J.P., and Pellet, A., *La Charte des Nations Unies.*, стр. 775.

¹⁴⁴ Mrazek, J., *op.cit.*, стр. 97.

¹⁴⁵ Dinstein, Y., *War, Aggression and Self-Defense.*, стр. 167. Бовет тврди, када разматра ово питање, да су ненасилне мјере строго узевши, категорија која није обухваћена правом на самоодбрану, те су допуштене према Повељи. Види Bowett, *Self-Defence in International Law*, стр. 23.

¹⁴⁶ GA Res. 378 В (V), UN Doc. A/1774, Цитирано у Bowett, D. *Self-Defence in International Law.*, стр. 245. Види такође Kenny, K., "Self-Defence", in Wolfrum, R., *op.cit.*, стр. 1164.

¹⁴⁷ Combacau, J., "The Exception of Self-Defence in UN Practice" in Cassese, A., (ed.), *op.cit.*, стр. 25.; Gray, C., *International Law and the Use of Force.*, стр. 106.

¹⁴⁸ Види Dinh, N.Q., "La Légitime Défense d'après la Charte des Nations Unies", 52, *Revue générale de droit international public.*, 1948, стр. 231-2; Alexandrov, S., *op.cit.*, стр. 104-5; Schrijver, N., "Responding to International Terrorism: Moving the Frontiers of International Law for 'Enduring Freedom'?", 44, *Netherlands International Law Review*, 2001, стр. 281; Bryde, B.O., "Self-Defence", *Encyclopedia of Public International Law*, стр. 362.

државама да дјелују у самоодбрани само у оним случајевима када Савјет безбједности не може дјеловати или је његов рад блокиран.¹⁴⁹

Случај када Савјет безбједности не може дјеловати односи се на ситуације када колективни систем безбједности не може пружити адекватну заштиту, односно када је држава нападнута а не може да прими помоћ од Уједињених нација у датом моменту. У таквим би ситуацијама било незамисливо лишити државу њених легитимних права и тада нико не спори чињеницу да државе заиста имају право на самоодбрану. Привремени карактер члана 51.¹⁵⁰ упућује на то да “право на самоодбрану не дјелује изван колективног система одржања мира.”¹⁵¹

Општеприхваћено је да члан 51. не би требало читати на начин да се подразумјева да право на самоодбрану постоји само, према ријечима судије Швебел, “ако, и само ако”¹⁵² дође до оружаног напада.¹⁵³ Као један од примјера у литератури се наводи случај 'Каролин' из којег произилази да “самоодбрана је неопходна [када је напад] непосредан, преовладавајући, када не оставља могућност избора средстава и не оставља вријеме за промишљање”¹⁵⁴, а који се често цитира као извор међународног обичајног права код питања превентивне самоодбране, о чему ће бити ријечи у посебној глави. О питању истовремености напада Валдок тврди: “[г]дје постоје убједљиви докази да се ради не само о пријетњама или о потенцијалној опасности, **него и о нападу који је стварно започео**, онда се може говорити о постојању оружаног напада иако није прешао границу”¹⁵⁵ А по питању овлаштења Савјета безбједности у таквим ситуацијама, О'Конел налази да

[н]апад мора започети или мора већ бити окончан да би оправдао право на индивидуалну самоодбрану. Сваки пријевремени одговор захтјева

¹⁴⁹ У случају Либерije, Савјет безбједности је усвојио резолуцију 788 (1992) којом је *ex post* одобрена интервенција земаља региона у тој земљи. Према тексту резолуције “Савјет безбједности ...похваљује ECOWAS због учињених напора у успостављању мира, безбједности и стабилности у Либерiji.” S/Res/788/1992

¹⁵⁰ Види нпр.. Delivanis., *op.cit.*, стр. 55.

¹⁵¹ Waldock, H., *op.cit.*, стр. 495, цитирано у Alexandrov, S., *op.cit.*, стр. 104.

¹⁵² Види Schwebel, S., *diss.op. Nicaragua case*, at 347-8. Цитирано у Alexandrov, S., *op.cit.*, стр. 144; Mullerson, R., "Self Defense in the Contemporary World", in Damrosch, L., and Scheffer, D. (eds), *op.cit.*, стр. 17.

¹⁵³ Види такође чл. 2 Рез. Генералне скупштине УН-а, бр. 3314. као што предлаже Bryde, B.O., *op.cit.*, стр. 362.

¹⁵⁴ Наведено у Jennings, R., “The Caroline and McLeod Cases”, 32, *American Journal of International Law*, 1938, стр. 89. Цитирано у Alexandrov, S., *op.cit.*, стр. 20.

¹⁵⁵ Waldock, H., *op.cit.*, стр. 498.

одобрење Савјета безбједности. Не постоји самопрокламовано право да се нападне друга држава због страха да иста прави планове или развија програм наоружања које би се користило у некој хипотетичкој војној операцији.¹⁵⁶

У погледу друге ситуације, када се прибјегава кориштењу права на самоодбрану због тога што Савјет безбједности не може да донесе одлуку јер је његов рад блокиран, неопходно се укратко усврнути на привилеговану позицију држава - сталних чланица. Пошто је логично да свака 'обична' држава чланица Уједињених нација задржава право да се сама брани у одсуству одлуке Савјета безбједности, било би нелогично да поједине државе задржавају ово право тако што блокирају рад Савјета употребом права вета. Употреба права вета, дефинисана чланом 27. Повеље,¹⁵⁷ би могла на тај начин онемогућити Савјету безбједности да се изјасни на објективан начин о легалности права на самоодбрану било које од сталних чланица. Као посљедица наведеног, може се закључити, да је систем колективне безбједности Уједињених нација практично децентрализован када се говори о пет сталних чланица, чиме је значај члана 51. увећан.¹⁵⁸

Једна од одредби члана 51. о којој нема много извора у литератури је обавеза да се мјере предузете у вршењу права самоодбране одмах саопште Савјету безбједности. Ово је вјероватно због тога што су, кроз историју, државе ријетко Савјету безбједности пријављивале мјере предузете у самоодбрани.¹⁵⁹ Није се сматрало да непоштивање ове обавезе слаби тврдњу држава да дјелују у самоодбрани. Све до рата између Ирака и Ирана, Савјет безбједности се ријетко оглашавао по питању права на самоодбрану.¹⁶⁰ Међутим, од одлуке Међународног суда правде у случају 'Никарагва', државе су се генерално почеле придржавати обавезе пријављивања, која се данас сматра 'суштинском обавезом'¹⁶¹ Суд је

¹⁵⁶ O'Connell, M., *op.cit.*, стр. 5.

¹⁵⁷ Члан 27, став 3 гласи: "Одлуке Савјета безбједности о свим другим питањима доносе се потврдним гласовима девет чланова, убрајајући сагласне гласове сталних чланица (...)"

¹⁵⁸ Higgins, R., "The Legal Limits to the Use of Force by Sovereign States: UN Practice", стр. 297; види такође Schachter, O., "United Nations Law in the Gulf Conflict", 85, *American Journal of International Law*, 1991, стр. 459.

¹⁵⁹ Combacau, J., "The Exception of Self-Defence in UN Practice" in Cassese, A., (ed.), *op.cit.*, стр. 15.

¹⁶⁰ Gray, C., *International Law and the Use of Force.*, стр. 85.

¹⁶¹ Greig, D., *op.cit.*, стр. 380. Он овде цитира Динстејна.

утврдио да, иако саопштавање мјера “није предуслов за законитост употребе силе у сврху самоодбране, (...) за очекивати је да се поштују услови прописани Повељом.”¹⁶² Данас се сматра да саопштавање мјера чини вјеродостојнијом “тврђу држава да дјелују у самоодбрани.”¹⁶³ Прије него се детаљније упустимо у праксу Међународног суда правде код тумачења права на самоодбрану, што ће бити обрађено у наредној глави, неопходно се задржати на питању ауторитета за оцјену права на самоодбрану.

Улога Савјета безбједности

Током Конференције у Сан Франциску, представници СССР-а заступали су став да само Савјет безбједности Уједињених нација може контролисати примјену права на самоодбрану.¹⁶⁴ Њихово становиште поклапа се са споразумом који је постигнут у Думбартон Оксу према којем Савјет безбједности има обавезу да утврди “да ли држава користи силу у складу са циљевима и принципима Организације”¹⁶⁵ Проблем који се овде јавља састоји се у томе да, с једне стране, државе треба да имају онолико слободе колико је неопходно да процјене које пријетње представљају опасност по њихову безбједност што произилази из принципа суверености држава. С друге стране, процјена међународног тијела је *conditio sine qua non* да би се право на самоодбрану сматрало признатим од стране других држава и законитим према правилима међународног права. У најмању руку, чињеница да се право на самоодбрану, према Повељи, сматра ‘урођеним’ навела је многе ауторе да усвоје становиште које је форумлисао професор Френк, које гласи: “[п]рема члану 51., самоодбрана је право које нападнута држава може или не мора употријебити, при чему ужива потпуну дискрецију, а не право чија се употреба дозвољава одлуком Савјета безбједности ”¹⁶⁶ и да “право државе да се брани против оружаног напада није подређено у праву претходном услову да се успешно

¹⁶² *Nicaragua case*, at 105. Цитирано у Alexandrov, S., *op.cit.*, стр. 147.

¹⁶³ Gray, C., *International Law and the Use of Force*, стр. 90. Види такође Greig, D., *op.cit.*, стр. 369; Dinstein, Y., *op.cit.*, стр. 189-90.

¹⁶⁴ Delivanis, J., *La Légitime Défense en Droit International Public Moderne*, стр. 47.

¹⁶⁵ Alexandrov, S., *op.cit.*, стр. 79.

¹⁶⁶ Franck, T., ‘Terrorism and the Right to Self-Defense’, 95, *American Journal of International Law*, 2001, стр. 840.

демонстрира Савјету безбједности да се одбрана предузима против стране која је скривила напад.”¹⁶⁷

Да би право на самоодбрану имало прави смисао, и “pour éviter [d]es abus”, ово право мора бити “soumis à un contrôle *a posteriori*.”¹⁶⁸ Ово ипак не значи да Савјет безбједности има обавезу “да се изјасни по питању легалности позивања држава на самоодбрану”¹⁶⁹ Да би избјегао уплитање у веома осјетљиве расправе по питањима легалности предузетих мјера са позивањем на самоодбрану, Савјет безбједности се обично уздржавао од давања тумачења по овом питању,¹⁷⁰ а један од разлога лежи у чињеници да је врло често готово немогуће утврдити ко је започео напад.¹⁷¹ У случају позивања на право на самоодбрану, Савјету безбједности стоје на располагању различите мјере које може предузети у оквиру свог мандата, а чију је природу и моменат кориштења корисно анализирати.

Мјере на располагању Савјету безбједности

Мјере које не укључују употребу силе

Свака мјера коју предузима Савјет безбједности првенствено зависи од тога да ли је “утврђено постојање ма какве пријетње миру, повреде мира или дјела напада” као што је то предвиђено чланом 39. Повеље. Прије него усвоји било какву препоруку или предузме било какве мјере, Савјет безбједности, у складу са чланом 33., може, “позвати парничне стране да спор ријеше [мирним] путем.” Као што је претходно наведено, постојање свеобухватног система за мирно рјешавање спорова представља значајан напредак у поређењу са дефектним механизмима Друштва народа.

¹⁶⁷ *Ibid.*, стр. 842.

¹⁶⁸ „да би се избјегле злоупотребе“ и „подвргнуто накнадној контроли“ Види Delivanis, J., *op.cit.*, стр. 57; такође Bowett, D., *Self-Defence in International Law*, стр. 274-5; Dinh, N.Q., *op.cit.*, стр. 231.

¹⁶⁹ Gray, C., *International Law and the Use of Force*, p. 88; Bowett, D., *Self-Defence in International Law*, стр. 273.

¹⁷⁰ Gray, C., *International Law and the Use of Force*, стр. 85.

¹⁷¹ Bowett, D., *Self-Defence in International Law* стр. 20-21.

Ако Савјет безбједности доноси одлуку по питањима из члана 39., та одлука је обавезујућа за све државе-чланице Уједињених нација на основу члана 25. који предвиђа да

[ч]ланови Уједињених нација обавезују се да ће примити и извршити одлуке Савјета безбједности у складу са овом Повељом.

У сваком случају, свака привремена мјера предузета у складу са чланом 40. “неће дирати у права, захтјеве или положај заинтересованих страна.” Другим ријечима, чак и у оним ситуацијама када се утврди да постоји пријетња међународном миру, право нападнуте државе на индивидуалну или колективну самоодбрану није стављено ван снаге.¹⁷² Исто правило се примјењује и код примјене мјера из члана 41. који гласи:

Савјет безбједности је овлашћен да одлучи које ће се мјере, које не повлаче употребу оружане силе, употријебити ради извршења његових одлука, и може упутити позив члановима Уједињених нација да се саобразе тим мјерама. Ове мјере могу обухватити потпун или дјелимичан прекид привредних односа и жељезничких, поморских ваздушних, поштанских, телеграфских, радиографских и других саобраћајних веза, а и прекид дипломатских односа.

Ове мјере не повлаче употребу оружане силе а осмишљене су с циљем обезбјеђења извршења одлука Савјета безбједности. Непосредно прије избијања оружаног сукоба или када се оружани сукоб већ догодио, немогуће је тврдити да ‘мјере које не повлаче употребу оружане силе’ могу бити довољно ефикасне да би ставиле ван снаге право државе на самоодбрану. Државе, ипак, морају бити опрезне да се отворено не супротстављају привременим мјерама предузетим ради њихове безбједности, јер би то могло представљати дјело напада.¹⁷³

¹⁷² Dinh, N.Q., *op.cit.*, стр. 234.

¹⁷³ Bowett, D., *Self-Defence in International Law*, стр. 264.

Мјере које повлаче употребу силе

У теорији међународног права постоје прави проблеми код тумачења члана 42. у вези са чланом 51. Члан 42. гласи:

Ако Савјет безбједности сматра да су мјере предвиђене у члану 41. недовољне или су се показале као недовољне, може предузети акцију ваздушним, поморским или сувоземним снагама потребним ради одржавања или успостављања међународног мира и безбједности. Таква акција може обухватити демонстрације, блокаду и друге операције ваздушним, поморским и сувоземним снагама чланова Уједињених нација.

Када се ове одредбе ставе у однос са чланом 51., јасно је да се кориштење права на самоодбрану одлаже или чак губи када се предузима нека од наведених мјера. Основно питање које се овде поставља је ко одлучује шта су ‘неопходне мјере’ и да ли су те мјере довољне да ди се ‘одржао или успоставио међународни мир и безбједност’.

Према Кристин Греј, “намјера [страна потписница] била је да сам Савјет безбједности буде овлаштен да одлучује да ли да предузме оне мјере које стављају ван снаге право држава на самоодбрану.”¹⁷⁴ Овакво тумачење такође произилази из пажљивог читања Повеље.¹⁷⁵ Након искуства са Друштвом народа, сви су осјетили потребу да се успостави независно тијело што је накнадно и реализовано.¹⁷⁶ Такође се истиче да може бити опасно “(...) да се дозволи држави која се брани да буде једини судија о томе да ли је Савјет безбједности предузео неопходне мјере, [јер то може] створити могућност једностраног дјеловања у питањима међународног мира и безбједности.”¹⁷⁷ У сваком случају, додаје Бовет, “[ј]едном када мјере буду предузете, **претпостављајући да државе у питању прихватају њихову адекватност**, свако наредно дјеловање поједине државе (...) престаје да буде

¹⁷⁴ Gray, C., *International Law and the Use of Force*, стр. 93; Alexandrov, S., *op.cit.*, стр. 105.

¹⁷⁵ Види Chayes, A., “The Use of Force in the Persian Gulf”, in Damrosch, L., and Scheffer, D., *op.cit.*, стр. 5.

¹⁷⁶ Међу ауторе који заговарају снажну супервизију од стране Савјета безбједности спадају Bowett, D., *Self-Defence in International Law*, стр. 262; Delivanis, J., *op.cit.*, стр. 56.

¹⁷⁷ Bowett, D., *Self-Defence in International Law*, стр. 196.

засновано на праву на индивидуалну или колективну самоодбрану.”¹⁷⁸ У овом контексту, Халберстам сматра да је овакво становиште исправно у смислу да је у Сан Франциску, када је састављана Повеља, уговорено да само мјере које су адекватне и ефикасне могу имати за посљедицу дерогирање права појединих држава да дјелују у самоодбрани.¹⁷⁹

Нажалост, и поред наведеног, чак и кад Савјет безбједности донесе одлуку о тврдњама држава да дјелују у самоодбрани, његове одлуке “не помажу да се разрјеше основне теоријске нејасноће о питању обима права на самоодбрану.”¹⁸⁰ Надаље, у већини случајева је веома тешко утврдити ко је први предузео напад, а често обе стране укључене у оружани сукоб тврде да су дјеловале у самоодбрани, што је противно законима логике.¹⁸¹ Пошто и Савјет безбједности и нападнута држава врше процјену оправданости употребе права на самоодбрану, неопходно је формулисати везу између ова два процеса. Према мишљењу Бовета “[п]раво на самоодбрану је неопходно као привремена мјера заштите, али (...) престаје оног тренутка када сам механизам централизованог система колективне самоодбране дјелује као ефикасна заштита права појединачних држава-чланица.”¹⁸² Према мишљењу аутора дисертације, нагласак у претходној формулацији треба да се налази на ријечи ‘ефикасна.’

Тражећи аргументе за овако постављену тезу, испоставља се да је питање, које мјере се могу сматрати ‘ефикасним,’ у самом срцу расправе различитих аутора, од којих поједини сматрају да Савјет безбједности нема надлежност да утврђује када престаје право појединих држава на самоодбрану.¹⁸³ У том правцу, изнесена је тврдња која се нарочито важила за период Хладног рата, која гласи: “[а]ко је дјеловање Савјета безбједности очигледно неадекватно озбиљности

¹⁷⁸ *Ibid.*, стр. 197.

¹⁷⁹ Halberstam, M., *op.cit.*, стр. 242.

¹⁸⁰ Gray, C., *International Law and the Use of Force*, стр. 89.

¹⁸¹ Combacau, J., “The Exception of Self-Defence in UN Practice” in Cassese, A., (ed.), *The Current Regulation of the Use of Force*, стр. 19, 21. У овом контексту, Комбаку помиње ‘Бизерт’ аферу између Француске и Туниса, и ситуацију у Кашмиру, гдје су обе стране у конфликту тврдиле да дјелују у самоодбрани.

¹⁸² Bowett, D., *Self-Defence in International Law*, стр. 195.

¹⁸³ Kelsen, H., “Collective Security and Collective Self-Defense under the Charter of the United Nations.”, стр. 793 and Kelsen, H., *The Law of the United Nations*, стр. 802-3; Zourek, “La Notion de la Légitime Défense”, 56 *Ann.IDI* (1975), стр. 50-51; Gardner, R., “Commentary on the Law of Self-Defense”, in Damrosch, L., and Scheffer, D. (eds.), *op.cit.*, стр. 49-50.

ситуације, (...) не може се очекивати од државе која дјелује примјењујући право на индивидуалну или колективну самоодбрану да обустави даље дјеловање.”¹⁸⁴ Према мишљењу Бовета, “(...) да ли су предузете неопходне мјере мора бити утврђено на објективан начин (...) [тако да] и Савјет безбједности и држава која се брани имају могућност да донесу сопствену одлуку о томе.”¹⁸⁵ Стога су мјере које предузима Савјет безбједности условљене критеријем 'ефикасности,' из чега произилази “(...) да није довољно (...) усвојити било какву резолуцију, да би држава-чланица била лишена права да настави са употребом силе, дјелујући у самоодбрани против оружаног напада.”¹⁸⁶

Овдје можемо истаћи двије опсервације, једну у корист Савјета безбједности, а другу на његову штету. Што се тиче прве, вриједи цитирати Келсена који је примјетио да “[п]ошто појам правде није идентичан појму међународног права, Савјет безбједности може да бира између те двије опције”¹⁸⁷ Широко дискреционо право Савјета безбједности, да предузме ма коју врсту мјера, дозвољава му да идентификује ситуације, у којима под нормалним околностима право на самоодбрану не би било дозвољено, тако да могу бити предузете мјере које би спријечиле кориштење овог права у сличним ситуацијама у будућности. Негативна страна огледа се у томе да у таквим ситуацијама, и било којим другим гдје се мјере самоодбране предузимају од стране држава са правом вета, оне могу да блокирају усвајање било које резолуције којом се осуђује употреба силе из разлога самоодбране, с њихове стране, или којом се позива на прекид примјене права на самоодбрану. Штавише, и када се сложимо са закључком да пет сталних чланица имају институционализовано право на самоодбрану које је ширег обима него оно које користе земље без права вета, проблеми се и даље јављају када, према ријечима Ривкина:

¹⁸⁴ Chayes, A., “The Use of Force in the Persian Gulf”, in Damrosch, L., and Scheffer, D., *op.cit.*, стр. 6.

¹⁸⁵ Bowett, D., *Self-Defence in International Law*, стр. 196.

¹⁸⁶ Dinstein, Y., *War, Aggression and Self-Defense*, стр. 189. Цитирано у Rostow, E., “Until What? Enforcement Action or Collective Self-Defense?”, 85, *American Journal of International Law*, 1991, стр. 512. Види такође Schachter, O., “United Nations Law in the Gulf Conflict”, 85, *American Journal of International Law*, 1991, стр. 458; Dinh, N.Q., *op.cit.*, стр. 234.

¹⁸⁷ Kelsen, H., “Collective Security and Collective Self-Defense under the Charter of the United Nations.”, стр. 788.

Савјет безбједности вјерује да су употребљене мјере биле адекватне за успостављање мира – и чак и кад се свих пет сталних чланица Савјета безбједности сложи са тим – али држава која је жртва напада изведе другачији такључак, [не постоји] ништа у Повељи Уједињених нација [што] би је спријечило да предузме радње у сврху самоодбране и да позове пријатељске земље у помоћ.¹⁸⁸

Као што је претходно наведено, овакво се становиште не може одржати ако прихватимо претпоставку да Савјет безбједности има ауторитет да одреди које мјере су адекватне, нарочито када одлуку о томе донесе сагласношћу свих пет сталних чланица. У таквим ситуацијама, свака држава која би наставила са употребом силе, чинила би то незаконито, а постала би накнадно и сама објектом против кога Савјет безбједности предузима мјере предвиђене Повељом.

¹⁸⁸ Rivkin, D., “Commentary on Aggression and Self-Defense”, in Damrosch, L., and Scheffer, D., *op.cit.*, стр. 57.

Репертоар праксе Савјета безбједности

Ради илустрације различитих примјера позивања држава на право на самоодбрану, корисно је анализирати Репертоар праксе Савјета безбједности код примјене члана 51. Повеље Уједињених нација.

Правила Повеље Уједињених нација, која регулишу употребу силе гдје спада и наведени члан, а која примјењује Савјет безбједности, постала су жртвом геополитичких подјела, сувише јаким да би их издржала било која легалистичка институтција. До 80-их година 20. вијека, основно питање пред земљама које су разматрале опцију употребе силе није било да ли је то законито, него само да ли је то мудро.¹⁸⁹ Неколико издвојених случајева из последње двије деценије, који су били предмет дебате пред Савјетом безбједности најбоље илиструје начин на који поједине државе доживљавају право загарантовано чланом 51. Повеље.

У појединим ситуацијама корисно је анализирати наводе држава о кориштењу права на самоодбрану и када Савјет безбједности не предузима никакве мјере. Када се ради о међународном обичајном праву, Међународни суд правде је закључио да пракса држава не мора да буде савршена а чак и када држава дјелује на начин који није у складу са признатим правилом њено дјеловање може прије потврдити него ослабити правило, ако држава образложи предузете акције позивом на изузетке или оправдања садржана у самом правилу.¹⁹⁰

¹⁸⁹ Michael J. Glennon, *Why the Security Council Failed*, Foreign Affairs, Vol. 82, No.3, 2003, стр 16.

¹⁹⁰ *Nicaragua case*, para 98

Поједини случајеви од генералне важности

Корејски рат (1950)

Један од првих примјера гдје Савјет безбједности одобрава употребу силе у циљу колективне самоодбране односи се на рат између Сјеверне и Јужне Кореје 1950. године. Овај први значајнији хладноратовски сукоб интересантан је са много аспеката везаних за тумачење чланова Повеље Уједињених нација, укључујући и оне који се односе на састав и рад Савјета безбједности.

По завршетку Другог свјетског рата на Пацифику, Кореја је физички подијељена споразумом савезничких снага 1945. године. Подјела је извршена дуж 38. паралеле на начин да су америчке снаге окупирале јужни а совјетске снаге сјеверни дио полуострва. Након немогућности да се одрже слободни избори 1948. године, на сјеверу се успоставља комунистичка власт а преговори о уједињењу пропадају.

Након бројних пограничних инцидената мањег интензитета, оружане снаге Сјеверне Кореје прешле су 38. паралелу 25. јуна 1950. године. Исти дан, Савјет безбједности Уједињених нација усвојио је резолуцију¹⁹¹ којом је једногласно осудио инвазију Сјеверне Кореје на Јужну Кореју. СССР који је имао право вета, бојкотовао је сједнице Савјета безбједности од јануара 1950. године, у знак протеста због чињенице да је Тајван а не Кина имао стално мјесто у Савјету безбједности.¹⁹² Након проведене дебате по истом питању, Савјет безбједности је 27. јуна 1950. године усвојио нову резолуцију¹⁹³ којом препоручује државама чланицама УН-а да пруже војну помоћ Јужној Кореји. Председник САД-а је 27. јуна издао наредбу ваздухопловним и поморским снагама да притекну у помоћ јужнокорејској влади. У одговору на америчку интервенцију, замјеник Министра вањских послова СССР-а, оптужио је САД за почетак оружане интервенције у корист Јужне Кореје.¹⁹⁴ Представници СССР-а су константно оспоравали

¹⁹¹ S/Res/82/1950

¹⁹² Malkasian Carter, *The Korean War: Essential Histories*, Osprey Publishing, 2001, стр. 16.

¹⁹³ S/Res /83/1950

¹⁹⁴ Изјава Министарства вањских послова СССР-а од 4. јула 1950. године, доступно на интернет страници: <http://www.fordham.edu/halsall/mod/1950-gromyko-korea.html>, посјеђено 30. марта 2011. године.

легитимност војне интервенције из неколико разлога: обавјештајни подаци који су послужили као основ за доношење резолуције 83 потицали су од америчких обавјештајних служби, Сјеверној Кореји није омогућено привремено присуство сједницама Савјета безбједности што представља кршење члана 32. Повеље УН-а,¹⁹⁵ а корејски сукоб је био изван домаћаја одредби Повеље УН-а јер је изворни сукоб на релацији сјевер-југ био окарактерисан као грађански рат. Представници СССР-а бојкотовали су УН да би спријечили акције Савјета безбједности и да би оспорили легитимност дјеловања УН-а, а многи аутори међународног права заузели су став да је одлучивање о мјерама те врсте захтјевало једногласну одлуку свих пет сталних чланица.¹⁹⁶

„Бизерт афера“ (ситуација између Француске и Туниса 1961. године)

Разматрање права на самоодбрану у контексту процеса деколонизације најбоље илуструје „Бизерт афера“ из 1961. године. Иако је Тунис стекао независност од Француске 1956. године, Француска је задржала контролу над лучким градом Бизертом због његовог стратешког положаја и поморске базе која је деценијама служила потребама француске морнарице. Средином јула 1961. године тунижанска војска и морнарица су блокирале и потом напале град. Француска је одговорила слањем 7000 падобранаца и три ратна брода, а након тродневне борбе у којој су Тунижани претрпјели многоструко веће губитке, Француска је успјела да задржи контролу над градом.

Министар вањских послова Туниса је 20. јула 1961. године обавијестио Савјет безбједности да је Француска починила акт агресије против суверенитета и безбједности Туниса а који представља пријетњу међународном миру и

¹⁹⁵ Члан 32. Повеље УН-а гласи: Сваки члан Уједињених нација који није члан Савјета безбједности, а, исто тако, и свака држава која није члан Уједињених нација, ако је страна у спору који разматра Савјет безбједности, биће позвани да учествују, без права гласа у расправљању о томе спору. Савјет безбједности поставља услове које сматра праведним за учествовање државе која није члан Уједињених нација.

¹⁹⁶ Leo Gross, "Voting in the Security Council: Abstention from Voting and Absence from Meetings", *The Yale Law Journal*, Vol. 60, No. 2, фебруар 1951, стр. 209–57; F. B. Schick, "Videant Consules", *The Western Political Quarterly*, Vol. 3, No. 3, септембар 1950, стр. 311–25.

безбједности.¹⁹⁷ У даљем обраћању Савјету безбједности¹⁹⁸, Тунис је подсјетио на напоре предузете с циљем евакуације француских трупа мирним путем и навео да је био принуђен на предузимање мјера у самоодбрани у складу са чланом 51. Повеље Уједињених нација. Током дебате пред Савјетом безбједности, представник Француске је оптужио Тунис за планирану и систематску агресију против своје земље, а као правни основ за присуство француских трупа навео је размјену писама између двије државе у јуну 1958. године, у којима Француска објављује намјеру да задржи војну базу у Бизерту до коначног споразума о евакуацији француских трупа лоцираних широм Туниса. На сједници Савјета безбједности, одржаној 22. јула усвојена је резолуција¹⁹⁹ којом се обе стране позивају на тренутни прекид ватре и повлачење трупа на почетне позиције. У даљем току дискусије, представник Туниса је указивао на чињеницу да Француска не поштује одредбе усвојене резолуције, нарочито у погледу обавезе повлачења на првобитне позиције, а представник Француске је обавијестио предсједавајућег Савјета безбједности да делегација његове земље не сматра неопходним учешће у било каквој дебати о том питању пред Савјетом.²⁰⁰

15. октобра 1963. француске оружане снаге су напустиле Бизерт.

Шестодневни рат (1967)

Израелско-арапски сукоб из 1967. године, познатији под називом „Шестодневни рат“,²⁰¹ илуструје ситуацију када једна држава напада сусједне државе из страха да ће сама постати метом напада у блиској будућности. Израел је тврдио да дјелује у складу са чланом 51. Повеље, а иако се није изричито позивао на превентивну самоодбрану, већина држава је осудила чин употребе силе од стране Израела. О теорији превентивне самоодбране посебна пажња ће бити посвећена и у поглављу

¹⁹⁷ S/4861, стр. 6.

¹⁹⁸ S/4862, стр. 7-9.

¹⁹⁹ S/Res/164/1961

²⁰⁰ S/4897

²⁰¹ Шестодневни рат вођен је у периоду од 5. до 10. јуна 1967. године између Израела с једне стране и Египта (тада названог Уједињена Арапска Република), Јордана и Сирије с друге стране.

које говори о временској повезаности између напада и одговора на напад у самоодбрани.

До 20. маја 1967. године, египатски предсједник Насер је концентрисао око 80 хиљада војника и 900 тенкова на Синају, у непосредној близини границе са Израелом. Након три дана, египатски вођа је објавио да је затворио Тирански залив за пролаз израелских бродова и бродова упућених ка Израелу.²⁰² Са друге стране, стални представник Уједињене Арапске Републике при Уједињеним нацијама је у писму упућеном Савјету безбједности 27. маја 1967. године тражио да се ово тијело изјасни о „агресивној политици Израела, његовој поновљеној агресији која пријети миру и безбједности на Блиском истоку а која доводи у опасност међународни мир и безбједност.“²⁰³ Приликом дебате у Савјету безбједности, представник Либана је навео да „иако Савјет безбједности има примарну одговорност за спријечавање рата и одржавање међународног мира и безбједности, државе-чланице, према члану 51. Повеље, имају природно право на индивидуалну и колективну самоодбрану...а Савјет безбједности има дужност да спријечи агресију прије него што се она деси како би сачувао мир.“²⁰⁴

По избијању сукоба, Савјет безбједности је усвојио резолуцију²⁰⁵ којом је позвао све стране на моментални прекид ватре и обуставу свих војних активности у региону. У резолуцијама које су услиједиле²⁰⁶, осуђује се употреба насиља, све стране се позивају на прекид непријатељстава и подстичу на мирно рјешење израелско-арапског питања. Нацрти резолуција²⁰⁷ којим би се Израел у недвосмислено осудио због наставка агресије нису били усвојени због недовољног броја гласова.

Рат је завршио 10. јуна 1967. године одлучујућом побједом Израела. Израел је на тај начин преузео ефективну контролу над Појасом Газе и над Синајским полуострвом од Египта, над Западном обалом и Источним Јерусалимом од Јордана и над Голанском висоравни од Сирије. Статус територија које је Израел окупирао

²⁰² S/PV.1341, стр. 47-52.

²⁰³ S/7907, стр. 124-125.

²⁰⁴ S/PV.1344, стр. 17.

²⁰⁵ S/Res/233/1967

²⁰⁶ S/Res/234/1967; S/Res/235/1967; S/Res/236/1967; S/Res/242/1967

²⁰⁷ Види нпр. S/PV.1351, стр. 11-12; S/7968 стр. 182; S/7979, стр. 248;

током рата и проблеми избјеглица који су услиједили представљају централна питања и у данашњем израелско-палестинском конфликту, имају велики значај са аспекта међународног права и остављају далекосежне посљедице на подручју глобалне политике.²⁰⁸

Ситуација између Хондураса и Салвадора (1969)

У четвородневном рату који је у литератури познат и под називом 'фудбалски рат' једна од страна тврдила је да је напад извела у самоодбрани с циљем заштите својих грађана на територији друге државе.

Од почетка 20. вијека, грађани Салвадора емигрирали су на територију Хондураса у великом броју, тако да су до 1969. године чинили 20% популације Хондураса. Законима о аграрној реформи, влада Хондураса је имигрантима одузела земљу и хиљаде радника из Салвадора је протјерано из Хондураса што је довело до кратког сукоба у периоду квалификација за свјетско првенство у фудбалу, у јулу 1969. године. Конфликт ширих размјера је избјегнут захваљујући интервенцији Организације америчких држава, а обе стране су се сложиле да спор око границе повјере на рјешавање Међународном суду правде. Коначна пресуда је донесена 1992. године и настали су проблеми у њеном провођењу иако су се обе стране обавезале на поштовање одлуке Свјетског суда. У новембру 2000. године Хондурас је упутио писмо Савјету безбједности тражећи од Салвадора поштовање одлуке МСП-а.²⁰⁹ У одговору упућеном Савјету безбједности²¹⁰ Салвадор је порекао оптужбе да је крив за одлагање провођења пресуде Суда, наводећи да је у неколико наврата објавио намјеру да захтјева ревизију пресуде Међународног суда правде. Нови процес демаркације је започео 2002. године а двије земље данас имају нормалне дипломатске и трговинске односе.

²⁰⁸ Raymond Hinnebusch, *The International Politics of the Middle-East*, Manchester University Press, 2003. стр. 171-173.

²⁰⁹ S/2000/1142

²¹⁰ S/2002/1102

Ирак – Иран

Члан 51. Повеље УН-а допушта предузимање одбрамбених мјера све док Савјет безбједности не предузме потребне мјере да би се одржао међународни мир и безбједност. Занемаривање своје улоге и немогућност Савјета да преузме одговорност у конкретном случају послужиле су Ирану као правни основ за наставак употребе оружане силе у самоодбрани.

22. септембра 1980. године, Ирак је извршио инвазију широких размјера на територију Ирана. Обзиром да је напад био изненадан, ирачке снаге су прешле међународну границу без много отпора и након пар дана борбе окупирале су 30.000 км² територије Ирана. Да би оправдао своје акције, Ирак је тврдио да су исте предузете у „леgitимној превентивној одбрани.“

Суочен са оружаном агресијом, Иран је одмах реаговао позивајући се на право на индивидуалну самоодбрану у складу са чланом 51. Повеље УН-а. Све до јула 1982. године, одлука Ирана да предузима мјере употребом оружане силе није представљала проблем за међународну заједницу, јер Савјет безбједности није предузео никакве ефективне кораке него је само позивао обе стране да се уздрже од употребе силе²¹¹ чак и док је држава агресор држала окупираним велике дијелове територије Ирана. Иранска војска је временом успјела одбити напад, ослободити велики дио своје територије и пренијети војне операције на територију Ирака. Савјет безбједности је потом усвојио низ резолуција²¹² с циљем прекида непријатељстава, повлачења агресорских снага на утврђене међународне границе и постизања свеобухватног рјешења конфликта. Утврђујући да су мјере Савјета безбједности неефикасне, Иран је устрајао у настављању ратних операција као мјера легитимне одбране.

Овај примјер служи као потврда теорије, која ће накнадно бити подробније обрађена, а према којој држава, када дјелује у самоодбрани, тежи да постигне два циља:

²¹¹ Види резолуцију Савјета безбједности 479 од 28.09.1980. године.

²¹² Резолуције Савјета безбједности број: 514 (12.07.1982.), 522 (4.10.1982.), 540 (31.10.1983.), 582 (24.02.1986.), 588 (08.10.1986.), 598 (20.07.1987.), 612 (09.05.1988.), 619 (09.08.1988.) и 620 (26.08.1988.).

- (1) да одбије агресорске трупе са своје територије и поврати заузету територију
- (2) да умањи могућност за нову агресију

У конкретном случају, Иран, који је био нападнут, наставио је са употребом силе у самоодбрани све док није добио чврсте гаранције да ће Савјет безбједности осигурати испуњење одбрамбених циљева те државе.

Операција „Опера“ (напад Израела на реактор Озирак 1981. године)

Израелски напад на Озирак је један од најпознатијих примјера који се цитирају у контексту дебате око права на превентивну самоодбрану.

На 2280. сједници Савјета безбједности, Министар вањских послова Ирака изјавио је да су 7. јуна 1981. године израелски ратни авиони бомбардовали нуклеарни атомски реактор Озирак, у близини Багдада, чиме су починили акт агресије против његове државе. Он је такође истакао да је влада Ирака савјесно поштовала одредбе Споразума о неширењу нуклеарног наоружања као и упуте Међународне агенције за атомску енергију, с циљем употребе те енергије у мирољубиве сврхе. На истој сједници, представник Израела је изјавио да је напад на ирачки нуклеарни реактор Озирак представљао чин самоодржања, којим је Израел искористио своје право на самоодбрану предвиђено међународним правом и формулисано чланом 51. Повеље Уједињених нација. Он је, даље, оптужио Ирак да већ одавно има намјеру да уништи државу Израел, што је аргументовао ирачким одбацивањем свих позива Уједињених нација да се конфликт на Блиском Истоку рјеша мирним путем.²¹³ Израелски представник је додао да је у посљедњим годинама, Ирак, дјелујући с намјером, развио капацитет за производњу нуклеарног наоружања, а да је ситуација досегла ону тачку гдје би реактор постао критичан у року од пар седмица, што је принудило Израел да дјелује без одлагања. Дакле, влада Израела је одлучила да нападне нуклеарно постројење прије него је оно постало непосредна и озбиљна опасност за Израел. Представник Израела је цитирао неколико правних извора којима се подржава став да легитимна самоодбрана обухвата право да се спријечи изненадни напад, а израелске акције описао је као потпуно сагласним

²¹³ S/Res/242/1967; S/Res/ 338/1973.

члану 51. Повеље Уједињених нација. Представник међународне агенције за атомску енергију навео је да је Ирак у потпуности поштовао ограничења наметнута од Агенције те да се напад на Озирак може изједначити са нападом на систем мјера безбједности које примјењује Агенција. Представница Сједињених Држава је навела да су мјере које је предузео Израел нарушиле мир и безбједност у региону и да Израел није исцрпио дипломатске мјере које је имао на располагању. Резолуцијом Савјета безбједности²¹⁴ која је усвојена једногласно, у најоштријим терминима осуђене су акције Израела јер је утврђено да представљају очигледно кршење Повеље Уједињених нација и норми које регулишу међународне односе. Резолуцијом је потврђено неotuђиво и суверено право Ирака да развија нуклеарну енергију у комерцијалне сврхе, а Израел се позива на уздржавање од сличних акција у будућности и обезбјеђивање одштете за уништење које је проузроковао.

Фокландски рат (1982)

Захтјев да мора постојати непосредна временска веза између дјела напада и акција које се предузимају у самоодбрани стављен је на тест приликом сукоба око Фокландских острва.

2. априла 1982. године Аргентина је извршила оружану инвазију и окупирала Фокландска острва, за која је сматрала да спадају под њену суверену власт и да се само привремено налазе под британском колонијалном управом. Одговор оружаних снага Велике Британије услиједио је након више од 20 дана због географске удаљености од мјеста конфликта. Крајем априла, британске оружане снаге извршиле су напад на Фокландска острва и након нешто више од два мјесеца борбе, аргентинска војска се предала 14. јуна 1982. године.

На сједници Савјета безбједности²¹⁵, одржаној поводом избијања сукоба, представник Велике Британије је навео да је инвазија на Фокландска острва представљала грубо кршење Повеље и међународног права и покушај присилног наметања стране и нежељене управе. Представник Аргентине је навео да је његова

²¹⁴ S/Res/487/1981

²¹⁵ 2346. сједница, 3. април 1982. године

влада објавила поврат националног суверенитета над спорним острвима предузимајући легитимне одбрамбене мјере као одговор на дјело напада од стране Велике Британије. Савјет безбједности је потом усвојио резолуцију²¹⁶ којом се захтјева тренутни прекид непријатељстава и повлачење аргентинске војске са острва. На слиједећој сједници²¹⁷ Савјета безбједности посвећеној овом питању, представник Аргентине је указао на чињеницу да је Велика Британија успоставила зону блокаде око спорних острва што је проузроковало људске жртве. Према његовом мишљењу, једностране акције Велике Британије су требале бити обустављене након што је Савјет безбједности предузео мјере ради успостављања мира и безбједности, а оцјена ефикасности тих мјера не може бити препуштена арбитрарном просуђивању Велике Британије. Британски представник је изјавио да, иако његова влада никада неће одбацити могућност мирног рјешавања спора, она себи никада неће допустити да буде ограничена у предузимању војних акција у складу са природним правом на самоодбрану према члану 51. Повеље. Представник Мексика је изјавио да је ескалација насиља неприхватљива, да представља кршење резолуције 502 (1982) и да није постојао основ за примјену члана 51. Повеље. Након дебате у Савјету безбједности, једногласно је усвојена резолуција 505 (1982) којом се обе стране позивају на прекид непријатељстава, на поштовање резолуције 502, и на ступање у преговоре с циљем мирног рјешења спора.

Сукоб САД-а и Либије (1989)

Један од карактеристичних примјера гдје обе стране тврде да дјелују у самоодбрани односи се на инцидент обарања Либијског извиђачког авиона почетком 1989. године.

Представник Сједињених Држава обавјестио је Савјет безбједности да су оружане снаге те земље, дјелујући на законит начин изнад међунаордних вода Средоземног мора, предузели мјере у складу са својим природним правом на самоодбрану

²¹⁶ S/Res/502/1982

²¹⁷ 2368. сједница од 26. маја 1982. године

против непријатељског дјеловања оружаних снага Либијске Цамахирије.²¹⁸ О одговору, представници Либијске Цамахирије и Бахреина описали су наведени инцидент као дјело напада од стране Сједињених Држава, и затражили хитну сједницу Савјета безбједности.²¹⁹ Током расправе на сједници, представник Либије навео је да су снаге Сједињених Држава обориле два либијска ненаоружана извиђачка авиона на рутинској патроли поред либијске обале и да је то био чин „промишљеног, намјерног напада као увода у општи напад.“²²⁰ Он је даље навео да су се Сједињене Државе злоупотребиле право из члана 51. да би оправдале „акт напада.“²²¹ Представник Сједињених Држава тврдио је да је акција америчких авиона предузета као одговор на провокације и пријетњу од стране од стране либијског ваздухопловства, у складу са међународно-признатим принципима самоодбране.²²² Он је даље навео да се амерички авион налазио у рутинској мисији обуке у међународном ваздушном простору, када је праћен на непријатељски начин од стране либијских авиона. Тек након поновљених неуспјелих покушаја да се избјегну ови авиони, они су оборени у јасном и недвосмисленом чину самоодбране.²²³ На 2841. сједници Савјета безбједности, седам држава-чланица²²⁴ заједно су предложиле нацрт резолуције²²⁵ на усвајање, којом би Савјет осудио обарање два либијска извиђачка авиона и позвао Сједињене Државе да обуставе војне маневре у близини либијске обале. Нацрт је стављен на гласање и није усвојен због три гласа против од стране сталних чланица.²²⁶

²¹⁸ S-20366, Писмо САД-а предсједнику Савјета безбједности, од 4. јануара 1989. године

²¹⁹ S-20364 и S-20367.

²²⁰ S/PV.2835, стр.12.

²²¹ S/PV.2841, стр.51.

²²² S/PV.2835, стр.14-15.

²²³ S/PV.2835, стр.14-16; S/PV.2836, стр.47; S/PV.2841, стр.47.

²²⁴ Алжир, Колумбија, Етиопија, Малезија, Непал, Сенегал и Југославија

²²⁵ S/20378

²²⁶ За нацрт резулције гласало је 9 држава, 4 државе су биле против (Канада, Француска, Велика Британија и Сједињене Државе), а 2 уздржане (Бразил, Финска).

Ситуација између САД-а и Панаме (1989)

Слиједећи издвојени случај односи се на тврдњу да су криминалне активности једне државе представљале акт напада против друге државе и да самим тим представљају основ за предузимање мјера у циљу самоодбране.

20. децембра 1989. године представник Сједињених Држава обавјестио је Савјет безбједности да је, у складу са чланом 51., његова земља искористила „природно право на самоодбрану, према међународном праву, предузимајући мјере у Панами као одговор на оружане нападе снага под командом Мануела Нориеге.“²²⁷ У одговору, представник Никарагве захтјевао је хитну сједницу Савјета безбједности, тврдећи да су Сједињене Државе починиле „акт напада“, против Панаме што је представљало „пријетњу међународном миру и безбједности“, за коју „не постоји оправдање“ у међународном праву.²²⁸ На сједници Савјета, представник Сједињених Држава тврдио је да је његова Влада прибјегла војној акцији „тек након што су исцрпљене све алтернативе“ а акције су предузете „на начин да се људске жртве и причињена штета учине минималним.“²²⁹ Представник САД-а је такође подсјетио остале чланице да је Генерал Нориега објавио рат против његове земље, да је у примјени те одлуке убијен ненаоружани припадник америчке војске и да су животи других били угрожени. Коначно, он је навео да је режим Генерала Нориега објавио рат знатно раније кроз активности трговине дрогом, што је једнака пријетња демократским друштвима као и употреба конвенционалних војних снага.²³⁰ Нацрт резолуције, предложен од стране седам држава-чланица²³¹ је одбачен због противљења три стална члана.²³² Према нацрту резолуције, Савјет би, између осталог, строго осудио интервенцију оружаних снага Сједињених Држава у Панами, јер представља очигледну повреду међународног права и независности,

²²⁷ S/21035

²²⁸ S/PV.2899, стр.3-17.

²²⁹ *Ibid.* стр. 17-18

²³⁰ S/PV.2902, стр.8-13. Ради других релевантних коментара види изјаве од стране представника Сједињених Држава на 2905. сједници Савјета безбједности, у вези расправе поводом писма представника Никарагве упућеног Предсједнику Савјета безбједности 3. јануара 1989. године (S/PV.2905, стр.24)

²³¹ S/21048, предлагачи: Алжир, Колумбија, Етиопија, Малезија, Непал, Сенегал и Југославија.

²³² Нацрт резолуције је добио укупно 10 гласова 'за' и 4 гласа 'против' (Канада, Француска, Сједињене Државе, Велика Британија), док је Финска била уздржана.

суверенитета и територијалног интегритета држава; и тражио тренутни прекид интервенције и повлачење оружаних снага Сједињених Држава из Панаме.²³³

Заливски рат (право на колективну одбрану Кувајта)

Ситуација између Ирака и Кувајта, која је била предметом дебате пред Савјетом безбједности 1990. године служи као примјер мјера које Савјет предузима а које не укључују употребу силе. Када постане очигледно да такве мјере нису адекватне да успоставе међународни мир и безбједност, Савјет одобрава предузимање мјера које укључују употребу силе.

Резолуцијом 661 (1990) од 6. августа 1990. године, Савјет безбједности наметнуо је Ираку економске санкције да би обезбједио повлачење ирачких трупа са територије Кувајта. На сједницама које су услиједиле, представници Сједињених Држава и Велике Британије, изјавили су да су на захтјев влада из региона послали војску у то подручје да би заштитили Саудијску Арабију и друге угрожене државе.²³⁴

Представник Кувајта је, позивајући се на право на појединачну и колективну самоодбрану према члану 51., саопштио да је његова земља „тражила од појединих држава да предузму војне или друге мјере које су...неопходне да се осигура моментална и ефикасна примјена резолуције 661 (1990) Савјета безбједности.“²³⁵

Представник Саудијске Арабије тврдио је да је његова земља „дјелујући у складу са правом предвиђеним чланом 51. Повеље, прихватила трупе братских и других пријатељских држава које су изразиле спремност да подрже оружане снаге Саудијске Арабије у одбрани Краљевства.“²³⁶ Резолуцијом 665 (1990), Савјет безбједности је позвао „оне државе-чланице које сарађују са владом Кувајта, чије поморске снаге оперишу у региону, да користе те снаге у мјери која је неопходна у складу са околностима и да по овлаштењу Савјета безбједности зауставе сав улазни или излазни поморски транспорт да би извршили инспекцију и провјерили товар и одредиште, а све са циљем стриктне примјене одредби из резолуције 661 (1990).“ У

²³³ S/21048, параграф 1 и 2.

²³⁴ S/PV.2934, стр. 7-8 (Сједињене Државе) и стр. 17-18 (Велика Британија)

²³⁵ S/21498

²³⁶ S/21554

вези са усвајањем резолуције 665 (1990), представници Сједињених Држава и Велике Британије држали су се става да је резолуција представљала само додатни основ за надлежност јер је правни основ већ постајао у члану 51.²³⁷, а усвојена резолуција није умањила природно право Кувајта и других држава да дјелују у самоодбрани.²³⁸ Како мјере предузете у складу са двије наведене резолуције нису дале очекиване резултате, Савјет безбједности усвојио је резолуцију 678 (1990) којом је овластио државе-чланице „да користе сва неопходна средства да одрже и примјене резолуцију 660 (1990) и све наредне резолуције о истом питању и да успоставе међународни мир и безбједност у региону.“

Ембарго на увоз оружја БиХ

Иако ће посебно поглавље бити посвећено односу ембарга на увоз оружја и праву на самоодбрану, овај проблем нашао се више пута на дневном реду Савјета безбједности а посебно везано за ситуацију на подручју бивше Југославије.

Резолуцијом 713 од 25. септембра 1991. године Савјет безбједности је наметнуо ембарго на увоз оружја за цијелу територију бивше Југославије. У годинама које су слиједиле, представник Босне и Херцеговине је понављао захтјеве за укидање ембарга тврдећи да „наставак примјене ембарга на увоз оружја против његове земље онемогућава кориштење природног права на самоодбрану, предвиђеног чланом 51. Повеље.“²³⁹ Он је такође тврдио да „Босанцима се мора обезбједити полука за ступање у правичне и обећавајуће преговоре или ради супротстављања агресији која не јењава.“²⁴⁰ Велики број земаља подржао је босанску владу у тумачењу члана 51. у односу на наметнути ембарго²⁴¹, док је друга група земаља

²³⁷ S/PV.2938, стр.29-31 (Сједињене Државе) и стр. 48 (Велика Британија).

²³⁸ *Ibid.* стр. 31

²³⁹ S/PV.3134 стр. 53-55. Ради више детаља о ставовима представника Босне и Херцеговине о овом питању види писма од 30. јуна, 30. јула, 10. септембра, 29. септембра, 6. октобра и 28. децембра 1992. године упућена Предсједнику Савјета безбједности или Генералном Секретару (S/24214, S/24366, S/24543, S/24601 и S/24622 и S/25021)

²⁴⁰ S/PV.3247, стр. 9-17.

²⁴¹ Представник Турске, на примјер, сугерисао је да „кад би босанска влада имала адекватна средства за одбрану то би одвратило агресора да проводи политику засновану на употреби силе и можда би га приморало да прибјегне дијалогу ради превазилажења несугласица.“ S/PV.3135, стр 25; представник Исламске Републике Иран тврдио је да је дјелимично подизање ембарга на увоз оружја

заступала становиште да ембарго треба задржати.²⁴² Као резултат, Савјет безбједности је усвојио двије резолуције²⁴³ којом потврђује резолуцију 713 (1991) и тиме продужио примјену ембарга на увоз оружја на све стране у сукобу. Нацрт резолуције²⁴⁴ којом би се Босна и Херцеговина изузела од ембарга на увоз оружја одбачен је због уздржаних гласова 9 чланица Савјета од којих су 4 стална члана.²⁴⁵

Покушај атентата на шефа државе

Да покушај атентата на шефа државе може представљати легитиман повод за примјену права на самоодбрану најбоље се види из слиједећег примјера.

У писму упућеном Предсједнику Савјета безбједности 26. јуна 1993. године, представник Сједињених Држава саопштио је да је његова земља „употребила право на самоодбрану као одговор на незаконит покушај ирачке владе да убије Џорџа Буша, бившег предсједника Сједињених Држава и на континуиране пријетње америчким држављанима.“²⁴⁶ Наиме, Сједињене Државе су одлучиле да изведу нападе против ирачких војних и обавјештајних циљева као одговор на покушај атентата и на пријетњу од будућих напада. У писму које је упућено од

„једини ефикасан начин да се заустави агресија, не рачунајућу међународну војну акцију“ S/PV.3136, стр 73; представник Катара тврдио је да је задржавање ембарга на увоз оружја „представљало подршку за агресора“ и да је међународна заједница имала „дужност да омогући Босни и Херцеговини да се брани, све док није била у стању да одбије српску агресију позивањем на одредбе Повеље.“ S/PV.3137, стр 18-21; представник Пакистана указао је на чињеницу да је подизање ембарга на увоз оружја који је наметнут бившој Југославији резолуцијом 713 (1991) предложено од већине чланица Уједињених нација, резолуцијом 47/121 Генералне скупштине, од 18. децембра 1992. године.

²⁴² Представник Велике Британије сматрао је да би подизање ембарга представљало „очајнички потез“ и да би тиме Уједињене нације окренуле леђа Босни, остављајући њеним грађанима „да се изборе до краја без обзира на посљедице.“ S/PV.3247, стр. 132-135; са становишта Француске, одлука да се селективно укине ембарго на увоз оружја би представљала кретање путем рата а не путем мира, у супротности са принципима Повеље. *Ibid.*, стр. 136-138; Министар спољних послова Савезне Републике Југославије упозорио је на “несагледиве штетне ефекте континуираног слања плаћеника, кршења ембарга на увоз оружја, и на све веће изгледе да се овај конфликт претвори у свеопшти вјерски рат.“ S/PV.3137, стр 75; Сајрус Венс и Лорд Овен, председавајући Конференције о Југославији, сматрали су да се циљ постизања мира најбоље може постићи задржавањем ембарга. Венс је вјеровало да би подизање ембарга само распламсало непријатељства у Босни и Херцеговини и да би могло довести до ширења конфликта кроз читав регион Балкана. S/PV.3134, стр 16-17; Овен је примјетио да „забрана продаје оружја обично утиче на гашење конфликта док повећање продаје оружја продубљује конфликт.“ *Ibid.*, стр. 28.

²⁴³ Резолуција 727 (1992) и резолуција 787 (1992)

²⁴⁴ S/25997

²⁴⁵ Од сталних чланица уздржане од гласања биле су: Велика Британија, Француска, Русија и Кина

²⁴⁶ S/26003

стране ирачке владе као одговор се наводи да су „Сједињене Државе починиле акт напада против Ирака“ који је „имао за посљедицу велики број мртвих и рањених ирачких цивила“ и да се ради о „смишљеном терористичком чину од стране Сједињених Држава, предузетом на основу сумњивих и неоправданих разлога.“²⁴⁷

Током дебате пред Савјетом безбједности Сједињене Државе су инсистирале на томе да је покушај атентата на предсједника Сједињених Држава током његове посјете Кувајту представљао чин напада на Сједињене Државе и да је одговор Сједињених Држава „предузет у складу са чланом 51. Повеље...био пропорционалан и усмјерен против циљева директно повезаних са покушајем атентата на бившег предсједника Буша.“²⁴⁸ С друге стране, представник Ирака навео је да „прича о наводном покушају атентата на бившег предсједника...комплетно фабрикована од стране кувајтског режима.“²⁴⁹ Поричући било какву умјешаност у покушај атентата, Ирак је позвао заинтересоване стране да понуде доказе о томе који би били прихватљиви за неутралну, трећу страну. Представник ове земље је такође тврдио да правила међународног права не допуштају Сједињеним Државама да игноришу принципе правичног суђења...и да Савјет не смије допустити неким од својих чланова да, предузимајући војне акције, узурпирају примарну улогу Савјета у одржавању међународног мира и безбједности.²⁵⁰ Већина земаља укључених у расправу подржала је тумачење члана 51. од стране Сједињених Држава .²⁵¹

²⁴⁷ S/26004

²⁴⁸ S/PV.3245, стр. 3-9.

²⁴⁹ *Ibid.*, стр. 11.

²⁵⁰ *Ibid.*, стр. 12-13

²⁵¹ Представник Француске је навео да његова влада у потпуности разумије разлоге за једнострану акцију Сједињених Држава, у условима под којима је проведена. *Ibid.*, стр. 13-15; Према мишљењу представника Велике Британије, акција је била исправна, пропорционална и у потпуности оправдана а државни тероризам се мора сузбијати недвосмисленим мјерема и у сврху превенције. *Ibid.*, стр. 21-22. Представник Руске Федерације навео је да је дјеловање Сједињених Држава било оправдано јер произилази из права држава на појединачну или колективну самоодбрану, у складу са 51. чланом Повеље.

Блиски исток (ситуација између Израела и Либана)

У појединим ситуацијама, државе се позивају на право на самоодбрану у случају напада терористичких група са територије друге државе. Дакле, ради се о примјени права на самоодбрану против субјеката без елемената државности.

Оваква ситуација била је предметом дебате у Савјету безбједности 1996. године, везано за употребу силе од стране Израела против појединих циљева на територији Либана.

У свом обраћању, представник Либана је навео да је „ситуација у Либану озбиљна као последица израелског бомбардовања широког спектра циљева, укључујући многе градове...као и јужна предграђа Бејрута.“²⁵² Он је такође захтјевао да Савјет нареди Израелу да обустави напад против Либана, да повуче своја појачања и да осуди напад Израела против Либана.²⁵³ Са израелске тачке гледишта, напади на упоришта Хезболаха представљали су чин самоодбране након дугог периода суздржавања и исцрпљивања свих политичких и дипломатских средстава. Говорећи о питању ефективне контроле над терористичким групама представник Израела је изјавио да „ако Либан нема могућност или вољу да контролише активности Хезболаха, Израел мора да штити своју безбједност свим неопходним средствима.“²⁵⁴ Позивајући стране да дјелују суздржано и да прекину са непријатељствима, већина земаља-чланица Савјета безбједности сматрала је да израелске акције нису биле пропорционалне нападима почињеним против Израела.²⁵⁵

Савјет безбједности је усвојио резолуцију којом позива на тренутни прекид непријатељстава свих страна и изражава подршку дипломатским напорима за мирно рјешавање спора.²⁵⁶ Нацрт резолуције, предложен од стране 19 арапских

²⁵² S/1996/280

²⁵³ S/PV.3653, стр. 2-6.

²⁵⁴ *Ibid.*, стр. 6

²⁵⁵ Прихватајући да је самоодбрана генерално оправдана, представник Њемачке је нагласио да мјере предузете у самоодбрани могу постати незаконите ако нису у складу са основним правним принципима као што је пропорционалност. Он је навео да мјере самоодбране не би смјеле бити усмјерене против невиних цивила а да свака мјера самоодбране мора бити пропорционална не само у погледу обима него и у погледу циља. *Ibid.*, стр. 9

²⁵⁶ S/Res. 1052/1996

земаља којим би се оштро осудио израелски напад, а Израел позвао на повлачење снага са цијеле либанске територије није добио потребну већину.²⁵⁷

Сукоб Етиопије и Еритреје

Овај сукоб најбоље демонстрира моћ Савјета безбједности да ограничи право државе на самоодбрану, не упуштајући се у одлучивање о томе која је страна одговорна за сукоб.

У писму од 7. априла 2000. године упућеном предсједавајућем Савјета безбједности²⁵⁸ представник Етиопије је описао „ослобађање“ региона Бадме од стране етиопљанских оружаних снага у фебруару 1999. године као „примјену права на легитимну самоодбрану Етиопије према међународном праву, садржаног у члану 51. Повеље Уједињених нација.“ У одговору, представник Еритреје је, у писму²⁵⁹ од 12. маја 2000. године, позвао Савјет безбједности да подржи право Еритреје на самоодбрану „у освит агресије“ коју је починила Етиопија. У даљој преписци²⁶⁰, представник Етиопије је подвукао тврдњу да је влада његове земље дјеловала у самоодбрани када је очистила своју територију од оружаних снага Еритреје. У одговору²⁶¹, представник Еритреје је навео да је офанзива Етиопије дубоко унутар суверене територије Еритреје представљала очигледан чин инвазије а да Еритреја, иако има право на самоодбрану, није у могућности да дјелује војном силом јер је „добровољно премјестила трупе из спорне зоне дубоко у своју суверену територију.“²⁶²

На сједници Савјета безбједности која је одржана 17. маја 2000. године, усвојена је резолуција²⁶³ којом се позивају све државе да обуставе продају оружја и муниције обема странама у сукобу²⁶⁴ а од Еритреје и Етиопије се захтјева да моментално

²⁵⁷ S/1996/292

²⁵⁸ S/2000/296

²⁵⁹ S/2000/420

²⁶⁰ S/2000/523

²⁶¹ S/2000/554

²⁶² *Ibid.*, стр. 2.

²⁶³ S/Res/1298/2000

²⁶⁴ Тачније овом резолуцијом се само упућује на претходно донесену резолуцију S/1227/1999 по том питању.

прекину све војне операције и да се уздрже од употребе силе у будућности. У јулу 2000. године, успостављена је Мисија УН-а (UNMEE) са мандатом да надгледа прекид ватре и званично обиљежи границу између двије земље.²⁶⁵ Због потешкоћа у обављању свог мандата, као и због чињенице да је Еритреја одбила да спроведе одлуку Међународног суда правде у погледу границе, мисија је окончана 31. јула 2008. године.²⁶⁶

Нуклеарна пријетња Сјеверне Кореје (2006)

Не тако давно Савјет безбједности је имао прилику да се изјасни о питању да ли пријетња употребом нуклеарног оружја може бити оправдана разлозима самоодбране.

У октобру 2006. године, представник Сјеверне Кореје обавјестио је предсједника Савјета безбједности да је његова земља успјешно извела „подземни нуклеарни тест“ под безбједним условима као „нову мјеру јачања ратних капацитета у сврху самоодбране.“²⁶⁷ Као резултат, Савјет безбједности је, позивајући се на овлаштења из Поглавља VII, једногласно усвојио резолуцију²⁶⁸ којом је осудио нуклеарну пробу Сјеверне Кореје од 9. октобра 2006. године и утврдио да овај чин представља директно кршење релевантних резолуција а нарочито резолуције 1695 (2006).²⁶⁹ Током расправе која је услиједила, велики број земаља поздравео је усвајање резолуције, као јасног сигнала међународне заједнице. У одговору, представник Сјеверне Кореје је објавио да „одговорност за подземни нуклеарни тест у потпуности треба приписати нуклеарној пријетњи Сједињених Држава, њиховим санкцијама и притиску.“²⁷⁰

²⁶⁵ S/Res//1312/2000

²⁶⁶ S/Res/1827/2008

²⁶⁷ S/2006/801

²⁶⁸ S/Res/1718/2006

²⁶⁹ Резолуцијом Савјета безбједности 1695(2006), која је усвојена једногласно, осуђује се лансирање балистичких пројектила од стране Сјеверне Кореје, 5. јула 2006. године.

²⁷⁰ S/PV.5551 стр. 8.

Рат у Јужној Осетији (ситуација између Русије и Грузије)

Коначно, и када су испуњени сви формални услови да би држава предузела мјере у самоодбрани, треба водити рачуна о томе да те мјере буду пропорционалне нападу на који се одговара.

У ноћи између 7. и 8. августа 2008. године, Грузија је, у покушају да поврати спорну територију, отпочела инвазију широких размјера на територију Јужне Осетије која је *de facto* била под контролом Русије од распада Совјетског Савеза. Напад Грузије проузорковао је губитке међу руским мировним снагама. Русија је у одговору на напад у подручје конфликта послала своју 58. армију, ваздушно-десантне јединице те руску морнарицу који су за неколико дана поразили оружане снаге Грузије, очистили спорна подручја те заузели дио суверене територије Грузије. Након потписивања мировног споразума 12. августа, Русија је повукла своје трупе из подручја Грузије који нису били спорни, те потом признала независност Јужне Осетије и Абхазије.

На дан избијања сукоба, Генерални секретар УН-а, Бан Ки Мун, је изразио забринутост због ескалације насиља и позвао све стране да се „уздрже од било каквих акција које могу додатно погоршати ситуацију и које могу представљати пријетњу стабилности у региону.“²⁷¹ У раним јутарњим сатима 8. августа 2008. године сазвана је хитна сједница Савјета безбједности ради расправљања кризне ситуације. На сједници није дошло до предложеног споразума према којем би се Грузија и снаге сепаратиста позвале на обуставу непријатељстава. У наредна 2 дана, Русија је предложила 3 резолуције којом би Савјет безбједности позвао све стране да одбаце употребу силе. Резолуције нису усвојене због противљења Велике Британије и Сједињених Држава које су подржале ставове Иракли Аласанија, амбасадора Грузије при УН-у. Државе које су осуђивале интервенцију Русије сматрале су да је одговор Русије био диспропорционалан, са образложењем да је руска војска напредовала дубоко у територију Грузије према главном граду

²⁷¹ Доступно на интернет страници Итар-Тас-а од 8. августа 2008. године:
<http://georgiancrisis.blogspot.com/2008/08/un-secretary-general-voices-grave.html>, посјећено 31.03.2011. године.

Тибилисију, да одбрамбене акције нису заустављене након што је био одбијен
напад и да је дошло до окупације дијела територије Грузије.

Однос између права на самоодбрану и колективне безбједности

Концепт самоодбране и концепт колективне безбједности представљају антагонистичка становишта у теорији међународних односа. Право на самоодбрану, као један сегмент права на самоодржање, осликава идеју међународног поретка заснованог на борби између држава које могу осигурати опстанак само користећи своју снагу. Колективна безбједност заснива се на вјеровању у могућност мирног међународног поретка и способност институција да одрже такав поредак. На основу анализираних примјера може се закључити да принцип самоодбране представља реалистичан а принцип колективне безбједности идеалистичан поглед на међународне односе.

Пракса држава у систему Уједињених нација помаже да се детаљније разјасне поједини елементи овог односа. Не само да су војни савези створени након 2. свјетског рата признавали доминантну улогу Савјета безбједности понављањем одредби Повеље у својим оснивачким актима, него су широка овлаштења Савјета потврђена у многобројним конфликтима. То је било најочигледније у случајевима обавезујућих наредби о прекиду ватре као код сукоба на Фолкландским острвима, код рата између Ирака и Ирана, код рата у Босни и Херцеговини и рата између Еритреје и Етиопије. У свим овим случајевима, државе су прихватиле да Савјет безбједности, не упуштајући се у одлучивање о томе која је страна одговорна за сукоб, ограничи право на самоодбрану нападнуте државе, под условом да су обе стране изразиле спремност да се придржавају прекида непријатељстава. Дакле, државе су пристале на то да Савјет не мора да обезбједи замјену за право државе на самоодбрану предузимањем колективне акције, него има опцију да предузме мјере слабијег интензитета ради постизања вишег циља као што је успостава мира. Пракса држава у различитим ситуацијама а нарочито у Заливском рату подржава овакве закључке. У почетку овог сукоба Савјет је изричито подржао право Кувајта на самоодбрану када је усвојио економске санкције против Ирака, а питање да ли су Кувајт и његови савезници задржали једнострано право да корсите силу остало је неразјашњено. У каснијој фази конфликта државе су прихватиле ограничење права Кувајта да се брани: након што је Савјет безбједности усвојио резолуцију 678

(1990) којом се дозвољава употреба силе да би се одбио ирачки napad, државе су се осјећале обавезним да не користе силу у самоодбрани током временског периода предвиђеног резолуцијом за добровољно испуњавање обавеза. Дакле, државе су прихватиле подређивање права на самоодбрану колективној безбједности, мада само оним мјерама колективне безбједности за које се чинило да ће бити веома ефикасне. Током рата у Босни и Херцеговини расправа се водила око утицаја ембарга на увоз оружја на право на самоодбрану. На самом почетку сукоба, Савјет безбједности је наметнуо ембарго на увоз оружја за цијелу територију бивше Југославије који је наставио да се примјењује након проглашења независности њених република. Упркос негативном ефекту на одбрану територије под контролом федералне владе, ембарго је поздрављен од стране међународне заједнице јер је помогао да се сузи обим конфликта. Противљење ембаргу је порасло како је пријетња опстанку Босне расла, а неке државе су заступале становиште да Савјет није био надлежан да ограничи самоодбрану на начин да угрози постојање државе. Није постојала општа подршка за овакво становиште и ембарго је остао на снази до краја рата. Иницијални консензус је демострирао да су државе вољне да прихвате озбиљна ограничења права на самоодбрану од стране Савјета безбједности ако је то повећавало изгледе за брзо окончање сукоба.

Пракса Савјета безбједности доказује да се ово тијело радије определијељује за одржање мира него заштиту држава а Повеља му даје скоро неограничена права да дјелује у том правцу. У Повељи, самоодбрана и колективна безбједности су концепти замишљени са различитим циљевима: док самоодбрана служи заштити безбједности поједине државе, дотле је циљ колективне безбједности очување свјетског мира спријечавањем оружаних сукоба. У случају пријетње миру, Савјет безбједности може предузети мјере присиле према било којој држави, без обзира на њену одговорност за избијање сукоба. Овакве одредбе Повеље биле су предмет дугих расправа међу оснивачима Организације који су на крају прихватили да брзо дјеловање с циљем очувања мира може у појединим случајевима учинити неопходним подређивање интереса безбједности државе у питању. Члан 1(1), који налаже обавезу поштовања међународног права само код ријешавања спорова али

не и код мјера принуде, потврђује генерално говорећи, приоритет постизања мира над постизањем правде.

Члан 51. налаже да право на самоодбрану престаје у моменту када Савјет безбједности предузме мјере да би се одржао међународни мир и безбједност, чиме се упућује на чланове 39. и 41. који дефинишу овлаштења овог тијела. Дакле, право на самоодбрану престаје када Савјет обавља своју генералну дужност очувања мира а да конкретним потезима не одбрани државу која је нападнута. Поједине мјере Савјета могу бити усмјерене на заштиту појединаца: колективна безбједност, према преамбули Повеље, спасава „будућа покољења немани рата“, а од 1990. године, државе у све већој мјери прихватају предузимање принудних мјера Савјета безбједности ради олакшавања људских патњи, чиме се уводи појам безбједности човјечанства умјесто безбједности држава. Уопштено, члан 51. омочућава Савјету безбједности да подреди право поједине државе на самоодбрану општем интересу међународне заједнице који се огледа у очувању мира.

Овакво тумачење се ипак коси са основном претпоставком колективне безбједности јер, према традиционалном схватању, колективна безбједност има за циљ постизање мира предузимањем колективних мјера подршке држави која је предмет напада и одвраћање потенцијалних нападача надмоћном силом колективног система. Оправданост у пракси овакве класичне концепције доведена је у сумњу и прије Другог свјетског рата, па је у Повељи заступљен другачији приступ. Она одређује да се предузимање колективних мјера неће десити у свакој ситуацији, а претпоставља се да ће се, када међународна заједница уједини своју снагу, мир лакше успоставити брзом акцијом него временски захтјевним идентификовањем нападача и принудних мјера које ће евентуално бити предузете у корист нападнуте стране. Дакле, у одредбама Повеље је свјесно изабран приступ колективној безбједности који се разликује од традиционалне концепције.

Подређивање права на самоодбрану сврси колективне безбједности није неограничено. Да би прекинуле примјену права на самоодбрану, мјере Савјета безбједности морају, према одредбама члана 51., бити 'потребне' да би се одржао међународни мир и безбједност, а појам 'потребне' се често (и сасвим исправно) тумачи као 'дјелотворне.' Дјелотворност не треба мјерити према успјеху

колективних мјера у заштити нападнуге државе, него према њиховим ефектима на одржавање међународног мира и безбједности у ширем смислу како је то претходно објашњено. Надаље, пракса држава показује да предузете мјере и не треба да произведу конкретне ефекте у сваком случају, него да право на самоодбрану може бити прекинуто само на основу претпоставке њихове дјелотворности. Понекад чак и препоруке Савјета безбједности или привремене мјере које предузима се могу сматрати довољно дјелотворним да постигну овај резултат.

У сваком појединачном случају Савјет безбједности има дискреционо право да утврди да ли мјере које предузима постижу свој циљ, односно да ли су довољно дјелотворне. Када Савјет изричито утврди да су мјере које предузима дјелотворне или када се то подразумјева кроз ограничење права државе на самоодбрану, одлука о томе може бити одбачена само ако је очигледно неутемељена. Ово произилази не само из терминологије кориштене у другом дијелу члана 51., него и из праксе држава: државе сматрају да су мјере Савјета безбједности незаконите само када је, према њиховом мишљењу, недостатак дјелотворности очигледан.

Одредбама Повеље, Савјету безбједности су повјерена далекосежна овлаштења да ограничи право на самоодбрану, чиме се право на самоодбрану, у принципу, подређује интересима колективне безбједности. Савјет остварује ова овлаштења само у оквиру шире надлежности да предузме принудне мјере према Поглављу VII, које су привременог карактера, које се могу назвати и мјере 'полицијске функције.' Генерално говорећи, дјеловање према Поглављу VII мора бити ограничено на ефекте привременог карактера и не смије служити да се наметне коначно ријешење спора, што је било питање од изузетне важности током преговора о тексту Повеље. Само због овако ограниченог концепта принудних мјера Повеља допушта Савјету безбједности да дјелује без обзира на правну позицију држава а самим тим и без обзира на њихово право на самоодбрану и њихов територијални интегритет. Када Савјет предузима обавезујуће мјере које имају карактер дугорочног ријешења спора (што је урадио неколико пута током 90-их година) везан је поштовањем међународног права, а ово се такође примјењује у случајевима када ограничава

право на самоодбрану на начин да прејудицира исход сукоба, као што је, чини се, био случај током рата у Босни.

У стварности, ипак, ове разлике нису тако очигледне као што се претпоставља када се чита текст Повеље. Принудне мјере привременог карактера и коначно ријешење спора не могу увијек бити јасно раздвојени јер често мир не може бити успостављен без прејудицирања позиција страна у сукобу нарочито због тога што још увјек недостаје дјелотворан обавезујући механизам за рјешавање спорова. Стога, да би се прекинула непријатељства понекад је неизбежно предузети мјере са потенцијално дугорочним ефектима, које могу, ограничавајући право на самоодбрану, дугорочно проузроковати губитак државне територије. Пошто Повеља подразумјева прецизно раздвајање краткорочних принудних мјера и дугорочног ријешења спора, она не садржи одредбе о правном оквиру за случајеве који су између ове двије категорије, односно за оне случајеве у којима могу бити остварени или правда или мир, али не обоје. Овдје се може говорити о празнини у Повељи јер не она не одређује да ли Савјет безбједности може игнорисати међународно право када ограничава право на самоодбрану са штетним дугорочним посљедицама ако мир не може бити успостављен на други начин.

Чини се да се тврдња да Савјет безбједности има таква овлаштења налази у супротности са основним поставкама међународног поретка, јер би Савјет онда могао 'жртвовати' државу, или дио њене територије због општег добра мира а што је у сукобу са карактером међународног права чији су основни субјекти државе. Стога се појављује аргумент да је такав резултат забрањен *ius cogens* нормама. Међутим, пракса држава не подржава тврдњу да је право на самоодбрану највиша норма. Наведени су примјери гдје међународна заједница поздравља склапање споразума којима се ограничава ово право. Надаље, *ius cogens* нормама првенствено се штите интереси међународне заједнице као цјелине а не интереси појединачних држава, а право на самоодбрану везано је за ове последње. Према томе, *ius cogens* не додијељује специјалан статус праву на самоодбрану.

На сличан резултат упућује и 'урођени' карактер права на самоодбрану, што се наговјештава чланом 51. И да се оваква квалификација односи само на чињеницу

да право на самоодбрану постоји у међународном обичајном праву то не би спријечило конвенционална ограничења овог права чак и она далекосежна. Чак и да се појам 'урођено' право тумачи у најширем смислу, односно да упућује на то да је самоодбрана заснована на природном праву, или да се прихвата као општи правни принцип (цивилованих држава) то опет самоодбрани не би дало посебан статус у међународном правном поретку. Надаље, пажљивом анализом националних правних система открива се да је самоодбрана често предмет разних ограничења. На примјер, принцип неопходности дозвољава да се ограничи право на самоодбрану ако важније добро не може на други начин бити заштићено. Слиједом тога, нарушавање територијалне цјеловитости држава кроз ограничавање њиховог права на самоодбрану може бити оправдано ако цјеловитост трећих држава или опстанак цивила не може бити обезбјеђен другим, мање штетним средствима. Овакав закључак се не коси са теоријом о суверености држава, јер је сувереност, као један од основних принципа међународног права, формалног карактера, што дозвољава свакој држави да одлучи какве обавезе да преузме. Сувереност нема суштински значај јер ако државе могу одустати од свог постојања²⁷² онда могу и прихватити далекосежна ограничења свог права на самоодбрану. С друге стране, прихватање тако далекосежних овлаштења Савјета безбједности, имало би, с политичког и моралног аспекта, сумњиве посљедице: Савјет би чак могао усвојити политику 'задовољавања' којом би жртвовао цјеловитост државе ради постизања мира и заштите појединаца. Иако се чини наочиглед непривлачном, овакава политика не мора бити одбачена у свакој ситуацији. Коначно, док овакве примједбе морају бити узете у обзир током процеса одлучивања у Савјету, оне не морају имати утицаја на тумачење његових овлаштења из правне перспективе.

Питање граница овлаштења Савјета безбједности се компликује када Савјет својим мјерама не угрожава само цјеловитост државе него њено само постојање. Теоретски, чак и у систему међународног права заснованом на државама, није незамисливо да Савјет има таква овлаштења јер су државе слободне да прихвате

²⁷² Нпр. удруживањем више држава у нову државу, или споразумним осамостаљивањем нижих територијалних јединица о чему постоје бројни примјери у историји.

тако далекосежна ограничења свог суверенитета. Теорија друштвеног уговора на нивоу једне државе забрањује жртвовање појединаца због претпоставке њиховог достојанства и вриједности људског живота што се не односи и на државе. С друге стране, ако прихватимо да Савјет безбједности има моћ да угорзи постојање државе, тешко је замислити важније интересе чија би заштита оправдала предузимање таквих мјера са позивом на критериј нужности или неопходности. У систему међународног права оријентисаног према државама, заштита већег броја трећих држава би могла имати предност над постојањем једне државе, али исти се аргумент не би могао примјенити на заштиту појединаца од убијања и патњи.²⁷³ Жртвовање државе ради добробити појединаца је могуће само у међународном правном поретку чији су субјекти појединци или народи а не државе.

Тенденција да Савјет безбједности ограничава право на самоодбрану у случајевима када је цјеловитост или опстанак државе која се брани доведена у питања осликава снагу интереса међународне заједнице као цјелине у односу на интересе појединачних држава. Другим ријечима, међународно право дозвољава премоћ општих интереса ради очувања мира и спасења 'будућих покољења немани рата.'²⁷⁴ Овакав закључак указује на степен до којег је међународно право стекло одлику уставности, јер у Савјету безбједности међународни поредак посједује централну институцију којој су повјерена много шира права него их има било која држава или група држава, што више подсећа на владу него на обичан орган једне међународне организације. У мјери у којој резултати ове анализе потврђују подређивање безбједности држава интересима међународног мира у најширем смислу те ријечи, утолико можемо говорити о преиспитивању основних поставки међународног правног поретка.

²⁷³ Институт нужне одбране у кривичном праву постоји од давне прошлости и у готово свим правним системима свијета. Иако се појам нужне одбране различито дефинише у различитим државама, у већини случајева нужна одбрана је дозвољена ако је предузета против напада који је стваран или који непосредно предстоји, мора бити неопходно потребна, пропорционална нападу а може се предузети и у одбрани трећих лица. Аналогно томе, самоодбрана у међународном праву, уважавајући специфичности везане за односе међу државама, сматра се законитом када постоји временска веза између напада и одбране, када је неопходно потребна и пропорционална нападу а дозвољена је и колективна самоодбрана која подразумијева заштиту права трећих држава.

²⁷⁴ Преамбула Повеље Уједињених нација.

Иако је пракса држава најбољи показатељ како се право на самоодбрану примјењује у стварном животу, Савјет безбједности се није упуштао у тумачење или интерпретацију члана 51, није заузео став о појединим елементима овог права а најчешће се у својим резолуцијама и не позива на право држава на самоодбрану. Да би се параметри права на самоодбрану могли проучити са већом дозом извјесности, неопходно је анализирати праксу Међународног суда правде код тог питања.

ПРАВО НА САМООДБРАНУ У МЕЂУНАРОДНОМ СУДУ ПРАВДЕ

Увод

Међународни суд правде је 'главни судски орган Уједињених нација',²⁷⁵ а како су Уједињене нације најближе централној организационој структури која постоји у међународним односима, тако МСП представља примарни орган ријешавања међудржавних спорова судским путем.²⁷⁶ Становиште Суда по питању права на самоодбрану, или било којем другом питању међународног права има огроман значај на примјену и развој те гране права. Иако су, у принципу, одлуке Суда обавезујуће само за појединачни случај и стране у датом спору, њихов значај и утицај на праксу држава, као и на друге судске и арбитражне одлуке је добро познат, тако да свака одлука суда може представљати оријентир у постојећој дебати о праву на самоодбрану.²⁷⁷ С друге стране, учешће Суда у расправи о питању права на самоодбрану је током његовог постојања било ограничено.²⁷⁸ До 1986. године, став МСП о праву на самоодбрану скоро и да није постојао.²⁷⁹ 27. јуна исте године, МСП је донио одлуку о меритуму у предмету Никарагва²⁸⁰ у којем се, по први пут, упустио у свеобухватно разматрање садржаја права на

²⁷⁵ Повеља УН-а, члан 92; Статут Међународног суда правде 1945, члан 1. Међународни суд правде је основан Повељом УН-а и представља наследица Сталног суда међународне правде. Он функционише према статуту који је израђен на основу Статута Сталног суда међународне правде (члан 92, Повеље УН-а).

²⁷⁶ ND White, *The United Nations System: Towards International Justice*, London Lynne Rienner 2002, стр. 111-14 и 117-19.

²⁷⁷ N Ochoa-Ruiz и E Salamanca-Aguado, 'Exploring the Limits of International Law Relating to the Use of Force in Self-Defence' 2005, 16 *European Journal of International Law* стр. 499, 501

²⁷⁸ Наравно, може се рећи да број случајева који су били предмет расправе пред Судом, по било којем питању међународног права, представља мали проценат укупног броја спорова који су се појавили између држава од датума оснивања Суда. На основу тога, појавило се становиште да, у моменту када се идентификује спор, постоји претпоставка 'противљења' држава да се обрате Међународном суду правде ради ријешавања спора. Види MW Janis, 'The International Court' in MW Janis (ed), *International Court for the Twenty-First Century*, Dordrecht, Martinus Nijhoff, 1992, стр. 19-20. Чини се да је наведени диспарат нарочито наглашен код спорова који се тичу употребе силе, гдје спадају и они о питању права на самоодбрану.

²⁷⁹ Због тога, Чимни наводи 1986. године да 'у протеклих 40 година Међународни суд (правде) није имао значајну улогу у сузбијању највећих сукоба који су погодили међународну заједницу.' Bhupinder Singh Chimni, 'The International Court and the Maintenance of Peace and Security: The Nicaragua Decision and the United States Response,' 1986, 35 *International and Comparative Law Quarterly*, стр. 960, 969

²⁸⁰ *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua* (Nicaragua v. United States of America), Jurisdiction and Admissibility, 1984 ICJ REP. 392 June 27, 1986

самоодбрану. Од случаја Никарагва, примјетан је пораст у броју обраћања Суду мање или више везаних за право на самоодбрану. Од 1986. године, Суду је поднесено 26 захтјева за разматрање легалности употребе силе што представља скоро двоструки број таквих захтјева упућених Регистру Суда за 40 година постојања, од оснивања до 1986. године. Надаље, ови спорови из периода прије 1986. године су се само посредно односили на право на употребу силе или нису имали за резултат значајније елаборисање релевантног материјалног права од стране Суда.²⁸¹ Насупрот томе, у захтјевима упућеним Суду, од случаја Никарагва до данас, изричито је захтјевано да се утврди незаконито кориштење силе супротне стране. Стога, можемо рећи да се Суд редовно позива да ријешу спорове који се тичу употребе силе, да утврди да ли је сила кориштена од једне или више страна и да ли је кориштење силе било законито или незаконито.

Пракса држава да се све чешће обраћају Суду указује на важну улогу коју он игра у прекидању насилних сукоба и одржавању међународног мира и безбједности, или барем, на све већу спремност држава да повјере Суду ријешавање таквих спорова. У свом обраћању Генералној скупштини у октобру 2006. године, поводом годишњег извјештаја о раду Суда, судија Хигинс је навела: 'Још једна категорија случајева која се *често* повјерава Суду на одлучивање тиче се права на употребу силе.'²⁸² Тешко је замислити да би судија Хигинс овакву изјаву дала приликом доласка у Суд, 1995. године.

Може се претпоставити да повећано ослањање држава на Међународни суд правде код питања употребе силе, а посебно код питања права на самоодбрану води ка већем доприносу Суда у развоју ове гране међународног права. Анализа стварних примјера употребе силе који су били предмет расправе пред Судом и правне последице које такви инциденти производе представљају снажнији показатељ садржаја међународног обичајног права него ослањање на уопштеније

²⁸¹ Oscar Schachter, 'Disputes Involving Use of Force' in LF Damrosch (ed), *The International Court of Justice at a Crossroads*, New York, Transnational 1987, стр. 223-227.

²⁸² Говор ЊЕ, судије Rosalyn Higgins, Предсједнице Међународног суда правде упућен Генералној скупштини Уједињених нација, 26. октобра 2006. године, преузето са интернет странице: <http://www/icj-cij.org/court/index.php?pr=1874&pt=3&p1=1&p2=3&p3=1&PHPSESSID=20083bc4fb485b6bef8763d55dc0be0>

дебате о декларацијама које се односе на употребу силе пред Генералном скупштином или Савјетом безбједности Организације Уједињених нација.

Међународни суд правде је донио пет одлука које се директно односе на правно на самоодбрану, од чега су три одлуке о меритуму (Никарагва, нафтне платформе и ДРК против Уганде) и два савјетодавна мишљења (нуклеарно оружје и израелски зид). Треба такође примјетити да је, поред наведених, Суд донио низ других одлука у споровима који се тичу права на самоодбрану на посредан начин, као на примјер у случају Крфски канал (Велика Британија против Албаније)²⁸³ у којем је Велика Британија тврдила да је дјеловала користећи право на самопомоћ.²⁸⁴ Иако се одлука Суда у овом случају не бави правом на самоодбрану у савременом смислу те ријечи, уочава се велики број паралела између тог права и тврдње Велике Британије да дјелује користећи право на самопомоћ, а једна од паралела се своди на чињеницу да се споменути случај директно односи на питање легалности права на употребу силе због чега је и споменут у овом раду. Један од новијих примјера, гдје се Суд између осталог бавио и питањем права на самоодбрану је спор између Камеруна и Нигерије око копнене и морске границе.²⁸⁵ У овом спору, обе стране су оптужиле једна другу да су прекршиле принципе *jus ad bellum*,²⁸⁶ а Нигерија је изричито тврдила да дјелује у самоодбрани.²⁸⁷ Иако Међународни суд правде на крају није одлучивао у меритуму о аспектима спора о употреби силе, наведене одлуке су донекле корисне за предметну анализу.

²⁸³ *The Corfu Channel case* (United Kingdom v. Albania), 1949, ICJ Rep. 4, 9 April. 1949.

²⁸⁴ *The Corfu Channel* reply of the United Kingdom, 1948, ICJ Pleadings vol II, стр.241, 248

²⁸⁵ *Land and Maritime Boundary between Cameroon and Nigeria (Cameroon v Nigeria: Equatorial Guinea intervening)* merits, 2002, ICJ Reports 9.

²⁸⁶ На примјер, Камерун је тражио од Суда да утврди да је, између осталог, 'употребом силе против Републике Камерун, Савезна Република Нигерија прекршила и крши своје обавезе према међународном праву конвенција и међународном обичајном праву.' *Cameroon v Nigeria*, application instituting proceedings, 1994, www.icj-cij.org/docket/files/94/7201.pdf, para 20, посјећено 23.09.2009. године. Ради одговарајућих противзахтјева Нигерије види *Cameroon v Nigeria*, counter-memorial of Nigeria, 1999, www.icj-cij.org/docket/files/94/8602.pdf, Part VI, посјећено 23.09.2009. године.

²⁸⁷ *Cameroon v Nigeria*, counter-memorial of Nigeria, (*ibid*), Part V, para 24.49. Види такође *Cameroon v Nigeria*, CR 2002/14, www.icj-cij.org/docket/files/94/5029.pdf, para 41 и CR 2002/18, www.icj-cij.org/docket/files/94/5045.pdf, para 68, посјећено 23.09.2009. године.

Поједини случајеви од генералне важности

Случај 'Крфски канал'

Током грађанског рата у Грчкој²⁸⁸, бродови Велике Британије често су били у близини грчких обала са циљем прикупљања информација. У оквиру своје мисије, бродови су пролазили кроз Крфски канал који је раздвајао грчко острво Крф и албанску територију на копну. Крфски канал је релативно узак а бродови који њиме пролазе налазе се на мање од 12 миља од албанске обале, што се традиционално сматра територијалним водама приобалне земље и територијом под њеном сувереном контролом. У мају 1946. године, Албанци су пуцали на два британска брода која су пролазила кроз канал. У октобру исте године, британски бродови су пловили поново кроз канал да би потврдили своје право пролаза, и били су спремни да одговоре на напад. Наишли су на мине и претрпјели су материјалну штету и људске губитке. Након неколико седмица, Велика Британија је упутила обимну поморску силу у албанске територијалне воде када су откривене новопостављене мине те је Велика Британија приступила акцији деминирања. Након претрпљених губитака, Велика Британија се обратила Савјету безбједности ради рјешавања спора, а Савјет безбједности је обе стране упутио на Међународни суд правде.

²⁸⁸ Грађански рат у Грчкој трајао је од 1946. до 1949. године. Рат се водио између владиних оружаних снага које су уживале подршку Велике Британије и Сједињених Држава с једне стране и Демократске Армије Грчке (ΔΣΕ), војног крила Комунистичке партије Грчке, коју су подржавале Бугарска, Југославија и Албанија са друге стране. Грађански рат је био резултат идеолошког раздора између левнице и деснице, насталог 1943. године, који је кулминирао у вакуму насталом након окончања њемачко-италијанске окупације у 2. свјетском рату. Упркос почетним неуспјесима у периоду 1946-48. године, владине снаге су, захваљујући повећаној америчкој помоћи, недостатку регрута у редовима противника и раздору на релацији Тито-Стаљин, однијеле побједу у овом сукобу. Побједа прозападних снага довела је до чланства Грчке у НАТО-у и дефинисала је идеолошку равнотежу снага у Егејском мору током цијелог Хладног рата. Као посљедица грађанског рата, основане су снажне анти-комунистичке снаге безбједности као као и побуњеничке формације што је довело до политичке поларизације која је трајала све до 80-их година прошлог вијека. Опширније о томе у Richard Clogg, *A Concise History of Greece*, Cambridge University Press, 1992. Поједини аутори сматрају да грађански рат у Грчкој представља први примјер постратног западног улитања у унутрашње политичке прилике стране земље. Noam Chomsky, Carlos Peregrin Otero, *Language and Politics*, АК Press, 2004, стр. 349.

Суд је утврдио да Велика Британија није поступила на незаконит начин када је послала своје ратне бродове у канал, да би потврдила своје право пролаза. Суд је даље нашао да спремност бродова да употребе силу у случају да буду нападнути није била неразумна предострожност у свјетлу претходних албанских напада и закључио да Велика Британија није прекршила међународно право 'демонстрирањем такве силе која би [Албанију] одвратила од пуцања' на бродове у пролазу.²⁸⁹ Другим ријечима, изведен је закључак да су припреме за употребу силе у самоодбрани, у случају да се таква прилика појави, биле легитимне и оправдане због 'непосредне опасности од оружаног напада.'²⁹⁰ Из оваквог закључка очигледно сиједи да би стварна примјена силе у самоодбрани била легитимна у случају напада.

С друге стране, одлука Суда у овом случају се не може тумачити на начин да држава може примјењивати силу када год нека друга држава запријети кршењем њених права.²⁹¹ Овакав став подржава и чињеница да је Суд изричито одбио аргумент Велике Британије која је покушала оправдати накнадну операцију деминирања тврдњом да држави мора бити допуштено строго ограничено право на самопомоћ с циљем истраге и очувања доказа, под условом да та држава има намјеру да, без одлагања, изнесе питање пред Савјет безбједности.²⁹² Суд је даље навео да је 'наводно право на интервенцију [представљало] манифестацију политике силе' која је 'довела до злоупотреба најтежег облика' и којој 'нема...мјеста у међународном праву.'²⁹³

Дакле, својом пресудом у случају 'Крфски канал' Међународни суд правде је јасно потврдио да, према одредбама Повеље Уједињених нација, и према међународном обичајном праву након 1945. године, самопомоћ није више легална.²⁹⁴

²⁸⁹ *The Corfu Channel Case (Merits)*, 1949 ICJ Reports, стр. 31.

²⁹⁰ H Waldock, *The Regulation of the Use of Force by Individual States in International Law*, 81 Hague Recueil, 1952-II, 455, стр. 500.

²⁹¹ *The Corfu Channel Case*, стр. 35.

²⁹² *Ibid.*, стр. 34-35.

²⁹³ *Ibid.*, стр. 35.

²⁹⁴ Alexandrov, *op.cit.*, стр. 125.

Случај Никарагва

Република Никарагва је 9. априла 1984. године поднијела тужбу Међународном суду правде наводећи да су Сједињене Државе прекршиле обичајно и уговорно међународно право судјеловањем и пружањем подршке војним и паравојним активностима побуњеника против Владе Никарагве. У тужби се такође наводи да су Сједињене Државе директно употребиле силу предузимањем напада који су се огледали у минирању лука и упадима ваздухопловства на територију Никарагве, те да су наведене акције изведене од стране лица које плаћа Влада Сједињених Држава или лица под директном командом њене владе. Три дана прије подношења тужбе Никарагве, Сједињене Државе обавијестили су Генералног секретара Уједињених нација да се декларација ове државе којом се признаје обавезна надлежност Суда, неће примјењивати на спорове са било којом државом Централне Америке или са тужбом која проистиче или је у вези са догађајима у Централној Америци. У свом одговору Суду, представници ове државе су навели да је употреба силе била законита и да је представљала примјену права на колективну самоодбрану јер је Никарагва достављала оружје опозицији у Салвадору.

Првом одлуком Суда од 10. маја 1984. године одбачен је захтјев Сједињених Држава да се поступак обустави због недостатка надлежности а обе стране се позивају да поштују привремене мјере с циљем прекида непријатељстава. У својој другој одлуци од 26. новембра 1984. године, Суд је одбио све приговоре Сједињених Држава на своју надлежност, осим једног који је ријешен у трећој одлуци, и засновао надлежност на основу члана 36 (2) Статута Међународног суда правде и Пакта о пријатељству, трговини и пловидби између САД-а и Никарагве. Након друге одлуке суда, Сједињене Државе су се повукле из даљег тока процеса а накнадно су и повукле свој пристанак на обавезујућу надлежност Суда, 7. априла 1986. године.

У својој трећој и одлучујућој пресуди, Суд је дјелимично уважио примједбу Сједињених Држава да због резерве²⁹⁵ ове земље на Статут Суда, исти није имао

²⁹⁵ Декларацијом од 26. августа 1946. године, Сједињене Државе прихватиле су надлежност Међународног суда правде уз одређени број резерви. Једна од резерви односила се на то да ова

надлежност да у предметном спору примјењује одредбе Повеље УН-а или Повеље Организације америчких држава. Суд је ипак закључио да се садржина одредби ових мултилатералних споразума може пронаћи у међународном обичајном праву. Након што је ријешило питање надлежности, Суд се морао изјаснити о основној тврдњи изнешеној у одбрани Сједињених Држава; наиме да су предузете акције ове државе оправдане као примјена природног права на колективну самоодбрану приликом подршке снагама Салвадора да одбију оружани напад Никарагве. Одбацујући овакву тврдњу, Суд се упустио у свеобухватну анализу доказа и закључио:

“Суд није утврдио да је, од почетка 1981. године, помоћ стигла до наоружане опозиције у Салвадору у значајнијој мјери, или да је Влада Никарагве одговорна за доставу оружја у било којем периоду. Чак и под претпоставком да се достава оружја опозицији у Салвадору може приписати Влади Никарагве, да би се оправдала примјена права на колективну самоодбрану према међународном обичајном праву, она мора бити изједначена са оружаним нападом Никарагве на Салвадор.... [С]уд није у могућности да заузме став да, према међународном обичајном праву, достављање оружја опозиционим снагама друге државе, представља оружани напад на ту државу.”²⁹⁶

Суд је такође набројао неколико ограничења код позивања на право на колективну самоодбрану, која могу имати далекосежне посљедице за будућност Суда и тумачење његових одлука. Међу тим ограничењима најважнија су:

(1) нападнута држава мора ‘објавити да је била жртвом напада’²⁹⁷

држава неће признати надлежност Суда у споровима који се односе на тумачење вишестраних уговора (што се односи и на Повељу и поменути Пакт) осим ако све државе на које се одлука Суда односи не буду учествовале као стране у спору. Међународни суд правде је заузео став да ће се одлука о меритуму неопходно односити и на Салвадор поводом мјера које је Салвадор предузео у самоодбрани против Никарагве, а Салвадор није учествовао у спору. Међународни суд правде је, стога, закључио да су га резерве Сједињених Држава онемогућиле да примјењује право из вишестраних уговора у овом случају. *Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua* (Nicaragua v. United States of America), merits, 1986 ICJ Reports, paras 42-56.

²⁹⁶ 1986, ICJ Reports, стр. 119, para 230.

²⁹⁷ 1986, ICJ Reports, стр. 104, para 195.

- (2) поред тога, нападнута држава мора затражити помоћ савезничке државе да би ова последња могла да се позове на колективну самоодбрану.²⁹⁸
- (3) “државе немају право на ‘колективни’ одговор оружаном силом против аката који не представљају ‘оружани напад’.”²⁹⁹

Коначно, Међународни суд правде је утврдио да су Сједињене Државе прекршиле своје обавезе према међународном обичајном праву и позвао ову земљу да се уздржави од незаконите употребе силе против Никарагве те да плати одштету, што су Сједињене Државе одбиле. Никарагва је изнијела спор пред Савјет безбједности Уједињених нација, гдје су Сједињене Државе уложиле вето на резолуцију³⁰⁰ којом се позивају све државе да поштују међународно право. Никарагва се такође обратила Генералној скупштини која је усвојила резолуцију³⁰¹ са 94 гласа ‘за’ и 3 гласа ‘против’ којом се тражи поштивање одлука Свјетског суда. Против одлуке су гласали Сједињене Државе, Салвадор и Израел. У то вријеме, Салвадор је примао значајна финансијска средства и помоћ у војној обуци од стране Сједињених Држава који су имали за циљ уништавање љевичарског револуционарног покрета попут оног на власти у Никарагви, који је водио Сандиниста. На истој сједници Генералне скупштине, Никарагва је позвала Уједињене нације да пошаљу независну истраживачку мисију на границу са Хондурасом да обезбједе међународно надгледање граница након тамошњег конфликта, што је Хондурас одбио уз подршку Сједињених Држава. Годину дана касније, 12. новембра 1987. године, Генерална скупштина је поново позвала³⁰² на ‘потпуно и тренутно поштивање’ одлука Свјетског суда. Овог пута, само се Израел придружио Сједињеним Државама у противљењу обавези поштивања одлука Међународног суда правде.

²⁹⁸ *Id.* стр. 105, пара 199.

²⁹⁹ *Id.* стр. 110, пара. 211.

³⁰⁰ S/18428 од 28. октобра 1986. године

³⁰¹ A/RES/41/31, од 3. новембра 1986. године

³⁰² A/RES/42/18, од 12. новембра 1987. године.

Случај нафтних платформи³⁰³

У септембру 1980. године, оружане снаге Ирака напале су Иран, чиме је започео осмогодишњи рат између ове двије земље, што је наведено у претходном поглављу. Иако је сукоб у почетној фази био ограничен на копнену територију, Ирак је 1984. године почео нападати бродове на путу за или из иранских лука како би прекинуо трговину нафтом. На ове нападе, Иран је узвратио нападима и постављањем мина који су погађали и неутралне бродове на путу за кувајтске или саудијске луке. Напади Сједињених Држава на иранске нафтне платформе, који леже у срцу овог спора, десили су се након напада на кувајтски танкер који је пловио под америчком заставом и америчку фрегату која је налетјела на мину у међународним водама близу Бахреина. Уз тврдњу да иранске нафтне платформе служе за припрему ових напада, Сједињене Државе су уништиле укупно четири платформе током 1987. и 1988. године, које нису производиле нафту у вријеме напада због претрпљене штете од стране ирачких оружаних снага.

У новембру 1992. године, Иран је поднио тужбу Међународном суду правде којом је тражио да се утврди одговорност Сједињених Држава за низ напада америчке морнарице на иранске нафтне платформе у Перзијском заливу, истовремено тражећи накнаду за претрпљену штету. Иранска тужба ослањала се на компромисну клаузулу из Пакта о пријатељству, економској сарадњи и конзуларним правима³⁰⁴, закљученог између Сједињених Држава и Ирана као једином основу за надлежност Суда.³⁰⁵

³⁰³ *Oil Platforms (Islamic Republic of Iran v United States of America)*, ICJ Reports 2003, стр. 19.

³⁰⁴ *Treaty of Amity, Economic Relations and Consular Rights*, закључен између Ирана и САД-а, 15. августа, 1955. године, а ступио на снагу 16. јуна 1957. године. Члан XXI (2) гласи: “Било који спор између Високих страна уговорница, по питању тумачења или примјене овог Пакта, а који није рјешен на задовољавајући начин дипломатским путем, предаје се на одлучивање Међународном суду правде, осим ако Високе стране уговорнице не договоре рјешење другим мирним путем.” Преузето са интернет странице: http://www.parstimes.com/law/iran_us_treaty.html, посјећено 22.10.2009. године.

³⁰⁵ У вези са случајем талачке кризе из 1979-1980 године, Иран је порицао да је наведени Пакт, који је поред других конвенција служио као дјелимичан основ за надлежност Суда, још увијек на снази и одбио је да учествује у поступку. Одлуком Суда из 1980. године, Иран је проглашен одговорним за кршење низа обавеза према међународним конвенцијама које су вриједиле у односима између двије земље, укључујући и наведени Пакт, као и правила општег међународног права (нарочито она која се тичу третмана дипломатског и конзуларног особља. *United States Diplomatic and Consular Staff in Teheran (US v Iran)*, Judgment, 1980 ICJ Reports 3.

У децембру 1993. године, Сједињене Државе су поднијеле приговор тражећи обуставу поступка, тврдећи да се Пакт не односи на питања која се тичу употребе силе у самоодбрани.

Да би донио одлуку о тужби Ирана, Суд је одлучио да утврди да ли је напад Сједињених Држава угрозио слободу трговине која је уговорена чланом X (1) и да ли се дјеловање Сједињених Држава могло оправдати заштитом основних интереса безбједности као што је предвиђено чланом XX (1) (д) наведеног Пакта. Позивајући се на Бечку конвенцију о праву међународних уговора, Суд је утврдио да се члан XX (1) (д) не примјењује изоловано од релевантних одредби о употреби силе у међународном праву, садржаних у Повељи УН-а и међународном обичајном праву а да ова последња категорија чини неизоставан елемент у процесу тумачења члана XX (1) (д) Пакта.³⁰⁶ Суд је, стога, одбацио амерички захтјев да дјеловање према члану XX (1) (д) Пакта треба тумачити искључиво према тој одредби без упуштања у разматрање општих правила међународног права о употреби силе у самоодбрани.³⁰⁷ На основу доказа који су презентовани Суду, а који су укључивали фотографије, те исказе свједока и вјештака, Суд је закључио да Сједињене Државе нису доставиле довољно доказа који би указивали на одговорност Ирана за напад пројектилом на кувајтски танкер који би оправдао дјеловање Сједињених Држава у самоодбрани. Докази су били углавном посредне природе а Сједињене Државе нису биле у стању да понуде директан физички доказ да је кувајтски танкер погођен нарочитом врстом пројектила који користи Иран.³⁰⁸ У погледу другог инцидента, Иран је порицао да је извршио систематско минирање вода у Заливу како су то тврдиле Сједињене Државе, те да је мина на коју је наишла америчка фрегата вјероватно постављена од стране Ирака.³⁰⁹

Имајући у виду све околности случаја и доказе понуђене од стране Сједињених Држава³¹⁰ Суд је закључио да минирање америчког ратног брода није

³⁰⁶ *Oil Platforms (Islamic Republic of Iran v United States of America)*, merits, 2003 ICJ Reports, para 125

³⁰⁷ *Id.* paras 39-41

³⁰⁸ *Id.* paras 58-64

³⁰⁹ *Id.* para 70

³¹⁰ Докази презентовани од стране Сједињених Држава су били углавном посредне природе, а ослањали су се углавном на откриће потопљене мине која је на себи имала иранске серијске бројеве на истом подручју гдје је америчка фрегата наишла на мину. *Id.* paras 69-71. Нити један доказ није потврдио кориштење нафтних платформи у војне сврхе. *Id.* para 76.

само по себи било довољно да да би оправдало америчко дјеловање у самоодбрани, иако је чин постављања мине био итекако обухваћен значењем израза 'оружани напад' из члана 51. Повеље УН-а и значењем тог израза у међународном обичајном праву о употреби силе. Суд је такође потврдио тврдњу Ирана да су докази о иранској одговорности за минирање америчког ратног брода били непотпуни.³¹¹

Суду је остало још да одлучи да ли су акције Сједињених Држава на које су се жалили Иранци могле потенцијално да угрозе 'слободу трговине' загарантовану чланом X (1) Пакта. Презентовани докази упућивали су на закључак да су, у вријеме првог америчког напада у октобру 1987. године, нафтне платформе биле у фази ремонта због претходних ирачких напада и да су због тога биле ван функције, односно нису производиле или прерађивале нафту. Наглашавајући да треба да постоји стварна сметња слободи трговине гарантованој чланом X (1), Суд је нагласио да пријетња потенцијалној трговини у будућности није исто што и повреда слободе трговања.³¹² У вријеме другог напада Сједињених Држава на нафтне платформе у априлу 1998. године, на снази је био амерички ембарго на увоз нафте иранског поријекла, што значи да је трговина итмеђи Ирана и Сједињених Држава већ била прекинута.³¹³ На основу наведеног, Суд је закључио да у вријеме сваког од америчких напада, није било трговине нафтом између територија Ирана и Сједињених Држава која је произведена на нападнутим платформама, тако да се не може рећи да су акције САД-а против платформи нарушиле слободу трговине нафтом у смислу члана X (1) Пакта. Иранска тужба и захтјев за одштету, су, стога били одбијени.³¹⁴

³¹¹ *Id.* para 72

³¹² *Id.* para 92, али види *Id.* издвојено мишљење судије Сима, para 26.

³¹³ Извршна наредба бр. 12,613 забрањује увоз из Ирана, 52, *Fed. Reg.* 41,940 (1987), потписао Предсједник Реган 29. октобра 1987. године. У пресуди се пребацује одговорност на Иран зато што није упутио формалан захтјев Суду да утврди да ли амерички ембарго представља кршење наведеног Пакта из 1955. године, онодно да утврди да ембарго не може бити оправдан одредбама члана XX (1) (д). *Oil Platforms case*, para 94.

³¹⁴ *Oil Platforms case*, paras 99,125. Двојица судија (Al-Khasawneh и Elaraby) су гласали против одлуке већине и издвојили своје мишљење а судија Сима је подржао одлуку мада је сматрао да Пакт штити и индиректну трговину, те је према његовом мишљењу захтјев Ирана за одштету требао бити усвојен. *Id.* издвојено мишљење судије Сима, para 34.

По питању америчке противтужбе, према којој је Иран прекршио обавезу поштовања слободе трговине нападима минама и пројектилима на бродове у Заливу, Суд је утврдио да:

„Нити један брод за који су Сједињене Државе тврдиле да је оштећен иранским нападима није судјеловао у трговини или пловидби између територија Високих страна уговорница.“³¹⁵

На крају приказа основних елемената овог процеса, интересантно је примјетити да, иако је Суд одбацио америчку тврдњу да су напади на платформе изведени у самоодбрани, овај орган није нигдје изричито навео да су Сједињене Државе дјеловале у супротности са одредбама члана 2(4) Повеље Уједињених Нација који забрањује употребу силе.

Камерун против Нигерије³¹⁶

У марту 1994. године, Камерун се обратио Међународном суду правде тужбом против Нигерије у спору који се у суштини односи на питање суверенитета над полуострвом „Бакаси.“

Према наводима тужбе, суверенитет Камеруна над полуострвом „Бакаси“ оспоравала је Нигерија, а од 1993. године дјеловање Нигерије је попримило облик агресије што је прејудиицирало рјешење на штету Камеруна и због чега је ова последња држава од Суда тражила да Нигерији наложи накнаду штете. Камерун је даље навео да је маркирање поморске границе између двије државе извршено само дјелимично а да двије стране, упркос бројним покушајима, нису успјеле довести тај процес до краја. У допуни тужбе из јуна 1994. године, Камерун је од Суда тражио рјешавање питања суверенитета над територијама у подручју језера Чад, и дефинитивно и комплетно утврђивање границе између двије државе.

³¹⁵ Ради детаљније анализе одлучивања Суда о америчкој противтужби и посљедицама његових одлука види Pieter H.F. Bekker 'Protecting International Shipping Channels During Hostilities and the Oil Platforms Case: Actio Popularis Revisited?' 29 *Yale Journal of International Law*, 2004, стр. 323.

³¹⁶ Комплетна пресуда доступна на интернет страници: <http://www.icj-cij.org/docket/files/94/7453.pdf>, посјећено 04.04.2011. године.

У октобру 1999. године, Суд је одобрио учешће Гвинеје у судском поступку са образложењем да утврђивање поморске границе између парничних страна има утицај на права и интересе трећих земаља, тј. Гвинеје у овом случају.

У октобру 2002. године, Суд је донио пресуду којом је утврђено да суверена власт над полуострвом Бакаси припада Камеруну у складу са Англо-њемачким споразумом од 11. марта 1913. године. Одлуком Суда такође је обухваћена граница у дужини од 1690 км између језера Чад и мора, поморска граница те питање одговорности држава.

Наиме, Суд је наложио Нигерији да моментално и безусловно обустави своју управу, повуче полицијске или војне снаге из подручја језера Чад које спада под суверену власт Камеруна и са полуострва Бакаси. Камеруну је такође наложено да обустави своју управу, повуче полицијске или војне снаге из подручја која према пресуди припадају Нигерији.

У контексту права на самоодбрану, Камерун је од Међународног суда правде тражио да одлучи да је одређен број мањих пограничних инцидената наводно изазваних од стране Нигерије представљао јединствен колективни чин који чини Нигерију одговорном страном.³¹⁷ Према мишљењу Суда, нити једна страна није понудила довољно доказа да покаже да су се наведени инциденти десили или да се нису десили те је одбио да се изјасни о том питању.³¹⁸

У складу с тим, Суд је одбио захтјев Камеруна да се Нигерија огласи одговорном страном као и противзахтјев Нигерије усмјерен против Камеруна.

Конго против Уганде³¹⁹

У августу 1998. године оружане снаге Уганде напале су и окупирале градове и територије Конга упркос одлуци предсједника Конга да војске Уганде и Руанде напусте територију његове земље. Поред напада и окупације територије, Конго је, у

³¹⁷ *Cameroon v Nigeria* replique de la Republique du Cameroun, 2000, www.icj-cij.org/docket/files/94/8603.pdf, Part III, para 11. стр.168.

³¹⁸ *Land and Maritime Boundary between Cameroon and Nigeria (Cameroon v Nigeria: Equatorial Guinea intervening)* merits 2002, ICJ Reports 9, paras 323-24.

³¹⁹ *Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda)*, 2005 ICJ Reports, стр. 26.

тужби Међународном суду правде, још навео да је Уганда регрутовала, финансирала, обучавала, опремала и наоружавала паравојне групе супротстављене централној влади Конга, чиме је прекршила међународно уговорно и обичајно право. У противтужби, Уганда је, поред осталог, навела да су наоружане групе са територије Конга вршиле упаде на територију Уганде тако да су предузете акције изведене у самоодбрани.

У пресуди донесеној 2005. године, Суд је усвојио тврдњу Конга да позив за помоћ Уганде у борби против побуњеника у пограничном подручју није био 'временски неограничен пристанак' за присуство трупа Уганде на територији Конга. У образложењу се наводи да је одлука председника Конга којом се захтјева повлачење свих страних војних снага, заједно са осудом стране агресије против Конга и окупације те земље на самиту у Викторија Фолсу (на којем је учествовала и Уганда), представљала повлачење пристанка на присуство војних снага Уганде на територији Конга. Суд је такође закључио да је чин насилног заузимања градова, гдје је доказано учешће војске Уганде, представљао 'акт напада' који није обухваћен споразумом између двије земље 'о обезбјеђивању мира и безбједности' дужином заједничке границе.

Разматрајући тврдњу Уганде да је дјеловање њене војске било оправдано из разлога самоодбране, Суд је утврдио да Уганда није доказала да су Конго и Судан склопили споразум да предузимају војне активности против Уганде, који би дао право Уганди да употреби силу у самоодбрани. Суд је такође примјетио да Уганда у документу у којем описује операцију заузимања градова не спомиње никакве претходне оружане нападе на територију Уганде, што је предуслов за постојање права на самоодбрану према члану 51. Повеље УН-а, осим спомињања неутрализације 'одметнутих група' које су примале помоћ од Конга и Судана. Надаље, Суд је утврдио да Уганда није обавијестила Савјет безбједности о својим акцијама у складу са чланом 51, који налаже да државе чланице одмах саопште такве мјере Савјету безбједности. Суд је, даље, примјетио да наводни оружани напади против Уганде, почињени од стране терористичких група, не могу бити приписани Конгу према дефиницији 'агресије' садржаној у члану 3(г) Резолуције 3314 Генералне скупштине УН-а, а одбио је да се изјасни у којем моменту напади

таквих паравојски допуштају кориштење права на самоодбрану. Суд је стога закључио да нису постојале нити правне, нити фактичке околности које би оправдале примјену права на самоодбрану Уганде против Конга, због чега није било неопходно испитивати да ли је кориштење овог права било неопходно потребно и да ли су предузете акције биле пропорционалне. Суд ипак није пропустио да примјети да се заузимање аеродрома и градова који су стотинама километара удаљени од границе Уганде није чинило пропорционалним или нужним као одговор на низ прекограничних напада на које се позивала влада Уганде. Суд је такође закључио да је кориштење силе у самоодбрани оправдано само унутар строгих ограничења члана 51, и да државе не смију користити силу да би заштитиле замишљене интересе безбједности изван ових параметара.

Савјетодавно мишљење о нуклеарном оружју³²⁰

У децембру 1994. године, Међународни суд правде примио је захтјев Генералне скупштине Уједињених нација да хитно донесе савјетодавно мишљење по питању: „да ли је пријетња употребом или употреба нуклеарног оружја у било којим околностима дозвољена према међународном праву?“

Суд је првенствено утврдио да је надлежан да одговори на захтјев Генералне скупштине, позивајући се на члан 65. Статута Суда, према којем орган који тражи савјетодавно мишљење „мора бити овлаштен према одредбама Повеље Уједињених нација да поднесе такав захтјев.“

Поједине државе оспориле су право Генералне скупштине да затражи мишљење о овом питању тврдећи да нема везе са радом Скупштине. Суд је, међутим, потврдио широку надлежност Скупштине да ангажује Суд, а која произилази из Повеље УН-а и дуготрајних активности по питањима разоружања и нуклеарног оружја. Суд је затим утврдио да је предметно питање од значаја за међународно право те да не постоје 'нарочити разлози' због којих би захтјев за савјетодавно мишљење био одбачен.

³²⁰ *Legality of the Use by a State of Nuclear Weapons in Armed Conflict (Nuclear Weapons advisory opinion)*, 1996 ICJ Reports, стр. 37.

Након што је закључио да је надлежан за давање савјетодавног мишљења, Суд је приступио испитивању различитих грана међународног права у контексту питања везаних за нуклеарно оружје. Након расправе о међународним стандардима заштите људских права³²¹ забрани геноцида³²² и међународном праву о заштити животне средине³²³ Суд је закључио да су 'код питања које се разматра најрелевантније одредбе које регулишу питање употребе силе...као и поједини уговори о нуклеарном наоружању.'³²⁴

У погледу забране пријетње силом или употребе силе, Суд је примјетио да нити члан 2(4) Повеље УН-а, нити међународно обичајно право изричито забрањују употребу нуклеарног оружја као таквог.³²⁵ Међутим, подразумјева се да пријетња нуклеарним оружјем или употреба истог представља *prima facie* кршење члана 2 (4) Повеље.³²⁶ У погледу права на самоодбрану у овом контексту, Суд је закључио да пријетња нуклеарним оружјем или употреба тог оружја потенцијално може представљати законито дјеловање у самоодбрани. Суд је појаснио да у том случају пријетња нуклеарним оружјем или употреба нуклеарног оружја **мора задовољити критерије који важе за било које дјеловање у самоодбрани**, и подвукао да је задовољавање таквих критерија нарочито тешко у наведеним ситуацијама.³²⁷ Суд је још навео:

„Пријетња силом или употреба силе мора одговарати захтјевима међународног права које се примјењује током оружаног сукоба, а нарочито принципима и правилима међународног хуманитарног права, као и посебним обавезама које проистичу из уговора и другој врсти обавеза које се односе на нуклеарно оружје.“³²⁸

³²¹ Код овог питања Суд је закључио да се примјена Међународног пакта о грађанским и политичким правима из 1966. године може узети у обзир само код разматрања правила *jus in bello*. *Id.* paras 24-25.

³²² Суд је утврдио да употреба нуклеарног оружја заиста може представљати повреду Конвенције о спречавању и кажњавању кривичног дјела геноцида, ако је постојала одговарајућа намјера, у контексту Конвенције. *Id.* paras 24-25.

³²³ *Id.* paras 27-33.

³²⁴ *Id.* para 34.

³²⁵ *Id.* paras 39, 105

³²⁶ *Id.* paras 37-39, 105.

³²⁷ *Id.* paras 43, 105.

³²⁸ *Id.* para 105.

Коначно је закључено да би пријетња нуклеарним оружјем или употреба нуклеарног оружја представљала кршење правила међународног права уопште, али Суд није искључио могућност да пријетња или употреба тог оружја може бити законита у екстремним околностима.³²⁹

Савјетодавно мишљење у случају израелског зида

10. децембра 2003. године, Генерални секретар Уједињених нација је Суду званично упутио одлуку Генералне скупштине да затражи савјетодавно мишљење по питању садржаном у резолуцији ES-10/14, а која је усвојена 8. децембра 2003. године на 10. хитној сједници Скупштине. Питање је формулисано на слиједећи начин:

Какве правне посљедице проистичу из градње зида од стране Израела, државе окупатора, на Окупираној Палестинској Територији, укључујући подручје у и околосточног Јерусалима, као што је то описано у извјештају Генералног секретара, када се узму у обзир правила и принципи међународног права, укључујући Четврту женевску конвенцију из 1949. године, и резолуције Савјета безбједности и Генералне скупштине по том питању?³³⁰

У суштини, Суд је утврдио да је присвајање територије од стране Израела представљало кршење члана 2(4) Повеље УН-а и да је било незаконито.³³¹ Најважније питање са становишта ове дисертације, а које се односи на право на самоодбрану, обрађено је свега у два параграфа наведеног мишљења.³³² Током поступка пред Судом, Израел је, између осталог, тврдио да је изградња зида била законита на основу чињенице да је представљала дјеловање у самоодбрани у складу са чланом 51 Повеље.³³³ У одговору на овакве тврдње, Суд је навео:

³²⁹ *Id.* para 105

³³⁰ GA Res ES-10/14

³³¹ *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, advisory opinion (2004) ICJ Reports 135.

³³² *Id.* paras 138, 139

³³³ Овај аргумент је изнесен и пред Генералном скупштином Уједињених Нација. Види UN Doc A/ES-10/PV.21, 6. Ипак, Израел није истицао овај аргумент као примарни и пред Међународним судом правде. У параграфу 138 савјетодавног мишљења, Суд је цитирао извјештај Генералног

Члан 51. Повеље...признаје постојање урођеног права на самоодбрану у случају напада једне државе на другу државу. Израел, међутим, не тврди да се напади против њега могу приписати другој држави...Израел врши контролу над Окупираним Палестинским Територијама, и да, као што и сам Израел наводи, пријетња за коју сматра да оправдава изградњу зида потиче унутар а не изван те територије. Дакле, ситуација је другачија од оне на коју се односе Резолуције Савјета безбједности 1368 (2001) и 1373 (2001), а Израел се стога не може позивати на ове резолуције да би оправдао своју тврдњу да дјелује у самоодбрани...У складу са наведеним, Суд закључује да члан 51 Повеље нема значај у овом случају.³³⁴

Суд је потом размотрио тврдњу Израела да је постојало стање нужде које је оправдало изградњу зида, а које је проузроковано упадима бомбаша самоубица са палестинске територије. Цитирајући своју одлуку из спора између Мађарске и Словачке 1997. године, Суд је навео да је стање нужде основ који постоји у међународном обичајном праву а на који се државе могу позвати „само под одређеним строго дефинисаним условима који морају кумулативно бити испуњени.“³³⁵ Један од тих услова налаже да спорни акт државе мора представљати једини начин одбране виталних интереса од озбиљне и непосредне опасности. У свјетлу чињеница које је имао пред собом, Суд није био убијеђен да је изградња зида дуж одабране руте била једини начин заштите израелских интереса од опасности за које је Израел тврдио да представљају оправдање за изградњу зида.³³⁶ Израелу је наложено да обустави изградњу зида, да уклони већ постављене дијелове, да накнади штету која је на тај начин проузрокована те да Палестинцима врати одузету имовину.³³⁷

Другим државама Суд је препоручио да не признају изградњу зида нити посљедице које такав чин може имати за право Палестинаца на самоопредијељење.³³⁸

секретара УН-а (UN Doc A/ES-10/248) као додатни доказ да се Израел позивао на право самоодбрану, али све што извјештај садржи је позивање на записник са сједнице Генералне скупштине UN Doc A/ES-10/ PV.21, 6.

³³⁴ *Supra* 331, para 138-141.

³³⁵ ICJ Reports 1997, стр. 40, para 51.

³³⁶ *Id.*

³³⁷ *Supra* 331, para 149-154.

Иако је Суд одлучно одбацио тврдње Израела на основу чињенице да се напади нису могли приписати страној држави него су потицали са територије под контролом Израела, наведена кратка анализа представља користан увид у концепт права на самоодбрану према виђењу Међународног суда правде.

³³⁸ *Supra* 331, para 154-159.

Ограничења права на самоодбрану

Питање тежине напада

У члану 51 Повеље УН-а наводи се да „ова Повеља не вријеђа ни у ком погледу природно право на индивидуалну и колективну самоодбрану у **случају оружаног напада** против ма кога члана Организације Уједињених нација.“ Дакле, нема спора о томе да је према Повељи, услов за закониту примјену права на самоодбрану постојање оружаног напада против државе чланице УН-а. И пракса Суда у горе издвојеним случајевима потврђује становиште да је оружани напад услов за законито кориштење права на самоодбрану. И летимичан преглед одлука Суда које се односе на самоодбрану указује на то да је Суд недвосмислено разматрао питање да ли се десио оружани напад и шта га сачињава, прије него се упустио у разматрање других елемената права на самоодбрану. У пресуди случаја Никарагва, већина је заузела коначно становиште да је неопходно постојање оружаног напада прије него што се може активирати право на самоодбрану. У параграфу 195, Суд је навео:

У случају индивидуалне самоодбране, кориштење овог права условљено је чињеницом да је држава у питању била жртва оружаног напада. Позивање на колективну самоодбрану, наравно, не искључује постојање истог услова.³³⁹

Према наведеном, Суд је утврдио да је оружани напад најважнији критериј који мора постојати да би се активирало право на самоодбрану како нападнуте државе тако и у случајевима када ово право колективно корсите друге државе за рачун нападнуте државе. Конкретно, Суд је закључио да Сједињене Државе морају утврдити да је Никарагва извела оружани напад против Салвадора, Хондураса или Костарике, јер је оружани напад услов *sine qua non* за постојање права на колективну самоодбрану.

³³⁹ *Case Concerning Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Merits) Nicaragua vs. USA, ICJ. Rep. 1986, para 195.*

Потврђујући становиште из случаја Никарагва у случају 'нафтних платформи' Суд је навео:

да би се утврдило да је напад на иранске платформе био оправдан примјеном права на самоодбрану, Сједињене Државе **морају показати** да је на њих извршен напад за који је одговоран Иран; и да су ти напади такве природе да се могу окарактерисати као 'оружани напади' у смислу члана 51. Повеље Уједињених нација и на начин како се овај појам тумачи у међународном обичајном праву о употреби силе.³⁴⁰

Како су акције Сједињених Држава против Ирана у случају 'нафтних платформи' наводно представљале примјену индивидуалног права на самоодбрану, насупрот колективним мјерама из случаја Никарагва, пресуда у случају 'нафтних платформи' потврђује став изражен у поменутој ранијој пресуди да се услов постојања оружаног напада примјењује једнако на ма коју манифестацију тог права. Савјетодавно мишљење у случају 'израелског зида' потврђује наведено: "Члан 51 Повеље признаје постојање урођеног права на самоодбрану у случају оружаног напада."³⁴¹ Коначно, у случају 'Конго против Уганде'³⁴² појам оружаног напада се третирао на начин да се према савременом праву подразумијева да је то предуслов за дјеловање у самоодбрани, иако Суд ни на једном мјесту није изричито навео да је неопходно постојање оружаног напада нити је дефинисао шта представља исти. Стога не чуди да је Суд потврдио са извјесном дозом конзистентности у више разматраних случајева о том питању, да је оружани напад основни услов за примјену права на самоодбрану, што је у складу са чланом 51. који не говори ништа о неким другим условима за закониту примјену наведеног права.

Могући изузетак од правила о неопходности оружаног напада у пракси Суда садржан је у појму самоодбране као превентивне мјере, дакле самоодбране као одговора на пријетњу нападом умјесто на сам напад. Законитост било којег

³⁴⁰ *Case Concerning Oil Platforms (Islamic Republic of Iran v United States of America)*, merits (2003) ICJ Reports 161, para 51.

³⁴¹ *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory* advisory opinion (2004) ICJ Reports 135, para 139.

³⁴² *Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of Congo v Uganda)* merits (2005) www.icj-cij.org/docket/files/116/10455.pdf, paras 143, 146.

облика превентивне самоодбране је питање о којем је Суд одбио да се изјасни. У случају Никарагва, на примјер, Суд је изјавио да 'нема мишљење о питању (превентивне самоодбране),'³⁴³ а исти став заузет је и у случају 'Конго против Уганде.'³⁴⁴ У случају 'нуклеарног оружја' Суд је нагласио да пријетња силом представља једнако тешко кршење члана 2(4) Повеље УН-а, као и сама употреба силе.³⁴⁵ Једно од могућих тумачења става Суда о овом питању јесте: неопходно је постојање оружаног напада само је питање да ли је он реализован или потенцијалан.

Сљедеће питање које је неопходно анализирати је: шта представља оружани напад?³⁴⁶ Члан 51. не пружа смјернице по том питању јер се у тексту члана једноствано наводи да је неопходно да оружани напад постоји. Суд је настојао да кроз своју праксу појасни садржај овог појма што је најочигледније урађено у случају 'Никарагва', а затим и у случају 'нафтних платформи.' Приликом одлучивања о томе да ли било које мјере могу проузроковати законито кориштење права на самоодбрану, Суд је заузео став да је неопходно да се 'направи разлика између најтежих облика употребе силе (који представљају оружани напад) од других мање тешких облика.'³⁴⁷ Стога се може рећи да тежи облик употребе силе представља оружани напад а да мање тежак облик не представља оружани напад. Дакле, према овом становишту, **појам тежине** је суштински код утврђивања да ли се десио оружани напад. Иако је јасно да Суд прави разлику између облика употребе силе различите тежине, примјећује се да Суд није објаснио ову разлику са једнаком јасноћом у свим случајевима. Приликом дефинисања 'најтежих облика употребе силе,' већина у случају 'Никарагва' тврдила је да је постојао 'општи споразум' о томе које се ситуације могу сматрати оружаном нападом.³⁴⁸ Да би објаснио овај 'општи споразум' Суд се позвао на Дефиницију агресије, коју је

³⁴³ *Nicaragua merits*, para 194

³⁴⁴ *Congo v Uganda*, para 143.

³⁴⁵ *Legality of the Threat or Use of Nuclear Weapons* advisory opinion (1996) ICJ Reports, para 47.

³⁴⁶ J Allain, 'The True Challenge to the United Nations System of the Use of Force: The failures of Kosovo and Iraq and Emergence of the African Union' (2004) 8 *Max Planck Yearbook of United Nations Law*, стр. 237, 242.

³⁴⁷ *Nicaragua merits*, para 191.

³⁴⁸ *Ibid*, para 195.

усвојила Генерална скупштина 1974. године,³⁴⁹ а која је цитирана у пресуди из случаја 'Никарагва' на начин да осликава међународно обичајно право. На основу наведеног, Суд је у параграфу 195 наведене пресуде, појаснио 'природу аката за које се може сматрати да представљају оружани напад:

„може се сматрати усаглашеним становиште да оружани напад сачињавају не само акције предузете од стране регуларних оружаних снага које дјелују преко међународне границе, него такође 'слање од стране или за рачун државе наоружаних банди, група, паравојски или плаћеника, који врше акте примјене оружане силе против друге државе такве тежине да се изједначавају са' (*inter alia*) истинским оружаном нападом изведеним од стране регуларних снага, 'или са нападима који подразумевају њихово суштинско учешће'...у међународном обичајном праву, забрана предузимања оружаних напада може се односити на слање наоружаних банди од стране једне државе на територију друге државе, ако таква операција, због обима и посљедица, може бити прије окарактерисана као оружани напад него као обичан погранични инцидент, да је била изведена од стране регуларних оружаних снага. Али Суд не вјерује да појам 'оружаног напада' укључује не само дјела наоружаних банди када се таква дјела предузимају у значајном обиму него такође и помагање побуњеницима у облику достављања оружја или логистичке или друге врсте помоћи.“³⁵⁰

И поред донекле конфузног формулисаног става, очигледно је да је Суд идентификовао различите 'акте' који се могу приписати државама и онда је разматрао да ли ти акти представљају оружани напад. У прву категорију описаних аката спадају 'акције регуларних оружаних снага преко међународне границе.' Друга категорија односи се на слање 'нерегуларних снага' и њима сличних од стране или за рачун државе. За обе ове категорије, Суд је утврдио да представљају

³⁴⁹ Дефиниција агресије чини додаток резолуцији Генералне скупштине 3314. Суд се нарочито ослањао на члан 3 (г).

³⁵⁰ *Nicaragua merits*, пара 195. Цитирани ставови су изведени из 'дефиниције агресије' која чини саставни дио резолуције Генералне скупштине 3314.

оружани напад. Ипак је код друге категорије Суд утврдио извјесно ограничење у смислу да се не све акције нерегуларних снага квалификују као оружани напад него само оне које, због свог 'обима и посљедица' чине нешто више од обичних пограничних инцидената, када би биле извршене од стране регуларних снага. Анализом само горе цитиране пресуде намеће се закључак да је Суд заступао становиште да напади 'ниског интензитета' било од стране регуларних или нерегуларних снага нису оружани напади и да акције регуларних снага такође морају имати одређену тежину. У прилог оваквог закључка говоре два аргумента. Прво, употреба ријечи 'обични' упућује на то да се појам 'погранични инциденти' односи на тежину или озбиљност напада а не само на територијални интегритет, или природу таквих инцидената.³⁵¹ Друго, тумачење према којем појам оружаног напада у себи садржи извјесни степен тежине одговара виђењу Суда у погледу акција нерегуларних снага. Као што наводи Кристин Греј, 'јасно је из контекста судске пресуде да се разлика која постоји (између оружаног напада и пограничног инцидента) одражава у степену а не природи.'³⁵² Иако се овакво становиште поклапа са основном тезом ове дисертације, не постоји сагласност код свих аутора око његове исправности. На примјер, Рут Веџвуд заступа мишљење да је Међународни суд правде у случају Никарагва идентификовао критериј тежине **само** у односу на акције нерегуларних снага. Према њеном мишљењу, Суд је изразио став да се у случају напада **регуларних** снага, постојање 'оружаног напада' подразумијева *per se*.³⁵³

У сваком случају, јасно је да је након случаја 'нафтних платформи' Суд утврдио да је за оружани напад неопходно да представља тежи облик употребе силе у квалитативном смислу, било да су у питању 'регуларне' или 'нерегуларне' оружане снаге. Ипак, када се има само у виду текст пресуде из случаја 'Никарагва,' очигледно је да је Суд био далеко од дефинитивног становишта по питању да ли се критериј 'оружаног напада који се одражава у тешкој употреби силе' једнако примјењује како на регуларне тако и на нерегуларне оружане снаге. Овим се

³⁵¹ И поред наведеног, чињеница да се инцидент десио на граници не утиче на његову тежину. Види Y Dinstein, *War, Aggression and Self-defence*, стр. 195

³⁵² C Gray, *International Law and the Use of Force*, стр. 177-84.

³⁵³ R Wedgwood, 'The ICJ Advisory Opinion on the Israeli Security Fence and the Limits of Self-Defence,' 2005, 99 *American Journal of International Law*, стр. 52, 57.

наглашавају тешкоће у разумијевању становишта Суда о праву на самоодбрану због начина на који се ово становиште презентује. Надаље, неопходно је примјетити да је Суд у параграфу 195. пресуде у случају 'Никарагва' указао на то да 'обезбјеђивање оружја или логистичке или друге врсте подршке' побуњеницима није довољно да се квалификује као 'оружани напад,' иако је Суд назначио да те врсте активности могу представљати незакониту употребу силе или повреду забране интервенције (или и једно и друго). Ипак, касније је у пресуди назначено да 'само обезбјеђивање новчаних средстава' побуњеницима од стране Сједињених Држава не може представљати пријетњу силом или употребу силе против Никарагве.³⁵⁴ На основу претходног судског резонавања, може се закључити да **финансирање** побуњеника (за разлику од 'обезбјеђивања оружја или логистичке или друге врсте подршке') не представља нити оружани напад нити чин употребе силе, иако може представљати повреду принципа о забрани интервенције. Дакле, Суд је примјенио критериј 'тежине' код просуђивања акција како регуларних тако и нерегуларних снага а да је по питању обезбјеђивања логистичке или оружане подршке већина заузела став да ово не може представљати оружани напад. Чини се да се такав став не мјења без обзира на обим подршке.³⁵⁵ Могуће је да је Суд одлучио да таква материјална подршка, по самој својој природи, нема довољну тежину у квалитативном смислу, да би представљала оружани напад. С друге стране, ово би такође значило да чак и материјална подршка најширег обима није довољно тешка повреда међународног права да би оправдала право на самоодбрану. Ако оставимо за тренутак по страни посебан проблем код питања обезбјеђивања логистичке или оружане или подршке у наоружавању, и недоумице код карактерисања појединих активности као оружаных напада, према мишљењу Суда, основни критериј и суштинска разлика састоји се у тежини и обиму инцидента (а не категорији под који инцидент спада).³⁵⁶ Након случаја 'Никарагва' остало је отворено питање гдје се налази граница између 'најтежих облика употребе

³⁵⁴ *Nicaragua merits*, para 228. Види такође параграф 242 у којем Суд потврђује да је америчко финансирање побуњеника представљало повреду принципа о забрани интервенције.

³⁵⁵ WM Reisman, 'Allocating Competences to Use Coercion in the Post-Cold War World: Practices, Conditions and Prospects' in LF Damrosch and DJ Scheffer (eds), *Law and Force in the New International Order*, Boulder, Westview Press, 1991, стр. 39.

³⁵⁶ R Higgins, *Problems and Process: International Law and How We Use It*, Oxford, Oxford University Press, 1994, стр. 250.

силе' и 'мање тешких облика употребе силе.' Ово исто питање је остало неразријешено и након пресуде из случаја 'нафтних платформи' из 2003. године. У том случају, два првобитна инцидента за које су Сједињене Државе тврдиле да оправдавају кориштење права на самоодбрану били су напад пројектилом на кувајтски танкер *Sea Isle City* који је пловио под америчком заставом, 16. октобра 1987. године и минирање америчког ратног брода *USS Sameul B Roberts*, 14. априла 1988. године. Приликом одлучивања да ли ови инциденти представљају оружане нападе, Суд се држао претходног становишта из случаја 'Никарагва' према којем се оружани напади дефинишу као 'најтежи облици употребе силе' а да за разлику од тога 'блажи облици' не представљају такве нападе.³⁵⁷ Питање да ли се појединачни случајеви које су навеле Сједињене Државе могу сматрати оружаним нападима није било од кључног значаја за пресуду, јер је Суд утврдио да нити један од њих не може бити приписан Ирану³⁵⁸ Уз основне аргументе, Суд је изнио и одређене назнаке о наведеном проблему. По питању напада пројектилом на брод *Sea Isle City*, а имајући у виду и друге инциденте наведене од стране Сједињених Држава који доприносе тежини напада на сам брод, Суд је навео да 'се не чини да наведени инциденти представљају оружани напад на Сједињене Државе.'³⁵⁹ Дакле, већина судија је заузела став да чак и под претпоставком да се наведене акције могу приписати Ирану, напад на брод *Sea Isle City* не представља чин оружаног напада, било самостално било као дио ширег спектра употребе силе. Првобитни закључак који се из овог може извести налаже да је Суд закључио да напад на један брод не представља довољно тежак облик употребе силе да би прешао 'праг тежине' и да би оправдао примјену права на самоодбрану. Овакав закључак могуће је потврдити и аргументима из пресуде у случају 'Никарагва' према којима напад на појединачно пловно средство има релативно мању тежину и стога представља нешто слично 'обичном пограничном инциденту.'

С друге стране, у погледу напада на амерички брод *USS Sameul B Roberts*, 14. априла 1988. године, одлучено је на сљедећи начин: 'Суд не искључује могућност да минирање појединачног војног брода **може бити довољно** да

³⁵⁷ *Oil Platforms merits*, para 51

³⁵⁸ *Ibid*, paras 61, 72

³⁵⁹ *Ibid*, para 64

омогући примјену урођеног права на самоодбрану.³⁶⁰ Другим ријечима, Суд на овом мјесту тврди да, иако акт минирања није могао бити приписан Ирану са дозом извјесности, у принципу, инцидент око брода *USS Sameul B Roberts* (или у најмању руку, други инцидент сличног карактера) би могао представљати чин оружаног напада. На основу наведеног, могла би се изнијети тврдња да напад на појединачни брод може у пракси представљати чин употребе силе довољно озбиљног 'обима и посљедица' да би се квалификовао као оружани напад. Овакав став донекле се коси са појмом 'тежине напада' из образложења у случају 'Никарагва' јер се може истаћи примједба да уништење једног брода није довољно да би се окарактерисало као 'најтежи облик употребе силе.' Надаље, чини се да би такав став проширио значење појма оружаног напада, а самим тим и концепцију Суда о праву на самоодбрану изван рестриктивног становишта усвојеног у случају 'Никарагва.'

Као што је наведено, Суд је био недвосмислен да инцидент око брода *Sea Isle City* не може представљати чин оружаног напада, чак и стицају са другим инцидентима. Само на основу питања 'тежине напада' веома је тешко направити разлику између инцидента око брода *Sea Isle City* и 'минирања појединачног војног пловног објекта.' И један и други инцидент представљају напад на појединачан брод. Ипак постоје фактичке разлике између инцидента око брода *Sea Isle City* и инцидента око брода *USS Sameul B Roberts*. Суд није изричито објаснио које од ових фактичких разлика раздвајају два инцидента са правног аспекта и са аспекта захтјева за постојањем оружаног напада.

Прије свега, брод *Sea Isle City* је био **трговачки** брод у власништву Кувајта, иако је носио заставу Сједињених Држава. За разлику од тога, брод *USS Sameul B Roberts* је био **војни** брод америчке морнарице. Ако је Суд другачије третирао два инцидента на основу разлике између војних и цивилних бродова, могло би се рећи да је ово разликовање на први поглед слично разликовању 'оружаних напада' и 'обичних пограничних инцидената' у случају 'Никарагва.' Већ је међутим показано да се разлика између 'пограничних инцидената' и 'оружаног напада' у поменутом случају састоји у тежини инцидента а не у природи

³⁶⁰ *Ibid*, para 72

инцидента. Тешко је само на основу природе инцидента извести закључак да је напад на трговачки брод мање тежак од напада на војни брод, јер оба чина представљају нападе на један брод. Појам 'тежине,' међутим, има два аспекта. Могло би се рећи да напад на један ратни брод, иако не представља чин употребе силе већег **обима** од напада на трговачки брод, може у пракси проузроковати штетније **посљедице** за државу која је мета напада. Напад на војни брод или на војне циљеве уопште би могао бити пресудан за безбједност и одбрану државе која је жртва напада на начин на који напад на трговачки брод, или чак на држављане те државе, никад не би могао бити. Треба подвући да се Суд не позива на елемент 'посљедица' као нарочито релевантан код ријешавања питања постојања оружаног напада у случају 'нафтних платформи.' Без обзира на то, понуђено тумачење засновано на појму 'тежине напада' може на задовољавајући начин објаснити разлику коју Суд прави између два инцидента у случају 'нафтних платформи:' за напад на један војни брод се може сматрати да има теже посљедице него напад на један трговачки брод. Ово тумачење ипак представља претпоставку јер је образложење Суда о примјени услова постојања оружаног напада далеко од јасног и недвосмисленог.

Разликовање које Суд прави између инцидента око брода *Sea Isle City* (за који је утврдио да није могао представљати чин оружаног напада чак и да се могао приписати Ирану) и минирања брода *USS Sameul B Roberts* (за које је тврдио да потенцијално може представљати чин оружаног напада) сигурно упућује на закључак да је војни карактер мете важан код утврђивања да ли одређени чин представља 'оружани напад' када се напад дешава изван територија нападнуте државе. Постојали су међутим и други фактори који су могли навести Суд да различито третира нападе на *Sea Isle City* и *USS Sameul B Roberts*. На примјер, брод *Sea Isle City* је био у власништву Кувајта иако је носио заставу Сједињених Држава, што није случај са бродом *USS Sameul B Roberts*. Тако се одлука Суда може протумачити на начин да само напад на брод у власништву државе (војске или другог органа) може представљати оружани напад. Међутим, детаљна анализа случаја упућује на закључак да напад на трговачки брод може представљати

'оружани напад,' све док брод у питању **носи заставу** државе која је мета напада.³⁶¹

На овакав закључак упућује и Суд када каже:

Texaco Caribbean (трговачки брод у власништву Сједињених Држава), без обзира у чијем власништву се налази, није пловио под америчком заставом, тако да напад на сам брод не може бити изједначен са нападом на ту државу.³⁶²

Како је ова изјава сачињена у контексту одлучивања о питању да ли су Сједињене Државе биле жртва оружаног напада, може се протумачити на начин да напад на трговачки брод може представљати не само 'напад на државу' него и **оружани** напад на државу (ако је нападнути брод пловио под заставом те државе). Ипак, ни овакав закључак није потпуно извјестан.

Можда је најисправније тумачење пресуде из случаја 'нафтних платформи' оно према којем постоји разлика између војних бродова и цивилних бродова, а која се огледа у томе што напад на војни брод прелази праг 'тежине,' због нарочитих посљедица таквог напада. Овакво тумачење подржава и 'Дефиниција агресије' у којој се изричито наводи да '[н]апад...на копнене, поморске или ваздухопловне снаге, или на морнаричке или ваздухопловне флоте' се квалификује као акт напада,³⁶³ док други облици не-територијалних напада нису споменути. Имајући у виду ослањање Суда на наведену дефиницију приликом утврђивања обима оружаног напада могло би се рећи да је МСП прихватио да изван територије државе само напад на **војне** мете може представљати чин оружаног напада.³⁶⁴ Као и са осталим дјелом праксе МСП по овом питању, ни овакав закључак не смије бити безрезервно прихваћен.

³⁶¹ N Ochoa-Ruiz and E Salamanca-Aguado, 'Exploring the Limits of International Law Relating to the Use of Force in Self-Defence' (2005) 16 *European Journal of International Law* стр. 499, 513.

³⁶² *Oil platforms case*, пара 64. Минирање брода *Texaco Caribbean* 10. августа 1987 био је један од серије напада заједно са инцидентом око брода *Sea Isle City*, за који су Сједињене Државе тврдиле да оправдава акције предузете као одговор 17. октобра 1987. године. Види прелиминарне приговоре Сједињених Држава у случају 'нафтних платформи' (1993) www.icj-cij.org/docket/files/90/8624.pdf, annex, para A1.15

³⁶³ Дефиниција агресије у прилогу Резолуције Генералне скупштине Уједињених нација 3314, члан 3 (д)

³⁶⁴ И поред наведеног, треба имати у виду да списак различитих активности које су набројане у документу под називом Дефиниција агресије, а које представљају 'дјело напада' није коначан. Види члан 4.

Постоји становиште према којем се 'праг тежине' који је Суд поставио код питања примјене права на самоодбрану разликује од случаја до случаја. Другим ријечима, концепција права на самоодбрану није везана за објективни критериј према којем се мјери да ли одређено дјеловање представља оружани напад или не. Умјесто тога 'праг тежине' зависи од околности случаја. Овакво тумачење нуди одговор на питање зашто Суд није дефинитивно прецизирао 'праг тежине' између оружаних напада и других облика употребе силе. Из много разлога овакво становиште Суда је исправно, првенствено због тога што се било какав круто дефинисан 'праг тежине' веома тешко примјењује у пракси.³⁶⁵

Без обзира на став о томе да ли је критериј 'тежине напада' константан или промјенљив, Суд је такође остао недоречен код питања да ли потребан степен тежине може бити постигнут акумулацијом неколико инцидената употребе силе од којих сваки појединачно испод нивоа оружаног напада. Површним посматрањем, чини се да је Суд прихватио теорију према којој број мањих инцидената употребе силе који су појединачно лакши од оружаног напада, могу колективно представљати оружани напад.³⁶⁶

Становиште Суда по овом питању је најбоље илустровано у параграфу 64 пресуде у случају 'нафтних платформи.' Поводом тврдњи Сједињених Држава да напад на брод *Sea Isle City* није био једини основ за њихове акције усмјерене против првог комплекса платформи, Суд је утврдио да питање које треба ријешити гласи 'да ли тај напад, сам по себи, или у **комбинацији** са „серијом других...напада“ на које се позивају Сједињене Државе може бити окарактерисан као „оружани напад“ на Сједињене Државе.'³⁶⁷ У одговору на то питање, Суд је у истом параграфу закључио да '**чак и кумулативно гледано**...не чини се да ови

³⁶⁵ TD Gill, 'The Law of Armed Attack in the Context of *Nicaragua Case*' (1988) 1 *Hague Yearbook of International Law*, 30, стр.35.

³⁶⁶ Више о теорији 'акумулације догађаја' види у NM Feder, 'Reading the UN Charter Connotatively: Towards a New Definition of Armed Attack,' 1987, 19 *New York University Journal of International Law and Politics* 395, стр.415-418; DW Bowett, 'Reprisals Involving Recourse to Armed Force' 1972, 66 *American Journal of International Law* 1, стр. 5; RJ Erickson, *Legitimate Use of Military Force Against State Sponsored International Terrorism*, Maxwell Air Force Base, Air University Press, 1989, стр. 143-44; TJ Farer, 'Law and War' in CE Black and RA (eds), *The Future of International Order (Vol III: Conflict Management)*, Princeton, Princeton University Press, 1971, стр. 64-67.

³⁶⁷ *Oil platforms case*, para 64.

инциденти представљају оружани напад на Сједињене Државе.³⁶⁸ Дакле, иако је Суд одбацио тврдњу да су Сједињене Државе биле жртва напада сукцесивним дјеловањем према чињеницама овог случаја, недвосмислено је прихваћено да је ово у принципу могуће.

Ова теорија је на посредан начин прихваћена и у случају 'Никарагва,' гдје је речено да је, због недостатка доказа, тешко за Суд да утврди да ли се појединачни упади на територију Хондураса и Костарике могу третирати на начин да 'представљају, појединачно или колективно, чин оружаног напада.'³⁶⁹ У случају 'Конго против Уганде,' Суд је заузео сличан став према којем 'акумулација мањих напада' може представљати 'оружани напад.' Наиме, у погледу броја напада изведених од стране 'Уједињених Демократских Снага (ADF)' Међународни суд правде је одлучио да 'у складу са презентованим чињеницама, чак и да се ова серија ужасавајућих напада може посматрати на начин да има кумулативан ефекат, они се и даље не могу приписати Демократској Републици Конго.'³⁷⁰

Надаље, у случају 'Камерун против Нигерије,' Камерун је од Међународног суда правде тражио да одлучи да је одређен број мањих пограничних инцидената наводно изазваних од стране Нигерије представљао јединствен колективни чин који чини Нигерију одговорном страном.³⁷¹ Према мишљењу Суда, нити једна страна није понудила довољно доказа да покаже да су се наведени инциденти десили или да се нису десили те је одбио да се изјасни о том питању.³⁷² На тај начин, Суд, у принципу, није одбацио идеју да број релативно мањих напада може бити третиран као један напад довољне тежине. Ово се може схватити као индиректно прихватање теорије о акумулацији догађаја од стране Суда код одлучивања о постојању оружаног напада.

Мада могуће, ово представља можда сувише слободно тумачење одлуке Суда у случају 'Камерун против Нигерије.' За разлику од случајева 'Никарагва, 'нафтне платформе' или 'Конго против Уганде,' Суд није прихватио ову теорију у

³⁶⁸ *Ibid.*

³⁶⁹ *Nicaragua merits*, para 231.

³⁷⁰ *Congo vs Uganda merits*, para 146.

³⁷¹ *Cameroon v Nigeria* replique de la Republique du Cameroun, 2000, Part III, para 11. стр.168, доступно на интернет страници: www.icj-cij.org/docket/files/94/8603.pdf, посјећено 28.20.2010. године.

³⁷² *Land and Maritime Boundary between Cameroon and Nigeria (Cameroon v Nigeria: Equatorial Guinea intervening)* merits 2002, ICJ Reports 9, paras 323-24.

образложењу пресуде него је једноставно одбио да се изјасни о томе. Исто тако, Камерун није изричито тврдио да је дјеловао у самоодбрани³⁷³ и није у својим поднесцима изједначавао акумулацију догађаја са појмом оружаног напада као таквог него је тврдио да се оцјена законитости акција које је предузела Нигерија треба донијети процјењујући наведене инциденте колективно.³⁷⁴

У сваком случају, заједно узете одлуке Суда нити потврђују нити негирају претпоставку о прихватању теорије акумулације догађаја. Судије Нагендра Син³⁷⁵ и Џенингс³⁷⁶ начелно су у свом мишљењу које чини додатак пресуде у случају 'Никарагва' прихватили могућност да оружани напад може постојати и код 'акумулације догађаја' а судије Швобел је изразио сличан став према којем су акције Никарагве 'кумулативно узевши представљале оружани напад на Салвадор.'³⁷⁷ За разлику од наведеног, судија Сима је одбацио овакво становиште у издвојеном мишљењу у случају 'нафтних платформи.'

Такође, у међународном праву о употреби силе не постоји 'квалитативни скок' од иритирајућих активности које не прелазе праг прописан чланом 51 Повеље према чину 'оружаног напада' који се овде тражи.³⁷⁸

Без обзира на мишљење које је формулисао судија Сима, постоји став код појединих аутора да је Суд прихватио као исправну теорију о 'акумулацији догађаја.' То, међутим, представља додатне проблеме приликом утврђивања законитости било које акције наводно предузете у самоодбрани. Поставља се питање, на примјер, колико 'мањих' напада је потребно да би се десио 'оружани напад?'³⁷⁹ Овај проблем је у суштини исти као и проблем утврђивања 'прага тежине' напада код појединачних напада које разматра Суд.

³⁷³ За разлику од Нигерије, види *Cameroon v Nigeria* counter-memorial submitted by Nigeria, 1999, www.icj-cij.org/docket/files/94/5029.pdf, para 41 посјећено 28.20.2010. године.

³⁷⁴ *Cameroon v Nigeria merits*

³⁷⁵ *Nicaragua merits*, separate opinion of President Nagendra Singh, para 154.

³⁷⁶ *Ibid*, dissenting opinion of Judge Jennings, para 543.

³⁷⁷ *Ibid*, dissenting opinion of Judge Schwebel, para 6.

³⁷⁸ *Oil platforms merits*, separate opinion of Judge Simma, para 14.

³⁷⁹ A Alursen, 'The Judgment by the International Court of Justice in the *Oil Platforms Case*' 2004, 73, *Nordic Journal of International Law* 135, стр. 155.

Нејасноће око питања да ли 'акумулација догађаја' досеже ниво 'оружаног напада' (и на који начин је то могуће израчунати) биле би ријешене када би појам оружаног напада био прецизно дефинисан. У сваком случају, поновљени и повезани напади би требали бити подвргнути тесту неопходности и пропорционалности, приликом предузимања мејра у самоодбрани.³⁸⁰ Активности које као одговор предузимају државе које су суочене са спорадичним нападима не би требало сматрати незаконитим све док постоји неопходност и пропорционалност истих у односу на кумулативни напад.

Највећи интерес да се изједначи појам оружаног напада са већим бројем мањих напада по свом кумулативном дејству имају државе које су суочене са нападима модерних терористичких група. Гледајући појединачно, сваки од тих напада је, условно речено, мањег обима али обично чине дио обрасца понашања који подразумева употребу силе и који кумулативно узевши има велике посљедице.³⁸¹ Под претпоставком да је појам 'оружаног напада' јасно дефинисан, државе које су суочене са терористичким нападима ове природе биле би овлаштене да одговоре силом, под условом да кумулативни ефекат напада усмјерених против те државе чини одбрамбене мјере неопходним а обим предузетих мјера буде пропорционалан штети која је претрпљена у нападу.

³⁸⁰ T Gazziani, *The Changing Rules on the Use of Force in International Law*, Manchester, Manchester University Press, 2005, стр. 143-144, 192.

³⁸¹ CS Gray, 'Combating Terrorism' 1993, 23 *Parameters: US Army War College Quarterly* 17, стр. 23.

Нужност дјеловања у самоодбрани

Под елементом нужности код анализе појма права на самоодбрану, подразумијева се да акција на коју се предузима одговор мора бити такве природе да представља фундаменталну пријетњу по опстанак државе или барем неки њен витални интерес.³⁸² То значи да на нападе који имају тешке посљедице за једну државу није неопходно одговорити осим ако они не угрожавају **континуирано постојање** те државе. У савјетодавном мишљењу у случају 'нуклераног оружја' МСП је навео да 'Суд не може изгубити из вида фундаментално право сваке државе на опстанак, и самим тим и право на самоодбрану...када је њен опстанак у питању.'³⁸³

Дакле, можемо рећи да је Суд усвојио становиште према којем је одговор у самоодбрани нужан само у ситуацијама када је угрожен сам опстанак државе.³⁸⁴ С друге стране, чини се даје ово становиште примјењиво само у контексту случаја о 'нуклеарном оружју,' односно у контексту кориштења нуклеарног оружја у самоодбрани.³⁸⁵ Након анализе примјене критерија нужности у случајевима 'Никарагва' и 'нафтне платформе,' нема доказа о томе да је Суд сматрао да је овај концепт ограничен на екстремне случајеве националног опстанка. Чак би се могло рећи да је у случају 'Никарагва' опстанак Салвадора био доведен у питање а Суд је утврдио да акције Сједињених Држава нису биле нужне.³⁸⁶

Тачно је да државе понекад тврде да су поједини примјери употребе силе у самоодбрани неопходни да би се заштитили витални интереси или нешто слично. На примјер, такво је било становиште Салвадора приликом конфликта са Хондурасом 1969. године.³⁸⁷ Треба такође напоменути да то нису једине околности под којима се предузима и прихвата акција у самоодбрани. У пракси, да би одговор

³⁸² G Schwarzenberger, 'The Fundamental Principles of International Law' 1955, 87 *Recueil Des Cours* 9, стр. 97.

³⁸³ *Nuclear weapons advisory opinion*, para 96

³⁸⁴ Dinstein, *War Aggression and Self-Defence*, стр. 175

³⁸⁵ У накнадном тексту савјетодавног мишљења, на примјер, Суд је утврдио да не може 'дефинитивно закључити да ли би пријетња или употреба нуклеарног оружја била законита или незаконита у екстремним околностима самоодбране, када је сам опстанак државе доведен у питање.' *Nuclear weapons advisory opinion*, para 105. Види такође издвојено мишљење судије Фелшхауер, para 5.

³⁸⁶ *Nicaragua merits*, para 237.

³⁸⁷ UN Doc S/9330

био нужан и законит не тражи се ништа тако погубно као нешто што угрожава опстанак:

Реалност самоодбране у међудржавним односима је значајно садржајнија: она превазилази егзистенцијалне кризе борбе на живот или смрт и односи се на читав спектар уобичајених ситуација које подразумевају предузимање противнапада.³⁸⁸

Добар примјер представља Фокландски рат из 1982. године. Том приликом, одговор Велике Британије војним путем је генерално прихваћен као законита акција у самоодбрани.³⁸⁹ Без обзира на то, тешко се може тврдити да је окупација Фокландских острва представљала значајнију пријетњу инфраструктури или опстанку Велике Британије.

Дакле, чини се да критериј 'нужности' не треба увијек тумачити као 'апсолутну неопходност' или као ситуацију 'реагуј или нестани.' Можемо, ипак, рећи да нужност постоји само ако се акција предузима као 'средство последњег избора.'³⁹⁰ држава може користити силу у самоодбрани само ако не постоји нити једна друга опција која би јој послужила да се одбрани.

Теорија према којој нужност подразумева кориштење средства последњег избора води поријекло из праксе држава. Један примјер из ране историје УН-а, односи се на став владе Туниса по питању покушаја да протјера француске трупе са своје територије 1958. године, у инциденту познатом под називом „Бизерт афера.“ Приликом наглашавања неопходности предузимања акције, Тунис је тврдио да 'је учинио све што је у моћи те државе да избјегне погоршање ситуације'³⁹¹ и да је, као знак добре воље, ослободио тринаест француских затвореника након бомбардовања

³⁸⁸ Dinstein, *War, Aggression and Self-Defence*, стр. 175.

³⁸⁹ Савјет безбједности је утврдио да је аргентинска инвазија представљала 'нарушавање мира:' SC Res 502, против које је гласала само Панама. (Ова резолуција је накнадно потврђена резолуцијом SC Res 505.) О генералном ставу трећих држава о легалности акција Велике Британије у Фокландском рату види MJ Levitin, 'The Law of Force and the Force of Law: Grenada, the Falklands, and Humanitarian Intervention' 1986, 27 *Harvard International Law Journal* 621, стр. 638.

³⁹⁰ J Quigley, 'The Afghanistan War and Self-Defence' 2002-03, 37 *Valparaiso University Law Review* 541, стр. 546; R Ago, *Addendum to the Eight Report on State Responsibility*, UN Doc A/CN.4/318, Add 5-7, *Yearbook of the International Law Commission* 1980, I.1, стр. 65-66; RY Jennings и A Watts (eds) *Oppenheim's International Law, Vol I*, 9th edn, Harlow, Longman, 1992, стр. 422; као и изјава главног тужиоца Велике Британије пред Домом лордова 2004. године по питању превентивне самоодбране, *Hansard* HL vol DCLX col 370 (21.04.2004.)

³⁹¹ UN Doc S/PV.819, стр.6.

мјеста Сакит-Сиди-Јусеф од стране Француске.³⁹² Надаље, Тунис је нагласио да је покушао да преговара око повлачења француских трупа током периода дужег од двије године прије него је прибјегао самоодбрани.³⁹³ Све наведено јасно упућује на закључак да су акције Туниса предузете као 'крајње средство,' барем из перспективе те државе.³⁹⁴ Слично томе, током Шестодневног рата, Израел је тврдио пред Савјетом безбједности да се, упркос појачаним пријетњама са којима је сматрао да је био суочен, и упркос наводним терористичким нападима против те земље из вањских извора, уздржавао од одговора силом у нади проналаска мирног рјешења.³⁹⁵ Израел је истакао да је предузео одговор у самоодбрани тек у моменту када је криза досегла степен када не постоји алтернатива употреби силе.³⁹⁶

Ако се вратимо за тренутак на Фокландски рат из 1982. године, уочавамо да је Велика Британија наглашавала да је њена акција, као одговор на аргентинску интервенцију, била нужна због тога што се Аргентина није повиновала вољи Савјета безбједности у погледу повлачења са острва:

[Употреба силе од стране Велике Британије, а нарочито наметање поморске забрањене зоне] било је неопходно због одбијања Аргентине да испуни обавезу прописану ставом 2 резолуције 502.³⁹⁷

На тај начин, Велика Британија је назначила да је њен одговор предузет као крајње средство.³⁹⁸

Након интервенције Јужноафричке Републике у Замбији, Зимбабвеу и Боцвани 1986. године, Јужноафричка Република је била осуђивана. Један од

³⁹² *Ibid*

³⁹³ *Ibid*, стр. 11.

³⁹⁴ Иако треба истаћи да није сигурно да ли је Тунис сматрао да је **обавезан** да поступи на тај начин.

³⁹⁵ UN Doc S/PV.1348, стр. 71-75.

³⁹⁶ Треба примјетити да су поједине државе критиковале израелске акције на основу чињенице да се Савјет безбједности већ бавио тим питањем, иако су подвукле да то није онемогућило примјену права на самоодбрану као таквог. Даље, није јасно да ли су критике упућене због чињенице да је укључивање Савјета безбједности значило да су доступне друге, ненасилне, мјере (што значи да одговор није био 'крајње средство') или због ограничења у члану 51 према којем право на самоодбрану постоји само 'док Савјет безбједности не предузме акцију потребну да би се одржао међународни мир и безбједност.' Види нпр. став Совјетског Савеза (UN Doc S/PV.1348, стр. 22-25) и Ирака (UN Doc S/PV.1348, стр. 51).

³⁹⁷ UN Doc S/ 15025.

³⁹⁸ Реакције трећих држава генерално потврђују да је акција Велике Британије представљала закониту самоодбрану. Види MJ Levitin, 'The Law of Force and the Force of Law: Grenada, the Falklands, and Humanitarian Intervention' 1986, 27 *Harvard International Law Journal* 621, стр. 638.

разлога које су константно истицале државе тврдећи да се ради о незаконитим акцијама састојао се у томе да су оне предузете током преговора под окриљем Комонвелт групе, а који су били организовани с циљем постизања мирног ријешења између Афричког Националног Конгреса (АНЦ), Јужноафричке Републике и 'држава са линије разграничења'.³⁹⁹ Према томе, Јужноафричка Република не само да није предузела акције као крајње средство тако што није сачекала завршетак процеса преговора, него је исто тако, извршила погубан утицај на шансе за предузимање мирољубивих мјера којим би се ријешили многи проблеми те регије у будућности. Из перспективе Јужноафричке Републике, напади су били неопходни, што се доказује чињеницом да је та земља више пута упозоравала Забмију, Зимбабве и Боцвану да ће бити нападнути ако се наставе упади АНЦ-а,⁴⁰⁰ а такође је понудила успостављање сталних 'заједничких механизма,' тј. тијела које би преговарало о окончању прекограничних упада АНЦ-а, што је било одбачено.⁴⁰¹ Дакле, иако није постојала сагласност о томе шта у пракси представља доказ да су напади предузети као 'крајње средство,' чини се да постоји сагласност да је то био неопходан елемент права на самоодбрану.

Горе описана пракса упућује на то да је тачно тумачење критерија нужности под којим се подразумијева да се присилна акција у самоодбрани може предузети само као 'крајње средство.' Такође се чини да је у свом штуром бављењу овим проблемом, МСП заузео сличан став. У случају 'Никарагва' Суд је установио да се један од разлога због којег акције Сједињених Држава нису биле нужне састоји у томе да 'је било могуће елиминисати основну пријетњу влади Салвадора без предузимања акција Сједињених Држава против Никарагве.'⁴⁰² Дакле, Суд је на посредан начин утврдио да акција није била предузета као 'крајње средство' јер није била неопходна.

Идеја о акцијама које се предузимају као 'крајње средство' може се протумачити на два начина. Један је процедуралне природе а други је апстрактне

³⁹⁹ Види нпр. Изјаву представника Аустралије у Савјету безбједности (UN Doc S/PV.2685, стр. 4-6); E Kwakwa, 'South Africa's May 1986 Military Incursions into Neighbouring African States' 1987, 12 *Yale Journal of International Law* стр. 421, 432 и 44; и *New York Times* од 20. маја 1986. године, стр А1.

⁴⁰⁰ UN Doc S/PV.2684, стр. 22.

⁴⁰¹ Као што је наглашавао Бота, председник Јужноафричке Републике у обраћању Јужноафричком Парламенту, 31. јануара 1986. године, што је поновљено у документу UN Doc S/PV.2684, стр. 26.

⁴⁰² *Nicaragua merits*, para 237.

природе. Ова два тумачења се ријетко разликују у литератури а нарочито их је тешко разликовати ако се анализира пракса држава. Све то доводи до доводи у забуну државе када разматрају које критерије да примјене на поједине инциденте. Прво, неки аутори су закључили да нужност подразумијева исцрпљивање процедуралних корака: 'сматра се да је акција предузета као крајње средство онда када мирни начини рјешавања спора нису дали резултат.'⁴⁰³ Друго, могло би се рећи да држава мора показати **било да** је примјењивала мирољубиве мјере прије употребе силе **или** да није било разумно или 'оправдано' уопште примјењивати мирољубиве мјере. Ово посљедње је апстрактнији, више субјективан приступ концепту нужности.

Према првом тумачењу 'крајњег средства' држава би морала да демонстрира да је уложила активне напоре у циљу постизања мирног ријешења спора прије него се одлучила на употребу силе. То би везало критериј нужности за процедурални или административни елемент,⁴⁰⁴ слично компромисној клаузули у повељи којом се Међународном суду правде повјерева надлежност у спору тек након што дипломатски преговори нису дали резултат.⁴⁰⁵

Чини се да пракса Суда подржава ово тумачење. Судска већина у случају 'нафтних платформи' утврдила је да акције Сједињених Држава нису биле нужне у том случају, а један од разлога из којих је одлучено на тај начин везан је за

⁴⁰³ J Gardam, *Necessity, Proportionality and the Use of Force by States*, Cambridge, Cambridge University Press, стр. 5 (иако треба примјетити да касније у књизи, Гардам презентује мање јасан приступ критерију нужности у поређењу са овим цитатом са почетка књиге, види стр. 148-55). Став да не треба прибјежавати сили прије него што су исцрпљене друге мјере које стоје на располагању води поријекло из периода када је концепт нужности имао врло мало или нимало значаја у међународним односима. Нпр. идеја се појавила у дјелима Ватела, о чему је било више говора у глави I, иако је он овај концепт означавао као пожељан или према његовим ријечима 'добровољни закон.' E de Vattel, *Le Droit des Gens, ou Principes de la Loi Naturelle, appliqués a la Conduite et aux Affaires des Nations et des Souverains, Vol III*, CG Fenwick (прев. на енглески), in JB Scott (ed), *The Classics of International Law*, Washington, DC, Carnegie Institution, 1916, стр. 305. Ради сличних мишљења новијег датума види Dinstein, *op.cit.*, стр. 225; T Kearley, 'Raising the *Caroline*' 1999, 17 *Wisconsin International Law Journal* 325, стр. 326; MA Rogoff and E Collins Jr, 'The *Caroline* Incident and the Development of International Law' 1990, 16 *Brooklyn Journal of International Law* 493, стр.498; и TM Franck, *Recourse to Force: State Actions against Threats and Armed Attacks*, Cambridge, Cambridge University Press 2002, стр. 132.

⁴⁰⁴ D Kritsiotis, *Rules on Self-Defence in International Law*, Memorandum for the Royal Institute of International Affairs, London Chatam House International Law Programme, 8.12.2004., стр. 15.

⁴⁰⁵ Види нпр., члан XXI, став 2, Пакта о пријатељству, економским односима и конзуларним правима између Сједињених Држава и Ирана из 1955. године, којим је заснована надлежност МСП у случају 'нафтних платформи.'

чињеницу да се Сједињене Државе нису жалиле Ирану у вези наводних војних активности око платформи.⁴⁰⁶ Из овога се може закључити да постоји потреба за претходним преговорима, или барем за упућивањем жалбе, да би одговор био нужан. Слично томе, у издвојеном мишљењу на пресуду из случаја 'Никарагва' судија Швобел је закључио да је већина у том случају утврдила да акције у самоодбрани могу бити нужне **само ако** су сви мирни начини ријешавања спора исцрпљени.⁴⁰⁷

Може се примјетити да се државе понекад позивају на неуспјеле покушаје преговора када тврде да су акције које су предузеле биле нужне и обратно, државе се понекад осуђују због тога што нису исцрпили мирољубиве средства прије него што су дјеловале у самоодбрани.⁴⁰⁸ На први поглед, таква пракса упућује на закључак да мирољубива средства за ријешење спора **морају** прво бити исцрпљена прије него што се прибјегне законитој употреби силе. Када се овај проблем анализира мало детаљније, уочава се да такви покушаји нису предузети у сваком случају а пропуст да се исцрпе преговори не води аутоматски до тога да треће државе осуде акције због тога што нису биле нужне.

Када се државе позивају на чињеницу да су покушале да ријеше спор помоћу преговора, прије него што су прибјегле употреби силе, оне не наводе да су биле у правној обавези да поступи на тај начин. На примјер, када говоримо о интервенцији у Афганистану 2001. године, Сједињене Државе су упутиле неколико захтјева талибанском режиму прије него су прибјегле употреби силе, постављајући ултиматуме ако захтјеви не буду испуњени. Талибани су одбили те захтјеве.⁴⁰⁹ Не постоји, ипак, индикација да су Сједињене Државе осјећале обавезу да ријеше проблем без употребе силе или да су сматрале да ти ултиматуми имају неку већу вриједност од уобичајене политичке или стратешке вриједности. Може се чак рећи да су Сједињене Државе имале на располагању многе ненасилне опције у погледу

⁴⁰⁶ *Oil platforms merits*, para 76.

⁴⁰⁷ *Nicaragua merits*, издвојено мишљење судије Швобел, para 201.

⁴⁰⁸ Нпр, неколико држава је осудило акције Израела у Уганди 1976. године, на основу чињенице да су преговори око ослобађања таоца били у току и да је био остварен напредак. Види изјаву представника Либије у Савјету безбједности, UN Doc S/PV.1943, стр. 3.

⁴⁰⁹ *Washington Post*, 19.09.2001., стр. А1, и *Washington Post*, 22.09.2001., стр. А1

Афганистана.⁴¹⁰ Друге државе су, без обзира на наведено, прихватиле тврдњу да операција 'Трајна слобода (*Operation Enduring Freedom*)' представља закониту акцију у самоодбрани.⁴¹¹

Примјећује се тренд да државе све чешће користе праксу приступања преговорима прије употребе силе. У случају када се напад, на који држава одговара, догодио на њеној територији, мање је вјероватно да ће држава приступити мирном начину рјешења спора прије употребе силе. Насупрот томе, у случају одговора на екстериторијалне нападе, већа је вјероватноћа да ће државе прво тражити мирно ријешење спора и, што је још важније, наглашаваће ову чињеницу када буду тврдиле да је употреба силе била неопходна с правне тачке гледишта јер та претходна настојања нису дала резултат. Ово наведено се такође односи на ситуације у којима држава користи право на колективну самоодбрану и на сличан начин одговара на напад који се није десио на њеној територији.

Добар примјер за први случај, односно напад на територију државе која се брани, је акција коју су предузели Сејшели приликом одбацивања плаћеничких јединица са своје територије 1981. године. Једини међународни аеродром у Сејшелима нападнут је од стране мале групе плаћених војника након што је откривено њихово оружје на царинској контроли.⁴¹² Њихово присуство на

⁴¹⁰ Quigley, *op.cit.*, стр. 546-48.

⁴¹¹ Нпр, акцију су изричито осудили Русија, Кина, Пакистан, Јапан, Уједињени Арапски Емирати и Саудијска Арабија, као и деветнаест држава чланица НАТО-а. Понуде директне војне подршке Сједињеним Америчким Државама дошле су од Велике Британије, Аустралије, Канаде, Сингапура, Шпаније, Турске, Украјине, Румуније, Португала, Новог Зеланда, Холандије, Њемачке, Италије, Јапана, Јордана, Белгије, Данске, Француске и Јужне Кореје. www.state.gov/s/ct/rls/fs/2001/5194.htm и www.parliament.uk/commons/lib/research/rp2001/rp01-081.pdf стр. 31. У Генералној скупштини, у новембру 2001. године, представник Европске Уније је изричито навео да је (његова) организација заузела став да акција коалиције представља законит одговор у самоодбрани на нападе од 11. Септембра 2001. године, а такав став заузели су том приликом и Бразил и Чиле. Види , UN Doc A/56.PV.44, 37, стр. 3,4, 27. Треба примјетити да је Савјет безбједности одмах након напада од 11. Септембра 2001. године у двије резолуције изричито потврдио право на самоодбрану у контексту ових напада: SC Res 1368 и SC Res 1373. Ради детаљније анализе праксе држава у погледу операције 'Неуништива слобода' види SD Murphy (ed), 'Contemporary Practice of the United States Relating to International Law' 2002, 96 *American Journal of International Law* 237, стр. 248; MJ Kelly, 'Understanding September 11th: An International Legal Perspective on the War in Afghanistan' 2001-02, 35 *Creighton Law Review* 283, стр. 285-86; Gazzini *op.cit.* стр. 76-77. Иако је постојала подршка наведеној акцији, она није била универзална. Више о томе види у EPJ Myjer и N White, 'The Twin Towers Attack: An Unlimited Right to Self-Defence?' 2002, 7 *Journal of Conflict and Security Law* 5, стр. 6-11. Слично томе, у литератури постоји став према којем је прихватање интервенције страних држава од стране Афганистана имало политичку а не правну природу. Види Quigley, *op.cit.*, стр. 554.

⁴¹² UN Doc S/PV.2314, стр. 4-5.

Сејшелима служило је за припремање државног удара, што је наводно организовала Јужноафричка Република.⁴¹³ Одговор Сејшелских народних одбрамбених снага, приликом протјеривања плаћеника употребом силе, подржан је од свих чланица Савјета безбједности, без постављања питања да ли ја такав одговор био нужан.⁴¹⁴ То је била реакција држава без обзира на чињеницу да никаква средства осим насилних нису кориштена нити су, како се чини, била уопште разматрана.⁴¹⁵

Разлика између одговора на нападе на саму територију државе, какав је био у питању код инцидента на Сејшелима, и одговора на **екстериторијалне** нападе најбоље се види код кризе око брода Мајагез, 1975. године. Том приликом, камбоџанске снаге заузеле су амерички брод Мајагез, поред обале острва Поуло Ваи (за које је Камбоџа тврдила да припада њеним територијалним водама)⁴¹⁶ и покушале су да одведу и брод и посаду на копно. Сједињене Државе одговориле су нападом на камбоџанске бродове који су пратили Мајагез и њихову посаду⁴¹⁷ као и против циљева на копну, наводно у самоодбрани.⁴¹⁸ У неколико наврата, Сједињене Државе су назначиле да су иницирале преговоре са камбоџанском владом око пуштања брода и посаде.⁴¹⁹ Треба ипак нагласити да су Сједињене Државе ове напоре сматрале чином добре воље и да за њих они нису представљали правни аргумент.

⁴¹³ Умјешаност Јужноафричке Републике никад није утврђена са сигурношћу (1981 *UN Yearbook* 226-27), иако су постојали јаки докази који су упућивали на овакав закључак. Види, нпр, Report of the Security Council Commission of Inquiry established under resolution 496 1981, UN Doc S/15492/Rev.1 (2nd Report). И заиста, Генерална скупштина је на изричит начин приписала одговорност Јужноафричкој Републици и осудила њене акције. (GA Res 36/172c).

⁴¹⁴ Види уопштено о оовоме, UN Docs S/PV.2314, S/PV.2359, S/PV.2361, S/PV.2365 и S/PV.2367.

⁴¹⁵ Види нпр, UN Doc S/14769/Corr.1.

⁴¹⁶ JJ Paust, 'The Seizure and Recovery of Mayaguez' 1975-76, 85 *Yale Law Journal*, 774, стр. 775

⁴¹⁷ AM, Weisburd, *Use of Force: The Practice of States Since World War II*, University Park, Pennsylvania State University Press, 1997, стр. 275.

⁴¹⁸ Paust, *op.cit.*, стр. 781.

⁴¹⁹ Сједињене Државе су упутиле двије протесне ноте камбоџанској влади којима се захтјева пуштање брода и посаде на слободу. Види више о томе у Weisburd, *op.cit.*, стр. 274. Сједињене Државе су сматрале да је акција са употребом силе предузета '[у] одсуству позитивног одговора на наше апеле упућене дипломатским каналима.' Сједињене Државе су такође наглашавале да су захтјевале од Генералног секретара УН-а да предузме било какве мјере које би могле олакшати насталу кризу: писмо представника САД-а Генералном секретару од 14. маја 1975. године, објављено у 74 *Department of State Bulletin*, 1975, стр. 720

Од примјера скоријег датума може се навести акција коју су извеле Сједињене Државе против наводних терористичких мета у Афганистану и Судану 1998. године. Том приликом, Сједињене Државе су тврдили да су '[о]ви напади изведени тек након вишеструких напора да се убиједе влада Судана и талибански режим у Афганистану да прекину терористичке активности.'⁴²⁰ Слично томе, Јужна Кореја је наглашавала да је сукоб њене морнарице са Сјеверном Корејом у јуну 2002. године⁴²¹ био нужан, јер је било упућено благовремено упозорење и остављено вријеме да посада сјевернокорејског брода одговори, прије него је започет напад, што је представљало покушај да се криза ријеша без употребе силе.⁴²²

Горе наведени примјери односе се на одговор државе на екстериторијални напад. Тешко је, ипак, извести закључак да постоји **правна** разлика између описаних ситуација и одговора на традиционални напад на саму територију државе, дакле, не стоји тврдња да је неопходно да постоји неуспјели покушај мирног ријешења у случају када се првобитни напад десио изван територије државе, а да такав покушај не треба да постоји код територијалних напада. Прије би се могло рећи да, у случају када је држава суочена са нападом на своју територију, а нарочито ако напад има карактер инвазије или представља пријетњу институцијама или структури државе, сам тај напад дјелује као довољно убједљив

⁴²⁰ UN Doc S/1998/780.

⁴²¹ Којом приликом су обе стране тврдили да су предузеле акције у самоодбрани. Ради тврдњи Јужне Кореје види 'The Naval Clash on the Yellow Sea on 29 June between South and North Korea: The Situation and ROK's Position' 1 July 2002, press release of the Ministry of National Defence of the Republic of Korea, www.globalsecurity.org/wmd/library/news/rok/2002/0020704-naval.htm, посјећено 12.02.2010. године. Ради аргумената који су наведени у одговору Сјеверне Кореје види *New York Times*, 30. June 2002, стр. 12.

⁴²² Вриједи примјетити да се исти образац понашања појављује и у контексту колективне самоодбране. Најбољи примјер за ово је конфликт у Перзијском заљеву 1991. године, када су предузети напори да се преговорима постигне повлачење Ирака из Кувајта прије војне интервенције. Наравно, постоје различита схватања о томе да ли је правни основ за акцију коалиције у заливу представљала 'колективна безбједност' (тј. мјере које се предузимају по овлаштењу Савјета безбједности) или колективна самоодбрана. Динштајн, нпр., заступа ово друго становиште, на основу чињенице да су резолуције SC Res 660 и SC Res 678 дјеловале као 'благослов' за употребу силе у колективној самоодбрани а не за акцију која се предузима према одредбама поглавља VII Повеље. У сваком случају, Сједињене Државе су изричито навеле да је акција изведена у складу са чланом 51, UN Doc S/21537. Овакво становиште потврђује и чињеница да коалицијским снагама није било дозвољено да користе заставу УН-а током борбе (за разлику од рата у Кореји 1950. године) као и резолуција Савјета безбједности 661, која на недвосмислен начин потврђује право на индивидуалну и колективну самоодбрану.

доказ о неопходности одговора. У многим случајевима, ово се означава као **доказана** нужност.⁴²³

Чини се дакле да не постоји апсолутни услов да државе прво покушају покренути процес преговора да би одговор у самоодбрани био сматран законски 'нужним.' И заиста, такав услов који се односи на мирне преговоре чини се нереалним у свијету међународних спорова који подразумевају употребу силе. Понекад нема времена за преговоре или чак за упућивање протеста од стране нападнуте државе прије него што употреба силе код одговора у одбрани постане нужна.⁴²⁴

У случају одговора на екстериторијалне нападе, већа је вјероватноћа да ће нападнута држава истицати да је покушала да ступи у преговоре прије употребе силе. То је због тога што је теже утврдити нужност у таквим ситуацијама, и стога, додатна доказна тежина коју даје покушај преговора или генерално говорећи исцрпљена могућност мирног ријешавања спора, оснажава тврдњу да је екстериторијална акција представљала основ за нужну самоодбрану. Пракса држава није уједначена по овом питању, а важеће *opinio juris* је далеко од законски обавезујућег због недовољне прецизности. Стога, наведена разлика између територијалних и вантериторијалних одговора служи као користан показатељ код питања да ли држава прво треба да исцрпи мирна средства за ријешење спора, а исцрпљивање тих средстава у сваком случају служи као **доказ** да су правне претпоставке за закониту самоодбрану испуњене.

Исто тако, пропуст да се исцрпе сва мирна средства за рјешавање спора није правно одлучујући код утврђивања да ли је одговор силом био нужан. Не постоји апсолутно обавезујући услов да држава покуша са преговорима прије него предузме одговор употребом силе или да чека да Савјет безбједности закључи

⁴²³ И заиста, Шахтер закључује да у случајевима када је територија државе нападнута на овај начин, нужност је увијек успостављена *per se*: О Schachter, *International Law in Theory and Practice*, Dordrecht, Martinus Nijhoff, 1991, стр. 152. Нешто опрезнију формулацију употребио је Кени који наводи: напад на територију државе ствара 'јаку претпоставку' да ће одговор оружаним путем бити неопходан. КС Kenny, 'Self-Defence' in R Wolfrum and C Philipp (eds), *United Nations: Law, Policies and Practice, Vol II*, Dordrecht, Martinus Nijhoff, 1995, стр. 1162, 1168. Види такође Dinstein, *op.cit.* стр. 237.

⁴²⁴ О Schachter, 'The Right of States to Use Armed Force, 1983-84, 82 *Michigan Law Review*, 1620, стр. 1635.

дебату о предметном питању, прије него се одлучи на дјеловање.⁴²⁵ Дакле, сви ови фактори представљају само доказ, иако јак доказ, код утврђивања нужности.

Сада ћемо се посветити другом тумачењу питања да ли је акција предузета као 'крајње средство,' према којем држава мора доказати **или** да је прибјегла мирном начину ријешења спора прије употребе силе, **или да није било разумно то очекивати**. Може се рећи да је у случају напада великог обима или инвазије на државну територију нужност доказана *per se*.⁴²⁶ Добар примјер за овакву ситуацију представља одговор Сејшела на напад плаћеничке војске, 1981. године, што је горе подробније објашњено. Захтјев да одговор силом буде примјењен само као 'крајње средство' ће бити испуњен све док је могуће утврдити да би било неразумно очекивати од нападнute државе да покуша да употреби друга средства, осим оружане силе, да би ријешила проблематичну ситуацију.

Овај критериј се у литератури тумачи и на начин да нужност постоји када држава 'нема избора средстава'.⁴²⁷ Ако је напад таквог карактера да не би било разумно очекивати од државе да разматра алтернативне ненасилне начине одговора, у том случају држава и нема такву обавезу. Став о употреби силе као 'крајњем средству' формулисан је у 'Принципима међународног права о употреби силе од стране држава у самоодбрани на сљедећи начин'.⁴²⁸

'Не смије постојати **практична** алтернатива предложеној опцији употребе силе која би била ефективна код окончања или спријечавања напада.'

Треба примјетити да се овакво тумачење елемента нужности разликује од претходног по томе што постоји могућност да држава уопште не покуша рјешити спор мирним путем уколико то није разумно очекивати у датим околностима.

⁴²⁵ И заиста, члан 51 прецизира да се може дјеловати у самоодбрани 'док Савјет безбједности не предузме акцију коју би сматрао потребном ради оржања међународног мира и безбједности,' што упућује на закључак да нема потребе да се чека у нади да ће Савјет безбједности ријешити спор мирним путем.

⁴²⁶ Види *supra* 423

⁴²⁷ Овде ријеч 'средстава' означава војну силу у односу на мирољубива средства за ријешење спора, а не поједино оружје или врсту оружја.

⁴²⁸ The Chatham House Principles of International Law on the Use of Force by States in Self-Defence, 2006, 55 *International and Comparative Law Quarterly*, стр. 966. Други аутори су заступали слично становиште. Види нпр, K Chainoglou, 'Reconceptualising Self-Defence in International Law' 2007, 18 *Kings Law Journal* 61, стр. 88.

С друге стране, када се разматра начин на који се критериј нужности примјењује у ери УН-а, чини се преуским становиште према којем потреба да се одговори искључиво употребом силе мора бити преовладавајућа. Тумачење појма 'преовладавајућег напада' или 'напада великог обима' на начин да подразумијева 'тотални напад' или 'напад свим средствима' може дати нетачну слику о савременом тумачењу критерија нужности, барем у односу на самоодбрану која се предузима као одговор на напад који је започео. Умјесто тога, исправније би било закључити да мора постојати 'разумна' потреба да се одговори силом, која се указује након балансирања права и интереса државе с једне стране и генералне забране употребе силе с друге стране.

Сразмјера између напада и самоодбране

Као што је то случај и са питањем нужности, питање пропорционалности у контексту права на самоодбрану стално се појављује у пракси држава. МСП се бавио критеријем пропорционалности у случајевима када је разматрао питање права на самоодбрану, иако на ограничен начин. Дobar примјер представља примјена критерија пропорционалности од стране Суда на наводно одбрамбени одговор америчких оружаних снага у случају 'нафтних платформи.' У погледу два одвојена напада, оног од 19. октобра 1987. године и оног од 18. априла 1988. године, примјена принципа пропорционалности чини се донекле неконзистентном. У параграфу 77 пресуде Суд је навео:

По питању захтјева пропорционалности, напад који се десио 19. октобра 1987. године, би могао бити сматран пропорционалним, под условом да је Суд утврдио да је представљао нужан одговор на ицидент око брода *Sea Isle City*, као на напад почињен од стране Ирана. У случају напада од 18. априла 1988. године, Суд је мишљења да су они, пак, замишљени и изведени као дио шире операције под називом *Operation Praying Mantis*... Питање законитости других аспеката те операције није пред Судом, јер само акција усмјерена против комплекса Салман и Наср представља повреду уговора из 1955. године; али Суд не може цјенити изоловано пропорционалност те акције у односу на напад на који би та акција представљала одговор; не може затворити очи пред обимом цијеле операције, која је обухватала, између осталог, уништавање двије иранске фрегате и одређен број других бродова и авиона. Као одговор на минирање од стране неидентификованог фактора, једног америчког брода, који је био тешко оштећен али не и потопљен, и без људских губитака, нити операција *Praying Mantis* узета у цјелини, нити чак њен дио приликом којег су уништене платформе Салман и

Наср, може бити посматрана, према околностима овог случаја, као пропорционална употреба силе у самоодбрани.⁴²⁹

Дакле, судска већина је закључила да би се први амерички напад 'могао сматрати пропорционалним,' да су други услови за примјену права на самоодбрану били испуњени. Ипак, и истом параграфу, Суд налази да операција *Praying Mantis* не може бити сматрана за пропорционалну акцију, као 'ни дио операције који се односио на уништавање платформи Салман и Наср.'⁴³⁰

У том случају, амерички напад од 19. октобра 1987. године (уништење двије нафтне платформе као одговор на напад пројектилом на један трговачки брод), сматран је, *prima facie*, пропорционалним, или је барем Суд заузео став да би ова акција могла бити пропорционална. Насупрот томе, други амерички напад (уништење двије нафтне платформе, као одговор на минирање једног војног брода) оквалификован је као диспропорционалан. Разлог због којег Суд прави разлику између ова инцидента код разматрања питања пропорционалности није потпуно јасан. Имајући у виду да су обе акције Сједињених Држава биле у суштини истог карактера, и обе су представљале одговор на напад на појединачно пловно средство, тешко је разумијети зашто је Суд сматрао да је први одговор потенцијално пропорционалан а други очито диспропорционалан.

Наравно, могло би се рећи да је чињеница да је напад од 18. априла 1988. године представљао дио шире операције, утицала на Суд приликом доношења закључка о постојању елемента пропорционалности. Овакво становиште остаје само претпоставка јер је Суд изричито навео да је 'чак и дио операције *Praying Mantis*, приликом које су уништене платформе Салман и Наср' био сам по себи диспропорционалан.⁴³¹ Због тога, као алтернативно тумачење, Андреас Лаурсен сматра да је разлика коју прави Суд заснована на **средствима** кориштеним приликом изворног напада (пројектил или минирање). Он закључује да је тврдња,

⁴²⁹ *Oil platforms merits*, para 77

⁴³⁰ *Ibid.*

⁴³¹ *Ibid.*

да је један одговор био пропорционалан а други не, на основу кориштених средстава, неконзистентна.⁴³²

Можда је исправније тумачење одлуке оно према којем природа нападнутог објекта (војни или трговачки) има утицаја на то шта представља пропорционалан одговор. Према том тумачењу, последице напада на војни брод ће бити другачије од последица напада сличног обима на трговачки брод, код утврђивања пропорционалности. Али према таквом тумачењу, Суд би сигурно одговор на напад на брод *Sea Isle City* сматрао очито диспропорционалним а не одговор на напад на брод *Samuel B Roberts*. Као што је наведено, чини се да је Суд сматрао да је **последњи** напад тежи облик употребе силе (и на тај начин представља оружани напад). У сваком случају, то је једно од могућих тумачења праксе Суда, и док је очигледно да стандард пропорционалности варира од случаја до случаја, није извјесно да ли је то разликовање засновано на објективним критеријима.

Без обзира на праксу Суда, јасно је да пропорционалност постоји као елемент права на самоодбрану у међународном обичајном праву. Ипак, сама тврдња да пропорционалност постоји не значи много ако није јасно шта се тачно под тим подразумева. Основна тешкоћа по овом питању састоји се у утврђивању онога према чему војни одговор који се предузима у самоодбрани мора бити пропорционалан. Постоје два различита али повезана тумачења. Према првом, употреба силе која се предузима као одговор мора бити једнака обиму и средствима кориштеним у нападу на који се одговара (имајући у виду уништавање живота и имовине).⁴³³ Према другом тумачењу, одговор се мјери према одбрамбеним интересима нападнute државе, што значи да предузете мјере имају за коначан циљ отклањање последица претрпљеног напада. Ова два тумачења пропорционалности тешко је потпуно разликовати, а у реалности, оба, у некој мјери, имају значај код процјене да ли се употреба силе у самоодбрани, може сматрати пропорционалном.

⁴³² A Laursen, 'The Judgement by the International Court of Justice in the *Oil Platforms Case*' 2004, 73 *Nordic Journal of International Law*, 135, стр. 152-53.

⁴³³ Овај метод процјене пропорционалности се још назива и утврђивање засновано на 'стриктно симетричној реакцији.' Gazzini, *op.cit.*, стр. 148

Анализа понашања држава у ери УН-а нуди одређене назнаке о томе како се критериј пропорционалности примјењује данас. У већини случајева, државе сматрају да пропорционалност подразумијева да постоји еквивалент између одговора и обима силе која је потребна да се неутрализије напад на који се одговара, а не еквивалент између обима и кориштених средстава код одговора с једне стране у поређењу са нападом с друге стране. Да би се боље разумјела природа елемента пропорционалности у савременом међународном обичајном праву, корисно је анализирати неколико примјера. Током индијско-пакистанског конфликта око Кашмира 1947-48. године,⁴³⁴ Пакистан је јасно истицао да одговара са обимом силе која је неопходна да заштити своју безбједност и сматрао је да постоји ограничење у том погледу.⁴³⁵ Надаље, Пакистан је сматрао да одговор те земље може ићи даље од обима силе и кориштених средстава од стране индијских оружаних снага. Ипак, неопходно је истакнути да акције Пакистана нису прихваћене као законите од стране трећих држава.⁴³⁶ У истом конфликту, првобитни одговор Индије се свео на борбу са нерегуларним оружаним формацијама племена Патан, које су наводно биле под контролом Пакистана.⁴³⁷ Пошто је одговор обухватао употребу регуларне оружане силе у пуном обиму (на шта је услиједио сличан одговор од стране Пакистана), чини се на први поглед да је акција Индије била диспропорционална када се има у виду њен обим у кориштена средства, у поређењу са релативно малим бројем припадника племена Патан који су насељавали подручје Кашмира. Ипак, ова акција може се сматрати одговарајућом када се има у виду циљ неутрализовања племенских оружаних снага, због тога што би било тешко одговорити са оружаном силом једнаке снаге на спорадичне и уско циљане нападе племена. Акције Индије наишле су на одобравање у Савјету безбједности.⁴³⁸

⁴³⁴ У погледу којег су обе стране тврдиле да дјелују у самоодбрани. Види UN Docs/S/PV.464 и S/PV.285, стр. 16, ради аргумената Пакистана и Индије, тим редослиједом.

⁴³⁵ Треба примјетити да овај аргумент није изнесен у чисто правном контексту, па га треба узети са дозом резерве. UN Docs/S/PV.464, стр. 29.

⁴³⁶ Види, нпр, изјаву Кине у Савјету безбједности, UN Docs/S/PV.471, стр. 13.

⁴³⁷ R Indurthy, 'Kashmir between India and Pakistan: An Intractable Conflict, 1947 to Present', стр. 2-3.

⁴³⁸ Као што се види из резолуције Савјета безбједности SC Res 47, Индији је дозвољено да задржи своје присуство у Кашмиру, док је у исто вријеме затражено повлачење од Пакистана.

У контексту корејског конфликта, представник Кубе у Савјету безбједности је 1950. године наглашавао да су војне снаге распоређене у Кореји овлаштене да предузму све што је неопходно да би се 'одбио оружани напад' снага Сјеверне Кореје на Јужну Кореју.⁴³⁹ Надаље, у истом контексту, заступан је став према којем су акције оружаних снага Сједињених Држава усмјерене против сјевернокорејске армије биле прихватљиве, иако су се према свом обиму чиниле диспропорционалним, због тога што су биле потребне да би се постигла безбиједност Јужне Кореје.⁴⁴⁰

У контексту Фокландског рата о којем је већ било говора, генерално је прихваћено да су акције Велике Британије биле пропорционалне упадима на њену територију од стране Аргентине. Том приликом, Савјет безбједности је усвојио резолуцију којом је затражено од Аргентине да се повуче са острва.⁴⁴¹ Може се, дакле закључити да је акција Велике Британије осмишљена да би била пропорционална постизању тог циља, имајући у виду прихватање ставова те земље од стране Савјета безбједности.⁴⁴²

Једном када је напад неутрализован, сваки даљи одговор војним средствима сматраће се диспропорционалним. Ово се најбоље види из реакција на америчку акцију у Гренади 1983. године, за коју су Сједињене Државе тврдиле да предствала прмијену права на самоодбрану са циљем заштите својих држављана.⁴⁴³ У овом

⁴³⁹ UN Doc S/PV.496, стр. 5. Остало је спорно да ли је правни основ за акцију предузету у Кореји представљао принцип колективне безбједности са одобрењем УН-а или право на колективну самоодбрану Сједињених Држава и њених савезника. Већина аутора сматра да је овај последњи став исправнији. Види нпр, J Stone, *Aggression and World Order*, University of California Press, Berkley, 1958, стр. 189; и TH Yoo, *The Korean War and the United Nations: A Legal and Diplomatic Historical Study*, Louvain, Librairie Desbarax, 1965, стр. 104-5.

⁴⁴⁰ JA Meyer, 'Collective Security and Regional Security: Necessary Exceptions to a Globalist Doctrine' 1993, 11 *Boston University International Law Journal*, 391, стр. 403. С друге стране, овакав закључак треба узети за дозом резерве, обзиром на противаргументе Совјетског Савеза. Види између осталог, UN Doc S/PV.489, стр. 3; Ради изјаве Народне Републике Кине, види UN Doc S/1902.

⁴⁴¹ SC/Res/502/1982 и SC/Res/505/1982.

⁴⁴² J Gardam, *Necessity, Proportionality and the Use of Force by States*, Cambridge, Cambridge University Press, 2004, стр. 159.

⁴⁴³ Сједињене Државе навеле су три одвојена правна основа за ову интервенцију. Позвале су се на самоодбрану с циљем заштите својих држављана у Гренади; тврдиле су да су дјеловале позива на интервенцију упућеног од стране Генералног гувернера Гренаде; и тврдиле су да су интервенисале на основу позива Организације источно-карипских држава (OECS). Види изјаву KW Dam, замјеника Државног секретара пред Комитетом за спољне послове америчког Конгреса, цитирану у MN Leich (ed), 'Contemporary Practice of the United States Relating to International Law' 1984, 78, *American Journal of International Law*, 200, стр. 203-4.

контексту, диспропорционалност се огледала у чињеници да су оружане снаге Сједињених Држава остале дуго након евакуације њихових држављана. Ово најбоље илуструје изјава представника Зимбабвеа у Савјету безбједности, који је довео у питање чињеничну основу за тврдњу да су амерички држављани у Гренади у опасности, и у којој је тврдио да, у сваком случају, таква пријетња и да је постојала, није могла дати Сједињеним Државама право да остану на територији Гренаде 'или да бирају њену владу'.⁴⁴⁴

Још један примјер који свједочи о природи елемента пропорционалности односи се на Заливски рат из 1991. године, који се десио након доношења резолуција Савјета безбједности 660 и 661.⁴⁴⁵ У овом случају, акција коалиције може се окарактерисати као покушај да се издејствује поштовање наведених резолуција а Савјет безбједности је потврдио да се могу користити 'сва неопходна средства' у самоодбрани да би се постигло повлачење Ирака са територије Кувајта.⁴⁴⁶ Тако је представник Велике Британије у Савјету безбједности током Заливског рата тврдио да су 'природа и обим војне акције условљени не неком апстрактном групом критерија него војним капацитетима агресора који је одбио све покушаје да се повуче из Кувајта'.⁴⁴⁷ Ово упућује на закључак да је питање пропорционалности сведено на процјену свих неопходних мјера које су потребне да се ослободи Кувајт, имајући у виду војне капацитете Ирака.

Коначно, акција Израела усмјерена против милитантне групе Хезболах на територији Либана 2006. године представља једнако користан примјер, иако није била универзално прихваћена као пропорционална акција предузета у самоодбрани. Другим ријечима, може се рећи да је правни основ за критику наведене акције представљала диспропорционалност одговора израелских оружаних снага.⁴⁴⁸ Интересантно, када је Руска Федерација тврдила да акција

⁴⁴⁴ UN Doc S/PV.2491, стр. 5. Треба такође примјетити да је и обим **првобитне** операције био диспропорционалан у односу на циљ заштите америчких држављана у Гренади. Надаље, поједини аспекти операције, као што су заузимање затвора Richmond Hill, очигледно нису били неопходни ради остваривања безбједности америчких држављана. Види Levitin, *The Law of Force and the Force of Law: Grenada, the Falklands, and Humanitarian Intervention* стр. 650.

⁴⁴⁵ Gradam, *Necessity, Proportionality and the Use of Force by States*, стр. 159.

⁴⁴⁶ SC/Res/678/1990.

⁴⁴⁷ UN Doc S/PV.2977 (II) стр. 73.

⁴⁴⁸ Види нпр, изјаве у Савјету безбједности Данске, Бразила, Алжира, Норвешке, Јордана, Индонезије, Турске, Ирана, Цибутија, Индије и Венецуеле (UN Doc S/PV.5493, стр. 7,

Израела није прошла тест пропорционалности код примјене права на самоодбрану, та држава је посредно назначила како би се тај критериј требао мјерити. Руски представник у Савјету безбједности тврдио је да је 'обим употребе силе' био далеко шири од онога што је неопходно да би се 'постигао наведени циљ...против-терористичке операције.'⁴⁴⁹ Са своје стране, Израел је навео у званичном саопштењу свог Министарства иностраних послова:

Један важан принцип међународног права налаже...да се пропорционалност одговора на напад не треба мјерити према појединачном нападу на државу која се брани него према ономе што је неопходно да се неутралише пријетња у цјелости.⁴⁵⁰

На тај начин, Израел и Русија су заступали исту позицију везану за метод према којем се мјери аспект пропорционалности код примјене права на самоодбрану, без обзира на различите закључке које су ове двије земље извеле о испуњавању неведеног критерија у случају интервенције у Либану.

У случајевима 'Никарагва' и 'нуклеарно оружје' Међународни суд правде је примјенио принцип пропорционалности на сличан начин како је то случај у пракси држава.⁴⁵¹ У случају 'нуклеарног оружја,' Суд је донио слиједећи закључак: 'Принцип пропорционалности сам по себи не искључује у свим околностима могућност употребе нуклеарног оружја у самоодбрани.'⁴⁵²

19,22,23,24,25,28,30,32,34 и 36 тим редослиједом). Слично томе, у говору пред Савјету безбједности, Генерални секретар Уједињених нација потврдио је право Израела да користи силу у самоодбрани због напада Хезболаха на ту државу и њене грађане, али је истакао да је одговор Израела био 'претјеран.' UN Doc S/PV.5492, стр. 3.

⁴⁴⁹ UN Doc S/PV.5493, стр. 2.

⁴⁵⁰ *Responding to Hezbollah Attacks from Lebanon: Issues of Proportionality*, 25.07.2006, Israel Ministry of Foreign Affairs:

<http://www.mfa.gov.il/MFA/Government/Law/Legal+Issues+and+Rulings/Responding%20to%20Hizballah%20attacks%20from%20Lebanon-%20Issues%20of%20proportionality%20July%202006>, посјећено

14.09.2009. године. Надаље, у свом писму Генералном секретару УН-а и Предсједавајућем Савјета безбједности, Израел је јасно назначио 'циљеве' своје акције у Либану, иако их није изричито везао за елемент пропорционалности. UN Doc A/60/937-S/2006/515.

⁴⁵¹ C Greenwood, 'Jus ad Bellum and Jus in Bello in the Nuclear Weapons Advisory Opinion' in L Boisson de Charzournes and P Sands (eds), *International Law, the International Court of Justice and Nuclear Weapons* (Cambridge, Cambridge University Press, 1999) 247, стр. 259; и Gardam, *op.cit.*, стр. 158.

⁴⁵² *Nuclear Weapons advisory opinion*, para 42. Треба имати на уму да је Суд признао (43) да се приликом примјене права на самоодбрану мора имати на уму специфична природа нуклеарног оружја.

Овакв став цитиран је у литератури као доказ да је Суд у случају 'нуклеарног оружја' примјенио тест пропорционалности на начин да се одговор мјери према циљу неутралисања првобитног напада а не према обиму или кориштеним средствима приликом првобитне акције.⁴⁵³ За овакв став постоји потврда и у случају 'Никарагва' што је формулисано у два параграфа. У првом, Суд је закључио:

Без обзира на неизвјесност која постоји по питању тачног обима помоћи коју је салвадорска наоружана опозиција примила од Никарагве, јасно је да ове последње акције Сједињених Држава нису могле бити пропорционалне у односу на примљену помоћ.⁴⁵⁴

Оно на шта желимо указати овде је чињеница да се Суд није фокусирао на једнакост између обима помоћи салвадорским побуњеницима и акција Сједињених Држава, него на питање да ли су акције Сједињених Држава предузете с циљем прекида те помоћи.⁴⁵⁵

У другом параграфу, Суд је навео да се акције Сједињених Држава нису могле сматрати пропорционалним јер је протекло сувише времена између наводног напада Никарагве и одговора Сједињених Држава:

Коначно, што се тиче овог питања [пропорционалности акција Сједињених Држава], Суд мора примјетити да је реакција Сједињених Држава, у контексту онога што та земља сматра самоодбраном, настављена дуго након периода у којем је могао бити планиран или изведен претпостављени оружани напад Никарагве.⁴⁵⁶

Овакв став указује на то да је Суд сматрао да је прошла потреба да се предузму одбрамбене мјере у овом случају, и да се због тога акције Сједињених Држава не могу сматрати пропорционалним.

У свом издвојеном мишљењу у случају 'нуклеарног оружја' судија Хигинс је протумачила став Суда о пропорционалности у том случају и у случају 'Никарагва'

⁴⁵³ Greenwood, *op.cit.*, стр. 259.

⁴⁵⁴ *Nicaragua merits*, para 237.

⁴⁵⁵ Gardam, *Necessity, Proportionality and the Use of Force by States*, стр. 158.

⁴⁵⁶ *Nicaragua merits*, para 237.

да подразумејива да овај елемент има за циљ успостављање безбједности државе која се брани, а не да се мјери према обиму силе коју употребљава држава која напада:

[К]онцепт пропорционалности у самоодбрани ограничава реакцију нападнуте државе на оно што је неопходно да би се одговорило на напад... [Овај принцип се односи на] оно што је потребно за неутрализовање напада, а не на симетрију између начина извођења изворног напада и начина на који је одговор предузет.⁴⁵⁷

У издвојеном мишљењу у случају 'Никарагва' судија Швобел је имао сличан став:

Било би погрешно закључити да треба да постоји пропорционалност између дјеловања које представља оружани напад и супротстављеног дјеловања. Акција коју је потребно предузети да би се зауставио и одбио напад може веома лако добити димензије које су диспропорционалне претрпљеном нападу.⁴⁵⁸

Овакав метод процјене пропорционалности на посредан начин примјенио је и судија Коижманс у издвојеном мишљењу у случају 'Конго против Уганде'⁴⁵⁹ иако треба имати на уму да судијска већина није примјенила овај критериј на описани начин.⁴⁶⁰

Могло би се, дакле, закључити да је судијска већина у случајевима 'нуклеарног оружја' и 'Никарагва' примјенила критериј пропорционалности на начин да служи циљу неутралисања напада на који се одговара, а не према једнакости између обима и интензитета напада с једне стране и одговора с друге стране.

⁴⁵⁷ *Nuclear Weapons advisory opinion*, издвојено мишљење судије Хигинс, пара 5.

⁴⁵⁸ *Nicaragua merits*, издвојено мишљење судије Швобел, пара 212. За разлику од судије Хигинс, треба примјетити да судија Швобел није закључио да је судијска већина на овај начин примјенила елемент пропорционалности у случају 'Никарагва.'

⁴⁵⁹ *DRC v Uganda merits*, издвојено мишљење судије Коижманс, paras 33-34.

⁴⁶⁰ Примјена критерија пропорционалности у овом случају није постојала и не постоје никакве назнаке о томе који је метод процјене пропорционалности био највјеродостојнији за Суд. *DRC v Uganda merits*, para 147.

Такође треба примјетити да поједини примјери из праксе држава нису у складу са наведеним закључком. У контексту конфликта у Источном Пакистану 1971. године, Пакистан је сматрао акције Индије⁴⁶¹ диспропорционалним обзиром на обим војних активности. Приговор Пакистана је био заснован на чињеници да је акција Индије била диспропорционална у односу на нападе за које је Индија тврдила да су започети од стране Пакистана, а у погледу обима тих напада а не у односу на оно што је било потребно да би се они неутралисали.⁴⁶² У погледу израелских упада на територију Либана у фебруару 1972. године,⁴⁶³ Аргентина је тврдила да је такво дјеловање било диспропорционално 'у погледу обима предузетих акција.'⁴⁶⁴ Сличне ставове заступали су представници Француске⁴⁶⁵ и Судана.⁴⁶⁶ У погледу међу-корејског поморског окршаја 2002. године, Сјеверна Кореја је тврдила да је дјеловала у самоодбрани.⁴⁶⁷ Та држава засновала је своје тврдње на чињеници да је одговорила на исти начин на напад Јужне Кореје, у погледу **обима и средстава**.

Када се има у виду цјелокупна пракса, јасно је да државе углавном сматрају да је одговор пропорционалан ако служи циљу успостављања безбједности а не ако по обиму одговара изворном нападу. Тако Рут Веџвуд истиче да 'код примијене права на самоодбрану, држава није ограничена унапријед одређеним односом или једнакошћу између аката провокације и силе која се користи као одговор.'⁴⁶⁸ Слично становиште заступа и неколико других аутора.⁴⁶⁹

⁴⁶¹ Акција за коју је Индија тврдила да представља закониту самоодбрану. UN Doc S/PV.1606, стр.3 и 17.

⁴⁶² Види UN Doc S/PV.1606, стр.9; а нарочито UN Doc S/PV.1607, стр.13.

⁴⁶³ Који су предузети као одговор на разне терористичке нападе који су потекли са територије Либана, а који су представљали изричито оправдање за дјеловање Израела у самоодбрани. UN Doc S/ 10550.

⁴⁶⁴ UN Doc S/PV.1644, стр.3.

⁴⁶⁵ UN Doc S/PV.1650, стр.2.

⁴⁶⁶ *Ibid.*, стр.19.

⁴⁶⁷ Види *The Situation and ROK's Position' 1 July 2002*, press release of the Ministry of National Defence of the Republic of Korea, www.globalsecurity.org/wmd/library/news/rok/2002/0020704-naval.htm, посјећено 2.3.2010. године.

⁴⁶⁸ R Wedgwood, 'Proportionality and Necessity in American National Security Decision Making' 1992, 86 *American Society of International Law Proceedings*, 58 стр.59.

⁴⁶⁹ R Higgins, *Problems and Process: International Law and How We Use It*, Oxford, Oxford University Press, 1994, стр.232; MS McDougal and FP Feliciano, *Law and Minimum World Public Order: The Legal Regulation of International Coercion*, New Haven, Yale University Press, 1961, стр.242; E Miller, 'Self-Defence, International Law and Six Day War', 1985, 20 *Israeli Law Review*, 49 стр. 71; C Greenwood,

С друге стране, у много случајева, државе такође сматрају да су обим или кориштена средства приликом одговора релевантни код процјене пропорционалности. И такво становиште има смисла јер су та два метода за процјену пропорционалности често повезана. Одговор који је по свом обиму диспропорционалан у односу на изворни напад је врло вјероватно диспропорционалан и у односу на циљ неутрализовања тог напада.

На примјер, у погледу руске интервенције у августу 2008. године у грузијску област Јужна Осетија и даље, оправдање Русије састојало се у томе да та земља дјелује у самоодбрани с циљем заштите својих грађана у региону (укључујући руске мировне трупе и грађане Осетије који су имали руске пасоше).⁴⁷⁰ Позивање на самоодбрану руске стране је било критиковано од стране неколико држава на основу чињенице да је руска интервенција била диспропорционална.⁴⁷¹ Већина од оних држава које су упутиле критике, сматрали су да је руска интервенција диспропорционална у погледу онога што је било потребно предузети да би се заштитили њени грађани.⁴⁷² С друге стране, и Русија и Грузија су више рачуна водиле о кориштеним средствима и обиму војних операција Руске Федерације у поређењу са акцијама Грузије у региону.⁴⁷³

Дакле, питање пропорционалности не своди се искључиво на балансирање одговора са легитимним одбрамбеним циљем због којег се исти предузима: чини се да државе такође осјећају потребу да се придржавају баланса између обима активности које се предузимају у самоодбрани с једне стране и изворног напада са друге стране. Јорам Динштајн тврди да треба употријебити оба метода код процјене пропорционалности, али у различитим контекстима. Према његовом мишљењу, треба правити разлику између појединачних примјера употребе силе, или самоодбране 'на лицу мјеста,' које он још назива оружаним репресалијама, с

New World Order or Old: The Invasion of Kuwait and the Rule of Law, 1992, 55 *Modern Law Review* 153, стр. 164.

⁴⁷⁰ UN Doc S/ 2008 / 545.

⁴⁷¹ Види нпр., изјаву Сједињених Држава, формулисану од стране председника Џорџа Буша 11 августа 2008. године (доступно на news.bbc.co.uk/2/hi/europe/7554507.stm, посјећено 01. септембра 2010. године) или изјаве њемачке канцеларке Ангеле Меркел (доступно на www.dw-world.de/dw/article/0,2144,3567243,00.html посјећено 01. септембра 2010. године)

⁴⁷² Види на примјер изјаву Панаме UN Doc S/PV.5953, стр.15.

⁴⁷³ Види UN Doc S/ 2008 / 545 и A/ 62 / 972 тим редослиједом.

једне стране, и 'свеобухватног рата у самоодбрани' с друге стране.⁴⁷⁴ У првом случају, питање пропорционалности се једноставно своди на питање обима употребе силе, којом приликом мора постојати проста једнакост између напада и одговора на напад. С друге стране, у случају 'свеобухватног рата у самоодбрани' пропорционалност се процјењује у односу на генерални циљ предузимања одговора на цјелокупну опасност створену иницијалним нападом.⁴⁷⁵ У суштини, такво разликовање тешко је направити у пракси. Умјесто тога, државе примјењују комбинацију два наведена метода код процјене пропорционалности, било да акције у самоодбрани представљају одговоре на појединачне инциденте или да се ради о уласку у свеобухватни конфликт.⁴⁷⁶ Ипак, према анализи која је горе приказана, чини се да се примарни критериј заснива према одбрамбеном циљу који се настоји постићи.

Дакле, у складу са оваквом комплексном природом елемента пропорционалности, циљ обезбјеђења против будућих напада може бити постигнут на прихватљив начин, чак и ако је акција која се предузима ради постизања тог циља у одређеној мјери диспропорционална у односу на првобитни напад (што значи да је државама допуштено да пређу границу и уђу на територију државе агресора како би одбили напад дубоко у њихову територију).⁴⁷⁷ Ипак, одређени баланс употребе силе мора постојати, што значи да напади који су потпуно диспропорционални у погледу обима употребе силе (као што је на примјер свргавање режима) тешко могу бити сматрани пропорционалним.⁴⁷⁸

⁴⁷⁴ Y Dinstein, 'Implementing Limitations on the Use of Force: The Doctrine of Proportionality and Necessity: Remarks, 1992, 86 *American Society of International Law Proceedings*, 54, стр. 57.

⁴⁷⁵ *Ibid*, гдје се неводи примјер напада на Перл Харбур.

⁴⁷⁶ FL Kirgis, 'Some Proportionality Issues Raised by Israel's Use of Armed Force in Lebanon' 2006, 10 *American Society of International Law Insight*, доступно на интернет страници www.asil.org/insights060817.cfm, посјећено 12.09.2010. године.

⁴⁷⁷ Као један од могућих примјера може послужити прелажење 38. паралеле и улазак у територију Сјеверне Кореје од стране оружаних снага на челу са САД-ом, током Корејског рата из 1950. године.

⁴⁷⁸ Као примјер за наведено служи реакција међународне заједнице на америчке акције у Гренади 1983. године и на америчке акције у Панами 1989. године, од којих су обе оцјењене као диспропорционалне. Ради примјера осуда наведених акција види UN Doc S/PV.2491, стр.5. и UN Doc S/PV.2899, стр.3-17.

Временска веза између напада и самоодбране

Овдје разматрамо питање да ли се право на самоодбрану може законито користити и када постоји само пријетња од напада, а до самог напада није дошло. Када се анализира пракса држава од 1945. године, очигледно је да су такви примјери ријетки.⁴⁷⁹ Без обзира на то, у случајевима када се право на самоодбрану примјењује као одговор на пријетњу, државе обично сматрају да таква опасност од напада треба да је **иминентна**, односно, да он непосредно предстоји.

Класичан примјер превентивне самоодбране је израелски напад на нуклеарни реактор Озирак у јуну 1981. године. Том приликом, Израел је изричито навео да предузима акцију у самоодбрани као одговор на пријетњу.⁴⁸⁰ У образложењу, Израел је навео да је опасност коју је представљао ирачки реактор била непосредна и да га није уништио том приликом, било би немогуће уништити га уопште.⁴⁸¹ Скоро све државе су осудиле акцију Израела.⁴⁸² Интересантно је примјетити да је одређени број држава осудио Израел на основу чињенице да пријетња тој земљи није била непосредна.⁴⁸³ Наравно, одређени број држава је заступао став да је та акција незаконита јер је самоодбрана против пријетње незаконита *per se*.⁴⁸⁴

Штавише, дуго времена прије инцидента везаног за Озирак, који је често цитиран у литератури, постојали су случајеви када се државе баве питањем непосредности опасности од напада у контексту превентивне самоодбране. У мјери

⁴⁷⁹ И заиста, велики број инцидената који се спомињу у литератури као примјери превентивне самоодбране, нису сматрани законитим од стране држава које су у њима учествовале. Види Gray, *International Law and Use of Force.*, стр.160-165.

⁴⁸⁰ Види између осталог UN Doc S/PV.2288, стр.44-48.

⁴⁸¹ UN Doc S/PV.2288, стр.44-48

⁴⁸² Као што је то навео представник Бугарске током изношења сопствене осуде Израела у Савјету безбједности, UN Doc S/PV.2281, стр.36. Двадесет пет држава појединачно је упутило писма Предсједнику Савјета безбједности у којима осуђује наведени напад. Ови документи налазе се у бази података УН-а, између редних бројева UN Doc S/14531 и UN Doc S/14560.

⁴⁸³ Нпр, Ирска (UN Doc S/PV.2283, стр.8-11); Нигер (UN Doc S/PV.2284, стр.5); Сијера Леоне (UN Doc S/PV.2283, стр.53-56); и Кина (UN Doc S/PV.2282, стр.32). Види такође A D' Amato, 'Israel's Air Strike against the Osiraq Reactor: A Retrospective' 1996, 10 *Temple International and Comparative Law Journal* 259, стр. 261, који истиче да се напад на Озирак не може квалификовати као акција у самоодбрани због повреде временских ограничења.

⁴⁸⁴ Види нпр, изјаве у Савјету безбједности дате од стране представника Бразила (UN Doc S/PV.2281, стр.21); Совјетског Савеза, који је спорне акције назвао 'законом џунгле' (UN Doc S/PV.2283, стр.22); и Пакистана (UN Doc S/PV.2281, стр.32).

у којој је акција Пакистана у Кашмиру 1947-48. године била оправдана као превентивна акција,⁴⁸⁵ та држава је навела да се иста предузима као одговор на 'непосредну опасност која је пријетила безбједности Пакистана.'⁴⁸⁶ Десет година након тога, Велика Британија је на прилично јединствен начин правдала своју војну операцију у Јордану позивом на колективну превентивну самоодбрану, тврдећи да су њене трупе послане с циљем заштите Јордана од напада који се још није манифестовао.⁴⁸⁷ Да би подржао наведену војну операцију, Јордан је истицао да је био суочен са пријетњом која је непосредна.⁴⁸⁸ Велика Британија је износила сличне тврдње, мада на мање експлицитан начин.⁴⁸⁹

Када је Израел у тзв. 'Шестодневном рату' одлучио да употрејеби оружану силу у самоодбрани, у покушају да спречи очекивани напад неколико арапских земаља, Савјет безбједности је једногласно осудио акције те државе. Иако је Израел сматрао да дјелује у превентивној самоодбрани, Савјет безбједности је усвојио двије резолуције којима се осуђује напад Израела на сусједне државе. Пажљивом анализом текста резолуција уочава се, међутим, да је осуда Израела веома ограниченог обима, а ниједна страна се не проглашава изричито одговорном за избијање сукоба.⁴⁹⁰

На неколико мјеста у дисертацији указивано је на чињеницу да је Савјету безбједности често веома тешко да на објективан начин издвоји поједину земљу која је одговорна за избијање непријатељстава, невезано за питање да ли би било

⁴⁸⁵ Пакистан је навео два аргумента да би оправдао слање регуларних трупа у Кашмир у мају 1948. године. Прво је навео да је постављањем својих оружаних снага у Кашмиру, Индија починила 'дјело напада' против **Кашмира**, и да је због тога Пакистан одговорио на тај чин (UN Doc S/PV.464, стр.31) (иако је било јасно да кашмирска влада није захтјевала такву врсту помоћи). Други аргумент за оправдање акције је био превентивне природе: Пакистан је тврдио да је дјеловао да би се заштитио од **пријетње** нападом са територије Кашмира (UN Doc S/PV.464, стр.1-26, нарочито стр. 25).

⁴⁸⁶ UN Doc S/PV.464, стр.30.

⁴⁸⁷ UN Doc S/PV.831, стр.12-15.

⁴⁸⁸ *Ibid*, стр.12.

⁴⁸⁹ Док је Јордан употрејебио израз 'непосредно предстојећа страна оружана агресија' Велика Британија је просто навела да се радило о ситуацији 'крајње нужде.' *Ibid*, стр.16.

⁴⁹⁰ Наиме, резолуцијом 236⁴⁹⁰ се само осуђује „било које и свако кршење прекида ватре“ и ништа више од тога. Резолуција 242⁴⁹⁰ уопште не садржи осуду, али је свакако важна у контексту даљег израелско-арапског сукоба. Остале резолуције усвојене након избијања Шестодневног рата не садрже било какву осуду израелских акција, нити приписују одговорност Израелу за избијање сукоба. Основни циљ резолуција 233⁴⁹⁰, 234⁴⁹⁰ и 235⁴⁹⁰ је постизање прекида ватре, што осликава непристрастан став Савјета безбједности. S/Res/236/1967; S/Res/242/1967; S/Res/233/1967; S/Res/234/1967; S/Res/235/1967.

која од великих сила дозволила да земља-савезник буде кажњена од стране Савјета безбједности.

У конкретном случају, Израел је, као и обично, могао рачунати да ће Сједињене Државе спријечити доношење резолуције која би кривица Израел за почетак рата. Примјера ради, такву резолуцију предложили су представници Совјетског Савеза 8. јуна 1967. године. Упркос генералној подршци САД-а Израелу, Артур Голдберг, представник САД-а у Савјету безбједности, није изражавао безрезервну подршку Израелу у овом случају, настојећи да задржи неутралну позицију кроз изражавање подршке напорима за мирно рјешење спора под покровитељством Уједињених нација.⁴⁹¹ Веома су ријетке околности под којима Сједињене Државе не подржавају позицију Израела у Савјету безбједности. Тачније, само у случају Израелског напада на Озирак, Сједињене Државе су се прикључиле осталим земљама у осуди Израела пред Савјетом безбједности.

Без обзира на наведено, америчка заштита израелских интереса у Савјету безбједности није спријечила друге земље да окриве Израел за почетак непријатељстава 5. јуна.⁴⁹² Коначно, резолуцијом 236 осуђује се употреба насиља што се може тумачити као индиректна осуда Израела, у смилсу да је та држава напала Сирију на исти дан (9. јуна) када је усвојена резолуција 235, којом се потврђује обострано прихватање прекида ватре.

Према мишљењу Кристин Греј, Израел није тврдио да је напад те државе имао превентивни карактер.⁴⁹³ Други аутори, међутим, тврде да је Израел сматрао да је напад имао превентивни карактер, или да је у најмању руку, Израел „разматрао ту могућност.“⁴⁹⁴

Оно што је овде потребно утврдити је, да ли је Израел, ако је разматрао концепт превентивне самоодбране, сматрао да исти може бити законит према

⁴⁹¹ Види UN Doc. S/PV.1348 (6. јуни, 1967), paras. 8-10

⁴⁹² Тако је нпр. руски амбасадор кривио 'фанатизам екстремистичких кругова у Тел-Авиву' за 'нову агресију Израела против Уједињене Арапске Републике и других арапских земаља.' UN Doc. S/PV.1348 (6. јуни, 1967), para. 47. Амбасадори Марока и Сирије, који су позвани да присуствују сједницама Савјета безбједности као заинтересоване стране у конфликту, осудили су Израел у најоштријим терминима. *Ibid.*, paras. 251, 201.

⁴⁹³ Gray, *International Law and the Use of Force*, стр. 112.

⁴⁹⁴ Види Alexandrov, S., *Self-Defense Against the Use of Force in International Law*, стр. 154. Он такође цитира Arend, A.J., and Beck, R.J., *International Law and the Use of Force: Beyond the Charter Paradigm*, стр. 77.

међународном обичајном праву из 1945. године, које је служило као општеприхваћени орјентир при утврђивању обима примјене члана 51. Повеље.

Записници са сједница Савјета безбједности на дан 5. јуна и непосредно након тога, јасно упућују на закључак да је Израел правдао свој напад правом на самоодбрану, позивајући се на члан 51. Повеље.⁴⁹⁵

Један од најјаснијих показатеља да је акција Израела имала превентивни карактер је тврдња да је напад предузет тек након што се „египатски авион појавио на нашим [израелским] радарима, недуго након чега су услиједили артиљеријски напади на наша села у близини појаса Газе.“⁴⁹⁶ Такав разлог за напад на арапске сусједе био би прихватљив према члану 51. Повеље Уједињених нација.⁴⁹⁷

Да су те тврдње остале неоспорене и показале се тачним, вјероватно би могли говорити о легитимној акцији у самоодбрани. Међутим, истинитост Ебанових навода доведена је у питање и никада није прихваћена од стране већине аутора.⁴⁹⁸

⁴⁹⁵ Примјера ради, амбасадор Израела при УН-у, Гидеон Рафаел, објавио је 5. јуна да је Израел одлучио да се супротстави египатској војсци „у складу са чланом 51“ Види UN Doc. S/PV.1347 (5. јуни, 1967), para. 32. Израелски министар вањских послова, Аба Ебан, поновио је такву тврдњу наредног дана у Њујорку. Види UN Doc. S/PV.1348 (6. јуни, 1967), para. 155, 161. Нити у једној дискусији пред Савјетом безбједности након 5. јуна, није изричито споменута превентивна акција. Међутим, превентивни карактер израелског дјеловања може се посредно утврдити из изјава израелских представника у међународним тијелима. Госп. Ебан је говорио о „опасности по Израел гдје год погледа“ и тврдио је да „како је вријеме одмицало, није било сумње да обим наше [израелске] опште безбједности постаје све мањи и мањи.“ Види UN Doc. S/PV.1348 (June 6, 1967), paras. 148, 155. Стога, Израел је био свјестан чињенице да ће рат бити неизбјежан у одређеном моменту у будућности. Као основ за овакав став, Израел је навео да је затварање Тиранског мореуза 22. маја 1967. године, од стране Насера, представљало „чин рата.“ Види *ibid.*, para. 175. Види такође *UN Yearbook, The situation in the Middle-East*.

⁴⁹⁶ UN Doc. S/PV.1348 (6 јуни, 1967), para 161.

⁴⁹⁷ Слично, Јорам Динштајн сматра да је напад Израела у јуну 1967. године подударан са његовим концептом уско дефинисане „пресретачке самоодбране.“ Dinstein, Y., *War, Aggression and Self-Defense* (2001), стр. 173.

⁴⁹⁸ Мери Оконел је нпр. тврдила да „сада знамо да је Израел дјеловао на основу неуверљивих доказа.“ O'Connell, M.E., “The Myth of Pre-emptive Self-Defense.”, стр. 9. Мајкл Валцер је такође навео да би Насер био непромишљен када би напао Израел 1967. године, јер би „затварање Тиранског мореуза и распоређивање египатске војске на границе Израела већ представљало велику побједу без рата.“ Walzer, M., *Just and Unjust Wars* (1992), стр. 83. Јасно је да би таква ситуација била недопустива и неподношљива за Израел, јер би могао бити мета напада у сваком моменту. Поред тога, Израел је сматрао да је озбиљно угрожен након што је Насер 16. маја 1967. године изјавио да „наш [египатски] основни циљ биће да уништимо Израел.“ Shapira, A, *The Six-Day War and the Right of Self-Defence*, *Israeli Law Review* 6 (1971) стр. 207.

Оно што можемо закључити из дебате пред Савјетом безбједности јесте чињеница да Израел није покушао оправдати напад на сусједне државе изричитим позивањем на превентивну самоодбрану. Представници те државе увијек су истицали члан 51. као правни основ, а вјероватно су претпостављали да је примјена права на самоодбрану дозвољена када је опасност непосредна а одговор оружаном силом неопходан.

Дакле, док се превентивна самоодбрана сматра незаконитом према становишту већине држава, оне државе које подржавају такву доктрину углавном се позивају на концепт непосредне опасности као основни аргумент приликом покушаја оправдања те врсте акције.⁴⁹⁹

Међутим, након терористичких напада од 11. септембра 2001. године, концепт самоодбране проширен је на акције против пријетњи које нису непосредне, нарочито од стране Сједињених Држава. Озлоглашена Стратегија националне безбједности из 2002. године је довела у питање принцип који каже да 'вјекovima је међународно право признавало да државе не морају да претрпе напад прије него што саме предузму закониту акцију против оних снага које представљају непосредну опасност од напада.'⁵⁰⁰ Наведени документ иде даље од тога па у наведеној стратегији наилазимо на слиједеће тврдње:

Ми морамо прилагодити концепт непосредне пријетње капацитетима и циљевима данашњих противника...Што је већа пријетња, већи је ризик од недјеловања – а разлози за превентивну акцију ради наше безбједности постају снажнији, чак и ако постоји неизвјесност око времена и мјеста непријатељског напада.⁵⁰¹

Појам превентивне самоодбране која подразумијева да се акција предузима као одговор на **било коју** пријетњу а не искључиво на очигледну и непосредну пријетњу потврђен је у неизмјењеном облику у Стратегији националне

⁴⁹⁹ Тако нпр, Газини не суди о законитости превентивне самоодбране на било који начин, него тврди да таква акција може бити законита онда када постоји 'конкретна и непосредна опасност.' Gazzini, *Changing Rules on Use of Force in International Law*,, стр.199.

⁵⁰⁰ The National Security Strategy of the United States of America, September 2002, <http://www.state.gov/documents/organization/15538.pdf>, стр.15. посјеђено 17.03.2009. године.

⁵⁰¹ *Ibid.*

безбједности САД-а из 2005. године⁵⁰² и у Стратегији националне безбједности из 2006. године.⁵⁰³

Такозвана 'Бушова доктрина' превентивне самоодбране је нова у међународном праву.⁵⁰⁴ Може се рећи, без изазивања много контроверзе, да та 'доктрина' није подржана од стране већине држава.⁵⁰⁵ Најбољи примјер за то је категоричко одбијање појма превентивне самоодбране од стране Покрета несврстаних у декларацији која је усвојена на 14. самиту те организације у Хавани, у септембру 2006. године.⁵⁰⁶ У Декларацији из Хаване, шефови држава стотину и више чланица Покрета несврстаних су се обавезали на:

Противљење и осуду...у свајања доктрине превентивног напада, који обухвата и напад нуклеарним оружјем од стране појединих држава, што је у супротности са међународним правом...и надаље се противе и осуђују све једностране војне акције, или употребу силе или пријетњу силом против суверенитета, територијалног интегритета и независности несврстаних држава, а који

⁵⁰² The National Security Strategy of the United States of America, March 2005, www.defenselink.mil/news/Apr2005/d20050408strategy.pdf, стр.9-12, посјећено 17.03.2009. године.

⁵⁰³ The National Security Strategy of the United States of America, March 2006, <http://www.iwar.org.uk/military/resources/nss-2006/nss2006.pdf>, стр. 18, 23. Стратегија националне безбједности из 2006. године не образлаже ставове о превентивној самоодбрани из истог документа из 2002. године. На страни 23. наводи се: 'улога превентивног дјеловања у стратегији наше националне безбједности остаје иста.'

⁵⁰⁴ Поједини аутори су ставове о употреби силе који се налазе у Стратегији националне безбједности из 2002. године назвали екстремним и револуционарним: C Gray, 'The US National Security Strategy and the New 'Bush Doctrine' on Pre-emptive Self-Defence', 2002, 1 *Chinese Journal of International Law* 437, стр. 437. С друге стране, постоје аутори који тврде да овај концепт није потпуно нов. Gazzini, *Changing Rules on Use of Force in International Law*, стр. 200.

⁵⁰⁵ У контексту негативног **академског** одговора на 'доктрину' види нпр, Gazzini, *op.cit.*, стр. 221; N Shah, 'Self-Defence, Anticipatory Self-Defence and Pre-emption: International Law's Response to Terrorism' 2007, 12 *Journal of Conflict and Security Law* 95, стр. 115-119; и Greenwood, 'International Law and the Pre-emptive Use of Force: Afghanistan, Al-Qaida, and Iraq' 2003, 4 *San Diego International Law Journal* 7, стр. 12-16. Премда постоје аутори који су заступали став да је операција 'Ирачка слобода' представљала закониту акцију превентивне самоодбране (или, прецизније речено, да постоје аргументи за такву тврдњу). Види J Yoo, 'International Law and the War in Iraq' 2003, 97 *American Journal of International Law* 563, стр. 571-574; AD Sofaer, 'On the Necessity of Pre-emption' 2003, 14 *European Journal of International Law*, стр. 209.

⁵⁰⁶ 14th Summit of Heads of State or Government of the Non-Aligned Movement, Final Document, Havana, 11-16 September, 2006, NAM 2006/Doc.1/Rev.3, www.cubanoal.cu/ingles/index.html. Посјећено 18. септембра 2010. године.

представљају дјела агресије и грубо кршење принципа Повеље УН-а, што укључује и немјешање у унутрашња питања држава.⁵⁰⁷

Слично томе, иако је операција 'ирачка слобода' у коначници оправдана давањем овлаштења од стране Савјета безбједности⁵⁰⁸ покушај Сједињених Држава да интервенцију оправда позивом на самоодбрану⁵⁰⁹ је наишао на критике других држава. Један од главних аргумената за критику односи се на чињеницу да Ирак није представљао **непосредну** пријетњу. На примјер, у вези с тиме, Иран је у марту 2003. године, изјавио:

Једнострана војна акција против Ирака не испуњава нити један стандард међународне легитимности. Она се не води у самоодбрани као одговор на претходни оружани напад. Нити би Ирак, чак и употребом имагинације, након 12 година свеобухватних санкција могао представљати непосредну пријетњу против националне безбједности ратоборних сила.⁵¹⁰

Такви ставови држава слични су примједбама изнешеним поводом недостатка непосредности пријетње, у контексту израелске акције против реактора Озирак 1981. године.

⁵⁰⁷ 14th Summit of Heads of State or Government of the Non-Aligned Movement, Final Document, Havana, 11-16 September, 2006, NAM 2006/Doc.1/Rev.3, www.cubanoal.cu/ingles/index.html, para 22.5. Посјеђено 18. септембра 2010. године.

⁵⁰⁸ Формално-правно оправдање САД-а за операцију 'ирачка слобода' садржано је у писму од 20. марта 2003, године упућеном предсједнику Савјета безбједности, UN DocS/2003/351. (Аргументи изнешени пред Савјетом безбједности од стране Велике Британије (UN DocS/2003/350) и Аустралије (UN DocS/2003/352) подржавају америчке ставове.) Писмо САД-а упућено Савјету безбједности такође се позива на право на самоодбрану, поред позивања на овлаштење за акцију које је дао Савјет безбједности. Види више о томе у D Kritsiotis, 'Arguments of Mass Confusion' 2004, 15 *European Journal of International Law* 233, стр. 241.

⁵⁰⁹ Види, нпр, *Authorisation for the Use of Military Force against Iraq* (Resolution of US Congress), 1498, 1499 и 1501, www.c-span.org/resources/pdf/hjres114.pdf, посјеђено 20.09.2010. године. Прије интервенције у марту 2003. године, Греј је тврдила да се чини је стратегија националне безбједности из 2002. године 'замишљена са Ираком у виду.' Gray, *The US National Security Strategy and the New 'Bush Doctrine' on Pre-emptive Self-Defence*, 2002, 1 *Chinese Journal of International Law*, стр. 443.

⁵¹⁰ UN Doc S/PV.4726, стр. 33. Види такође изјаве по том питању Јемена (UN Doc S/PV.4625, стр. 14); Малезије (UN Doc S/PV.4726, стр. 8); и Вијетнама (UN Doc S/PV.4726, стр. 32). Поред тога што су државе одбациле правни аргумент за интервенцију САД-а и коалиционих снага, појам превентивне самоодбране је проглашен незаконитим од стране 'Високог панела УН-а о пријетњама, изазовима и промјенама,' који је формиран одлуком Генералног секретара УН-а 2003. године (Report of the Panel, UN Doc A/59/565/ paras 188-92); као и од стране самог Генералног секретара у свом одговору на извјештај панела 2005. године (*In Larger Freedom: Towards Development, Security and Human Rights for All*, UN Doc A/59/2005, paras 122-26). Ради третмана појма самоодбране у неведеним документима види, C Gray, 'A Crisis of Legitimacy for the UN Collective Security System?' 2007, 56 *International and Comparative Law Quarterly* 157, стр. 160-64.

Уочљиво је да терминологија која се употребљава у националној стратегији из 2002. године указује на то да су САД сматрале да се према међународном обичајном праву, одговори на пријетње могу предузети само ако су те пријетње 'непосредне.' Сједињене Државе су се у наведеном документу залагале за ревизију појма 'непосредности',⁵¹¹ (а исти тај критериј би требало заобићи, ако Сједињене Државе сматрају да је то неопходно),⁵¹² али никад **нису негирале његово постојање.**

Дакле, када би и оставили по страни принципијелну незаконитост превентивне самоодбране, очигледно је да када се државе позивају на то право, без обзира да ли су подржане или не, оне то чине са тврдњом да је пријетња на коју се одговара била непосредне природе. Насупрот томе, тврдње новијег датума у погледу самоодбране против пријетњи које нису непосредног карактера не могу наћи оправдање у пракси држава⁵¹³ и биле су критиковане од стране других држава. Другим ријечима, самоодбрана која се предузима као одговор на непосредну пријетњу може бити законита у зависности од околности случаја, док се превентивна самоодбрана генерално сматра незаконитом од стране држава и аутора из ове области међународног права. Дакле, ради се о питању временске повезаности, односно непосредности, које има одлучујући утицај код оцјењивања законитости примјене права на самоодбрану.

У случају Никарагва, МСП је дошао до закључка да се акције Сједињених Држава не могу сматрати нужним на основу презентованих чињеница. Један од разлога које је Суд навео за такав закључак односио се на чињеницу да су мјере које су предузете против формација 'Контрас' започете мјесецима након што је оружана опозиција у Салвадору поражена.⁵¹⁴ Суд је дакле, на тај начин, везао законитост самоодбране за брзину којом је одговор предузет на постојећи напад.

⁵¹¹ Или, за његову 'адаптацију,' како је то наведено у документу. Види, *The National Security Strategy of the United States of America*, September 2002, <http://www.state.gov/documents/organization/15538.pdf>, посјећено 12.06.2010. године.

⁵¹² *Ibid*, стр. 6, гдје се наводи да 'ми нећемо оклијевати да дјелујемо сами, ако је то неопходно, примјењујући наше право на самоодбрану путем превентивног дјеловања.'

⁵¹³ Ову чињеницу потврђује одлука Сједињених Држава да нађе оправдање за интервенцију у Ираку 2003. године у овлаштењу за дјеловање које је дао Савјет безбједности а не у 'Бушевој доктрини.'

⁵¹⁴ *Nicaragua merits*, para 237.

Ако прихватимо ову тврдњу као тачну, то би значило да је идеја о временској повезаности релевантна не само код случајева превентивне самоодбране, него и код одговора на постојеће нападе: одговор мора услиједити 'непосредно' након напада на који се одговара.

У ери УН-а, многи аутори су анализирали елементе нужности и пропорционалности са аспекта међународног обичајног права на самоодбрану које се манифестује као одговор на постојећи напад, али не идентификују нити објашњавају временску везу између напада и одговора.⁵¹⁵ С друге стране, поједини аутори третирају елемент 'непосредности' као трећи услов за постојање законите самоодбране, према међународном обичајном праву, а који је одвојен од услова нужности и пропорционалности.⁵¹⁶ Тако на примјер, постоји мишљење да међународно обичајно право захтјева да 'акција у самоодбрани мора услиједити одмах по отпочињању напада.'⁵¹⁷

Када се анализира савремена пракса држава долази се до закључка да треба да постоји одређена временска веза између одговора на постојећи напад (за разлику од напада којим се пријети) и самог напада. Надаље, важно је узети у обзир да, у случајевима када принцип 'непосредности' чини дио праксе држава, то се често чини у контексту захтјева за постојањем нужности. На примјер, напади Јужноафричке Републике на базе Афричког националног конгреса 1986. године, критиковани су на основу чињенице да нису били **нужни** јер није било напада овог покрета у или на Јужноафричку Републику у седмицама које су непосредно претходиле акцији.⁵¹⁸ Дакле, слично као и код случаја 'Никарагва,' принцип временске повезаности између напада и самоодбране државе доживљавају као дио генералног услова да акција која се предузима треба бити 'неужна.' Због тога, вјероватно је сврсисходније третирати концепт непосредности као саставни дио

⁵¹⁵ Види D Kretzmer, 'Targeted Killing of Suspected Terrorists: Extra Judicial Executions or Legitimate Means of Defence?' 2005, 16 *European Journal of International Law* 171, стр. 187; O'Connell, *op.cit.*, стр. 64; и Alexandrov *op.cit.*, стр. 19-20.

⁵¹⁶ Dinstein, *War, Aggression and Self-Defense*, стр. 237-44; Gazzini, *op.cit.*, стр. 143-46; и A Constantinou, *The Right of Self-Defence under Customary International Law and Article 51 of the UN Charter*, Brussels, Bruylant, 2000, стр. 157.

⁵¹⁷ GM Badr, 'The Exculpatory Effect of Self-Defence in State Responsibility' 1980, 10 *Georgia Journal of International and Comparative Law* 1, стр. 25.

⁵¹⁸ *New York Times*, 20.05.1986. A1

ширег концепта нужности, него као засебан критериј за постојање законитог права на самоодбрану.

Идентификовање принципа према којем је потребно да одговор у самоодбрани буде временски везан за напад на који се одговара, а у складу са принципом нужности, је прилично јасно. Ипак, примјена ове идеје у пракси је зависна од околности случаја а на њу могу утицати многи фактори. У случају Фокландског рата, период од двадесет три дана након аргентинске инвазије се сматрао прихватљивим временским распонем.⁵¹⁹ Прихватање законитости британског одговора вјероватно је било засновано на чињеници да је након првобитног аргентинског напада услиједила континуирана окупација острва, што би се на неки начин могло посматрати као продужени напад. На тај начин, може се резоновати да је потреба Велике Британије за одговором остала доминантна.⁵²⁰ Још један разлог у прилог законитости одговора Велике Британије и поред постојања временског распона везан је за обим употребе силе који је био нужан да би се одговорило на напад. Било је потребно извјесно вријеме да би се мобилисала оружана сила одговарајућег обима да би се на адекватан начин одговорило на аргентински напад.

Још један могући разлог за постојање временског распона у наведеном случају везан је за географску позицију острва. Розалин Хигинс је у том погледу навела да географска локација има битан утицај на то колико брзо ће државе одговорити у самоодбрани.⁵²¹

У истом контексту, треба примјетити да је приликом рјешавања случаја 'Конго против Уганде,' МСП навео да се 'заузимање аеродрома и градова **стотинама километара од границе са Угандом** не чини пропорционалним у односу на серију пограничних напада за које је та земља тврдила да представљају основ за примјену права на самоодбрану, нити се наведене активности чине нужним за постизање

⁵¹⁹ Levitin, 'The Law of Force and the Force of Law: Grenada, the Falklands, and Humanitarian Intervention' 1986, 27 *Harvard International Law Journal*, стр. 638.

⁵²⁰ EPJ Myjer and N White, 'The Twin Tower Attack: An Unlimited Rights to Self-Defence?' 2002, 7 *Journal of Conflict and Security Law* 5, стр. 8.

⁵²¹ Higgins, *Problems and Process*, стр. 241.

истог циља.⁵²² Дакле, чини се да је Суд у извјесној мјери довео у везу локалитет одговора на напад са критеријима нужности и пропорционалности.⁵²³

Под претпоставком да је операција 'Пустињска олуја' представљала акцију предузету у колективној самоодбрани,⁵²⁴ прошло је пет мјесеци између изворног напада на Кувајт и одговора предузетог у самоодбрани.⁵²⁵ И у овом случају је постојала непрекидна окупација Кувајта током цијелог временског периода.⁵²⁶ У погледу интервенције коалиционих снага у Афганистану 2001. године, у мјери у којој та акција може бити третирана као одговор на нападе од 11. септембра, а не као акција предузета у превентивној самоодбрани,⁵²⁷ чини се да је временски распон од нешто мање од мјесец дана прихватљив,⁵²⁸ без обзира на чињеницу што је напад престао.⁵²⁹ То је вјероватно због тога што су постојале тешкоће у прикупљању обавјештења о починиоцима напада и због покушаја да се употреби дипломатски приступ са представницима талибанског режима, прије прибјегавања употреби силе.⁵³⁰

Чини се дакле да је неопходно да у извјесној мјери постоји временска веза између напада и одговора на напад. Идентификовање неког општег принципа на основу којег би се утврђивала та веза у пракси је ипак знатно теже. Чини се да потреба да одговор услиједи 'непосредно' након напада може бити тумачена на нешто флексибилнији начин. Сигурно се може установити да захтјев да се дјелује одмах није апсолутног карактера и да зависи од околности појединог случаја.

Такође, пошто је покушај рјешавања спора путем преговора довољан да се установи нужност (а да не спомињемо чињеницу да је таква врста дјеловања са

⁵²² *DRC v Uganda*, пара 147.

⁵²³ Као подршка наведеном закључку служи и издвојено мишљење судије Коојманс, који је нагласио ту везу. Види *DRC v Uganda*, separate opinion of Judge Коојманс, пара 34.

⁵²⁴ Што је такође дискутабилно, види *supra* 422.

⁵²⁵ Kenny, *Self-Defence*, стр. 1167.

⁵²⁶ Што према Кенију представља фактор у корист одобравања операције. *Ibid.*

⁵²⁷ Сједињене Државе су навеле два основа за оправдање своје акције у Афганистану: тврдили су да је интервенција 'одговор на ове нападе [од 11. септембра 2001. године]' и да је интервенција 'предузета да би се спријечили одвратили напади на Сједињене Државе у будућности' (UN Doc S/2001/946).

⁵²⁸ Барем судећи према ставовима држава које су подржале акцију. Види *supra* 411.

⁵²⁹ Што није био случај у Фокланском рату, па операција 'Трајна слобода' може бити третирана и као вид репресалија. Види Мујер and White, *supra* 411, стр. 8.

⁵³⁰ Сједињене Државе су 2001. године упутиле више захтјева према талибанском режиму у Афганистану, који су били одбачени. *Washington Post*, 19.09.2001, стр. А1 и *Washington Post*, 22.09.2001, стр. А1

моралног аспекта пожељнија алтернатива од употребе силе), ако држава прво покуша да преговара а онда установи да мора да прибјегне употреби силе због неуспјелих преговора, временски застој неће значити да је држава прекршила услов временске повезаности, у контексту елемента нужности:

Ако се предузимају озбиљни напори да се спор ријеша пријатељским средствима, сигурно је да се држава која настоји да искористи ове алтернативне путеве не може кривити због непотребног губљења времена прије него ослободи оружану силу.⁵³¹

Дакле, можемо закључити да треба да постоји моментална **потреба** да се одговори на напад а да не мора нужно да постоји моменталан **одговор**.⁵³² Одговор мора бити предузет о оквиру разумног временског оквира, узимајући у обзир све околности појединог случаја: тешкоће у процесу прикупљања доказа, кашњење проузроковано поступком мобилизације оружаних снага нападнute државе, вријеме које протиче приликом покушаја преговора и томе слично.

Поједини аутори, међутим, сматрају да идеја одговора који слиједи моменално послје напада а у вези права на самоодбрану није логична у контексту модерног свијета.⁵³³ Овакав аргумент није искључиво новијег датума: сличне тврдње су изношене у погледу јединствене природе нуклеарног оружја од датума када је изумљено такво наоружање.⁵³⁴ У новије вријеме, елементи временске повезаности у међународном обичајном праву на самоодбрану су редефинисани у контексту проблема тероризма 21. вијека. Због немогућности да се открију непосредне терористичке пријетње, због потребе да се прикупе информације у погледу терористичких активности и потешкоћа да се предузме непосредан одговор на ту врсту напада појавиле су се тврдње да временска веза више не

⁵³¹ Dinstein *Implementing Limitations on the Use of Force*, стр. 57.

⁵³² *Ibid. id.*

⁵³³ Види нпр, GM Travalio, 'Terrorism, International Law and the Use of Military Force' 2000, 18 *Wisconsin International Law Journal* 145, стр. 164-66.

⁵³⁴ Израел је наглашавао такав аргумент пред Савјетом безбједности приликом акције те државе проти реактора Озирак: UN Doc S/ PV.2280, стр. 53-55. Сличан став формулисала је и судија Хигинс: 'у ери нуклеарног оружја, здрав разум налаже да се једна нејасна одредба у тексту не тумачи на начин да се захтјева од државе да пасивно прихвати своју судбину прије него буде у прилици да се брани.' Higgins, *Problems and Process*, стр. 242. Види такође Bowett *op.cit.*, стр. 191-2.

представља услов за примјену законите самоодбране. Ове тврдње иду и даље у правцу да се сугерише да концепт 'непосредности' више не представља аспект међународног обичајног права на самоодбрану.⁵³⁵

Сигурно је да пракса држава не одражава такве ставове јер државе и даље прихватају аргумент да треба да постоји потреба за неком врстом временске везе између одговора који се предузима у самоодбрани и напада на који се одговара. Могло би се додуше, рећи да су ограничења на примјену права на самоодбрану постала флексибилнија. Од појаве нуклеарног наоружања, одређени ниво флексибилности у погледу услова временске повезаности одговора и напада је једини логичан начин на који се може тумачити право на самоодбрану. Ова 'флексибилност' је наводно увећана од терористичких напада 11. септембра 2001. године, у погледу онога што државе сматрају да је у складу са међународним правом. Тачно је да државе ријеђе помињу питање временске повезаности него генералне концепте неопходности и пропорционалности. Ипак, није тачна тврдња да су временска ограничења потпуно ишчезла из међународног обичајног права.

Имајући у виду наведено, чини се да је МСП у принципу правилно установио у случају 'Никарагва' да одгађање одговора на напад може значити да предузети одговор не испуњава услов нужности. Наравно, **колико** времена је потребно да протекне да би то био случај, тешко је изразити у мјерним јединицама које би биле примјенљиве на сваки случај.

Чини се да пракса МСП-а и његови *opinion juris* у погледу критерија нужности и пропорционалности, одражавају праксу држава.

Суд је био недвосмислен и конзистентан у погледу чињенице да употреба силе у самоодбрани мора бити нужна и пропорционална, а у случајевима када је понудио објашњење за садржај и обим ових критерија његови закључци су углавном представљали вјеран одраз примјене тих критерија у међународном обичајном праву.

⁵³⁵ MB Ocelli, 'Sinking the *Caroline*: Why the Caroline Doctrine's Restrictions on Self-Defence Should not be Regarded as Customary International Law' 2003, 4 *San Diego International Law Journal* 467, стр. 483-88.

С друге стране, таква појашњења су била минимална јер је Суд третирао критерије нужности и пропорционалности као ствари 'маргиналног значаја'.⁵³⁶ На примјер, у случају 'Никарагва,' закључци Суда и у погледу нужности и у погледу пропорционалности акција Сједињених Држава садржани су у свега једном пасусу.⁵³⁷ Слично томе, у случају 'Конго против Уганде,' Суд скоро није ни споменуо критерије нужности и пропорционалности, а ради се о случају гдје су **обе стране тврдили да дјелују у самоодбрани**.⁵³⁸ Када се упореди веома детаљан приступ држава елементима нужности и пропорционалности са одлукама МСП-а, чини се да је третирање ових критерија од стране Суда било сувише ограничено. Другим ријечима, у већини случајева, није проблем у ономе што је Суд рекао о нужности и пропорционалности, него у ономе шта није рекао.⁵³⁹

У извјесној мјери, треба имати на уму флексибилност услова нужности и пропорционалности. Та флексибилност може бити довољна да се објасни чињеница да се МСП није детаљно бавио овим критеријима. Сама природа нужности и пропорционалности отежава Суду задатак да постави објективни стандард за примјену ових услова. Имајући у виду наведено, ови критерији у међународном обичајном праву имају конкретну садржину, а обзиром на комплексност и тешкоће приликом идентификације њиховог садржаја, постоји повећана потреба да Суд допринесе њиховом бољем разумјевању.

Поред тога, треба се присјетити да је у сва три наведена случаја која се тичу права на самоодбрану, Суд утврдио да се оружани напад није десио. Пошто је Суд закључио да је то услов *sine qua non* за постојање законите самоодбране, нужност и пропорционалност нису били од одлучујећег значаја за доношење одлуке у сваком

⁵³⁶ Gray, *International Law and the Use of Force*, стр. 151. Иако Греј изводи овакав закључак само на основу третирања наведених критерија у случају 'Никарагва,' он се може примјенити као вјеродостојан на све релевантне одлуке Суда. Једини случај који може представљати изузетак је случај 'нуклеарног оружја' гдје је МСП нагласио значај критерија нужности и пропорционалности. Види *Nuclear Weapons advisory opinion*, paras 38 и 41. Види такође J Gardam, 'Necessity and Proportionality in *Jus ad Bellum* and *Jus in Bello*' in L Boisson de Charzournes and P Sands (eds), *International Law, the International Court of Justice and Nuclear Weapons*, Cambridge, Cambridge University Press, 1999, стр. 275, 284.

⁵³⁷ *Nicaragua merits*, para 237.

⁵³⁸ Ради кратког осврта Суда на наведене критерије, види *DRC v Uganda merits*, paras 147 и 304.

⁵³⁹ SM Young, 'Destruction of Property (on an International Scale): The Recent *Oil Platforms* Case and the International Court of Justice's Inconsistent Commentary on the Use of Force by the United States' 2004-05, 30 *North Carolina Journal of International Law and Commercial Regulation* 355, стр. 374-75.

случају, имајући у виду концепцију самоодбране према виђењу Суда. Примјера ради, Суд је у случају 'Конго против Уганде' навео:

[П]ошто услови за примјену самоодбране нису присутни у околностима случаја који је пред нама, Суд не налази потребу да испитује да ли је овлаштење на самоодбрану примјењено у околностима нужности и на начин који је био пропорционалан.⁵⁴⁰

Дакле, маргиналан третман критерија нужности и пропорционалности од стране Суда може бити виђен као природна посљедица концепције самоодбране у цјелини: у сваком случају, чињеница да није установљено постојање оружаног напада⁵⁴¹ значила је да је природа нужности и пропорционалности ирелевантна за спор пред Судом. Тако, чињеница да МСП није у значајнијој мјери елаборисао критерије нужности и пропорционалности може потицати из схватања оружаног напада као фундаменталног услова за постојање права на самоодбрану у међународном обичајном праву.

⁵⁴⁰ *DRC v Uganda merits*, para 147.

⁵⁴¹ Било због тога што нису испуњени критерији постављени од стране Суда за постојање 'оружаног напада' као у случају 'Никарагва,' или, једноставније, због тога што према изведеним доказима није утврђено да је оптужена страна заиста починила напад како то тврди тужитељ, као у случајевима 'нафтних платформи' и 'Конго против Уганде.'

Услови за примјену колективне самоодбране

Као што је раније наведено, Међународни суд правде је на недвосмислен начин указао на то да је 'оружани напад' основни услов за постајање права како на индивидуалну тако и колективну самоодбрану. Такође, и сва анализа овог појма у тексту који претходи се може једнако примјенити и на индивидуалну и колективну самоодбрану. Ипак, у случају 'Никарагва' МСП је појаснио да није довољно да држава која користи силу позивајући се на колективну самоодбрану идентификује да се десио оружани напад против државе у чије име тврди да дјелује. Није на држави која се позива на колективну самоодбрану да одлучује да ли се десио оружани напад него је у потпуности на 'нападнутој' држави да одлучи да ли је (она сама) била жртвом оружаног напада. Надаље, МСП је назначио да нападнута држава не само да мора одлучити него и 'објавити да је била нападнута'.⁵⁴² Суд је у том погледу навео:

Не постоји правило у међународном обичајном праву које допушта другој држави да користи право на колективну самоодбрану на основу сопствене процјене ситуације. Када се страна позива на колективну самоодбрану, треба очекивати да је држава, у чију корист се ово право користи, објавила да је била жртвом оружаног напада.⁵⁴³

Не само да нападнута држава треба да објави да јесте или је била жртва оружаног напада, него је Суд у случају 'Никарагва' јасно навео да нападнута држава мора **тражити** колективну заштиту, било од друге државе или групе држава, ради одговора на оружани напад. Овакав захтјев мора бити изричит и не може се подразумијевати на основу објаве да је жртва претрпјела оружани напад:

У сваком случају, Суд је мишљења да у међународном обичајном праву, било у оном општег карактера или оном које карактерише интер-амерички систем, не постоји правило које допушта примјену права на колективну самоодбрану у одсуству захтјева државе која себе сматра жртвом оружаног напада. Суд закључује

⁵⁴² *Nicaragua merits*, para 195

⁵⁴³ *Ibid .id.*

да услов који се односи на захтјев за заштиту од стране државе која је жртва наводног оружаног напада постоји поред услова да је та држава објавила да је била жртва оружаног напада.⁵⁴⁴

Упркос супротним тврдњама⁵⁴⁵ горе цитирани ставови наводе на закључак да Суд захтјева да нападнута држава затражи помоћ прије него што се колективна самоодбрана може прогласити законитом. То је и потврђено, мада на посредан начин, у случају 'Конго против Уганде,' гдје Суд признаје право на колективну самоодбрану наводећи да 'једна држава може позвати другу државу у помоћ приликом кориштења силе у самоодбрани.'⁵⁴⁶

Оно што није јасно из цитираног параграфа пресуде из случаја 'Никарагва' је да ли нападнута држава мора затражити помоћ од државе (или држава) које се одазивају на тај позив или је довољан генералан позив у помоћ. Чини се да један ранији параграф исте одлуке нуди одређене назнаке по том питању. Када је по први пут разматрао питање позива у помоћ нападнуте државе, Суд је навео:

Остаје питање да ли законитост примјене права на колективну самоодбрану од стране треће државе за рачун нападнуте државе...зависи од захтјева посланог од стране те државе трећој држави.⁵⁴⁷

Из овакве фопрмулације слиједи да је Суд заузео становиште да захтјев за помоћ мора бити усмјерен ка држави која у пракси пружа помоћ. Захтјеви везани за објаву напада и слање позива за помоћ од стране нападнуте државе сигурно представљају ограничавајуће факторе за државе које се позивају на право на колективну самоодбрану. У издвојеном мишљењу, судија Џенингс наводи да иако је намјера иза постављања оваквих услова похвална, нереално је очекивати у пракси да државе учине формалну објаву и упуте формални захтјев за помоћ. Судија Џенингс види захтјев за објавом и позивом у помоћ као услове који потенцијално угрожавају 'урођено' право држава на колективну самоодбрану.⁵⁴⁸

⁵⁴⁴ *Ibid*, para 199, 165.

⁵⁴⁵ Gray, *International Law and Use of Force*, стр. 186

⁵⁴⁶ *Congo v Uganda merits*, para 128

⁵⁴⁷ *Nicaragua merits*, para 196.

⁵⁴⁸ *Ibid*, издвојено мишљење судије Џенингс, para 545. Исти аргумент навео је и судија Швобел у свом издвојеном мишљењу, para 191.

Надаље, потребно је размотрити какве су посљедице пропуста да се испуне ови додатни услови код примјене права на колективну самоодбрану. Овде се поставља питање да ли су ови критерији нешто што би се могло назвати **пресудним код оцјене законитости**, што значи да би колективна акција која испуњава све друге критерије законите самоодбране испала незаконита због недостатка објаве напада иили захтјева за помоћ од нападнуге државе. Језик који користи Суд у једној прилици наводи на закључак да су критерији објаве напада и упућивања захтјева за помоћ итекако одлучујући, и то на сљедећи начин: 'поред **услова** да је држава која је предмет наводног напада то објавила **неопходно је** да та држава затражи помоћ.⁵⁴⁹

На сличан начин, судија Руда тумачи ове услове неопходним за постојање законитог права на колективну самоодбрану.⁵⁵⁰ С друге стране, постоји мишљење неколико аутора према којем је мало вјероватно да је Суд видио ове аспекте колективне самоодбране као фундаменталне. Према том мишљењу, ови додатни елементи су (само) очигледно корисни код утврђивања законитости акције предузете у колективној самоодбрани.⁵⁵¹ Барем када говоримо о услову објаве државе да је предметом оружаног напада, за овакво становиште може се наћи упориште у слиједећем наводу пресуде Суда у случају 'Никарагва': '**очекује се** од државе у чију корист се примјењује ово право да објави да је била жртвом оружаног напада.⁵⁵²

Јасно је, дакле, да је Суд указао на то да ови додатни елементи представљају саставне дјелове права на колективну самоодбрану. Оно што након тумачења праксе Суда не може бити утврђено са попутном сигурношћу је питање посљедица одсуства објаве оружаног напада односно одсуства захтјева за помоћ упућених од стране нападнуге државе.

⁵⁴⁹ *Nicaragua merits*, para 199

⁵⁵⁰ *Ibid*, издвојено мишљење судије Руда, para 175. Неопходно је примјетити да је судија Руда сматрао да је расправа о овим аспектима колективне самоодбране у случају 'Никарагва' била сувишна, јер је Суд већ закључио да није било оружаног напада на Салвадор.

⁵⁵¹ DW Greig, 'Self-Defence and the Security Council: What Does Article 51 Require?' 1991, 40 *International and Comparative Law Quarterly* 366, стр. 376-78.

⁵⁵² *Nicaragua merits*, para 195

Принудне противмјере у самоодбрани

Обзиром да је Суд ставио нагласак на тумачење појма 'оружаног напада' и да га је надаље дефинисао у смислу да представља нешто више од 'обичне употребе силе' на први поглед се чини да принудне мјере не могу бити предузете као одговор на употребу силе која је испод стандарда 'оружаног напада' или другим ријечима на 'мање тешке' инциденте употребе силе. То значи да би држава могла одговорити на релативно мање озбиљне нападе само мјерема које нису принудног карактера.

Ипак, поједини елементи пресуде из случаја 'Никарагва' упућују на другачији закључак. У параграфу 249 наведене пресуде, Суд је навео да у таквим ситуацијама нападнута држава може имати право да предузме 'пропорционалне противмјере'.⁵⁵³ Мора се признати да Суд није изричито навео да ове мјере могу имати принудни карактер. Иако се Суд позивао на појам принудних противмјера на неколико мјеста у пресуди, ни на једном мјесту се не објашњава природа тих противмјера. Без обзира на наведено, може се тумачити да Суд прихвата предузимање **принудних** противмјера. У сваком случају, судија Сима је на овај начин тумачио пресуду из 1986. године у свом издвојеном мишљењу на одлуку у случају 'нафтних платформи из 2003. године: 'под таквим пропорционалним противмјерама, Суд сигурно није могао подразумијевати обичне репресалије мирољубивог карактера'.⁵⁵⁴

Судија Сима је заузео овакав став због тога што би мирољубив одговор на употребу силе у већини случајева био бескористан за државу која се брани јер јој не оставља могућност да на употребу силе одговори силом. Надаље, став Суда да су 'пропорционалне противмјере' 'аналогне' праву на самоодбрану⁵⁵⁵ служи као показатељ да Суд сматра да ове мјере подразумијевају употребу силе.

Иако се може закључити да је Суд у случају 'Никарагва' сматрао да су принудне противмјере законите, постоје аутори који имају другачије мишљење. На примјер, Јорам Динштајн је навео да противмјере о којима говори Суд 'не могу подразумијевати употребу силе – без обзира на аналогију са самоодбраном – ако не

⁵⁵³ *Ibid*, para 249

⁵⁵⁴ *Oil platforms case*, издвојено мишљење судије Сима, para 12.

⁵⁵⁵ *Nicaragua merits*, para 210

постоји чин оружаног напада.⁵⁵⁶ Појам принудних противмјера као одговора на дјела употребе силе ниског интензитета није разматран у другим релевантним одлукама Међународног суда правде. Поједини аутори су навели да чињеница да Суд није прихватио принцип принудних противмјера у случају 'нафтних платформи' служи као доказ да Суд не прихвата такве мјере као законите.⁵⁵⁷

Ћутање Суда о овом питању у случаји 'нафтних платформи' не може се узети као одбацивање идеје о прихватљивости принудних противмјера. Чињеница да Суд није споменуо принудне противмјере у пресуди је разумљива јер према доказима који су изнесени пред Суд, закључено је да напади против бродова *Sea Isle City* и *USS Sameul B Roberts* нису могли бити приписани Ирану. Стога би питање да ли је одговор Сједињених Држава требало категорисати као 'самоодбрану' или 'противмјере' било беспредметно, јер није доказано да је Иран заиста напао ове бродове. У свом издвојеном мишљењу на пресуду у случају 'нафтних платформи,' судија Сима је изразио незадовољство чињеницом да је Суд пропустио да оцијени законитост противмејра које *prima facie* представљају повреду члана 2(4) Повеље УН-а.⁵⁵⁸

Имајући у виду горе наведено, разматрање принудних противмјера у случају 'Никарагва' остаје једини показатељ који се односи на ту врсту акција. Вјероватно најисправније тумачење става Суда по овом питању је оно према којем је у случају 'Никарагва' 'Суд утврдио са дозом извјесности....да „пропорционалне противмјере“ могу садржати употребу силе.'⁵⁵⁹ Већина која је одлучивала у случају 'нафтних платформи' нити потврђује нити одбацује овакав закључак.⁵⁶⁰

Ако прихватимо тврдњу да су принудне противмјере законите иако садрже елеменат употребе силе, такве мјере, према виђењу Суда не би представљале дјеловање у **самоодбрани**. Ово произилази из очигледне чињенице да у том случају не постоји чин оружаног напада. Ипак, законитост принудних противмјера би значила да чин употребе силе који не досеже ниво оружаног напада, као што је нпр.

⁵⁵⁶ Dinstein, Y., *War, Aggression and Self-Defense*, стр. 194.

⁵⁵⁷ Ochoa-Ruiz, Salamanca-Aguado, *op.cit.* стр. 509-10.

⁵⁵⁸ *Oil platforms merits*, издвојено мишљење судије Сима, para 12.

⁵⁵⁹ JL Hargrove, 'The Nicaragua Judgement and the Future of the Law of Force and Self-Defence' 1987, 81 *American Journal of International Law*, 135, стр.138.

⁵⁶⁰ *Oil platforms merits*, издвојено мишљење судије Хигинс, para 43.

достављање оружја или логистичке подршке од државе А против државе Б, даје право држави Б да одговори силом.

Често се појам принудних противмјера из случаја 'Никарагва' изједначава са појмом оружаних репресалија.⁵⁶¹ Према традиционалном схватању појма репресалија, које се разликују од самоодбране, оне представљају употребу силе било да су предузете с циљем да се обезбједи испуњење обавезе према међународном праву било као одговор ретрибутивног карактера на кршење такве обавезе.⁵⁶² Као такве, репресалије нису **одбрамбеног** карактера.

Из више разлога чини се мало вјероватним да је Међународни суд правде алудирао на законитост оружаних репресалија када је, у случају 'Никарагва' разматрао питање 'пропорционалних противмјера.'

Прво, од усвајања Повеље УН-а, а нарочито када се има у виду члан 2(4), оружане репресалије се генерално сматрају незаконитим.⁵⁶³ Било би недоследно од Суда, као органа Уједињених нација, да потврди њихову законитост макар и на посредан начин. Друго, разлика између самоодбране и репресалија заснива се на природи акције која се предузима као одговор⁵⁶⁴ а не на тежини инцидента на који се одговара. Одговор на употребу силе који се предузима годинама након тог догађаја би се и даље сматрао оружаном репресалијом, без обзира на тежину првобитног

⁵⁶¹ T Gazzini, *The Changing Rules on The Use of Force in International Law*, Manchester, Manchester University Press, 2005, стр. 138-9.

⁵⁶² J Combacau, 'The Exception of Self-Defence in UN Practice' in A Cassese (ed), *The Current Legal Regulation of the Use of Force*, Dordrecht, Martinus Nijhoff, 1986, 9, стр. 27-28.

⁵⁶³ На примјер, у Декларацији о принципима међународног права по питању пријатељских односа и сарадње између држава у складу са Повељом Уједињених нација (1970, Резолуција Генералне скупштине 2625) се наводи: 'Државе имају обавезу да се уздрже од предузимања репресалија које обухватају употребу силе.' Слично томе, Савјет безбједности је усвојио резолуцију поводом британских ваздушних напада на Јемен 1964. године у којој се наводи да 'репресалије **нису у складу** са принципима и циљевима УН-а.' SC Res 188.

⁵⁶⁴ RW Tucker, 'Reprisals and Self-Defence: The Customary Law' 1972, 66 *American Journal of International Law* 586, стр. 589-90. С друге стране, Бовет истиче да је ову концептуалну разлику тешко установити у пракси. То је дјелимично због тога што се ово питање компликује у случају конфликта који подразумева бројне инстанце употребе силе на обе стране. На примјер, чини се да појединачни инцидент спада у незаконите репресалије а може се изнијети тврдња да је чин предузет у самоодбрани када се узме у обзир контекст конфликта. Bowett *op.cit.* стр. 2-10. Види такође JA Green, 'Self-Defence: A State of Mind for States?' 2008, 55 *Netherlands International Law Review* 181, стр. 188-201.

напада. То је тбог тога што би таква акција била очигледно ретрибутивног карактера.⁵⁶⁵

Постоји схватање према којем се оружане репресалије могу подијелити у двије категорије и то законите и незаконите репресалије.⁵⁶⁶ Касезе је тако заступао став према којем традиционалне казнене репресалије треба третирати као незаконите и направити јасну разлику у поређењу са оружаним репресалијама које представљају 'непосредну оружану реакцију на блажу употребу силе'.⁵⁶⁷ Ова друга категорија оружаних репресалија приближна је концепту 'пропорционалних противмјера' коју спомиње МСП⁵⁶⁸, у мјери у којој се тај концепт да растумачити из образложења пресуде. Гледано из те перспективе, могао би се извући закључак да је Суд потврдио законитост одређене врсте оружаних репресалија. С друге стране, може се ставити примједба да је разликовање између двије врсте репресалија нетачно јер појам 'оружане репресалије' има конотације које су различите од онога што је Суд подразумијевао под законитим одговором на релативно блажи облик употребе силе. Сигурно се не може рећи за Суд да је потврдио законитост казних војних санкција или међудржавне одмазде која подразумијева употребу силе. Када се каже да је једна врста оружаних репресалија

⁵⁶⁵ Ретрибутивни карактер оружаних репресалија не треба мјерити према илузорном појму намјере (што је традиционални приступ) него на основи пропуста да се испоштују критерији нужности и сразмјерности. Види Green, *ibid.*

⁵⁶⁶ Види нпр. А Cassese, *International Law*, 2nd edn, Oxford, Oxford University Press 2005, стр. 371-73; Bowett, *op.cit.* стр. 26-32 и Dinstein, *op.cit.*, стр. 221-31.

⁵⁶⁷ Cassese, *ibid.* стр. 372.

⁵⁶⁸ Иако сам Касезе није довео у везу појам 'противмјера' које спомиње Суд са својом другом категоријом оружаних репресалија. *Ibid.*, стр. 371-73. Касезе није једини аутор који је правио разлику између репресалија које су 'законите' и оних које могу бити третиране као 'незаконите.' На примјер, и Динштајн и Бовет су идентификовали оно што они називају законити 'тип' репресалија. Ипак, њихове концепције су и различите од оне коју је промовисао Касезе и веома различите међу собом. Динштајн сматра да оно што он означава као 'одбрамбене оружане репресалије' представљају акције које се предузимају у **самоодбрани** (што значи да се предузимају као одговор на тежак 'оружани напад') гдје се одговор предузима 'у вријеме и мјесто које је различито од времена и мјеста изворног оружаног напада.' Dinstein, *op.cit.*, стр. 221-31. Овакав појам 'одбрамбених оружаних репресалија' не може се довести у везу са концептом принудних противмјера које спомиње Суд, јер се законитост 'одбрамбених оружаних репресалија' изводи из чињенице да оне спадају под појам самоодбране. За Бовета, репресалије могу бити законите када испуњавају стандард 'разложности.' Он прецизира критерије да би то појаснио и позива се на праксу држава – углавном са подручја Блиског Истока – да би нашао упориште за свој став: Bowett, *op.cit.* стр. 26-32. Као и код Динштајнове концепције законитих репресалија, тешко је установити везу са појмом 'принудних противмјера' које спомиње Суд. У овом случају, то је због тога што Бовет, за разлику од Касезе, задржава казнене елементе у свом појму 'секундарних' законитих репресалија, што је јасно одбачено и од Савјета безбједности и од Генералне скупштине. Види Резолуција Генералне скупштине 2625, S/Res/188/1964.

законита, онда је могуће да постоје и друге врсте које су потенцијално такође законите. Због тога је корисније, да би се направила јасна разлика, говорити о принудним противмјерама а не о 'секундарним' оружаним респесалијама.

У сваком случају, која год терминологија да се употребљава код означавања оружаног одговора на 'мање тежак' напад, постаје очигледно да, узети заједно, самоодбрана и принудне противмјере које спомиње Суд представљају начине реаговања на **било коју** врсту незаконите употребе силе против једне државе. Овакав закључак донекле подрива истрајност Суда у наглашавању потребе постојања оружаног напада и анализирања природе тог напада. Принудне противмјере (под претпоставком да је Суд признао њихову законитост) се чине доста сличним акцијама које се предузимају у самоодбрани јер обе представљају одговор оружаним путем на незакониту употребу силе. Једина разлика између 'принудних противмјера' и акције предузете у самоодбрани јесте у томе што се чин употребе силе не квалификује као оружани напад. Стога се поставља питање да ли се за Суд, разлика између акције у самоодбрани и примјене законитих оружаних противмјера, налази у једном стандарду који није потпуно прецизно одређен.

Одговор треба тражити у анализи случајева примјене колективног права на самоодбрану. Према се чини да је Суд прихватио концепт према којем нападнута држава може одговорити било предузимајући принудне противмјере као одговор на употребу силе против ње која је испод нивоа оружаног напада, било примјењујући право на самоодбрану у случају оружаног напада, Суд је недвосмислено указао на то да треће државе могу помоћи оружаним путем нападнутој држави само ако је та држава претрпјела оружани напад. Тако на примјер, Суд наводи:

Акције за које је оптужена Никарагва, чак и под претпоставком да је установљено да се могу приписати тој држави, могле би послужити као оправдање само за пропорционалне противмјере које подразумијевају употребу силе од стране државе која је била жртва наведених акција, што су у овом случају Салвадор, Хондурас или Костарика. **Оне не би могле послужити као оправдање за противмјере предузете од стране треће државе, у**

овом случају Сједињених Држава, **а нарочито не би могле оправдати интервенцију која подразумијева употребу силе.**⁵⁶⁹

Дакле, иако постоје различита становишта о томе да ли су појединачни случајеви примјене присилних противмјера прихваћени као законити од стране Суда, чини се недвосмисленим да се колективна акција смије предузети **само** као одговор на оружани напад. Другим ријечима, иако није извјесно да је појам индивидуалних принудних противмјера прихваћен од стране Суда као законит јасно је да су колективне принудне противмјере проглашене незаконитим.

⁵⁶⁹ *Nicaragua merits*, paras 211, 249, 252.

ПРАВО НА САМООДБРАНУ И СУБЈЕКТИ БЕЗ ЕЛЕМЕНАТА ДРЖАВНОСТИ

Проблем стављања питања у оквиру међународног права

Повеља Уједињених Нација поставља основне параметре за расправу питања употребе силе против субјеката без елемената државности. Члан 2(4) налаже државама чланицама да се 'у својим међународним односима, уздржавају од пријетње силом или од употребе силе која би била уперена против територијалног интегритета или политичке независности ма које државе или која би на ма који други начин била у супротности са циљевима Уједињених нација.' У члановима 42, 43 и 51, Повеља признаје два изузетка од ове забране: принудне мјере употребе силе у оквиру система колективне безбједности Организације и право на самоодбрану против оружаног напада. У појединим случајевима, државе су сматрале да је овакав нормативни режим сувише амбициозно замишљен и намјерно су дјеловале изван његових оквира. То су, ипак, ријетки примјери, и у великој већини случајева, аргументи око легалности употребе силе одражавају режим успостављен Повељом.

Суочена са пријетњама од стране субјеката без елемената државности, међународна заједница није формално измјенила правила из Повеље, али их је преобликовала кроз процес тумачења.⁵⁷⁰ Са много аспеката, такво тумачење није дало јасне и стабилне резултате него је одвело у процесе адаптације и прилагођавања норми међународног права у свјетлу нових реалности и перцепција.

Рестриктивно читање услова оружаног напада

До краја 80-их година 20. вијека владао је широки консензус да је забрана употребе силе била свеобухватна и да је **свака** употреба силе у међународним односима била *prima facie* незаконита.⁵⁷¹ Као посљедица таквог схватања, екстериторијална употреба силе од стране једне државе против субјеката без елемената државности

⁵⁷⁰ A Cassese, 'Return to Westphalia?,' In A Cassese (ed.), *The Current Legal Regulation of the Use of Force*, 1986, стр. 514.

⁵⁷¹ Lachs, 'General Course on Public International Law' 169 *Recueil des Cours* (1980-IV) стр. 162.

који дјелују са територије друге државе, неизбежно је кршила наведено правило.⁵⁷² Поједине државе и аутори инсистирали су на томе да је употреба силе, која није усмјерена против територијалног интегритета или политичке независности друге државе, била у складу са чланом 2(4).⁵⁷³ Такав аргумент (који се нпр, прилагођавао употреби силе у анти-терористичким операцијама)⁵⁷⁴ је, ипак, било тешко довести у склад са формулацијом и историјом наведеног члана Повеље: чак и површно читање је било довољно да се примјети да се и присилне мјере 'који су на било који други начин у супротности са циљевима Уједињених нација' сматрају незаконитим а *travaux préparatoires* указује на то да накнадно уврштавање других елемената текста (као што је помињање 'политичке независности' или 'територијалног интегритета') није урађено с циљем да се ограничи обим забране.⁵⁷⁵ По том основу, рестриктивно тумачење забране је недвосмислено одбачено од стране МСП-а у пресуди из случаја 'Крфски канал' и од тада је заувјек напуштено. Суд је у пресуди из случаја 'Никарагва' примјенио овакво круто тумачење забране из Повеље и на сферу међународног обичајног права. Из наведеног слиједи да државе које настоје да примјене силу на екстериторијалном плану, (на примјер, као дио анти-терористичке кампање) морају наћи оправдање за своје дјеловање. Забрана у члану 2(4) налаже државама да не употребљавају силу 'у међународним односима.' Појам међународних односа се првенствено тумачи на начин да обухвата односе између двије државе или, другим ријечима, међудржавне односе. На опрезан начин овај термин се проширује и на употребу силе у односима између држава с једне стране и *de facto* режима или покрета за национално ослобођење с друге стране. На тај начин, и употреба силе против терориста из друге државе потпада под појам 'међународних односа' и индиректну забрану из члана 2(4) Повеље.

Самоодбрана је служила као примарни правни основ на који су се државе позивале да би оправдале употребу силе против субјеката без елемената

⁵⁷² Schachter, 'The Lawful Use of Force by a State against Terrorists in another Country', 19 *Israel Yrbk on Human Rights*, 1989, 209, стр. 213–214.

⁵⁷³ Bowett, *op.cit.*, стр. 142, Gazzini, *op.cit.*, стр. 125-26.

⁵⁷⁴ Види нпр, Kühn, 'Terrorism and the Right of Self-Defence', 6 *S. African Yearbook of International Law*, 1980, стр. 42.

⁵⁷⁵ C Gray, *International Law and the Use of Force*, стр. 31-33.

државности.⁵⁷⁶ Њихов основни аргумент био је недвосмислен: конструишући концепт самоодбране на најшири могући начин, државе су тврдиле да имају право да одговоре на нападе и када они не потичу од стране друге државе. Иако су такве тврдње изношене у више наврата, никада нису наишле на одобравање од стране међународне заједнице. У суштини, све до краја 80-их година 20. вијека, међународна заједница одбацивала је такве тврдње на готово систематичан начин.⁵⁷⁷ Примјера ради, напад Израела на сједиште палестинског ПЛО-а у предграђу Туниса је био 'најоштрије осуђен' од стране Савјета безбједности, који је тај напад назвао 'чином оружане агресије...и флагрантним кршењем Повеље Уједињених нација' и који је позвао друге државе да 'предузму мјере како би одвратиле Израел од примјене таквих мјера које угрожавају суверенитет и територијални интегритет свих држава.'⁵⁷⁸ Слично томе, напад Сједињених Држава на циљеве у Либији 1986. године, иако различито третиран од стране појединих аутора, је недвосмислено одбачен у Генералној скупштини као 'повреда Повеље Уједињених нација и међународног права.'⁵⁷⁹ Упад оружаних снага Јужноафричке Републике, наишао је на оштре критике и отпор других држава.⁵⁸⁰

Доктрина ефективне контроле у анализи одговорности

У наведеном периоду државе су се држале рестриктивног правног принципа према којем је самоодбрана била допуштена против субјеката без елемената државности али само под уско дефинисаним условима.⁵⁸¹ Да би се напад субјекта без елемената државности квалификовао као 'оружани напад' у смислу члана 51, морало је бити могуће га приписати другој држави према строгим правилима приписивања одговорности. Та правила уобличио је МСП у пресуди из

⁵⁷⁶ Види *ibid.*, стр. 136-40., ради сажетог приказа инцидента у којима су учествовали Израел, Јужноафричка Република, Португал и Сједињене Државе.

⁵⁷⁷ Gazzini, *op.cit.*, стр. 191.

⁵⁷⁸ S/Res/573/1985.

⁵⁷⁹ GA Res. 41/38.

⁵⁸⁰ Види нпр, S/Res/527/1982, S/Res/546/1984, и S/Res/568/1985.

⁵⁸¹ Bruha and Tams, 'Self-Defence Against Terrorist Attacks. Considerations in the Light of the ICJ's *Israeli Wall Opinion*', in K. Dicke *et al.* (eds.), *Weltinnenrecht. Liber Amicorum Jost Delbrück* (2005), стр.92.

случаја 'Никарагва' у дијелу који се тича односа између државе и побуњеничких снага, али је та пресуда поставила генерални принцип о одговорности државе за дјеловање субјеката без елемената државности.⁵⁸² У наведеној пресуди, Суд је прихватио да *jus ad bellum* може бити прекршен 'слањем од стране или за рачун државе наоружаних банди, група, паравојски или плаћеника који врше акте примјене оружане силе против друге државе.' Ипак, да би дјеловање нерегуларних снага могло бити приписано држави, та држава треба да врши 'ефективну контролу над војним или паравојним операцијама у питању,' а сама логистичка или друга врста подршке није довољна да би та веза постојала. Као последица оваквог тумачења, само терористички напади који се одвијају под ефективном контролом друге државе, оправдавају постојање права на самоодбрану.

Надаље, право на самоодбрану се тумачило на рестриктиван начин и у другом погледу. Суд је у пресуди из случаја 'Никарагва' потврдио да је самоодбрана доступна само као одговор на тешке повреде забране употребе силе. Као и код питања приписивања одговорности, тако дефинисан праг дјеловања није лако примјенити у пракси и поједини инциденти остају неразјашњени. У принципу, став Суда, према којем би било 'неопходно направити разлику између најтежих облика употребе силе (који представљају оружани напад) и других лакших облика,' је био недвосмислен и извршио је пресудан утицај на разумјевање самоодбране као одбране против квалификованих облика употребе силе. Овако уско тумачење права на самоодбрану вјероватно вуче поријекло од формулација кориштених у члану 2(4) Повеље УН-а с једне стране (свака...употреба силе) и члана 51 Повеље, с друге стране ('оружани напад'). Поједини аутори тумаче ово неслагање на начин да државе треба да 'окрену други образ' или да барем одустану од одговора силом, када су суочене са лакшим повредама члана 2(4) Повеље, што је донекле контроверзан закључак.⁵⁸³ У контексту екстратериторијалне употребе силе код анти-терористичких активности, описани праг дјеловања имао је суштински значај јер напади терориста су обично (иако не увијек) мањег интензитета него напади

⁵⁸² Murphy, 'Protean Jus ad bellum', in T. Giegerich and A. Zimmermann (eds), *A Wiser Century? Judicial Dispute Settlement, Disarmament and the Laws of War 100 Years after the Second Hague Peace Conference*, 2009, стр. 9–10.

⁵⁸³ Gazzini, *op.cit.*, стр. 133.

званичних оружаних снага, и стога могу бити испод прописаног прага дјеловања.⁵⁸⁴ Да би избјегео доношење таквог закључка, Израел је нарочито заступао став да 'континуирани напади боцкања,' ако су дио шире стратегије, могу бити 'посматрани...у својој укупности, као оружани напад.'⁵⁸⁵ С друге стране, несумњиво је да теорија о акумулацији догађаја, није примљена са одобравањем од стране других држава (о чему је претходно било говора), а тврдње Израела засноване на тој теорији одбачене су у Савјету безбједности.⁵⁸⁶

Коначно, према традиционалном схватању, право на самоодбрану је било ограничено 'принципом функционалности.'⁵⁸⁷ Члан 51. и међународно обичајно право допуштају државама да 'употријебе силу само у одбрамбене сврхе, у присуству оружаног напада, и у мјери нужној да би се тај напад одбио.'⁵⁸⁸ Иако превентивна самоодбрана представља посебан проблем, у принципу је прихваћено да 'право на самоодбрану није инструмент неограниченог трајања него само има за циљ одбијање оружаног напада и привремено гарантовање безбједности држава.'⁵⁸⁹ Овај функционални приступ подрзумијева да треба да буду задовољени услови нужности и пропорционалности којима се ограничава наведено право, али и да треба да постоји временска веза између мјера које се предузимају у самоодбрани и напада против којег су усмјерене, што је критериј који се понекад означава као 'непосредност.' Осим у случају да је теорија 'акумулације догађаја' прихватљива (што је далеко од истине), све наведено упућује на закључак да одговори на моменталне терористичке нападе се не могу квалификовати као самоодбрана, јер 'пошто долазе обавезно послије напада, када је укупна штета већ причињена' не могу се окарактерисати као 'мјере заштите.'⁵⁹⁰

⁵⁸⁴ Guillaume, 'Terrorisme et droit international', 215 *Recueil des Cours* (1989-III) 287, стр. 406.

⁵⁸⁵ Y. Dinstein, *War, Aggression and Self-Defence* (4th edn, 2005), стр. 230–231; и Feder, 'Reading the U.N. Charter Connotatively: Toward a New Definition of Armed Attack', 19 *NYU Journal of International Law and Policy*, 1987, 395, стр.414–418.

⁵⁸⁶ Levenfeld, 'Israel's Counter-Fedayeen Tactics in Lebanon: Self-Defense and Reprisal Under Modern International Law', 21 *Columbia Journal of Transnational Law*, 1982/83, стр. 1

⁵⁸⁷ Cannizaro, 'Contextualizing Proportionality: Jus ad bellum and jus in bello in the Lebanese War', 88/864 *International Revue of the Red Cross*, 2006, стр. 782.

⁵⁸⁸ *Ibid.*

⁵⁸⁹ Gazzini, *op.cit.*, стр. 143.

⁵⁹⁰ Bowett, 'Reprisals Involving Recourse to Armed Force', 66 *American Journal of International Law*, 1972, 1, стр. 3;

Узевши све ове факторе заједно, према традиционалном схватању права на самоодбрану, државе које су настојале да оправдају екстратериторијалну употребу силе против субјеката без елемената државности, наилазиле су на одређене потешкоће.

Рестриктивна анализа под притиском

У последње двије деценије, државе су добиле погодне прилике да прилагоде правила која се тичу употребе силе у анти-терористичким операцијама. На први поглед, режим успостављен Повељом остао је исти, јер се чалнови 2(4), 42, 43 и 51 још увијек примјењују, а државе одбијају да формално измјене постојећа правила. С друге стране, велики број држава сматра да су терористичке активности пријетња на коју треба одговорити путем мултилатералне или унилатералне акције, укључујући и употребу силе. Према мишљењу тих земаља, борба против тероризма је легитиман циљ који оправдава 'војни приступ проблему' и дозвољава прилагођавање правила *jus ad bellum*. Да би постигле тај циљ, заинтересоване државе морају ревидирати три различита аспекта постојећег режима а то су забрана употребе силе, заштита система колективне безбједности и изузеци од забране једностране употребе силе.

У погледу генералне забране употребе силе, нема сумње да се иста односи само на терористе који оперишу са територије друге државе. Поједине државе због тога тврде да је систем УН-а заснован на Повељи застарио (на примјер САД), али су овакве тврдње углавном одбачене од стране остатка међународне заједнице. Друге државе сматрају да треба правити разлику између тежих и лакших повреда забране употребе силе, гдје оне прве треба третирати као да долазе од стране друге државе. Иако поједини правници у међународној арени сматрају да члан 2(4) треба тумачити на флексибилан начин да изузетак од забране обухвати и терористичке нападе мањег интензитета, већина држава и коментатора подржала је традиционално тумачење наведеног члана.

Постојећи систем колективне безбједности такође доживљава одређене изазове када је суочен са проблемом тероризма. Као последица наведених трендова, данас постоји могућност да државе користе оружану силу против терориста са одобрењем Савјета безбједности. У појединим случајевима, Савјет безбједности је преузео и водећу улогу у борби против тероризма. Ово тијело је у више наврата потврдило да чин тероризма може представљати пријетњу у смислу члана 39. Повеље УН-а.⁵⁹¹ Савјет је то потврдио и поводом конкретних примјера терористичког насиља⁵⁹² као и на принципијелан начин.⁵⁹³ У погледу ове прве категорије, треба примјетити да се Савјет безбједности бавио актима тероризма и без очигледног међународног елемента.⁵⁹⁴ Као примјер принципијелних одлука служи резолуција 1566 (2004), према којој, Савјет безбједности у складу са поглављем VII, '[о]суђује, на најоштрији начин, сва дјела тероризма, без обзира на мотивацију, почињена било гдје и од било кога, као најозбиљније пријетње миру и безбједности.'⁵⁹⁵ С друге стране, када се разматра питање санкција, слика није тако очигледна. Једном када Савјет безбједности квалификује чин тероризма као пријетњу миру, отворена је могућност да примјени мјере из члана 41 и члана 42 Повеље УН-а. Евидентно је, ипак, да се ова два члана примјењују на различит начин. Могло би се рећи да је улога Савјета безбједности у борби против тероризма заснована на мјерама које нису војног карактера. У суштини, у погледу члана 41, постоји врло мало тога што Савјет безбједности **није** урадио, а можда је и прекорачио своја овлаштења у неколико наврата. Примјера ради, током последње двије деценије, као дио напора у борби против тероризма, СБ је основао посебан анти-терористички комитет,⁵⁹⁶ наредио је државама чланицама да замрзну

⁵⁹¹ Gazzini, *op.cit.*, стр. 33.

⁵⁹² Види нпр, S/Res/1368 и 1373 (поводом напада 11. септембра 2001. године), S/Res/1438/2002 (Бали), S/Res/1530/2004 (Мадрид). Ради листе свих резолуција овог карактера види www.un.org/terrorism/sc-res.shtml, посјећено 11.10.2010. године.

⁵⁹³ Види нпр, S/Res/1377 ('Declaration on the Global Effort to Combat Terrorism'), S/Res/1456 ('Declaration on the Issue of Combating Terrorism').

⁵⁹⁴ Види нпр, предсједничку изјаву од 1. септембра 2004. године којом се осуђују терористичке активности у Русији (UN Doc. S/PRST/2004/31).

⁵⁹⁵ S Res//1456/2003.

⁵⁹⁶ S/Res/1267/1999.

банковне рачуне осумњичених за тероризам;⁵⁹⁷ да кривично гоне одређене терористичке активности,⁵⁹⁸ и да изручују осумњичене за тероризам.⁵⁹⁹

Насупрот томе, иако је тумачио члан 41 на флексибилан начин, Савјет безбједности се уздржавао од примјене члана 42 Повеље УН-а у борби против тероризма. Савјет безбједности је утврдио да су напади од 11. септембра 2001. године проузроковали примјену права на самоодбрану, али то је представљало мултилатерално одобрење захтјева за једностраном употребом силе, а не колективну акцију у смислу члана 42.⁶⁰⁰ Разлог за овакву праксу вјероватно је везан за чињеницу да се војне мјере не сматрају корисним у борби против тероризма а понекад ни сама нападнута држава не разматра ту опцију.

Дакле, иако Савјет безбједности може одобрити војне мјере против терориста, такве мјере су остале теоретска могућност или, у најбољем случају, крајње средство.⁶⁰¹

Завршна разматрања

Као што је то наведено горе, од 1945. године државе су користиле силу против субјеката без елемената државности. Иако је таква пракса била релативно ријетка, обично је наилазила на критике од стране међународне заједнице. У последње двије деценије, број земаља које поступају на тај начин се повећао. Ситуације у којима се користи сила се разликују, али скоро увјек се објашњавају као примјена права на самоодбрану.⁶⁰² Став међународне заједнице се донекле промјенио од

⁵⁹⁷ Види нпр, S/Res/1373/2001, para. 1c; S/Res/1735/2006, para. 1a.

⁵⁹⁸ Види нпр, S/Res/1373/2001, para. 2e.

⁵⁹⁹ S/Res/731/1992, para. 3; S/Res/748/1992, para. 1.

⁶⁰⁰ Eisemann, 'Attaques du 11 septembre et exercice d'un droit naturel de légitime défense', in O. Corten *et al.* (eds), *Le droit international face au terrorisme* (2002), стр. 239.

⁶⁰¹ C. Gray, *International Law and the Use of Force*, стр. 31–33.

⁶⁰² У почетку је постојао општи консензус да Сједињене Државе могу примјенити право на самоодбрану као одговор на нападе од 1. септембра 2001. године. Током времена акције Сједињених Држава су критиковане због чињенице да представљају прекорачење права на самоодбрану. Резолуције Савјета безбједности бр:1510, 1589, 1659 и 1707. Израел је 2003. године бомбардовао палетсинкс кампове сјеверно од Дамаска као одговор на самоубилачки напад у Хаифи. У лјето

принципијелне осуде кориштења права на самоодбрану против субјеката чије се дјеловање не може приписати другој држави до инсистирања на поштовању критерија нужности и пропорционалности.

Оваква пракса држава се, међутим, тешко може уколпити у традиционални правни режим по питању употребе силе. Међународна судска тијела, приликом разматрања различитих аспеката права на самоодбрану, нису потврдила било какве нове изузетке од ограничења у погледу употребе силе у међународном праву. Иако су поједине акције садржале елементе одмазде, државе нису отвориле дебату о законитости оружаних репресалија.

2006. године, Израел је бомбардовао и потом извршио инвазију на Либан као одговор на ракетне нападе Хезболаха. Реакција међународне заједнице се углавном заснивала на чињеници да је употреба силе од стране Израела била диспропорционална. Турска се у више наврата позивала на право на самоодбрану приликом акција против курдског ПКК-а. Иако друге земље критиковале Турску због диспропорционалне употребе силе, већина земаља се уздржала од формалне осуде турских акција. Примјери позивања држава на члан 51. Повеље УН-а у борби против субјеката без елемената државности укључују: бомбардовање фармацеутских постројења од стране САД-а као одговор на нападе на америчке амбасаде у Кенији и Танзанији 1998. године, нападе Ирана на базе МКО-а на територији Ирака средином 90-их, нападе руског ваздухопловства на чеченске базе у Грузији 2007 године (UN Doc. S/2002/1012.) као и упад колумбијских оружаних снага на територију Еквадора у потјери за побуњеницима FARC-а.

ПРАВО НА САМООДБРАНУ И ЕМБАРГО НА УВОЗ ОРУЖЈА

Увод

Примарни задатак Савјета безбједности је ‘одржавање међународног мира и безбједности.’⁶⁰³ Да би постигао овај циљ, ‘Савјет безбједности може одлучити које мјере, које не повлаче употребу оружане силе да употрејеби ради извршења његових одлука, и може упутити позив члановима Уједињених нација да се саобразе тим мјерама. Ове мјере могу обухватити потпун или дјелимичан прекид привредних односа’ што укључује и забрану на промет оружја.⁶⁰⁴ Одлука коју донесе Савјет безбједности, као на примјер ембарго на увоз оружја, ствара правну обавезу коју све чланице Уједињених нација морају поштовати.⁶⁰⁵

Наметање ембарга на увоз оружја једној држави, од стране УН-а, захтјева потврдан глас свих пет сталних чланица (због права ‘вета’) и барем четири гласа од преосталих десет земаља.⁶⁰⁶ Нити једна од земаља које су несталне чланице, нема право да блокира доношење одлуке Савјета безбједности.⁶⁰⁷

Забране увоза оружја су једно од најдјелотворнијих средстава са аспекта међународног одржавања мира.⁶⁰⁸ ‘Ускраћивањем средстава за ратовање и репресију агресорима и прекршиоцима норми људских права, забране увоза оружја директно доприносе спријечавању и смањивању обима оружаног сукоба.’⁶⁰⁹ Поред тога, ‘ограничавањем промета само одабране врсте наоружања као и добара и услуга војне употребе, те спријечавањем владајућих елита, њихових војски, и других наслиних оружаных група да дођу до истих, забране увоза оружја представљају основну врсту паметних санкција.’⁶¹⁰ Оне су важан фактор који

⁶⁰³ Повеља УН-а, члан 24(1).

⁶⁰⁴ *Ibid.* чл. 41.

⁶⁰⁵ *Ibid.* чл. 40.

⁶⁰⁶ *Ibid.* чл. 27.

⁶⁰⁷ *Id.*

⁶⁰⁸ David Cortright et al., *Sanctions Sans Commitment: An Assessment of U.N. Arms Embargoes*, 2002, стр. 1. доступно на <http://www.fourthfreedom.org/pdf/ArmsEmbargoes.pdf>. посјећено 20.10.2010. године .

⁶⁰⁹ *Id.*

⁶¹⁰ *Id.*

доприноси заштити невиних цивила.⁶¹¹ Вјероватно због тога Савјет безбједности намеће ембарго на увоз оружја чешће него било који други облик економских санкција.⁶¹²

Поред обавезујућих забрана увоза оружја које намеће Савјет безбједности, ове санкције често уводе и регионалне организације као што су Европска Унија или Економска заједница западноафричких држава, као и појединачне државе.⁶¹³ Сједињене Државе су једнострано наметнуле ограничења на увоз оружја десетинама земаља у протеклим годинама.⁶¹⁴ Ове једностране забране често остају на снази и након што УН укине ембарго на увоз оружја.

Дакле, нема сумње да је ембарго на увоз оружја релативно честа појава. Иако је свака држава слободна да ускрати слање оружја другој држави, постоји теза да обавезујући ембарго на увоз оружја, који намеће Савјет безбједности, угрожава право државе на самоодбрану.⁶¹⁵ То питање је размотрено у овом поглављу.

⁶¹¹ *Id.*

⁶¹² *Id.*

⁶¹³ *Ibid.* стр.3

⁶¹⁴ *Id.* Примјери укључују Иран, Ирак, Либију и Сјеверну Кореју. Види више о томе у, William M. McGlone and Michael L. Burton, *Economic Sanctions and Export Controls*, доступно на : http://www.abanet.org/intlaw/committees/business_regulation/export_controls/yir2000.pdf посјећено 20.10.2010.

⁶¹⁵ *See, e.g.,* Carin Kahgan, Jus Cogens and the Inherent Right to Self-Defense, 3 *I.L.S.A. Journal of International and Comparative Law*, 1997, 767.

Поједини случајеви од генералне важности

Јужноафричка Република

Савјет безбједности је 1977. године усвојио резолуцију 418, којом је наметнуо обавезујући ембарго на увоз оружја Јужноафричкој Републици.⁶¹⁶ Након што је Националистичка странка освојила власт у Јужноафричкој Републици 1948. године, влада је усвојила законе који ће чинити стубове система апартхејда, којим се ограничавају права црнаца и других мањина.⁶¹⁷ Резолуцијом 1761 усвојеном 6. новембра 1962. године, Генерална скупштина Уједињених нација позвала је државе чланице УН-а да бојкотирају Јужноафричку Републику и да прекину дипломатске односе са том земљом.⁶¹⁸ Савјет безбједности је пратио Генералну скупштину и 7. августа 1963. године усвојио је Резолуцију 181, којом се препоручује необавезујући ембарго на увоз оружја против Јужноафричке Републике.⁶¹⁹ Велика Британија и Француска су навеле да ће правити разлику између оружја за унутрашњу репресију и оружја за спољну одбрану, и (заједно са Сједињеним Државама) успротивиле су се обавезујућем ембаргу на увоз оружја. Међутим, 1976. године, стотине црнаца је убијено у нередима у мјесту Совето током протеста изазваног неједнакостима у образовном систему, што је проузроковало интензивирање међународне осуде режима апартхејда. Такође, у септембру 1977. године, Стивен Бико, лидер покрета 'Црначке свијести,' умро је у полицијском притвору. Коначно, 4. новембра 1977. године, превентивно као резултат нереди у мјесту Совето, превирања и репресије широм Јужноафричке Републике, Савјет безбједности УН-а је усвојио резолуцију 418 којом је трговина оружјем са Јужноафричком Републиком проглашена 'пријетњом миру' и којој је ембарго на увоз оружја учињеним обавезујућим.⁶²⁰

⁶¹⁶ Gray, *International Law and Use of Force*, стр.105-06; S/Res/418/1977.

⁶¹⁷ Institute for International Economics, Case Studies in Sanctions and Terrorism, доступно на : <http://www.iie.com/research/topics/sanctions/southafrica.cfm> посјећено 20.10.2010. године, гдје се цитира Mark David, *United-States-South African Relations—1962-67*, in *Economic Coercion and U.S. Foreign Policy: Implications of Case Studies from the Johnson Administration*, Sidney Weintraub ed., 1982, стр. 215. *Economic Coercion and U.S. Foreign Policy: Implications of Case Studies from the Johnson Administration*

⁶¹⁸ G.A. Res. 1761 (XVII), U.N. Doc. A/1761.

⁶¹⁹ S/Res/181/1963.

⁶²⁰ S/Res/418/1977. Gray

Представник Француске је ставио резерве према резолуцији у смислу чињенице да ниједној земљи не смије бити ускраћено право на самоодбрану које гарантује члан 51. Повеље УН-а.⁶²¹ С друге стране, пошто је сврха ембарга на увоз оружја била да се спријечи гомилање оружја намјењеног унутрашњој репресији, а нарочито након недавно извршеног сламања побуне од стране владе Јужноафричке Републике, француска влада је одлучила да гласа у корист обавезујућег ембарга на промет оружја Јужноафричкој Републици.⁶²² Савјет безбједности није укинуо обавезујући ембарго на увоз оружја све до избора Нелсона Менделе за предсједника, 1994. године.⁶²³

Југославија

Један од најбољих примјера за анализу односа ембарга на увоз оружја и права на самоодбрану је примјер Босне и Херцеговине.⁶²⁴ Током 1991. и 1992. године, четири од шест југословенских република прогласиле су независност што је довело до грађанског рата. Како се насиље појачавало, представници Европске заједнице су покушали да путем преговора постигну дипломатско рјешење спора, али у томе нису успјели. Примирја и договорени прекиди ватре редовно су нарушавани од стране свих страна, које су вјероватно гледале на легитимност дипломатске интервенције Европске заједнице са дозом скептицизма.

Након скоро три мјесеца непријатељстава, Савјет безбједности УН-а је усвојио резолуцију 713, којом се намеће обавезујућу ембарго на увоз оружја свим државама које су настале на територији бивше Југославије.⁶²⁵ То, међутим, није зауставило непријатељства. Унутар Босне и Херцеговине, гдје је сукоб однио највише живота, муслиманске и хрватске снаге биле су удружене у борби против српских снага, током већег дијела трајања конфликта.

⁶²¹ Repertoire of Practice of the Security Council 1975-1980, 311.

⁶²² *Id.*; Gray, *International Law and Use of Force*, стр. 106.

⁶²³ S/Res/919/1994.

⁶²⁴ *Види* Bosnia v. Serbia II, 1993 I.C.J. 325

⁶²⁵ *Id.*; види S/Res/713/1991 (25.09.1991.) (“[С]ве државе морају, ради успостављања мира и стабилности у Југославији, моментално почети примјењивати општи и свеобухватни ембарго на све испоруке оружја и војне опреме Југославији, док Савјет безбједности не одлучи другачије након консултација између Генералног секретара и владе Југославије”).

Уједињене нације су признале БиХ као суверену државу 22. маја 1992. године, након што је то учинила Европска заједница 6. априла 1992. године. Како су се сукоби продубљивали, све више земаља је позивало на подизање ембарга што је довело до тога да Генерална скупштина усвоји резолуцију 47/121, којом се захтјева од Савјета безбједности да стави ембарго ван снаге.⁶²⁶ Према мишљењу земаља које су подржавале централну владу у БиХ, наметање обавезујућег ембарга на увоз оружја од стране Савјета безбједности се није могло сматрати мјером неопходном да се успостави међународни мир и безбједност.⁶²⁷ Савјет безбједности, наводно, није предузео никакве мјере неопходне ради успостављања мира, па стога није ни укинуо право Босне и Херцеговине на одговор оружаним путем, па је употреба силе у самоодбрани још увијек била нужна. У стварности, ембарго на увоз оружја је онемогућио Босни и Херцеговини да примјени то право.

Пошто је право на самоодбрану норма *jus cogens*, а пошто је обавезујући ембарго на увоз оружја ограничавао то право, слиједило би да је одржавање ембарга на снази у супротности са међународним правом.

С друге стране, одређени број држава је сматрао да селективно подизање ембарга није оправдано и да ће само распламсати конфликт. Ако би ембарго био укинут, Савјет безбједности би, под изговором заштите урођеног права на самоодбрану само угрозио своје напоре учињене у прошлости да се ограничи конфликт и да се нађе трајно рјешење. Подизање ембарга би, према сличним аргументима, само довело до трке у наоружању између зараћених страна у БиХ са несагледивим посљедицама. Другим ријечима, подизање ембарга би била ‘солуција очајања’ јер би то значило да Уједињене нације окрећу леђа Босни и Херцеговини а остављају њеном становништву да се избори до краја без обзира на посљедице. Нацрт резолуције⁶²⁸ којом би се укинуо ембарго је стављен на гласање и одбачен због уздржаних гласова девет чланица Савјета безбједности, од којих су четири

⁶²⁶ Види G.A. Res. 47/121, U.N. Doc. A/RES/47/121 (“Генерална скупштина...тражи од Савјета безбједности . . . [д]а изузме Републику Босну и Херцеговину од ембарга на увоз оружја који је наметнут бившој Југославији према резолуцији Савјета безбједности 713 (1991) од 25. септембра 1991. године”).

⁶²⁷ Повеља УН-а, члан. 51.

⁶²⁸ S/25997

сталне чланице. Ембарго је остао на снази све до 22. новембра 1995. године,⁶²⁹ а није укинут на основу права БиХ на самоодбрану него као резултат чињенице да су представници Србије, Хрватске и БиХ потписали Дејтонски мировни споразум у Охају, 22. новембра 1995. године.

БиХ је покушала да убиједи Међународни суд правде да огласи по питању легалности ембрга на увоз оружја који јој је наметнут и да ‘разјасни ту правну недоумицу ради цијеле међународне заједнице.’⁶³⁰ БиХ је нарочито инсистирала на утврђивању чињенице да ли њено право на самоодбрану, укључујући средства (оружје) за примјену тог права, има превенство над ембаргом на увоз оружја који је наметнуо Савјет безбједности.⁶³¹ Суд је утврдио да нема надлежност да одлучи по том питању јер државе које су одлучивале о наметању ембарга нису биле странке у поступку. Овака став Суда негативно је утицао на покушај разјашњења односа између обавезујућег ембарга на увоз оружја и права државе на самоодбрану.

Руанда

Предметна дебата је поново избила на површину поводом конфликта у Руанди.⁶³² Прије 1994. године, Руанда је била једна од најгушће насељених земаља на свијету. Њена популација се састојала од двије доминантне етничке групе: Хуту, који су чинили 85% популације и Тутси који су чинили око 14% популације.⁶³³ Иако су Хуту представљали бројчану већину, Тутси су владали њима задњих пола миленијума, све до 1961. године. Генерал Хабјаримана (Хуту) је 1973. године освојио власт извршивши државни удар и владао је земљом наредних двадесет година. У годинама које су претходиле масакру, влада Хабјаримане је подстицала међуетничку мржњу унутар Руанде. “Брана етничке нетрпељивости је била срушена 6. априла 1994. године, када је оборен авион Хабјаримане, приликом његовог повратка са регионалног мировног самита у Дар ес Саламу. Његова смрт

⁶²⁹ Види S/Res/1021/1995.

⁶³⁰ *Bosnia v. Serbia II*, 1993 I.C.J. 325, 344-45

⁶³¹ *Id.*

⁶³² Gray, *International Law and Use of Force*, стр.107.

⁶³³ Ved P. Nanda et al., ‘Tragedies In Somalia, Yugoslavia, Haiti, Rwanda and Liberia—Revisiting the Validity of Humanitarian Intervention Under International Law’ *Part II*, 1998, 26 *Denver Journal of International Law and Policy*, 827, стр. 847

покренула је ланчану реакцију насумичних егзекуција припадника групе племена Тутси као и чланова опозиције, од старне предсједничке гарде.”⁶³⁴ Током свега три мјесеца, између 500.000 и 800.000 грађана Руанде, углавном припадника племена Тутси, је убијено. УН је претходно послао батаљоне у покушају да успостави мир у региону, али није успио. Што је криза постајала дубља, то је подршка мировној мисији од чланица УН-а бивала слабија.

Мјесец дана након што је започет геноцид, Савјет безбједности је усвојио резолуцију 918, којом се Руанди намеће обавезујући ембарго на увоз оружја, како би покушао спријечити ескалацију насиља, и којом се повећава број чланова *UNAMIR* (Мисија помоћи Уједињених нација Руанди) мисије са 1.515 на 5.500.⁶³⁵ Међутим, распоређивање додатних трупа се десило са великим закашњењем због невољности држава чланица да учествују у мисији са трупама и опремом. Након што је успоставио контролу у земљи, Руандски патриотски фронт (*RPF*), који су сачињавали Тутси који су раније побјегли из Руанде, основао је владу са широком подршком међу становништвом.

Тежак унутрашњи конфликт учинио је Руанду рањивом на утицаје извана.⁶³⁶ Сходно томе, Руанда је износила сличне аргументе као и Босна и Херцеговина, који су се сводили на тврдњу да би ембарго на увоз оружја требало подићи да би се омогућило земљи да се заштити од пријетњи споља.⁶³⁷ “Овај пут, Савјет безбједности је реаговао, јер је био забринут због војних припрема и упада на територију Руанде од стране присталица бившег режима.”⁶³⁸ Иако Руанда није претрпела ‘оружани напад’ постојала је непосредна пријетња, а одговор оружаном силом би био нужан када би се пријетња материјализовала. Надаље, због чињенице да УН није могао да обезбједи довољан број трупа или да изврши довољан притисак да заштити Руанду од напада споља, његове акције нису представљале мјере које су неопходне да би се одржао међународни мир и безбједност, и право Руанде да се брани од пријетњи стога није било стављено ван снаге. Задржавање ембарга на увоз

⁶³⁴ Ved P. nanda et al., *Tragedies in Somalia, Yugoslavia, Haiti, Rwanda and Liberia – Revisiting the Validity of Humanitarian Intervention Under International Law – Part II*, 1998, 26, *Denver Journal of International Law and Policy*, 827, стр. 848.

⁶³⁵ S/Res/918/1994.

⁶³⁶ Gray, *International Law and Use of Force*, стр.107.

⁶³⁷ *Id.*

⁶³⁸ *Id.*

оружја против легитимне власти у земљи би представљало повреду норми *jus cogens*. Подсјећајући да је примарни циљ обавезујућег ембарга на увоз оружја спријечавање убијања недужних цивила, у овом случају Савјет безбједности је реаговао тако што је укинуо ембарго на оружје које је било намјењено владиним снагама,⁶³⁹ и на тај начин дозволио Руанди примјену права на самоодбрану у случају материјализовања спољње пријетње.

Сијера Леоне

Питање права на самоодбрану је разматрано и у контексту ембарга на увоз оружја који је био наметнут Сијера Леонеу. Побуњеници Уједињеног револуционарног фронта (*RUF*) отпочели су своје активности 1991. године и покушали су да се представе као нова власт у Сијера Леонеу.⁶⁴⁰ Војна власт у Сијера Леонеу унајмила је плаћенике из Јужноафричке Републике да се боре против побуњеника 1991. године.⁶⁴¹ Са искуством стеченим у ратовима Јужноафричке Републике са Анголом и Намибијом, плаћеници су идентификовали кретање Револуционарног фронта и у року мањем од мјесец дана скоро елиминисали побуњенике из земље.⁶⁴² До 1996. године, *RUF* је био присиљен да приступи мировним преговорима.⁶⁴³ Услови предаје су били да се *RUF* региструје као политичка партија и да се разоружа.⁶⁴⁴ Ипак, *RUF* се није разоружао нити демобилисао, него је збацио цивилну управу предсједника Хабах у мају 1997. године и преузео власт.⁶⁴⁵ Од 1991. године, *RUF* је одговоран за више од 75.000

⁶³⁹ Gray, *International Law and Use of Force*, стр 107 (која цитира S/Res/1011/1995) (“ограничења која су наметнута резолуцијом 918, параграф 13, (1994) се неће примјењивати у погледу продаје или достављања оружја и сродног материјала влади Руанде путем граничних прелаза наведених у листи коју је влада те земље дужна доставити Генералном секретару, који ће одмах обавијестити све државе чланице УН-а са те листе.”).

⁶⁴⁰ Ian Martinez, Conflict Resolution in Africa: Sierra Leone’s “Conflict Diamonds”: The Legacy of Imperial Mining Laws and Policy, 2001, 10 *University of Miami International and Comparative Law Review*, 217, стр. 233.

⁶⁴¹ *Id.* стр. 234

⁶⁴² *Id.*

⁶⁴³ *Id.*

⁶⁴⁴ *Id.* (гдје цитира К. Nowrot & Е. Schabacker, The Use of Force to Restore Democracy: International Legal Implications of the ECOWAS Intervention in Sierra Leone, 1998, 14 *American University International Law Review*, 321, стр., 326.

⁶⁴⁵ *Id.* стр. 235

убистава, пола милиона избјеглица, 2,25 милиона интерно расељених и хиљаде оскаћених.⁶⁴⁶ У октобру 1997. године, Савјет безбједности је наметнуо ембарго на увоз оружја Сијера Леонеу.⁶⁴⁷ Неке државе чланице УН-а су покушале да оправдају достављање оружја легитимној влади како би јој било омогућено да се брани, тврдећи да би ембарго требао да се односи искључиво на *RUF*.⁶⁴⁸ Разликовање те врсте, ипак, није нашло мјеста у резолуцији.⁶⁴⁹

Пошто је *RUF* представљао пријетњу легитимној влади Сијера Леонеа, та земља је имала право да се брани од те пријетње.⁶⁵⁰ Пријетња је била непосредна, а одговор оружаним путем је био нужан да би се земља одбранила од агресије *RUF*-а. Поред тога, УН није предузео никакву акцију која би могла представљати ‘потребне мјере’ да би се одржао мир, па тако одбрана Сијера Леонеа није могла бити ограничена. Одржавање на снази ембарга на увоз оружја против легитимне владе би представљало кршење норми *jus cogens*. Сходно томе, Савјет безбједности је поново реаговао на начин да је дозволио доставу оружја снагама легитимне власти.⁶⁵¹

Либериа

Либериа је такође наводила сличне аргументе када је била под ембаргом на увоз оружја и суочена са нападом на своју територију, али овај пут ситуација је била знатно другачија од оне описане у претходним примјерима јер је сама влада Либериае представљала пријетњу међународној безбједности.⁶⁵² Савјет безбједности УН-а је наметнуо ембарго на увоз оружја Либериаи резолуцијом 1343 као санкцију због континуираног мијешања те земље у конфликт у Сијера

⁶⁴⁶ S/Res/1132/1997

⁶⁴⁷ *Id.*

⁶⁴⁸ Gray, *International Law and Use of Force*, стр. 106.

⁶⁴⁹ *Id.*; види S/Res/1132/1997

⁶⁵⁰ Види генерално о томе у Повеља УН-а, члан 2(7). Подршка *RUF*-у од стране Либериае повећала је пријетњу за безбједност Сијера Леонеа. Види S/Res/1343/2011. Ипак, пошто Либериа није слала трупе у име државе, њено понашање вјероватно не би представљало ‘оружани напад’ у смислу члана 51, иако би се могло третирати као незаконита интервенција у смислу члана 2(7).

⁶⁵¹ S/Res/1171/1998.

⁶⁵² Gray, *International Law and Use of Force*, стр 107.

Леонеу.⁶⁵³ Циљ ембарга је био да се заустави подршка Либериие побуњеницима *RUF*-а.⁶⁵⁴ Када је Либерииа касније била суочена са нападима *LURD*-а (Либериијци уједињени због помирења и демократије) унутар сопствених граница, тражила је од Савјета безбједности да укине ембарго, тврдећи да јој ембарго онемогућава право да се одбрани.⁶⁵⁵ Иако је Либерииа имала право да користи оружану силу да би одбила нападе, Савјет безбједности није прихватио тај аргумент, углавном због тога што је ембарго и даље био ефикасан у постизању своје сврхе а то је прекид подршке Либериие побуњеницима *RUF*-а у Сијера Леонеу.⁶⁵⁶

Сомалија

Један од скоријих примјера покушаја да се укине ембарго на увоз оружја Савјета безбједности са позивом на право на самоодбрану је примјер Сомалије. Ембарго на увоз оружја је наметнут Сомалији 1992. године⁶⁵⁷ у покушају да се успостави мир након избијања грађанског рата 1991. године када је председник Мухамед Сијад Баре свргнут од стране националистичких герила.⁶⁵⁸ Иако су трупе УН-а за одржавање мира биле распоређене у тој земљи, успјех је изостао због дјеловања тешко наоружаних војних фракција, па су се трупе УН-а временом потпуно повукле.⁶⁵⁹

⁶⁵³ Види S/Res/1343/2001.

⁶⁵⁴ *Id.* Бивши либериијски председник, Чарлс Тејлор је у притвору у Хагу а суди му се пред Посебним судом за Сијера Леоне за злочине против човјечности и друга кривична дјела која обухватају убиство, силовање, и регрутовање дјецe током конфликта у Сијера Леонеу. Он је ухапшен 2006. године када је покушавао да побјегне из Нигерије. Види више о томе у, *Trial of Ex-Liberian President Only Funded Through Opening Statements: Prosecutor*, Jurist Legal News and Research, 01.02.2007., доступно на интернет страници: <http://jurist.law.pitt.edu/pcbackup/2007/02/trial-of-ex-liberian-president-only.php>.

посјећено 25.10.2010. године

⁶⁵⁵ Види, нпр. писмо Министра вањских послова Либериие упућено Генералном секретару УН-а 10. маја, 2001. године U.N. Doc. S/2001/474.

⁶⁵⁶ Види S/Res/1408/2002.

⁶⁵⁷ S/Res/733/1992.

⁶⁵⁸ BBC NEWS, *Timeline: Somalia: A Timeline of Key Events*,

<http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/1072611.stm>; Infoplease.com, Somalia, доступно на

<http://www.infoplease.com/ce6/world/A0861179.html>.

посјећено 25.10.2010. године

⁶⁵⁹ *Id.*

Од тада, постоје озбиљне потешкоће у процесу успостављања централне власти јер паравојне формације одбијају да признају ауторитет владиних званичника и настављају своје нападе.⁶⁶⁰ Коначно, у септембру 2004. године, парламент од 275 посланика је сазван (у Кенији) по новом статуту, а Абдулахи Јусуф Ахмед, бивши генерал, је изабран за предсједника у октобру 2004. године.⁶⁶¹

У децембру 2005. године, лидери Сомалије, Јемена, Судана и Етиопије, тражили су од Савјета безбједности да укине ембарго како би помогао прелазној влади да успостави ауторитет над зараћеним паравојним формацијама.⁶⁶² Ипак, Савјет безбједности није укинуо ембарго чак ни на оружје намјењено владиним снагама.⁶⁶³ Многи сматрају да је Ахмед ратни злочинац и диктатор и боје се да би он додатно дестабилизовао Сомалију ако би имао могућност да купује наоружање.⁶⁶⁴ Пошто Ахмед и његова влада могу представљати пријетњу међународној безбједности ако буду имали могућност да купују наоружање, Савјет безбједности вјероватно неће укинути ембарго у овом случају, чак ни на оружје намјењено владиним снагама.⁶⁶⁵

⁶⁶⁰ *Id.* У последњој деценији, најгори примјер избијања насиља у Сомалији почео је у мају 2006. године када су исламске паравојне снаге, познате као Савјет сомалијских исламских судова ратовале против ривалских оружаних група. Доступно на:

<http://www.infoplease.com/ipa/A0107979.html>.

посјећено 26.10.2010. Уз помоћ сусједне Етиопије, прелазна влада је углавном била успјешна у покушајима да протјера исламисте са територије земље. *Id.* У јануару 2007. године, Сједињене Државе су извеле ваздушне нападе на исламисте у повлачењу, јер се вјеровало да су међу њима и три члана Алкаиде који се сумњиче за учешће у нападима на америчке амбасаде у Најробију и Дар ес Саламу, 1998. године. *Id.*

⁶⁶¹ BBC NEWS, *Timeline: Somalia: A Timeline of Key Events*, доступно на:

<http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/1072611.stm>.

посјећено 25.10.2010. године

⁶⁶² Reuters, *Somalia Neighbours Ask U.N. to End Arms Embargo*, доступно на:

<http://www.alertnet.org/thenews/newsdesk/L29100201.htm>

посјећено 25.10.2010. године.

⁶⁶³ Види S/Res/1744/2007. Ипак, Савјет безбједности је овластио државе чланице Афричке уније да пошаљу мисију у Сомалију са циљем обезбјеђивања заштите владиним званичницима и с циљем обуке сомалијских снага безбједности. *Id.* Савјет безбједности је, такође, одобрио достављање оружја које би служило као подршка наведеној мисији. *Id.*

⁶⁶⁴ Види, Afrol News, *Somalia's New President Gets Mixed Welcome*, доступно на: <http://www.afrol.com/articles/14495> (October 11, 2004), посјећено 25.10.2010. године.

⁶⁶⁵ *Id.*

Либија

Поводом избијања сукоба у Либији, Савјет безбједности је 26. фебруара 2011. године донио једногласну одлуку којом се намећу санкције властима у Либији, којом се уводи ембарго на увоз оружја, којом се замрзава имовина либијских званичника а насилна репресија цивилних демонстраната, која је у току, повјерава на истрагу Међународном кривичном суду у Хагу. У својој резолуцији 1970 Савјет безбједности је прецизирао да:

„Све државе чланице ће одмах предузети неопходне мјере с циљем спријечавања директног или индиректног снабдијевања, продаје или трансфера наоружања или сродног материјала свих врста укључујући оружје и муницију Либијској Арапској Џамахирији, на територији или са територије те државе или од стране њених држављана или путем бродова или ваздухоплова те државе.“⁶⁶⁶

У истој резолуцији чланови Савјета безбједности су навели да „систематски напади широког обима који су усмјерени против цивилног становништва у Либијској Арапској Џамахирији могу се квалификовати као злочини против човјечности.“⁶⁶⁷

У изјави датој након усвајања резолуције, Генерални секретар УН-а, Бан Ки Мун, је навео да акције либијских власти представљају недвосмислено кршење норми међународног понашања и озбиљне повреде међународног права људских права и хуманитарног права. Генерални секретар је закључио да је од великог значаја чињеница да је Савјет [безбједности] консензусом одлучио да преузме одговорност за успостављање међународног мира и безбједности.⁶⁶⁸

У другој резолуцији по истом питању, Савјет безбједности је одобрио међународну акцију с циљем успостављања зоне забране лета изнад Либије и предузимање „свих

⁶⁶⁶ S/Res /1970/2011

⁶⁶⁷ Доступно на интернет страници УН информативног центра:
<http://www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=37633&Cr=Libya&Cr1>, посјећено 05.04.2011. године

⁶⁶⁸ Доступно на интернет страници УН информативног центра:
http://www.un.org/apps/news/infocus/sgspeeches/search_full.asp?statID=1096, посјећено 05.04.2011. године

неопходних мјера“ с циљем заштите цивила од напада либијских оружаних снага.⁶⁶⁹

Соучени са могућношћу пораза либијских побуњеника, поједине чланице Савјета безбједности разматрају могућност изузимања примјене ембарга на побуњенички покрет. Примјера ради, у својој изјави од 8. марта 2011. године, амерички сенатори Џон Мекејн и Џо Либерман позивају америчку администрацију да „тумачи резолуцију 1970 на начин да се остави отвореном могућност достављања војне помоћи опозицији која себе наводно не сматра Либијском Арапском Цамахиријом.“⁶⁷⁰ Филип Кроули, помоћник државног секретара за односе с јавношћу, изјавио је истог дана да се ембарго на увоз оружја односи на свакога у Либији и негирао је наводе да су Сједињене Државе тражиле од Саудијске Арабије да достави оружје либијској опозицији.⁶⁷¹

Упркос почетном јасном ставу администрације, верременом се појачава притисак да се ембарго ограничи само на владине снаге, па у том смислу и треба тумачити изјаву америчког државног секретара Хилари Клинтон која је 29.03.2011. године навела да „може доћи до легитимног трансфера наоружања“ када се обе резолуције Савјета безбједности тумаче као цјелина, те изјаву америчког амбасадора при УН-у Сузан Рајс која наводи да САД нису донијеле одлуку да наоружају либијске револуционаре „али нису ни искључиле ту опцију.“⁶⁷²

Већина аутора из области међународног права сматра да би наоружавање либијских побуњеника било нелегално. Примјера ради, директор правних студија Универзитета у Кенту, професор Николас Гриф, сматра да резолуција од 17. марта у суштини оснажује ембарго на увоз оружја јер налаже државама чланицама његово „строго поштовање.“ Према његовом мишљењу, резолуцијом је недвосмислено препуштено Савјету безбједности да одлучи да ли да поштри,

⁶⁶⁹ S/Res/1973/2011

⁶⁷⁰ Доступно на интернет страници:

http://mccain.senate.gov/public/index.cfm?FuseAction=PressOffice.PressReleases&ContentRecord_id=9aa91d97-abfd-257b-803c-d6d36bf939db, посјећено 05.04.2011. године

⁶⁷¹ Доступно на интернет страници:

http://thecable.foreignpolicy.com/posts/2011/03/08/state_department_arming_libyan_opposition_would_be_illegal, посјећено 05.04.2011. године

⁶⁷² Доступно на интернет страници лондонског дневног листа Гардијан:

<http://www.guardian.co.uk/world/2011/mar/30/arming-libya-rebels-america-warned>, посјећено 05.04.2011. године

суспендује или укине ембарго на увоз оружја, а није остављена могућност државама да дјелују једнострано.⁶⁷³

Према мишљењу аутора ове дисертације, једини начин да се достављање наоружања једној од страна у Либији изврши у складу са нормама међународног права јесте путем Комитета за санкције, који је успостављен резолуцијом 1970, а који може утврдити изузетак од примјене ембарга на увоз наоружања. Обзиром да Комитет чине чланови Савјета безбједности, да би се утврдио такав изузетак, неопходно је постићи међународни консензус око најбољег начина да се рјеши криза у Либији.

Наведени примјери свједоче о контроверзној природи односа између обавезујућег ембарга на увоз оружја и права на самоодбрану. У слиједећем поглављу ће бити анализарана валидност представљених аргумената у свјетлу права на самоодбрану у међународном праву.

⁶⁷³ *Id.* Види такође изјаву Генералног секретара НАТО-а Андерса Расмусена који је навео: „Мандат УН-а нам повјерава провођење ембарга на увоз оружја...Ми нисмо у Либији да би наоружавали него да би заштитили људе.“ Неименовани извор Гардијана који је савјетовао британску владу изјавио је: „покушај да се двије резолуције узму као цјелина да би се оправдало наоружавање побуњеника личи на имагинативну интерпретацију од стране САД-а. Не вјерујем да је Савјет безбједности имао побуњенике у виду када је усвајао резолуцију.“

Законитост обавезујућег ембарга на увоз оружја у односу на право на самоодбрану

Основно питање које се поставља је да ли обавезујући ембарго на увоз оружја представља дерогацију права државе на самоодбрану. Један аутор тврди да:

[у] мјери у којој је урођено право на самоодбрану перемпторна норма, чак ни Савјет безбједности не може наметнути обавезујуће мјере као што је ембарго на увоз оружја, који се примјењује на све стране у оружаном сукобу, јер као такав, ембарго ефективно подрива сбособност нападнуге државе да организује самоодбрану, и стога онемогућава држави да се послужи тим правом.⁶⁷⁴

Други тврде да 'ембарго на увоз оружја утиче на право на самоодбрану али у суштини не негира то право.'⁶⁷⁵ Другим ријечима, када су суочене са обавезујућим ембаргом на увоз оружја, државе могу наставити да законито користе оружану силу да би се заштитиле јер ембарго не поништава то право иако држава нема могућност да купи додатно наоружање од других држава.⁶⁷⁶

Неопходно је анализирати значење ријечи 'дерогација' да би се утврдило полазно становиште по овом питању. Није било много рапсправе у Међународном суду правде или на другом мјесту у погледу онога што представља 'дерогацију' у контексту међународног права. Према ријечнику, ријеч дерогација означава одступање (од неког правила), дјелимично укидање или умањење вриједности. Дакле, није потребно да дође до потпуног негирања права да би се радило о дерогацији, јер и сам утицај на перемпторну норму, каква је право на самоодбрану могао би се сматрати незаконитим. Овакав аргумент има више шансе да буде прихваћен у ситуацијама када је ембарго наметнут држави којој предстоји непосредан спољни напад, и када та држава не представља пријетњу међународној безбједности односно када иначе дјелује у складу са нормама међународног права.

⁶⁷⁴ Carin Kahgan, *Jus Cogens and the Inherent Right to Self-Defense*, 3 *I.L.S.A. Journal of International and Comparative Law*, 1997, 767 стр. 825-26.

⁶⁷⁵ Gray, *International Law and Use of Force*, стр. 107.

⁶⁷⁶ Види *id.*

У таквом случају, ембарго се може сматрати дерогацијом права на самоодбрану само до момента 'док Савјет безбједности не предузме **потребне** мјере да би се одржао међународни мир и безбједност.'⁶⁷⁷

Примјера ради, Руанда и Сијера Леоне су тврдили да ембарго на увоз оружја омета њихово урођено право на самоодбрану и Савјет безбједности је реаговао оба пута тако што је укинуо ембарго на оружје намјењено владиним снагама.⁶⁷⁸

Ситуација је, ипак, значајно другачија када је ембарго наметнут земљи која представља пријетњу међународној безбједности.⁶⁷⁹ У таквим ситуацијама, валидан позив на право на самоодбрану неће имати премоћ над ембаргом. На примјер, ембарго против Либериие је наметнут да би се спријечила незаконита подршка побуњеницима *RUF*-а у конфликту у Сијера Леонеу.⁶⁸⁰ Када је Либерииа касније нападнута од стране побуњеника *LURD*-а и када је тражила од Савјета безбједности да укине ембарго тврдећи да јој је онемогућавао примјену права на самоодбрану, Савјет безбједности, овај пут, није реаговао, вјероватно због тога што је ембарго још увијек испуњавао свој основни циљ а то је спријечавање Либериие да крши одредбе међународног права.⁶⁸¹ Слично томе, у Сомалији, предсједник Ахмед и његова администрација су могли представљати пријетњу међународној безбједности да су имали прилику да купују додатно наоружање, па је, стога, Савјет безбједности одбио да укине или модификује ембарго наметнут тој земљи.

Укратко, обавезујући ембарго на увоз оружја наметнут влади која чини злодјела према својим грађанима или која представља пријетњу међународној безбједности је оправдан јер је ембарго потребан да би се одржао међународни мир и безбједност, и због тога се право те државе на самоодбрану ставља ван снаге. С друге стране, обавезујући ембарго је неоправдан ако је наметнут легитимној влади која не представља никакву пријетњу међународној безбједности и која је суочена са непосредно предстојећим нападом споља, јер то није ефикасан начин да се обезбједи међународни мир и безбједност, него управо начин који угрожава такве напоре. Ембарго ће бити неоправдан све док не буде укинут (барем у дијелу који се

⁶⁷⁷ Члан 51. Повеље УН-а

⁶⁷⁸ Види S/Res/1011/1995; S/Res/1171/1998.

⁶⁷⁹ Gray, *International Law and Use of Force*, стр. 107.

⁶⁸⁰ Види S/Res/1343/2001.

⁶⁸¹ Види S/Res/1408/2002

односи на наоружање за владине снаге) или док Савјет безбједности не стави ван снаге право те државе да користи силу у самоодбрани, предузимањем мјера које су **потребне** да би се успоставио мир и безбједност.

Посљедице наметања неоправданог ембарга на увоз оружја

Ако обавезујући ембарго на увоз оружја погађа урођено право држава на самоодбрану, да ли државе чланице УН-а имају право да га не поштују и да шаљу оружје држави која је предметом санкција? Поједини аутори износе такве ставове:

[О]бавезујуће мјере које намеће Савјет безбједности а које ометају примјену урођеног права на самоодбрану нападнуте државе...крше норму *jus cogens*. Такве мјере су ништавне и ниједна држава не може бити присиљена да их поштује, јер би њиховим поштовањем починила дјела која крше најшире признату и фундаменталну перемпторну норму која служи очувању свјетског реда.⁶⁸²

С друге стране, такав радикалан став би прије водио у анархију него што би утицао на успостављање међународног мира и безбједности. Као примјер може послужити изјава тадашњег Министра вањских послова Сједињених Држава, Строба Талбота, по питању ембарга наметнутог Босни и Херцеговини:

Ми смо били убијеђени тада, а убијеђени смо и сада, да би једнострано укидање [ембарга] представљало катастрофу. Таквим потезом, Сједињене Државе би директно прекршиле обавезујућу резолуцију Савјета безбједности УН-а. То би охрабрило и друге земље да изаберу резолуције које ће поштовати, као што је она којом се намећу санкције Садаму Хусеину.⁶⁸³

⁶⁸² Carin Kahgan, *Jus Cogens and the Inherent Right to Self-Defense*, 3 *I.L.S.A. Journal of International and Comparative Law*, 1997, 767 стр. 825.

⁶⁸³ Senate Select Committee on Intelligence (May 23, 1996), доступно на: http://www.fas.org/irp/congress/1996_hr/s960523t.htm, посјећено 25.10.2010. године.

Бољи приступ проблему је онај, према којем појединачне државе немају право да одлучују да ли да поштују ембарго или не, јер би таква могућност учинила више штете него користи. Ембарго би требало поштовати све док не буде укинут. С друге стране, Савјет безбједности би требао водити рачуна о осјетљивим ситуацијама у којима се нападнута држава може наћи када јој је наметнут ембарго на увоз оружја, и због тога би требао оставити могућност модификовања ембарга у мјери у којој је то могуће. Чини се да и пракса потврђује такво дјеловање Савјета безбједности у случајевима када је прилагодио ембарго који је био наметнут Руанди и Сијера Леонеу, јер је дозволио испоруке наоружања намјењеног владиним снагама.⁶⁸⁴

Ако Савјет безбједности не укине или не модификује ембарго у оправданим ситуацијама, онда би Међународни суд правде требао бити спреман да послуша аргументе и државе којој је ембарго уведен и Савјета безбједности, и требао би о томе донијети одлуку. Иако би такав процес вјероватно био сувише дуготрајан да би имао било какву практичну вриједност, помогао би да се створе смјернице о том питању ради будућих сличних конфликта. Пошто одлуке Суда играју важну улогу у стварању и тумачењу међународног права, изјашњавање по овом питању би представљало веома потребно разјашњење. Надаље, одговорност је Суда као 'главног судског органа Уједињених нација да ријешити било које правно питање које може бити предмет спора између парничних страна, а рјешавање тих правних питања од стране Суда може бити важан, и понекад пресудан фактор у промовисању мирног рјешења спора.'⁶⁸⁵

⁶⁸⁴ Види S/Res/1011/1995; S/Res/1171/1998

⁶⁸⁵ *Case Concerning United States Diplomatic And Consular Staff in Tehran (U.S. v. Iran)* 1980 ICJ. Reports 3 стр.46-47. Види такође, члан 36. Повеље УН-а ('Када буде чинио препоруке по овом члану, Савјет безбједности такође је дужан водити рачуна да се правни спорови, по правилу, имају упућивати од парничних страна Међународном суду правде, саобразно одредбама Статута тог суда.').

Однос између ембарга на увоз оружја и права на самоодбрану

Постоји више фактора које треба узети у обзир када се тврди да наметање и одржавање ембарга на увоз оружја лишава једну државу њеног урођеног права на самоодбрану. Кристин Греј, један од аутора, по том питању, наводи:

Када би сваки ембарго аутоматски представљао кршење члана 51, такво тумачење би ограничило дискреционо право Савјета безбједности да предузме мјере у складу са чланом 41⁶⁸⁶ и лишило би га корисног средства да изврши притисак на државу која крши међународно право или да покуша да спријечи ескалацију конфликта. Свака држава којој је наметнут ембарго на увоз оружја би могла тврдити да њена права према Повељи имају надмоћ над ембаргом на увоз оружја.⁶⁸⁷

Дакле, није сваки ембарго аутоматски недосљедан члану 51, него одређени ембарго, у строго ограниченим ситуацијама, то може бити. Поред тога, држава која је одговорна за кршење норми међународног права би имала знатне потешкоће код убјеђивања Савјета безбједности или било којег другог међународног тијела или државе да је њено право на самоодбрану неоправдано повријеђено.

С друге стране, ако 'невина' држава нема могућности за примјену права на самоодбрану због наметања ембарга на увоз оружја, Савјет безбједности би требао прилагодити примјену ембарга на начин да дозволи влади те државе да се брани. Овакво рјешење не представља опасан прецедент који би подривао слободу Савјета безбједности да врши своју примарну функцију, него би помогао овом тијелу да одржава међународни мир и безбједност.⁶⁸⁸

⁶⁸⁶ Види генерално, Повеља УН-а, члан 41. ('Савјет безбједности је овлашћен да одлучи које ће се мјере, које не повлаче употребу оружане силе, уоптријебити ради извршења његових одлука, и може упутити позив члановима Уједињених нација да се саобразе тим мјерама.')

⁶⁸⁷ Gray, *International Law and Use of Force*, стр. 106.

⁶⁸⁸ Повеља УН-а, члан 24(1)

ЗАКЉУЧАК

Основни стубови режима којим је регулисана забрана употребе силе и изузетак који се тиче права на самоодбрану још увјек стоје, иако је у току процес њихове ерозије. Упориште за овакав закључак можемо наћи у тврдњи Данијела Бетлехема који примјећује да '[п]озивање држава на самоодбрану, у готово свакој могућој ситуацији' довело је до нормативне девијације због покушаја да се развуче овај концепт.'⁶⁸⁹ Претходна разматрања указују на чињеницу да су у много аспеката задње двије деценије утицале на изобличавање норми које регулишу примјену права на самоодбрану. Екстериторијална употреба силе остаје *prima facie* нелегална, али оправдања се налазе много лакше него прије 20 година. Са једне стране, што се тиче система колективне безбједности Уједињених нација, нема сумње да Савјет безбједности и даље има примарну улогу код одобравања употребе силе. С друге стране, ограничења политичке природе у раду овога тијела и даље су присутна па понекад заинтересоване државе бирају опцију да дјелују унилатерално. Када су у питању присилне мјере против субјеката без елемената државности, дјеловање држава у савремено доба се одвија углавном ван оквира Савјета безбједности, што проузрокује несигурност у погледу обима изузетака од забране употребе силе. Можемо се само надати да је нова пракса привремена девијација а не наговјештај нове ере гдје се *jus ad bellum* примјењује са већом флексибилношћу.

(Питање тежине напада)

И површна анализа праксе показује да државе присвајају право на одговор силом на нападе који, сами по себи, не би могли представљати 'најтеже облике употребе силе.' У погледу примјера, довољно је споменути одговоре оружаном силом од

⁶⁸⁹ D Betlehem, 'International Law and the Use of Force: the Law as It Is and as It Should Be' (written evidence to the Select Committee on Foreign Affairs-Minutes of Evidence, 8.6.2004.) para. 21 преузето са интернет странице: www.publications.parliament.uk/pa/cm200304/cmselect/cmffaff/441/4060808.htm, посјећено 28.10.2010. године.

стране Израела и Турске, који су изазвани прекограничним нападима мањег обима.⁶⁹⁰

Иако пракса држава наговјештава да постоји и флексибилнији приступ забрани употребе силе у случају напада мањег обима, разлика која се прави на основу тежине напада још увијек игра кључну улогу код одлучивања у међународним судским тијелима. Међународни суд правде је у више наврата потврдио да треба да постоји оружани напад да би држава имала право на самоодбрану. У Случају ‘нафтних платформи’ експлицитно је направљена разлика између ‘најтежих’ и ‘мање тешких облика’ употребе силе у контексту међудржавног конфликта. Иако је Суд можда оставио отвореним питање да ли државе могу одговорити на нападе субјеката без елемената државности, (или нападе нерегуларних снага) био је недвосмислен у погледу чињенице да се право на самоодбрану може примјенити само као одговор на нападе широког обима.⁶⁹¹ И када анализирамо ставове других међународних тијела, питање тежине напада било је од пресудног значаја и за Пограничну комисију између Етиопије и Еритреје, чија се одлука заснивала на разликовању између ‘географски ограничених сукоба’ и оружаних напада који повлаче примјену права на самоодбрану.⁶⁹²

⁶⁹⁰ У погледу последњег случаја, Канизаро је нпр, примјетио да су напади Хезболаха, ‘који су непосредно претходили акцији коју је Израел предузео против Либана веома слични типу дјеловања које према мишљењу суда [у случају ‘Никарагва’] не оправдава предузимање одговора оружаним путем.’ Cannizaro, ‘Contextualizing Proportionality: Jus ad bellum and jus in bello in the Lebanese War’, 88/864 *International Review of the Red Cross*, 2006, стр. 782.

⁶⁹¹ Сукоб на Блиском истоку карактерише муслиманска милитантна група Хезболах, која се појавила као одговор на израелску инвазију на Либан 1982. године. Хезболах има политичко и војно крило, контролише одређену територију Либана, учествује у власти али нема међународно признати статус владине организације. Због тога није јасно ли приликом оружаних сукоба има статус зараћене стране и сва права која му у том случају припадају (нпр. у погледу поступања према заробљеним наоружаним припадницима те организације). Према становишту Међународног комитета Црвеног крста, директно учешће у сукобима подразумијева „ратна дјелства која по својој природи и намјери могу проузроковати стварну штету људству и опреми непријатељских оружаних снага.“ Дакле, самоодбрана против Хезболаха би могла бити усмјерена против лидера те организације који врше ефективну контролу над оружаним снагама као и над члановима који директно учествују у сукобима. Као и код сваког напада на легитимну мету, држава која дјелује у самоодбрани (у овом случају Израел) мора се уздржати од напада који би нанио днепропорционалну штету цивилном становништву, као и од напада којим се не прави разлика између цивилног становништва и зараћене стране. Види ICRC, *Commentary on the Additional Protocols of 8 June 1977 to the Geneva Conventions of 12 August 1949*, стр.1943; Common Article 3 of the *Geneva Conventions of August 12 1949*; Additional Protocol II to the *Geneva Conventions of August 12 1949, Relating to the Protection of Victims of Non-International Armed Conflicts (Additional Protocol II)*, Article 13 (2)

⁶⁹² Award on Ethiopia’s Jus ad bellum Claims, 45 *International Legal Materials*, 2006, 430, стр.1 – 8.

С друге стране, поједине државе су показале спремност да прихвате доктрину о 'акумулацији догађаја' о којој је претходно било ријечи.⁶⁹³ Ова доктрина утиче на многе аспекте права на самоодбрану. Основно питање које се овде поставља је да ли серија мањих инцидената, посматраних заједно, може прећи праг тежине оружаног напада. У реаговању на дјеловање Турске и Израела, веома мали број држава је подржао такву доктрину. У погледу судске праксе, исто питање је разматрано пред МСП-ом у случајевима 'Камерун против Нигерије,' 'Конго против Уганде' и 'нафтне платформе.' Суд се међутим није јасно определио по том питању. Јасно је да доктрина о 'акумулацији догађаја' погодује онима који су критиковали расцијеп између члана 2(4) и члана 51. Повеље Уједињених нација, због којег државе не би смјеле прибјећи самоодбрани у случају напада ниског интензитета. Када би постојала могућност акумулације, овај расцијеп би био превазиђен. Међутим, прихватање тероције о акумулацији није једини начин да се постигне тај циљ. Као илустрација алтернативног становишта може послужити издвојено мишљење судије Сима у случају 'нафтних платформи' који је одбацио теорију о 'акумулацији догађаја' а прихватио постојање 'пропорционалних одбрамбених [присилних] мјера' против аката употребе силе који се не квалификују као оружани напад.⁶⁹⁴

Гледајући оба горе наведена аргумента, очигледно је да се праг тежине напада задржава као такав али се све више мијења у процесу тумачења, било признавањем могућности акумулације, било признавањем права на противнапад нижег интензитета. Оба приступа представљају одступање од принципа успостављених праксом Суда, у случајевима 'Никарагва' и 'Конго против Уганде.' Са становишта политичких интереса држава, на ово одступање се гледа благонаклоно. Међутим, са становишта права, аргумент у корист 'пропорционалних одбрамбених мјера' се тешко може уклопити са свеобухватном забраном употребе силе. Због тога се, на први поглед чини, да је прихватање доктрине о 'акумулацији догађаја' оптималније ријешење. Међутим, примјена ове

⁶⁹³ Види нпр, Levenfeld, 'Israel's Counter-Fedayeen Tactics in Lebanon: Self-Defense and Reprisal Under Modern International Law', 21 *Columbia Journal of Transnational Law*, 1982/83, стр.1.

⁶⁹⁴ Oil platforms case, separate opinion Simma, at paras 13– 14.

последње доктрине проузрокује озбиљне негативне ефекте: подрива временско ограничење употребе права на самоодбрану и претвара то право у временски неограничену дозволу за употребу силе. Због тога, треба се надати да међународна заједница неће прихватити такву доктрину и у случају избора између два зла, изабрати оно мање а то је ограничено право на противнапад ниског интензитета у случају прекограничног насиља.

Дебате око другачијег тумачења елемента 'оружаног напада' заузеле су већину простора у академској дебати. Међутим, истинско нормативно одступање у погледу новије праксе држава везане за примјену права на самоодбрану не тиче се услова под којима се државе могу позивати на самоодбрану, него временског ограничења тог права.

(Временско ограничење права на самоодбрану)

Временско ограничење примјене права на самоодбрану, такође се налази под притиском од различитих субјеката. Позивање држава на право на превентивну самоодбрану представља најочигледнији изазов, према којем треба да постоји флексибилније тумачење критерија временске непосредности. Већина држава одбацила је овакво тумачење, као и концепт превентивне самоодбране који промовишу Сједињене Државе. Јавни правобранилац Велике Британије, био је категоричан у својој тврдњи да 'међународно право допушта употребу силе у самоодбрани против напада који непосредно предстоји али не допушта употребу силе да би се повео превентивни напад против пријетње која је мање изгледна.'⁶⁹⁵ У свом извјештају под називом 'Према већој слободи,' Кофи Анан је био једнако јасан када је истакао да се члан 51. Повеље УН-а 'односи на напад који непосредно предстоји,' али '[г]дје пријетње нису непосредне него латентне, Повеља даје сва овлаштења Савјету безбједности да употреби оружану силу, укључујући и

⁶⁹⁵ Wood, 'The Law on the Use of Force: Current Challenges', 11 *Singapore Yearbook of International Law*, 2007, стр. 7-8.

превентивно, да би се очувао међународни мир и безбједност.⁶⁹⁶ Коначно, пресуда Међународног суда правде у случају 'Конго против Уганде' упућује у истом правцу. Као одговор на тврдњу Уганде да полаже право на заштиту својих безбједоносних интереса (тј, интереса који нису непосредно угрожени), Суд је утврдио: 'Члан 51...не допушта држави да употрејеби силу да би заштитила оно што сматра својим безбједоносним интересима....Друга средства стоје на располагању држави у питању, укључујући, нарочито, обраћање Савјету безбједности.'⁶⁹⁷ Све наведено упућује на закључак да је доктрина о превентивној самоодбрани одбачена, а самим тим и покушаји да се члан 51. Повеље УН-а претвори у *carte blanche* за оружану интервенцију.

Што је можда значајније, новија пракса држава упућује на закључак да је проблем превентивне самоодбране засјеђен дебатом око доктрине 'акумулације догађаја.'⁶⁹⁸ Као што је горе наведено, та доктрина може послужити да би се проширило значење 'оружаног напада.' У исто вријеме, што је од пресудног значаја, она утиче на временски аспект права на самоодбрану. Ако напади могу бити акумулирани, онда ће одговор бити непосредно слиједећи и ако је преурађен или ако је закаснио у односу на поједини инцидент који га је изазавао. Ризици таквог приступа су више него очигледни, јер у најгорем случају, државе које су суочене са повременим нападима терористичких организација се могу ослонити на право на самоодбрану да би оправдале употреби силе *sine die*. Доктрина о акумулацији догађаја, на тај начин, ефективно подрива услов непосредности који карактерише временско ограничење примјене права на самоодбрану.

Као што је горе наведено, доктрина о 'акумулацији догађаја' има своје присталице међу државама али никада није званично прихваћена, јер њено прихватање носи са собом озбиљне ризике и по временско ограничење права на самоодбрану. Као примјер таквих ризика служи Операција 'Трајна слобода,' која је првобитно била

⁶⁹⁶ In Larger Freedom, UN Doc. A/59/2005, paras 124 – 125.

⁶⁹⁷ DRC v Uganda para 148.

⁶⁹⁸ C. Gray, *International Law and the Use of Force* (3rd edn, 2008), стр. 165: [у] пракси државе преферирају да се позивају на проширено тумачење појма оружаног напада да би избјегле фундаменталну теоретску дебату [о превентивној самоодбрани] ' .

заснована на (широком) тумачењу члана 51. Повеље УН-а, али која се претворила у војну кампању неограниченог трајања са различитим спектром циљева. Јасно је да су наведеном војном кампањом прекорачене границе чак и најшире схваћеног права на самоодбрану. Можемо се само надати да спремност међународне заједнице да прихвати 'квази-перманентно' стање самоодбране представља изоловану девијацију од генералног принципа.

Када се посматра скорија пракса такође се уочава да државе напуштају схватање самоодбране као заштитног механизма који се употребљава с циљем одбијања оружаних напада, што доводи у сумњу урођени одбрамбени карактер овог права.

(Одбрамбени карактер права на самоодбрану)

Анализа праксе држава указује на чињеницу да се данас критериј одбрамбеног карактера предузетих мјера примјењује на веома флексибилан начин. Државе називају самоодбраном цијели низ мјера које не служе у одбрамбене сврхе. На примјер, као оправдање за нападе на Багдад 1993. године или бомбардовање Судана и Афганистана 1998. године, Сједињене Државе су се позвале на члан 51. Повеље УН-а, али су истицале да су акције предузете као одмазда⁶⁹⁹ а не као заштита. Слично томе, Русија се, приликом објашњавања својих напада на кланац Панкриси у Грузији, првенствено позвала на чињеницу да спроводи међународно право а не на чињеницу да се брани.⁷⁰⁰ Слично томе, потјера иранских оружаних снага за курдским борцима у ирачку територију није служила да се 'одбије напад' (било да је непосредан или не) него да се ухапсе криминалци.⁷⁰¹ Наравно, није

⁶⁹⁹ Савјет безбједности се није формално састао да би заузео став поводом војних акција САД-а, као што је то био случај 1986. и 1993. године када су Сједињене Државе извршиле ваздушне нападе као одговор на наводне терористичке акте и планове Либије и Ирака. У овом случају, Сједињене Државе су успјешно блокирале напоре Судана да иницира истрагу коју би водио Савјет безбједности а која би утврдила истинитост навода САД-а да је погон Ел-Шифа производио компоненте за смртоносни „VX“ гас.

⁷⁰⁰ UN Doc. S/2002/1012.

⁷⁰¹ У којем случају је треба сматрати противправном. Један од ријетких аутора који заступа тезу да кривично дјело појединца или групе појединаца могу представљати пријетњу међународном миру и безбједности, због којих Савјет безбједности може предузети мјере у складу са својим овлашћењима, је Данијел Пикард. Он предлаже да Савјет безбједности тумачи широко појмове

увијек лако утврдити мотиве који утичу на одлуку држава да користе силу, а понекад је тешко повући јасну линију између одбране и одмазде. Ипак, у последњим годинама, примјећује се да су се државе позивале на самоодбрану да оправдају акције које служе првенствено не-одбрамбеним циљевима. Када би међународна заједница прихватила наводе држава да дјелују у самоодбрани, док оне у реалности имају другачије циљеве, тиме би се занемарила основна карактеристика права на самоодбрану, а то је његов одбрамбени карактер. Резултат би био парадоксалан: иако је пракса оружаних репресалија недвосмислено осуђена и забрањена, међународна заједница би прихватила репресалије прерушене у самоодбрану.

Још један 'нормативни отклон' тиче се захтјева да се право на самоодбрану мора користити у односима између двије државе. Све већим непоштивањем ових ограничења, међународна заједница ризикује да преобрати ограничено право одбрамбеног карактера у инструмент за оружану интервенцију неограничене употребе.

(Самоодбрана против субјеката без елемената државности)

Непосредно након терористичких напада од 11. септембра 2001. године, поједини аутори су презентовали радикално другачије тумачење члана 51. Повеље УН-а, према којем уопште не постоји потреба да се напади могу приписати држави, у складу са критеријима из случаја 'Никарагва.' Према таквим новим тврдњама, државе би имале право на самоодбрану против свих врста оружаних напада, без обзира на ниво умјешаности државе. Овакво радикално тумачење изазвало је многе реакције укључујући и оне од стране Међународног суда правде.

У случају 'израелски зид' Суд је нашао да 'члан 51 Повеље...признаје постојање урођеног права на самоодбрану у случају оружаног напада **једне државе против**

„пријетња“ или „повреда“ међународног мира и безбједности како би се обухватила кривична дјела појединаца који не дјелују у име државе. Daniel Pickard, 'When Does Crime Become a Threat to International Peace and Security?' *Florida Journal of International Law*, 1998.

друге државе,' и стога није нашао оправдање за мјере Израела усмјерене ка спречавању терористичких напада са окупиране територије. Такође, судска већина је одбацила тврдње Уганде да је дјеловала у самоодбрани, као одговор на оружане нападе покрета побуњеника који су дјеловали са територије Конга, јер ти напади нису могли бити приписани Конгу. Суд је, дакле, оставио отвореним питање под којим условима савремено међународно обичајно право допушта право на самоодбрану против напада широког обима нерегуларних снага.

Због несигурности Суда и праксе држава, постоји утисак да су традиционална правила о употреби силе међу државама модификована. Као што је претходно наведено, Суд у случају 'Никарагва' није искључио могућност да напади од стране субјеката без елемената државности могу бити 'промовисани' у категорију напада од стране државе, под условом да ниво умјешаности државе досеже извјесну мјеру. Насупрот томе, очигледно је да радикално другачије тумачење члана 51. Повеље, према којем је самоодбрана допуштена против напада субјеката без елемената државности као таквих, вади право на самоодбрану из њеног нормативног контекста и занемарује чињеницу да то право постоји као изузетак од свеобухватне забране употребе силе између држава.

Радикално другачије тумачење права на самоодбрану можда нуди оправдање за нападе против терориста али не може да понуди објашњење зашто би државама било дозвољено да повриједи суверенитет државе са које они дјелују. У дилеми између строгог поштовања традиционалног принципа и радикално другачијег тумачење члана 51, убједљивији начин да се савремена пракса уклопи у нормативни оквир је приступ према којем право на самоодбрану и даље служи као оправдање за употребу силе **између** држава, али који такође признаје посебна правила о приписивању активности субјеката без елемената државности држави из које дјелују. Овакво скромније модификовање правила о употреби силе подржава и пракса држава јер државе које се позивају на право на самоодбрану настоје да утврде повезаност између територијалне јединице – државе и неформалне организације у питању. Оно што представља одступање од традиционалног режима је чињеница да државе више не настоје да утврде везе које би биле довољно снажне да испуне тест 'ефективне контроле' у складу са пресудом из случаја 'Никарагва.'

Умјесто тога, тражи се од држава да прихвате антитерористичке мјере у самоодбрани против своје територије када је она саучесник у активностима терориста који дјелују са њене територије, било због подршке која не представља управљање и контролу наведених организација било због обезбјеђивања склоништа.

Оно што првенствено упада у очи је да проширење стандарда приписивања одговорности повећава ризик од злоупотребе права на самоодбрану. Употребом силе против субјеката без елемената државности такође се стављају у други план други методи који не подразумевају нарушавање суверенитета држава, као што су међународна осуда понашања држава (нпр. кроз резолуције Савјета безбједности којима се захтјева од државе да потисне терористе који дјелују на њеној територији).

Постепена девијација стандарда одговорности представља одступање од традиционалног тумачења формулисаног у пресуди из случаја 'Никарагва' и 'Конго против Уганде.' Треба инсистирати на чињеници да је наведено тумачење временом прерасло у опште правило о одговорности, потврђено од стране Комисије за међународно право⁷⁰² као и накнадне праксе Суда.⁷⁰³

Аутори који подржавају флексибилније тумачење правила о одговорности сматрају да члан 51. није поставио никаква подробнија правила о томе, а као упориште за то наводе издвојено мишљење судије Џенингс у случају 'Никарагва.' Коначно, флексибилнији стандарди приписивања одговорности погодују државама које су у већој мјери укључене у рат против тероризма. Ништа од овога се не може посматрати као користан развој догађаја са аспекта међународног права.

⁷⁰² International Law Commission, *Rules on State Responsibility*, Article 8 (Conduct directed or controlled by a State).

⁷⁰³ International Court of Justice, *Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro)*, Judgement of 26. February 2007, para 396, доступно на <http://www.icj-cij.org/docket/files/91/13685.pdf>, посјећено 18.10.2010. године.

(Самоодбрана и ембарго на увоз оружја)

У мјери у којој обавезујући ембарго на увоз оружја угрожава легитимно право на употребу силе у самоодбрани, тај ембарго треба бити прилагођен на начин да омогући држави примјену тог права.

Пошто је обавезујући ембарго на увоз оружја веома ефикасно средство на располагању Савјету безбједности код вршења свог примарног задатка одржавања међународног мира и безбједности, Савјет безбједности мора задржати могућност да наметне такав ембарго државама које представљају пријетњу међународној безбједности. Међутим, Савјет безбједности ће најбоље испунити своју основну функцију ако буде водио рачуна о легитимним позивима на примјену права на самоодбрану, тако што ће изузети од ембарга оружје за владу државе суочене са нескривљеном спољњом пријетњом, када та држава не крши међународно право, а истовремено остављајући ембарго на снази против држава које константно крше међународно право и које представљају пријетњу миру.

У ситуацијама када обавезујући ембарго на увоз оружја неоправдано ускраћује држави право на опстанак, Савјет безбједности, а не поједине државе, треба да реагује да би исправио насталу ситуацију. Уколико Савјет безбједности то не учини, одговорност лежи на Међународном суду правде да рјеша проблем у правном поступку како би обезбједио практично рјешење и спријечио нежељене последице по основне субјекте међународног права.

Коначно, члан 51. Повеље Уједињених нација потврђује ‘урођено’ право држава на самоодбрану, које се развило у међународном обичајном праву а које вуче своје коријене из природног права. Сходно томе, државе могу да користе оружану силу у ситуацијама гдје је то нужно и на пропорционалан начин да би се одбраниле од нескривљених напада или пријетњи силом, а да тиме не крше норме међународног права. Право на самоодбрану сазријева у моменту када пријетња постане непосредна, без обзира да ли се претходно десио оружани напад или он непосредно предстоји. Право државе да користи оружану силу у самоодбрани

ишчезава када нужност оружаног одговора престане да постоји, што је случај када Савјет безбједности ‘предузима потребне мјере да би се одржао међународни мир и безбједност’⁷⁰⁴ или када пријетња престане да постоји.

Пошто забрана незаконите употребе силе, према члану 2(4) Повеље УН-а, има статус *jus cogens* норме, њен комплемент, тј. право на самоодбрану против незаконите употребе силе такође има тај статус. Као перемпторна норма међународног права, право на самоодбрану не смије бити неоправдано ограничено, јер би то представљало недопустиву дерогацију *jus cogens* норме.

⁷⁰⁴ Члан 51. Повеље УН-а.

ИЗВОРИ

Међународне конвенције:

Мировни споразум из Вестфалије (*Peace of Westphalia*, 1648)

Хашке конвенције из 1899. и 1907. године (*Hague Conventions of 1899 and 1907*)

Брајанови уговори (*Bryan Arbitration Treaties*, 1913)

Версајски уговор (*Treaty of Versailles*, 1919)

Пакт Друштва народа (*Covenant of the League of Nations*, 1919)

Женевски протокол о мирном рјешавању међународних спорова (*Geneva Protocol for the Pacific Settlement of International Disputes*, 1924)

Локарно пакт (*Locarno Treaties*, 1925)

Споразум Келог-Бриан (*Kellogg-Briand Pact*, 1928)

Атлантска повеља (*Atlantic Charter*, 1941)

Повеља Уједињених нација (*Charter of the United Nations*, 1945)

Акт из Чапултепека (*Inter-American Treaty of Reciprocal Assistance*, 1947)

Женевска конвенција о заштити грађанских лица за вријеме рата / 4.

Женевска конвенција (*Geneva Convention relative to the Protection of Civilian Persons in Time of War / Fourth Geneva Convention*, 1949)

Пакт о пријатељству, економским односима и конзуларним правима између Сједињених Држава и Ирана (*Treaty of Amity, Economic Relations and Consular Rights between the United States and Iran*, 1955)

Пакт о пловидби и трговини између Сједињених Држава и Ирана (*Treaty of Navigation and Commerce between United States and Iran*, 1955)

Пакт о пријатељству, трговини и пловидби (са Протоколом) између Сједињених Америчких Држава и Никарагве (*Treaty of Friendship, Commerce and Navigation (with Protocol) between the United States of America and Nicaragua*, 1956)

Споразум о неширењу нуклеарног оружја (*Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons*, 1970)

Резолуције Савјета безбједности Уједињених нација:

- S/Res/47/1948:** Спор између Индије и Пакистана (21. април)
- S/Res/82/1950:** Притужба на агресију против Републике Кореје (25. јуни)
- S/Res /83/1950:** Притужба на агресију против Републике Кореје (27. јуни)
- S/Res/164/1961:** Притужба Тунизије (22. јули)
- S/Res/181/1963:** Питања везана за политику апартхејда Владе Јужноафричке Републике (7. август)
- S/Res/188/1964:** Притужба Јемена (9. април)
- S/Res/233/1967:** Ситуација на Блиском истоку (6. јуни)
- S/Res/234/1967:** Ситуација на Блиском истоку (7. јуни)
- S/Res/235/1967:** Ситуација на Блиском истоку (9. јуни)
- S/Res/236/1967:** Ситуација на Блиском истоку (11. јуни)
- S/Res/242/1967:** Ситуација на Блиском истоку (22. новембар)
- S/Res/338/1973:** Прекид ватре на Блиском истоку (22. октобар)
- S/Res/418/1977:** Јужноафричка Република (4. новембар)
- S/Res/487/1981:** Ирак-Израел (19. јуни)
- S/Res/502/1982:** Фокландска (Малвинска) острва (3. април)
- S/Res/505/1982:** Фокландска (Малвинска) острва (26. мај)
- S/Res/514/1982:** Ирак-Исламска Република Иран (12. јули)
- S/Res/522/1982:** Ирак-Исламска Република Иран (4. октобар)
- S/Res/527/1982:** Лесото-Јужноафричка Република (15. децембар)
- S/Res/540/1983:** Ирак-Исламска Република Иран (31. октобар)
- S/Res/546/1984:** Ангола-Јужноафричка Република (6. јануар)
- S/Res/568/1985:** Боцвана-Јужноафричка Република (21. јуни)
- S/Res/573/1985:** Израел-Тунис (4. октобар)
- S/Res/582/1986:** Ирак-Исламска Република Иран (24. фебруар)
- S/Res/588/1986:** Ирак-Исламска Република Иран (8. октобар)
- S/Res/598/1987:** Ирак-Исламска Република Иран (20. јули)
- S/Res/612/1988:** Ирак-Исламска Република Иран (9. мај)

- S/Res/619/1988:** *Ирак-Исламска Република Иран (9. август)*
- S/Res/620/1988:** *Ирак-Исламска Република Иран (26. август)*
- S/Res/660/1990:** *Ирак-Кувајт (2. август)*
- S/Res/661/1990:** *Ирак-Кувајт (6. август)*
- S/Res/665/1990:** *Ирак-Кувајт (25. август)*
- S/Res/678/1990:** *Ирак-Кувајт (29. новембар)*
- S/Res/713/1991:** *Социјалистичка Федеративна Република Југославија (25. септембар)*
- S/Res/727/1992:** *Социјалистичка Федеративна Република Југославија (8. јануар)*
- S/Res/731/1992:** *Либијска Арапска Џамахирија (21. јануар)*
- S/Res/733/1992:** *Сомалија (21. јануар)*
- S/Res/748/1992:** *Либијска Арапска Џамахирија (31. март)*
- S/Res/787/1992:** *Босна и Херцеговина (16. новембар)*
- S/Res/788/1992:** *Либериа (19. новембар)*
- S/Res/918/1994:** *Руанда (17. мај)*
- S/Res/919/1994:** *Јужноафричка Република (26. мај)*
- S/Res/1011/1995:** *Руанда (16. август)*
- S/Res/1021/1995:** *Социјалистичка Федеративна Република Југославија (22. новембар)*
- S/Res/1052/1996:** *Ситуација на Блиском истоку (18. април)*
- S/Res/1132/1997:** *Ситуација у Сијера Леонеу (8. октобар)*
- S/Res/1171/1998:** *Ситуација у Сијера Леонеу (5. јуни)*
- S/Res/1267/1999:** *Ситуација у Афганистану (15. октобар)*
- S/Res/1298/2000:** *Ситуација између Еритреје и Етиопије (17. мај)*
- S/Res/1312/2000:** *Ситуација између Еритреје и Етиопије (31. јули)*
- S/Res/1343/2001:** *Ситуација у Либериа (7. март)*
- S/Res/1368/2001:** *Пријетње међународном миру и безбједности проузроковане терористичким акцијама (12. септембар)*
- S/Res/1373/2001:** *Пријетње међународном миру и безбједности проузроковане терористичким акцијама (28. септембар)*

- S/Res/1377/2001:** *Пријетње међународном миру и безбједности проузроковане терористичким акцијама (12. новембар)*
- S/Res/1408/2002:** *Ситуација у Либерiji (6. мај)*
- S/Res/1438/2002:** *Пријетње међународном миру и безбједности проузроковане терористичким акцијама (14. октобар)*
- S/Res/1456/2003:** *Сједница Савјета безбједности високог нивоа посвећена борби против тероризма (20. јануар)*
- S/Res/1510/2003:** *Ситуација у Афганистану (13. октобар)*
- S/Res/1530/2004:** *Пријетње међународном миру и безбједности проузроковане терористичким акцијама (11. март)*
- S/Res/1589/2005:** *Ситуација у Афганистану (24. март)*
- S/Res/1659/2006:** *Ситуација у Афганистану (15. фебруар)*
- S/Res/1695/2006:** *Писмо од 4. јула 2006. године упућено од сталног представника Јапана у Уједињеним нацијама Предсједнику Савјета безбједности (S/2006/481) (15. јули)*
- S/Res/1707/2006:** *Ситуација у Афганистану (12. септембар)*
- S/Res/1718/2006:** *Неширење нуклеарног наоружања/ Демократска Народна Република Кореја (14. октобар)*
- S/Res/1735/2006:** *Пријетње међународном миру и безбједности проузроковане терористичким акцијама (22. децембар)*
- S/Res/1744/2007:** *Ситуација у Сомалији (21. фебруар)*
- S/Res/1827/2008:** *Ситуација између Еритреје и Етиопије (30. јули)*
- S/Res /1970/2011:** *Мир и безбједност у Африци (26. фебруар)*
- S/Res/1973/2011:** *Ситуација у Либији (17. март)*

Резолуције Генералне скупштине Уједињених нација:

- A/RES/378(V):** *Дужности држава у случају избијања сукоба (17. новембар 1950)*
- A/RES/1761(XVII):** *Политика апартејда Владе Јужноафричке Републике (6. новембар 1962)*
- A/RES/2625(XXV):** *Декларација о принципима међународног права по питању пријатељских односа и сарадње између држава у складу са Повељом Уједињених нација (24. октобар 1970)*
- A/RES/3314(XX):** *Дефиниција агресије (14. децембар 1974)*
- A/RES/36/103:** *Декларација о недопустивости интервенције и мијешања у унутрашња питања држава (9. децембар 1981)*
- A/RES/36/172(C):** *Акт агресије режима апартејда против Анголе и других афричких независних држава (17. децембар 1981)*
- A/RES/41/31:** *Пресуда Међународног суда правде од 27. јуна 1986. године о питању војних и паравојних активности на територији и против Никарагве (3. новембар 1986)*
- A/RES/41/38:** *Декларација Скупштине шефова држава и влада Организације Афричког јединства о ваздушним и поморским оружаним нападима против Социјалистичке Народне Либијске Арапске Цамахирије од стране тренутне администрације Сједињених Држава у априлу 1986. године (20. новембар 1986)*
- A/RES/42/18:** *Пресуда Међународног суда правде од 27. јуна 1986. године о питању војних и паравојних активности на територији и против Никарагве (12. новембар 1987)*
- A/RES/47/121:** *Ситуација у Босни и Херцеговини (18. децембар 1992)*
- A/RES/ES-10/14:** *Незаконите израелске акције у Окупираном Источном Јерусалиму и на остатку Окупиране Палестинске Територије (18. децембар 2003)*

Одлуке Међународног суда правде:

Крфски канал (Велика Британије против Албаније) одлука у меритуму (1949);
Corfu Channel (United Kingdom v Albania) merits (1949) ICJ Reports 4

Војне и паравојне активности на територији и против Никарагве (Никарагва против Сједињених Америчких Држава), тужба и одговор на тужбу (1984), одлука у меритуму (1986);

Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v United States of America), application instituting proceedings and counter-memorial of the United States (1984) merits (1986) ICJ Reports 14

Спор око копнене, острвске и поморске границе (Салвадор/ Хондурас: интервенција Никарагве) одлука у меритуму (1992);

Land, Island and Maritime Frontier Dispute (El Salvador / Honduras: Nicaragua intervening), merits (1992) ICJ Reports 351

Законитост употребе нуклеарног наоружања, савјетодавно мишљење (1996);

Legality of the Use of Nuclear Weapons, advisory opinion (1996) ICJ Reports 226

Случај Габчиково – Нагимарос пројекта (Мађарска против Словачке) одлука у меритуму (1997);

Case Concerning the Gabcikovo-Nagymaros Project (Hungary v Slovakia) merits (1997) ICJ Reports 3

Копнена и поморска граница између Камеруна и Нигерије (Камерун против Нигерије: интервенција Екваторијалне Гвинеје), тужба и одговор на тужбу (1999) одлука у меритуму (2002);

Land and Maritime Boundary between Cameroon and Nigeria (Cameroon v Nigeria: Equitorial Guinea intervening), application instituting proceedings, counter-memorial (1999) merits (2002) ICJ Reports 9

Случај нафтних платформи (Исламска Република Иран против Сједињених Америчких Држава), тужба, одговор на тужбу и противтужба (1997), одлука у меритуму (2003);

Case Concerning Oil Platforms (Islamic Republic of Iran v United States of America), application instituting proceedings, counter-memorial and counterclaim (1997), merits (2003) ICJ Reports 161

Правне посљедице изградње зида на Окупираној палестинској територији, савјетодавно мишљење (2004);

Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory, advisory opinion (2004) ICJ Reports 135

Оружане активности на територији Конга (Демократска Република Конго против Уганде) тужба и одговор на тужбу (1999) одлука у меритуму (2005)

Armed Activities on the Territory of Congo (DRC v Uganda) application instituting proceedings and counter-memorial of Uganda (1999), merits (2005), ICJ Reports 110

Примјена Конвенције о спријечавању и кажњавању злочина геноцида (Босна и Херцеговина против Србије и Црне Горе) одлука у меритуму (2007);

Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v Serbia and Montenegro) merits (2007)

Одлуке Сталног суда међународне правде:

Случај „Лотус“ (Француска против Турске) пресуда (1927);

S.S. Lotus (France v Turkey), 1927 P.C.I.J. (ser. A) No. 10 (Sept. 7)

Литература:

- ALEXANDROV, S.A., *Self-Defense Against the Use of Force in International Law*. The Hague: Kluwer Law International (1996)
- ALLAIN, J, 'The True Challenge to the United Nations System of the Use of Force: The failures of Kosovo and Iraq and Emergence of the African Union' 8 *Max Planck Yearbook of United Nations Law* (2004)
- ALURSEN, A, 'The Judgment by the International Court of Justice in the *Oil Platforms Case*', 73, *Nordic Journal of International Law* (2004)
- AQUINAS, St. T, *Summa Theologiae*, Secunda Secundae Quaestio 40, 1 (35 Blackfriars ed.) (1972)
- AREND, A.C., "International Law and the Preemptive Use of Military Force" 26, *The Washington Quarterly* (2003)
- AREND, A.C., and BECK, R.J., *International Law and the Use of Force: Beyond the UN Charter Paradigm*. London: Routledge (1993)
- ARISTOTLE, *Politics*, (English translation: E. Baker), Oxford, Clarendon Press (1961)
- BACON, Fr, *Of Empire*, in *Essays*, Clarendon Press (1890)
- BADR, GM, 'The Exculpatory Effect of Self-Defence in State Responsibility', 10 *Georgia Journal of International and Comparative Law* (1980)
- BEKKER, P.H.F. 'Protecting International Shipping Channels During Hostilities and the Oil Platforms Case: Actio Popularis Revisited?' 29 *Yale Journal of International Law*, (2004)
- BLACK, CE and FALK, RA (eds), *The Future of International Order (Vol III: Conflict Management)*, Princeton, Princeton University Press (1971)
- BLACKSTONE, W, *Commentaries of the Laws of England 1765-1769*, University of Chicago Press (1979)
- BODIN, J, *Six Livres de la République*, Fayard, Paris (1986)
- BOISSON, L de Charzournes and SANDS, P (eds), *International Law, the International Court of Justice and Nuclear Weapons*, Cambridge, Cambridge University Press (1999)
- BOWETT, D.W., *Self-Defence in International Law*. Manchester: Manchester University Press (1958)

BOWETT, D.W., "Reprisals Involving Recourse to Armed Force" 66 *American Journal of International Law* (1972)

BRIGGS, H.W., *The Law of Nations*, Appleton-Century-Crofts Inc., New York (1952)

BROWNLIE, I., *International Law and the Use of Force by States*. Oxford: Oxford University Press (1963)

BRUHA, T and TAMS, TJ, 'Self-Defence Against Terrorist Attacks. Considerations in the Light of the ICJ's *Israeli Wall Opinion*', in K. Dicke *et al.* (eds.), *Weltinnenrecht. Liber Amicorum Jost Delbrück* (2005)

BRYDE, B.-O., "Self-Defence." in Bernhardt, R., (ed.), *Encyclopedia of Public International Law*, Vol 4. Amsterdam: North-Holland Publishing Co. (2000)

BRYDE, B.-O., "Self-Help" in Bernhardt, R., (ed.), *Encyclopedia of Public International Law*, Vol 4. Amsterdam: North-Holland Publishing Co. (2000)

BYERS, M., "Terrorism, the Use of Force and International Law after 11 September." 51 *International and Comparative Law Quarterly* (2002)

BYERS, M., "The Shifting Foundations of International Law: A Decade of Forceful Measures against Iraq", 13, *European Journal of International Law* (2002)

CANNIZARO, E, ' Contextualizing Proportionality: Jus ad bellum and jus in bello in the Lebanese War ', 88/864 *International Revue of the Red Cross* (2006)

CARTER, M, *The Korean War: Essential Histories*, Osprey Publishing (2001)

CASSESE, A., (ed.), *The Current Legal Regulation of the Use of Force*. Dordrecht : M. Nijhoff Publishers (1986)

CASSESE, A. "Article 51", in Cot, J.-P. et Pellet, A., (eds.), *La Charte des Nations Unies*. Paris: Economica (1991)

CHAINOGLOU, K, 'Reconceptualising Self-Defence in International Law', 18 *Kings Law Journal* (2007)

CHARNEY, J.I., "The Use of Force Against Terrorism and International Law" 95 *American Journal of International Law* (2001)

CHAYES, A., "The Use of Force in the Persian Gulf", in Damrosch, L.F., and Scheffer, D.J. (eds.), *Law and Force in the New International Order*

CHENG, B & SCHWARZENBERGER, G, *General principles of law as applied by international courts and tribunals*. Cambridge University Press (2006)

CHIMNI, BS, 'The International Court and the Maintenance of Peace and Security: The *Nicaragua* Decision and the United States Response,' 35 *International and Comparative Law Quarterly* (1986)

CHOMSKY, N, OTERO, CP, *Language and Politics*, AK Press (2004)

CICERO, MT, *On the Commonwealth*, (English translation: GH Sabine, SB Smith) Prentice Hall (1976)

CLOGG, R, *A Concise History of Greece*, Cambridge University Press, 1992

COLEMAN, Phillipson, *The International Law and Customs of Ancient Greece and Rome*, Macmillan and Co. LTD, London (1911)

COMBACAU, J., "The Exception of Self-Defence in UN Practice", in Cassese, A., (ed.), *The Current Legal Regulation of the Use of Force*, Dordrecht: M. Nijhoff Publishers (1986)

CONSTANTINO, A, *The Right of Self-Defence under Customary International Law and Article 51 of the UN Charter*, Brussels, Bruylant, 2000

COPSON, R., "Iraq War: Background and Issues Overview." *CRS Report for Congress* (2003)

DAALDER, I., "The Use of Force in a Changing World - U.S. and European Perspectives" *The Brookings Institution* (2002)

DAMROSCH, LF (ed), *The International Court of Justice at a Crossroads*, New York, Transnational (1987)

DAMROSCH, L.F., and SCHEFFER, D.J., (eds.), *Law and Force in the New International Order*. Boulder, Co: Westview Press (1991)

DAVID, M, *United-States-South African Relations—1962-67*, in *Economic Coercion and U.S. Foreign Policy: Implications of Case Studies from the Johnson Administration*, Sidney Weintraub ed. (1982)

DELIVANIS, J., *La Légitime Défense en Droit International Public Moderne*. Paris: Librairie Générale de Droit et de Jurisprudence (1971)

DELBRÜCK, J., "The Fight Against Terrorism", 44, *German Yearbook of International Law* (2001)

DELUPIS, ID, *The Law of War*, Cambridge University Press (2000)

DINSTEIN, Y., 'Implementing Limitations on the Use of Force: The Doctrine of Proportionality and Necessity: Remarks, 86 *American Society of International Law Proceedings* (1992)

DINSTEIN, Y., *War, Aggression and Self-Defence*. Cambridge: Cambridge University Press (2001)

Editorial Comment, 'The Bryan Peace Treaties', 7 *American Journal of International Law* (1913)

EISEMANN, PM, 'Attaques du 11 septembre et exercice d'un droit naturel de légitime défense', in O. Corten *et al.* (eds), *Le droit international face au terrorisme* (2002)

ELBE, J. Von, The Evolution of the Concept of the Just War in International Law, 33 *American Journal of International Law* (1939)

ERICKSON, RJ, *Legitimate Use of Military Force Against State Sponsored International Terrorism*, Maxwell Air Force Base, Air University Press, 1989

FARER, TJ, 'Law and War' in CE Black and RA (eds), *The Future of International Order (Vol III: Conflict Management)*, Princeton, Princeton University Press (1971)

FEDER, NM, 'Reading the UN Charter Connotatively: Towards a New Definition of Armed Attack,' 19 *New York University Journal of International Law and Policy* (1987)

FRANCK, T.M., "Terrorism and the Right of Self-Defense" 95 *American Journal of International Law* (2001)

FRANCK, T.M, *Recourse to Force: State Action against Threats and Armed Attacks*, Cambridge, Cambridge University Press (2002)

GARDAM, J., *Necessity, Proportionality and the Use of Force by States*, Cambridge, Cambridge University Press (2004)

GARDNER, R., "Commentary on the Law of Self-Defense", in Damrosch, L.F., and Scheffer, D.J. (eds.), *Law and Force in the New International Order*

GAZZIANI, T, *The Changing Rules on the Use of Force in International Law*, Manchester, Manchester University Press (2005)

GENTILI, A, *De Jure Belli Libri Tres* Gentili, (Carnegie ed. J. C Rolfe trans. 1933)

GILL, TD, 'The Law of Armed Attack in the Context of *Nicaragua* Case' 1 *Hague Yearbook of International Law* (1988)

GIRAUD, E, "La Théorie de la Légitime Défense", 49, *Recueil de Cours* (1934 III)

GLENNON, M J, *Why the Security Council Failed*, Foreign Affairs, Vol. 82, No.3 (2003)

GRAY, C.D., *International Law and the Use of Force*. Oxford: Oxford Univ. Press (2000)

GRAY, C.D., The US National Security Strategy and the New 'Bush Doctrine' on Pre-emptive Self-Defence', 1 *Chinese Journal of International Law* (2002)

GRAY, C.D., 'Combating Terrorism', 23 *Parameters: US Army War College Quarterly* 17 (1993)

GRAY, C.D., 'A Crisis of Legitimacy for the UN Collective Security System?', 56 *International and Comparative Law Quarterly* (2007)

GREEN, JA, 'Self-Defence: A State of Mind for States?', 55 *Netherlands International Law Review* (2008)

GREEN, JA, *The International Court of Justice and Self-Defence in International Law*, Oxford, Hart Publishing (2009)

GREENWOOD, C., "New World Order or Old? The Invasion of Kuwait and the Rule of Law" 55 *Modern Law Review* (1992)

GREENWOOD, C., "International Law and the 'War against Terrorism'", 78, *International Affairs* (2002)

GREENWOOD, C., 'Jus ad Bellum and Jus in Bello in the Nuclear Weapons Advisory Opinion' in Boisson de Charzournes, L and Sands, P (eds), *International Law, the International Court of Justice and Nuclear Weapons*, Cambridge, Cambridge University Press (1999)

GREIG, D.W., "Self-Defence and the Security Council: What does Article 51 Require?" 40 *International and Comparative Law Quarterly* (1991)

GRIMMETT, R., "U.S. Use of Preemptive Military Force" *CRS Report for Congress* (2003)

GROSS, L., "Voting in the Security Council: Abstention from Voting and Absence from Meetings", *The Yale Law Journal*, Vol. 60, No. 2, (1951)

GROTIUS, H, *De Iure Belli ac Pacis* (1625) English translation: Francis W. Kelsey, Lonang Institute (1925)

GUILLAUME, G, 'Terrorisme et droit international', 215 *Recueil des Cours* III (1989)

HALBERSTAM, M., "The Right to Self-Defense once the Security Council takes Action" 17 *Michigan Journal of International Law* (1996)

HARGORVE, JL, 'The *Nicaragua* Judgement and the Future of the Law of Force and Self-Defence' 81 *American Journal of International Law* (1987)

HAUTEFEUILLE, LB, *Questions des droit maritime international*, Saint-Denis (1868)

HENKIN, L., *How Nations Behave: Law and Foreign Policy*. New York, NY: CFR/Columbia University Press (1979)

HIGGINS, R., "The Legal Limits to the Use of Force by Sovereign States: UN Practice". *British Yearbook of International Law* (1961)

HIGGINS, R., *The Development of International Law through the Political Organs of the United Nations*. Oxford University Press: Oxford (1963)

HIGGINS, R, *Problems and Process: International Law and How We Use It*, Oxford, Oxford University Press (1994)

HINNEBUSCH, R, *The International Politics of the Middle-East*, Manchester University Press (2003)

HUDSON, Manley O, The Central American Court of Justice, 26 *American Journal of International Law* (1932)

INDURTHY, R, 'Kashmir between India and Pakistan: An Intractable Conflict, 1947 to Present' (<http://www1.appstate.edu/~stefanov/Kashmir%20Between%20India%20and%20Pakistan.pdf>) (необјављено)

JANIS, MW, 'The International Court' in MW Janis (ed), *International Court for the Twenty-First Century*, Dordrecht, Martinus Nijhoff (1992)

JENNINGS, R., The *Caroline* and *McLeod* Cases, 32, *American Journal of International Law*, (1938)

JENNINGS, R and WATTS, A. (eds) *Oppenheim's International Law, Vol I*, 9th edn, Harlow, Longman (1992)

KAGAN, R., "Power and Weakness" 113, *Policy Review* (2002)

KAHGAN, C, 'Jus Cogens and the Inherent Right to Self-Defense', 3 *International Law Students' Association Journal of International and Comparative Law* (1997)

KEARLEY, T, 'Raising the *Caroline*', 17 *Wisconsin International Law Journal* (1999)

KELLY, MJ, 'Understanding September 11th: An International Legal Perspective on the War in Afghanistan', 35 *Creighton Law Review* (2001/02)

KELSEN, H., "Collective Security and Collective Self-Defense under the Charter of the United Nations." 42 *American Journal of International Law* (1948)

KELSEN, H., *The Law of the United Nations*. London: Steven & Sons (1950)

KELSEY, J. and JOHNSON, JT, *Just War and Jihad*, Greenwood Press (1991)

KENNY, K.C., *Self-Defence*, In Wolfrum, R., (ed.), *United Nations Law, Policies and Practice (Wolfrum) II*, Dordrecht: M. Nijhoff Press (1995)

KIRGIS, FL, 'Some Proportionality Issues Raised by Israel's Use of Armed Force in Lebanon', 10 *American Society of International Insight* (2006)

KRETZMER, D, 'Targeted Killing of Suspected Terrorists: Extra Judicial Executions or Legitimate Means of Defence?', 16 *European Journal of International Law* (2005)

KPEЋA, M, *Meђunarodno javno pravo*, Службени гласник, Београд (2007)

KRITSIOTIS, D, *Rules on Self-Defence in International Law*, Memorandum for the Royal Institute of International Affairs, London Chatam House International Law Programme (2004)

KUHN, TM, 'Terrorism and the Right of Self-Defence', 6 *S. African Yearbook of International Law* (1980)

KUNZ, J, "Individual and Collective Self-Defense in Article 51 of the UN Charter". 41 *American Journal of International Law* (1947)

KWAKWA, E, 'South Africa's May 1986 Military Incursions into Neighbouring African States' 12 *Yale Journal of International Law* (1987)

LACHS, M, 'General Course on Public International Law' 169 *Recueil des Cours* (1980)

LAURSEN, A, 'The Judgement by the International Court of Justice in the *Oil Platforms Case*' 73 *Nordic Journal of International Law* (2004)

LAUTERPACHT, H, *Oppenheim, International Law: A Treatise, Vol. I, 8th ed.* (1963)

LAUTERPACHT, H, *Private Law Sources and Analogies of International Law: With Special Reference to International Arbitration*. Longmans, Green and Co. Ltd. (1927)

LEICH, MN, (ed), 'Contemporary Practice of the United States Relating to International Law', 78, *American Journal of International Law* (1984)

LEVENFELD, B, 'Israel's Counter-Fedayeen Tactics in Lebanon: Self-Defense and Reprisal under Modern International Law', 21 *Columbia Journal of Transnational Law* (1982-1983)

LEVITIN, MJ, 'The Law of Force and the Force of Law: Grenada, the Falklands, and Humanitarian Intervention', 27 *Harvard International Law Journal* (1986)

LEYDEN, W. von, *Aristotle on Equality and Justice: His Political Argument*, New York, (1985)

LOBEL, J., "The Use of Force to Respond to Terrorist Attacks: the Bombing of Sudan and Afghanistan", 24 *Yale Journal of International Law* (1999)

MALANCZUK, P., *Akehurst's Modern Introduction to International Law*. London: Routledge (1997)

MARTINEZ, I, Conflict Resolution in Africa: Sierra Leone's "Conflict Diamonds": The Legacy of Imperial Mining Laws and Policy, 10 *University of Miami International and Comparative Law Review* (2001)

McCORMACK, T., "Anticipatory Self-Defence in the Legislative History of the UN Charter." *Israel Law Review* 25 (1991)

McDOUGAL, M.S., and FELICIANO, F.P., *Law and Minimum World Public Order*. New Haven, CT.: Yale Univ. Press (1961)

MEYER, JA, 'Collective Security and Regional Security: Necessary Exceptions to a Globalist Doctrine' 11 *Boston University International Law Journal* (1993)

MILLER, E, 'Self-Defence, International Law and Six Day War, 20 *Israeli Law Review* (1985)

MONTESQUIEU, C.L. de, *De L'esprit des Lois*, Free Press edition (1970)

MRAZEK, J., "Prohibition of the Threat and Use of Force" 27 *Canadian Yearbook of International Law* (1989)

MULLERSON, R., "Self-Defense in the Contemporary World," in Damrosch, L.F., and Scheffer, D.J. (eds.) *Law and Force in the New International Order*

MURPHY, S.D., "Terrorism and the Concept of "Armed Attack" in Article 51 of the UN Charter" 43, *Harvard International Law Journal* (2002)

MURPHY, S.D, 'Contemporary Practice of the United States Relating to International Law', 96 *American Journal of International Law* (2002)

MYJER, EPJ и WHITE, N, 'The Twin Towers Attack: An Unlimited Right to Self-Defence?', 7 *Journal of Conflict and Security Law* (2002)

NANDA, V. P. et al., 'Tragedies In Somalia, Yugoslavia, Haiti, Rwanda and Liberia—Revisiting the Validity of Humanitarian Intervention Under International Law' *Part II*, 26 *Denver Journal of International Law and Policy* (1998)

NGUYEN QD, "La Légitime Défense d'après la Charte des Nations Unies." 52 *Revue Générale de Droit International Public* (1948)

NOWROT, K. & SCHABACKER, E, The Use of Force to Restore Democracy: International Legal Implications of the ECOWAS Intervention in Sierra Leone, 14 *American University International Law Review* (1998)

OCHOA-RUIZ, N and SALAMANCA-AGUADO, E, 'Exploring the Limits of International Law Relating to the Use of Force in Self-Defence' 16 *European Journal of International Law* (2005)

O'CONNELL, M.E., "The Myth of Preemptive Self-Defense" *American Society of International Law Taskforce on Terrorism* (2002)

PAUST, JJ, 'The Seizure and Recovery of Mayaguez', 85 *Yale Law Journal* (1975-76)

PICKARD, D, 'When Does Crime Become a Threat to International Peace and Security?' *Florida Journal of International Law* (1998)

QUIGLEY, J, 'The Afghanistan War and Self-Defence', 37 *Valparaiso University Law Review* (2002-2003)

REISMAN, W.M., "Allocating Competences to Use Coercion in the Post-Cold War World: Practices, Conditions, and Prospects", in Damrosch, L.F., and Scheffer, D.J. (eds.) *Law and Force in the New International Order*

REPGEN, K, 'Negotiating the Peace of Westphalia: A Survey with an Examination of the Major Problems', In: *1648: War and Peace in Europe*: SN Publishing Company (1999)

RIVKIN, D., "Commentary on Aggression and Self-Defense", in Damrosch, L.F., and Scheffer, D.J. (eds.) *Law and Force in the New International Order*

ROBERTS, A., "Law and the Use of Force After Iraq" 45, *Survival* (2003)

ROGOFF, MA, and COLLINS, EJr, 'The *Caroline* Incident and the Development of International Law, 16 *Brooklyn Journal of International Law* (1990)

ROSTOW, E.V., "Until What? Enforcement Action of Collective Self-Defence", 85 *American Journal of International Law* (1991)

RUSSELL, H, *The Just War in the Middle Ages*, Cambridge University Press (1975)

SCHACHTER, O., "The Rights of States to Use Armed Force", *Michigan Law Review*, (1984)

SCHACHTER, O., "Self-Defense and the Rule of Law", 83 *American Journal of International Law* (1989)

SCHACHTER, O., "United Nations Law in the Gulf Conflict", 85 *American Journal of International Law* (1991)

SCHACHTER, O, *International Law in Theory and Practice*, Dordrecht, Martinus Nijhoff (1991)

SCHACHTER, O., "Authorized Use of Force by the United Nations and Regional Organizations", in Damrosch, L.F., and Scheffer, D.J. (eds.) *Law and Force in the New International Order*

SCHICK, F. B, "Videant Consules", *The Western Political Quarterly*, Vol. 3, No. 3, (1950)

SCHRIJVER, N., "Responding to International Terrorism: Moving the Frontiers of International Law for "Enduring Freedom"?" 44 *Netherlands International Law Review* (2001)

SCHWARZENBERGER, G., *The Fundamental Principles of International Law*, Academy of International Law (1955)

SCHWEBEL, S., "Aggression, Intervention and Self-Defense" 136, *Recueil de Cours* (1972, II)

SHAH, N, 'Self-Defence, Anticipatory Self-Defence and Pre-emption: International Law's Response to Terrorism' 12 *Journal of Conflict and Security Law* (2007)

SHAPIRA, A, *The Six-Day War and the Right of Self-Defence*, *Israeli Law Review* 6 (1971)

SHAW, M.N., *International Law*. Cambridge: Cambridge University Press (1997)

SOFAER, AD, 'On the Necessity of Pre-emption' 14 *European Journal of International Law* (2003)

SOHN, L, *Settlement of Disputes Relating to Interpretation and Application of Treaties*, 150 Hague Recueil 195 (1976)

STAHN, C.D., "International Law at a Crossroads? The Impact of September 11" 62 1-2 *ZaöRV* (2002)

STONE, J, *Aggression and World Order*, University of California Press, Berkley (1958)

TRAVALIO, GM, 'Terrorism, International Law and the Use of Military Force', 18 *Wisconsin International Law Journal* (2000)

TRNAVCI, G, 'The Meaning and the Scope of the Law of Nations in the Context of the Alien Torts Claims Act and International Law', *University of Pennsylvania Journal of International Economic Law*, 193 (2005).

TSAI CHEN, The Equality of States in Ancient China, 35 *American Journal of International Law* (1941)

TUCKER, RW, 'Reprisals and Self-Defence: The Customary Law', 66 *American Journal of International Law* (1972)

VATTEL, E. de, *The Law of Nations*, Translated from the French: Joseph Chitty, Esq. based on the 1797 edition, republished by T. & J. W. Johnson, law booksellers, Philadelphia (1853)

VIRALLY, M., "Article 2(4)", in Cot, J.-P. et Pellet, A., (eds.), *La Charte des Nations Unies*. Paris: Economica (1991)

WALDOCK, C.H.M., "The Regulation of the Use of Force by Individual States in International Law" 81, *Recueil de Cours* (1952, II)

WALZER, M., *Just and Unjust Wars*. New York, NY: Basic Books (1992)

WEDGWOOD, R, 'Proportionality and Necessity in American National Security Decision Making', 86 *American Society of International Law Proceedings* (1992)

WEDGWOOD, R., "Responding to Terrorism: The Strikes Against Bin Laden" 24 *Yale Journal of International Law* (1999)

WEDGWOOD, R, 'The ICJ Advisory Opinion on the Israeli Security Fence and the Limits of Self-Defence,' 99 *American Journal of International Law* (2005)

WEHBERG, H., "L'Interdiction du recours à la force." 78, *Recueil de Cours* (1951, I)

WEISBURD, AM, *Use of Force: The Practice of States Since World War II*, University Park, Pennsylvania State University Press (1997)

WESTLAKE, J, *Chapters on the Principles of International Law*, Cambridge (1894)

WHITE, ND, *The United Nations System: Towards International Justice*, London Lynne Rienner (2002)

WOLFRUM, R. and PHILIPP, C (eds), *United Nations: Law, Policies and Practice*, Vol II, Dordrecht: Martinus Nijhoff Press (1995)

WOOD, M, 'The Law on the Use of Force: Current Challenges ', 11 *Singapore Yearbook of International Law* (2007)

YOO, TH, *The Korean War and the United Nations: A Legal and Diplomatic Historical Study*, Louvain, Librairie Desbarax (1965)

YOO, J, 'International Law and the War in Iraq', 97 *American Journal of International Law* (2003)

YOUNG, SM, 'Destruction of Property (on an International Scale): The Recent *Oil Platforms* Case and the International Court of Justice's Inconsistent Commentary on the Use of Force by the United States', 30 *North Carolina Journal of International Law and Commercial Regulation* (2004-05)

ZIMMERN, A, *The League of Nations and the Rule of Law 1918-1935*, Macmillan, London (1939)

ZOUREK, J., "La Notion de la Légitime Défense" *Annuaire de l'Institut de Droit International* (1975)

БИОГРАФИЈА АУТОРА

Име: **ПРЕДРАГ РАОСАВЉЕВИЋ**

Датум рођења: **29. јануар 1979. године**

Мјесто рођења: **Бања Лука, Босна и Херцеговина**

Држављанство: **Босна и Херцеговина**

Адреса: Ул. др Јована Рашковића 24, 78 000 Бања Лука, Босна и Херцеговина

Телефон: + 387 65 000 816; + 387 51 218 024; raosavljevicp@yahoo.com

ОБРАЗОВАЊЕ

- магистар Правних наука - Колумбија Универзитет, Њујорк, Сједињене Америчке Државе, мај 2005, Област: Међународно и упоредно право
- Дипломирани Правник - Правни факултет Универзитета у Бањој Луци, Октобар 2001

РАДНО ИСКУСТВО

- Савјет безбједности Уједињених нација, Њујорк, САД - приправник
Јун 2005 – Август 2005, израдио нацрт Репертоара праксе Савјета безбједности, који се односи на члан 51 Повеље УН-а (право држава на самоодбрану).
- Међународни комитет Црвеног крста, Женева, Швајцарска – Аташе у Одјелу хуманитарне дипломатије, април 2006- мај 2007
- Институција омбудсмена за људска права Босне и Херцеговине, Бања Лука, БиХ – помоћник омбудсмена и шеф Одјела за елиминацију свих облика дискриминације, децембар 2010 – данас

- Универзитет за пословни инжењеринг и менаџмент, Бања Лука, БиХ – виши асистент на предметима Међународно јавно право и Људска права септембар 2007 - данас

АКАДЕМСКА ПРИЗНАЊА

- *Stone Harlan Fiske Scholar – 2005-* медаља Колумбија универзитета названа по судији Врховног суда САД, додјељена на основу просјека оцјена (9,69)
- *Parker School of Foreign and Comparative Law – Recognition of Achievement – 2005 –* признање за достигнућа у области међународног и упоредног права
- *Ron Brown Fellowship Program -2003-* програм америчке владе за стицање магистарског звања у Сједињеним Америчким Државама
- Graduate Merit Scholarship -2003- Правни факултет, Колумбија универзитета....умањење школарине за \$15 000, на основу академских резултата
- Награда Добротворног Фонда Драгомир Николић -2003- којим управља Фондација Студеница, удружење српске дијаспоре у Сједињеним Државама....додијељена на основу потенцијала за вођство и достигнућа у јавном животу
- Стипендија за таленте-2001 и 2011- Министарство науке и културе Републике Српске....у облику једнократне новчане помоћи за студенте са најбољим просјеком

ПОЗНАВАЊЕ ЈЕЗИКА: течан енглески и француски, матерњи: српски

НАПИСАНИ И ОБЈАВЉЕНИ РАДОВИ:

1. „Међународни кривични трибунал за бившу Југославију као преседан међународног кривичног права“ Српска правна мисао (Часопис за правну теорију и праксу), број 1-4 из 2006. године, 191-204;
2. „Одговорност цивила за ратне злочине у суђењима након 2. свјетског рата“, библиотека Правног факултета Колумбија Универзитета, *Diamond Law Library*, 2005, Њујорк, Сједињене Државе

3. „Право на приступ суду, упоредна студија између Сједињених Држава и земаља Западне Европе“ одбрањено са одликом пред комисијом за нострификацију на Универзитету Бања Лука, мај 2008. године
4. „Репертоар праксе Савјета Безбједности код примјене члана 51. Повеље Уједињених Нација“ *Security Council repertoire, 12th Supplement, 1993-1995*; Библиотека Секретаријата Уједињених Нација, Њујорк, Сједињене Државе
5. „Босна и Руанда, историјско и правно поређење трагедије“ *Columbia Journal of Transnational Law*, јуни 2005. године, објављен и на порталу www.jurisafrica.org
6. „Дискриминација у Босни и Херцеговини у порасту“ Билтен Институције омбудсмена за људска права Републике Македоније, мај 2012, бр. 5

Прилог 1.

Изјава о ауторству

Потписани-а ПРЕДРАГ РАОСАВЉЕВИЋ
број индекса _____

Изјављујем

да је докторска дисертација под насловом
ПРАВО ДРЖАВЕ НА САМООДБРАНУ У СВЈЕТЛУ МЕЂУНАРОДНЕ ПРАКСЕ

- резултат сопственог истраживачког рада,
- да предложена дисертација у целини ни у деловима није била предложена за добијање било које дипломе према студијским програмима других високошколских установа,
- да су резултати коректно наведени и
- да нисам кршио/ла ауторска права и користио интелектуалну својину других лица.

Потпис докторанда

У Београду, 12.09.2012. године

Предраг Раосављевић

Прилог 2.

Изјава о истоветности штампане и електронске верзије докторског рада

Име и презиме аутора ПРЕДРАГ РАОСАВЉЕВИЋ
Број индекса _____
Студијски програм МЕЂУНАРОДНО ЈАВНО ПРАВО
Наслов рада ПРАВО ДРЖАВЕ НА САМООДБРАНУ У СВЈЕТЛУ
МЕЂУНАРОДНЕ ПРАКСЕ
Ментор преф. др Миленко Крећа

Потписани/а _____

Изјављујем да је штампана верзија мог докторског рада истоветна електронској верзији коју сам предао/ла за објављивање на порталу **Дигиталног репозиторијума Универзитета у Београду**.

Дозвољавам да се објаве моји лични подаци везани за добијање академског звања доктора наука, као што су име и презиме, година и место рођења и датум одбране рада.

Ови лични подаци могу се објавити на мрежним страницама дигиталне библиотеке, у електронском каталогу и у публикацијама Универзитета у Београду.

Потпис докторанда

У Београду, 12.09.2012. године

Предраг Раосављевић

Прилог 3.

Изјава о коришћењу

Овлашћујем Универзитетску библиотеку „Светозар Марковић“ да у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду унесе моју докторску дисертацију под насловом:

ПРАВО ДРЖАВЕ НА САМООДБРАНУ У СВЈЕТЛУ МЕЂУНАРОДНЕ ПРАКСЕ

која је моје ауторско дело.

Дисертацију са свим прилозима предао/ла сам у електронском формату погодном за трајно архивирање.

Моју докторску дисертацију похрањену у Дигитални репозиторијум Универзитета у Београду могу да користе сви који поштују одредбе садржане у одабраном типу лиценце Креативне заједнице (Creative Commons) за коју сам се одлучио/ла.

1. Ауторство

2. Ауторство - некомерцијално

3. Ауторство – некомерцијално – без прераде

4. Ауторство – некомерцијално – делити под истим условима

5. Ауторство – без прераде

6. Ауторство – делити под истим условима

(Молимо да заокружите само једну од шест понуђених лиценци, кратак опис лиценци дат је на полеђини листа).

Потпис докторанда

У Београду, 12.09.2012. године

